

Türk İdare Dergisi

Hakemli Dergi
S.493
Aralık 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

ISSN 1300-3216
e-ISSN 2667-8608

www.icisleri.gov.tr

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
STRATEJİ
GELİŞTİRME BAŞKANLIĞI

www.strateji.gov.tr

www.tid.gov.tr

Kapak: Giritli Hüseyin; Yıldız Sarayı Bahçesi; Tuval Üzerine Yağlı Boya

TÜRK İDARE DERGİSİ

Ulusal Hakemli Dergi

Yayın Sahibi

İçişleri Bakanlığı Adına Strateji Geliştirme Başkanı Dr. Mehmet MUT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Dr. Mehmet MUT - Strateji Geliştirme Başkanı

Yönetim Yeri

İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı - Ar-Ge ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

Yayın Periyodu

Dergi Haziran ve Aralık sayıları olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.

Dergimiz Ulusal Hakemli Dergidir.

Bakanlık Makamının 22.04.2009 tarihli onayı ile yürürlüğe giren İçişleri Bakanlığı Yayın Yönergesine ve Derginin son sayfalarında yer alan Yayın İlkeleri ve Yazım Kurallarına uygun yazılar kabul edilir.

ABONE KOŞULLARI

Türkiye için bir sayının fiyatı 20 TL

Dış ülkeler için bir sayının fiyatı 30 TL

İletişim Adresi

İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ar-Ge ve Yayın Dairesi Başkanlığı
Meşrutiyet Caddesi, Karanfil 2 Sokak No: 67 Bakanlıklar / ANKARA

e-mail: tid@icisleri.gov.tr

web: [http:// www.tid.gov.tr](http://www.tid.gov.tr)

Telefon: (0312) 422 51 00 **Faks:** (0312) 430 88 96

Basım Yılı: Aralık 2021

Grafik Tasarım - Baskı

İM OFSETT MATBAA VE KAĞIT Meryem AKÇA
Tesviyeci Cad. Simtes İş Hanı No: 7/G İskitler / ANKARA • Tel: 0312 341 25 04
imofsett@gmail.com • www.imofset.com

İçişleri Bakanlığı tarafından 1928 yılından itibaren yayın hayatına başlayan, 2009 yılından itibaren de ulusal hakemli dergi statüsünde yayımlanan "Türk İdare Dergisi" 2015 yılından itibaren TÜBİTAK ULAKBİM İndeksinde Sosyal ve Beşeri Bilimler Veritabanı B Grubunda, <http://uvf.ulakbim.gov.tr/uvf/> ve www.idealonline.com.tr adreslerinde taranmaktadır.

Türk İdare Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

Editör / Editor

Mehmet Fazıl KARABAŞ / SGB Daire Başkanı

Yayın Kurulu / Board of Editors

Prof. Dr. Tayyip Sabri ERDİL	Bakan Yardımcısı	Başkan	Ankara
Dr. Mehmet MUT	Strateji Geliştirme Başkanı	Üye	Ankara
Serdar KARTAL	Destek Hizmetleri Dairesi Başkanı	Üye	Ankara
Dr. Yavuz Selim AKKOÇ	Mülkiye Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı	Üye	Ankara
Abdulmutalip AKSOY	Mülkiye Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı	Üye	Ankara
Nurtaç ARSLAN	İller İdaresi Genel Müdür Yardımcısı	Üye	Ankara
Ramazan SEÇİLMİŞ	Göç İdaresi Başkanlığı Genel Müdür V.	Üye	Ankara
Doç. Dr. Selim ÇAPAR	AREM Başkanı (Hukuk Müşaviri)	Üye	Ankara
Erkan ÇAPAR	Mülkiye Müfettişi	Üye	Ankara
Bülent AY	Mülkiye Müfettişi	Üye	Ankara
Abdullah KORKMAZ	Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Daire Başkanı	Üye	Ankara
Hüseyin TEKİN	SGB Daire Başkanı	Üye	Ankara
Dr. Muhammed Serkan ŞAHİN	SGB Daire Başkanı	Üye	Ankara
Dr. Mehmet AKÇAY	Keçiören Kaymakamı	Üye	Ankara
Mehmet Fazıl KARABAŞ	SGB Daire Başkanı	Üye	Ankara
Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı	Üye	Ankara
Prof. Dr. Orçun İMGA	Polis Akademisi Başkanlığı	Üye	Ankara
Prof. Dr. Coşkun TAŞTAN	Polis Akademisi Başkanlığı	Üye	Ankara
Doç. Dr. J. Alb. Cenker Korhan DEMİR	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı	Üye	Ankara
Doç. Dr. Tekin AVANER	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı	Üye	Ankara

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Birol AKGÜN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Ömer ANAYURT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Muhittin ATAMAN	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet BARCA	Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ	Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Mahmut BİLEN	Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Yılmaz ÇOLAK	Polis Akademisi Başkanı Ankara
Prof. Dr. Mustafa ÇUFALI	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU	Ankara Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Orhan GÖKÇE	Konya Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Yusuf Şevki HAKYEMEZ	Anayasa Mahkemesi Üyesi Ankara
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. İbrahim KAYA	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Önder KUTLU	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Sedat MURAT	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Tarkan OKTAY	İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK	Çorum Hitit Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN	Sakarya Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN	Aksaray Üniversitesi Rektörü
Doç. Dr. Asım BALCI	Altındağ Belediye Başkanı Ankara
Doç. Dr. İlker GÜNDÜZÖZ	Muş Valisi
Doç. Dr. Mustafa YAYLA	Polis Akademisi Başkanlığı Ankara
Dr. Can Ozan TUNCER	İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanı Ankara
Vali Abdullah AYAZ	Çankırı Valisi

Düzeltilme: Derginin 492. sayısında Prof. Dr. Yılmaz ÇOLAK'ın kurum bilgisi "İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi" olarak yazılmış olup, bu sayımızda düzeltme yapılmıştır.

**Türk İdare Dergisi'nin 493. Sayısında Yayımlanan Makalelerin
Değerlendirilmesinde Hakemlik Yapan Akademisyenler**

Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN BUCKLEY	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Can Ümit ÇİNER	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Bedrettin KESGİN	Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa LAMBA	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan OLGUN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YAYLI	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat YILMAZ	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Selma KOÇ AKGÜL	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice ALTUNOK	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Doç. Dr. Levent ATALI	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Cenay BABAOĞLU	Konya Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Sıddık ÇALIK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Atıl Cem ÇİÇEK	Kars Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Melike ESENTAŞ	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Murat HANİLÇE	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Enes IŞIKGÖZ	Mardin Artuklu Üniversitesi
Doç. Dr. Afşin Ahmet KAYA	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Tekin ÖNAL	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Pınar ŞENİŞİK ÖZDABAK	İstanbul Doğuş Üniversitesi
Doç. Dr. Murat YAMAN	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan YAŞ	Edirne Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Tuğba YOLCU	Mersin Tarsus Üniversitesi
Dr. Yunus Emre TEKİNSOY	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

TÜRK İDARE DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi / Research Article

ARSOY, Mehmet

Köy Kanunu ve Tarihçesi “442 Sayılı Köy Kanunu’nun Tarihi ve Mevcut Durum Üzerine Bir Değerlendirme”

The Law of Village and its History “An Evaluation on the History of The Village Law No. 442 and Current Situation”

11

Araştırma Makalesi / Research Article

BAŞAR, Dr. Ümran - YENEL, Dr. Öğr. Üy. İ. Fatih

Türk Spor Sisteminde Gerçekleştirilen Kurumsal Reformun Eleştirel Açidan Değerlendirilmesi

Critical Assessment of the Corporate Reform Performed in the Turkish Sports System

37

Derleme Makalesi / Review Article

COŞKUN, Prof. Dr. Bayram - KURT, Öğr. Gör. Hüseyin

Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunması: Tarihsel Gelişim ve Yerel Yönetimlerin Rolü

Protection of Cultural Heritage in Turkey: Historical Development and The Role of Local Governments

81

Araştırma Makalesi / Research Article

EFEÖĞLU, Doç. Dr. İbrahim Efe - SEZGİLİ, Dr. Öğr. Üy. Konuralp

SEĞMENOĞLU, Mehmet

Afete Hazırlık: Kontrol Odağı ve Genel Afet Hazırlık İnanışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma

Disaster Preparedness: A Research on the Relationship Between Locus of Control and General Disaster Preparedness Belief

109

Araştırma Makalesi / Research Article

İNAL, Dr. Kahan - KARAKOYUNLU, İlker

Enderun Mektebi Örneği Üzerinden Üst Düzey Yönetici Eğitimi Modellemesi

Building a Prototype of Modern-Day Education Through the Example of Enderun School

135

Araştırma Makalesi / Research Article

KAYA, Hacer - ARAS, Dr. Öğr. Üy. Hüseyin

AFAD’ın Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Faaliyetleri Üzerinde İnsanî Güvenlik Kavramı Bağlamında Bir İnceleme

An Investigation on AFAD’s Activities for Syrian Asylum Seekers in The Context of Human Security Concept

169

Kitap İncelemesi / Book Review

KILIÇ, Yılmaz

“Sosyolojik Açıdan Osmanlı Toplum Yapısı İsimler, Kavramlar” İsimli Kitabın Tanıtım ve Değerlendirilmesi

Introduction and Evaluation of the Book “Names and Concepts of the Ottoman Social Structure in Sociological Terms”

201

Araştırma Makalesi / Research Article

SANCAK, Emine - BİLGİLİ, Dr. Öğr. Üy. Alper

Belediyelerin Çevresel Yönetişim Algısı: Çanakkale Belediyesi Örneği

Environmental Governance Perception of Municipalities: The Case of Canakkale Municipality

241

Araştırma Makalesi / Research Article

SAVAŞ, Doç. Dr. Gökhan - YOL, Fatma - ERTAN, Doç. Dr. Senem

Gönüllülük Üzerine Uygulamalı Bir Sosyal Araştırma: Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Örneği

An Applied Social Research on Volunteering: The Case of Ngos in Turkey

275

TÜRK İDARE DERGİSİ YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI

313

İdareciler,

bana içten sevgilerini haykıranlar;

yarım asırdan beri büyük Türk ulusunun tam anlamıyla millet

olmasına çalışan, onunla en modern bir Türk devleti kurmak için

insanlık fedakârlıklarının hiçbirini esirgemeyen kültür, idare, intizam ve

devlet anlamlarını en son ilmi telâkkilere göre tebellür ettirmeye çalışmış

ve çalışan yüksek değerde arkadaşlarımdır.

İdarecilerimiz, sadece devletin gücünü değil, aynı zamanda şefkatini de temsil ederler. Sizler, Devletin ve Hükümetin o illerdeki, ilçelerdeki eli, ayağı, gören gözü, duyan kulağı, hisseden kalbi konumundasınız. Vatandaşımız, devlet deyince ilçesinde kaymakamı, vilayetinde valiyi bilir; onları sorumlu görür.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

Araştırma Makalesi / Research Article

KÖY KANUNU VE TARİHÇESİ “442 SAYILI KÖY KANUNU’NUN TARİHİ VE MEVCUT DURUM ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME”

Mehmet ARSOY*

Öz

Türkiye Cumhuriyeti, 2000’li yıllara girerken yerel yönetimler üzerinde bir dizi reform gerçekleştirmiştir. Bu reformlar yerel yönetim birimlerinin daha etkin ve verimli çalışmasına ve birimlerin daha demokratik bir yapıya sahip olmasına imkân vermek için oluşturulmuştur. Ancak bu süreçte Köy Kanunu, reformun dışında tutulmuştur. Bu çalışmada 1924 yılından bu yana yürürlükte olan 442 sayılı Köy Kanunu’nun tarihsel bir perspektiften irdelenmesi ve mevcut tablonun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Belgesel kaynak tarama¹ yöntemiyle ulaşılan veriler analiz edilip, tarihsel akış şeması içerisinde köy idaresinin dünü ve bugünü ele alınmış son olarak da ilgili düzenlemeye ilişkin son durum ortaya konulmuştur. Devam eden bir sürecin incelenmesi ile mevcut durumun nasıl ilerleyebileceğini analiz etmek, çalışmanın maksadını oluşturmaktadır. Çalışma, güncel durumun değerlendirilmesiyle tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Köy, Köy İdaresi, Mahalli İdareler, İdari Teşkilat.

* Van Kaymakam Adayı, Kamu Politikası Yüksek Lisans Mezunu, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, mehmet.arsoy@icisleri.gov.tr, ORCID ID: 0000-0002-4557-3131

¹ Belgesel kaynak tarama, çalışmanın yöntemi olarak belirlenmiştir. Konuya ilişkin yayımlanmış olan çalışmalar derlenmiş ve güncel durumu ortaya koyan veriler incelenmiştir.

THE LAW OF VILLAGE AND ITS HISTORY “AN EVALUATION ON THE HISTORY OF THE VILLAGE LAW NO. 442 AND CURRENT SITUATION ”

ABSTRACT

The Republic of Turkey has carried out series of reforms on local administrations in the beginning of the 2000's. Those reforms were created to enable local administration units to work more effectively and efficiently also to have more democratic structure. However, The Village Law was excluded from the process of the reform within that period. In this study, it is aimed to examine The Village Law, which has been in vigour since 1924, over a historical perspective and to evaluate the current situation. The data that were obtained through the documentarial source scanning method has been analyzed, the past and the present of the administration of village have been discussed within the historical flow chart, and the final situation regarding the relevant regulation has been revealed. Analysing where the current situation might lead by the examination of an ongoing process contains the importance of the study. The study has been completed with the evaluation of the current situation.

Keywords: Village, Administration Of Village, Local Administrations, Administrative Organization.

GİRİŞ

Köy idaresi Osmanlı Devleti’nin en eski kurumlarından olmakla birlikte yasal zeminine yakın bir dönemde kavuşmuştur. İlk yasal düzenlemelerine 19. yüzyılın başlarında rastlanan köy idaresi, Sultan II. Mahmut zamanında değişen ve dönüşen bir yapıda varlığını korumuştur. Günlük şartlara ve ihtiyaçlara göre çeşitli düzenlemelere tabi tutulan köy idaresi, Türk toplumunun dününün ve bugününün iyi anlaşılabilmesi için önemli bir konumdadır. Hem Osmanlı Devleti’nin en önemli gelir kaynağı olan tarım sektörünü içermesi hem de toplumsal ilişkilerin en açık halini ihtiva etmesi yönüyle köyler, tarihin her safhasında önemlerini korumuşlardır.

Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilanlarının ardından hukuk devleti ilkesi etrafında devlet yapılanmasını düzenlemeye tabi tutan Osmanlı idaresi, iltizam düzeninin kaldırılmasıyla birlikte taşrada, doğrudan merkeze bağlı bir toplum yaratabilmek gayesiyle pek çok düzenlemeye gitmiştir. Bu düzenlemeler toplumun devlete olan bağına arttırabilmek daha adil bir yönetim oluşturabilmek ve yükseliş dönemindeki gibi dünya siyaseti açısından söz sahibi olan bir Türkiye yaratabilmek amacından ileri gelmiştir.

Modern bir devlet oluşturabilmek için girişilen reform denemelerinin ilk örneklerine Sultan III. Selim döneminde rastlanmaktadır². Daha çok askeri alanda gerçekleştirilmeye çalışılan düzenlemeler daha sonraki padişahların dönemlerinde idari alana da sıçramış ve merkezden taşraya pek çok yeni kurum ihdas edilerek yeni denemelere girişilmiştir. İlk nüvelerinin Sultan II. Mahmut döneminde atıldığını öğrendiğimiz muhtarlık teşkilatı, temelde halk ile devlet arasında bir köprü vazifesi görmesi istemiyle kurulmuş ve İstanbul’da Bilâd-ı Selâse’de³ gösterdiği başarıların ardından Anadolu’da da uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemin ruhu dikkatle irdelendiğinde temelde istenenin, devlet gelirlerini artırmak, işleyen bir vergi sistemi ihdas etmek, halkın yönetime olan bağına güçlendirmek ve bozulmaya yüz tutmuş idari meşruiyeti yeniden canlandırmak olduğunu görmekteyiz.

² Karpaz, Osmanlı Modernleşmesi çalışmasında, klasik dönem Osmanlı toplumunun çözölme sürecini 18. yüzyılın başlarına tarihlemektedir.1695-1730 yılları arasını “Osmanlı’nın kapitalizme açılma süreci” olarak nitelendiren Karpaz, bu dönemde yaşanmaya başlanan dönüşümün önemli olduğunu vurgulamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Karpaz, K (2019), *Osmanlı Modernleşmesi*, İstanbul, Timaş Yayınları (2. Baskı)

³ Eyüpsultan, Galata ve Üsküdar’ı temsil eden “üç belde” anlamında kullanılan tamlamadır.

1800'lü yılların başından 1850'lere kadar yerel idare birimlerinin özerkliklerinin artırılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. 1850'lerden başlayarak⁴ yeni düzenlemelere gidilmiş; 1852, 1855 ve 1858 senelerinde yayımlanan nizamnameler ile idari düzen, 1858 senesinde yayımlanan Arazi Kanunnamesi ile de toprak düzeni yeniden ele alınmıştır. 1861 tarihli Cebel-i Lübnan Nizamnamesi ile özerkliğin önünün açıldığı endişesine kapılan payitaht, 1863 senesinde Keçecizade Fuat Paşa başkanlığında, Ahmet Cevdet Paşa ve Mithat Paşa gibi önde gelen Osmanlı bürokratlarının da bulunduğu bir komisyon oluşturmuş ve son asrın en önemli düzenlemelerinden olan 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesini uygulamaya geçirmiştir.

Bu nizamname uyarınca Balkanlardan başlayarak yeni bir idari teşkilat modeli benimsenmiştir. Bu çalışma açısından nizamnamenin önemi ise, köy idaresine yer vermiş olmasıdır. 1864 tarihli nizamname uyarınca çeşitli vilayetler oluşturulmuş ve Fransız "*departement*⁵" sisteminin aksine büyük vilayetler öngörülmüştür. 1871 tarihli nizamname ise köy idaresinin başı olarak muhtarın görev ve sorumluluklarını detaylıca ele almıştır. 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin ilanı ile birlikte hukuk devletinin en önemli aşamasına geçilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid döneminde merkezi idarenin taşra üzerindeki ağırlığı artmış olsa da milliyetçilik akımının baş göstermesi ve rakip devletlerin Osmanlı'yı bölme politikaları uyarınca yaşanan ayaklanmalar ve ayrılıklar, büyük dönüşümler getirmiştir. Osmanlı'nın son asrı böyle geçmiş ve 1. Cihan Harbi'nin yarattığı yıkım ve imkânsızlıklarının içinden Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur. Cumhuriyetin ilanının akabinde 1924 senesinde Köy Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun, yerel yönetim mevzuatları arasında en uzun süre yürürlükte kalan kanunumuz olarak tarihe geçmiştir.

2000'li yıllara girilirken hem Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde hem de idari ihtiyaçlara binaen yerel yönetimlerde yapısal reformlar başlamış

⁴ Daha net bir tarih verilmesi gerekirse 1849 Nizamnamesiyle birlikte başlayan süreç kastedilmektedir.

⁵ Türk idare sisteminde mahallî idare olarak anılan 3'lü bir yapı vardır. Bunlar il özel idaresi, belediye ve köydür. Fransa'da da üçlü bir mahallî idare ayrımı bulunmaktayken bunlar region (bölge), departement (il) ve commune (belediye) şeklindedir. Departement, bizim mahallî idare sistemimizdeki il özel idaresine denk gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Gözler, K. "*Osmanlı/Türk İl Özel İdaresi Sistemi Üzerinde Fransız Etkisi*" (yayınlanmamış makale)

ve Anayasada zikredilen 3⁶ mahalli idareden 2’sinin⁷ kanunları yenilenmiş, Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Mahallî İdare Birlikleri Kanunu ihdas edilmiştir.

22 Temmuz 2007 seçimlerinin ardından kurulan 60. Hükümetin programları çerçevesinde Köy Kanunu’nun yeniden yazılması amaçlanmış ve bu çerçevede de çalışmalar düzenlenmiştir. Taslak bir kanun metni ortaya çıkarılmış olmasına rağmen, 2012 senesinde çıkartılan 6360 sayılı, bugünkü adıyla “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” yeni düzenlemeler getirmiş ve Köy Kanunu’nda öngörülen pek çok yapıyı işlevsiz kılmıştır. Bu nedenle de uygulama rafa kaldırılmıştır. Ancak köy idarelerinin beklentileri varlıklarını sürdürmektedir.

Bu çalışmada, bahsedilen tarihsel süreç incelenmiş, mevcut durum üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yalnızca bir tarih okumasından ziyade bir durum değerlendirmesi ve neden sorgulaması amaçlanmıştır. Türk toplumunun köklerinin yattığı köy idaresi milletin karakterini irdelemek açısından hayati bir öneme sahiptir. Bu hususun irdelenmesi ise çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Çalışma, tüm bileşenlerin değerlendirilmesi ile tamamlanmıştır.

1. KÖY KANUNUNUN TARİHÇESİ

Başlık her ne kadar Köy Kanunu’nun tarihçesi olsa da Kanunun 1924 yılında yürürlüğe girmiş olması hasebiyle tam olarak bir ayırım noktası, bir milat oluşturmamaktadır. Bu nedenle de alt başlıklar cumhuriyet öncesi köy idaresi ve cumhuriyet sonrası köy idaresi olarak tasnif edilmiştir.

Cumhuriyet öncesi köy idaresi olarak, klasik dönem Osmanlı Devleti’nden ziyade Osmanlı Devleti’nin son ve en uzun yüzyılı⁸ olarak nitelenen 19. yüzyıldaki yapı ve bu yapının uğradığı değişiklikler ele alınmıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde ise 442 sayılı kanun ile başlayan süreç, yerel yönetimler reformuna kadar incelenmiştir.

⁶ İl özel idaresi, belediye ve köy.

⁷ İl özel idaresi ve belediye.

⁸ İlber Ortaylı’nın kitabının ismine atıfla bu tabir kullanılmıştır. Ortaylı, İ. (2017), İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Timaş Yayınları, 46. Baskı

1.1. Cumhuriyet Öncesi Köy İdaresi

Osmanlı Devleti'nde köy idaresi, devletin kuruluşundan yıkılışına kadarki tüm süreçte varlığını sürdürmüştür. Öyle ki İmparatorluğun sosyo-kültürel, ekonomik ve yapısal hemen tüm ilişkileri köy idari birimi ve onun varlığıyla şekillenmiştir. Ancak çalışmanın konusu olarak kastedilen köy idaresi birimlerinin, muhtarlık şeklinde ilk yapılanmasına 1829 yılı İstanbul'unda rastlanmaktadır. Galata, Üsküdar ve Eyüp'ü kapsayan bu teşkilat, yerelde hayatını idame ettirmeye çalışan tebaanın sorunlarıyla doğrudan ilgilenilmesi gayesiyle oluşturulmuştur. Halk ve yönetim arasında bir aracı rolünde bulunan muhtar (Çadircı, 2017: 14-15) bugünkü anlamda bir yerel yönetim şeklinde değildir. 1829'da teşkil olunan muhtarlık idaresi günümüz köy idaresinin temelini oluşturmuş olsa da özerkliğe sahip yerel bir idareden ziyade taşra teşkilatının bir parçası gibi hareket etmiş ve bu minvalde görevlere sahip olmuştur. Çadircı'nın Lütfi Tarihi'nden aktardığına göre muhtarlık teşkilatı hakkında şu notlar yer almaktadır:

“Tanzimat’a doğru imamların zulmünden ve istibdadından halkı kurtarmak ve istişare ile iş gördürmek için yanlarına birer ikişer muhtar verildi ve muhtarlar da yalnız bırakılmadı, biraz sonra bunların yanına üç, beş kişilik ihtiyar heyetleri katıldı. Muhtar ve ihtiyar heyetlerini ahali seçerdi⁹.”

Bahse konu dönem incelendiğinde merkez ile yerel idare¹⁰ arasındaki en temel sorun güven üzerinedir. Yüzyıllardır süregelen iltizam usulünün kaldırılması ve yerine bu sistemin boşluğunu layıkıyla doldurabilecek bir düzenin bir türlü tesis edilememesi sorunları ortaya çıkarmıştır. Ancak köy idaresinin tesisi üzerine yerel yapıların daha fazla söz sahibi olmasının önü açılmış ve idari taksimat açısından yeni bir döneme girilmiştir.

Muhtarlık teşkilatında sağlanan başarı üzerine 1833 yılında da İstanbul dışındaki ilk muhtarlık örgütü Kastamonu'da kurulmuştur. Muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani, yani birinci muhtar ve ikinci muhtar şeklinde isimlendirilen idareciler, seçildikleri bölgede göreve başlamışlardır. Bu uygulama zamanla devletin neredeyse tüm idari birimlerinde uygulanmaya başlanmıştır (Çağdaş,

⁹ Çadircı'nın aktardığı bu bölüm *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı* adlı eserden alıntılanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Osman Nuri Ergin, *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul, 1936

¹⁰ 19. Yüzyıl Osmanlı idari yapılanmasında bugünkü anlamda yerel idare bulunmamaktadır. Tüm idari birimler merkezin taşra uzantısı olarak göze çarpmaktadır. Ancak üstlendikleri beledi hizmetler habiyle bugünkü anlamda da bir taşra idaresi olarak bu yapıları tanımlamak doğru olmayacaktır.

2011: 399). Karal'dan aktaran Çadircı, Karal'ın *Osmanlı Tarihi* adlı eserinin V. cildinde halkın yönetimle olan ilişkilerinde aracılık yapabilecek niteliğe sahip muhtarlıkların teşkil edildiğinin yazdığını söylemektedir (Çadircı, 2017: 14). Zira yerelde giderek artan bir düzensizlik bulunmaktadır. Bu toplumsal bozulma aslında bir dönüşümün eseri olarak ortaya çıkmıştır. *Osmanlı Modernleşmesi* adlı eserinde Karpat bu dönüşümün başlangıcını 1606 tarihli Zitvatorok Barış Antlaşması'ndan başlatmaktadır. Bir ara dönem tanımlaması yapan Karpat, bu dönüşüm sürecini 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar götürmektedir (Karpat, 2019: 20). Ancak bu dönüşüm ve değişim, Sultan III. Selim ve ardından Sultan II. Mahmut ile ivme kazanmış ve artık iş göremez durumdaki kurumlar ve yapılar yerine yenilerinin inşasına hız verilmiştir.

Sultan 2. Mahmut'un yerine Sultan Abdülmecid'in tahta geçmesinin ardından ilan edilen Tanzimat Fermanı, 1840'lardaki dönüşümün mihenk taşı olarak oluşturmaktadır. Yeni bir vergi toplama modeli benimsenerek iltizam sistemi yerine doğrudan merkezden atanan muhassıl adı verilen görevlilerin olduğu bir idari model geliştirilmiştir (Efe, 2009: 91). Bu denemenin başarısızla sonuçlanması nedeniyle 1842'de yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve Osmanlı idari yapılanması eyalet-sancak-kaza ve köy şeklini almıştır (Eryiğit & Kalafat, 2019: 56). Dönemin temel idari sorunsalı taşrada asayişin tesisi ve düzenli çalışan bir vergi sisteminin oluşturulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle de dönem boyunca sürekli bir düzenleme denemesine gidildiği görülmektedir. 1842 düzenlemelerinin ardından 1846, 1849, 1852, 1855, 1858, 1861 düzenlemeleri öne çıkmaktadır (Efe, 2019: 39-45). Bu idari yapılanma modellerinin pek çoğu eyalet idaresini düzenlemeye yönelik olsa da içlerinde köy idari yapılanmasına değinmeler de bulunmaktadır. Örneğin kaza müdürlerinin görevlerinin sıralandığı 1842 düzenlemesinde, oluşturulan küçük kaza meclislerinde, imam ve muhtar tarafından ortaklaşa hazırlanarak bu meclislere gönderilecek olan vergi dağıtım cetvellerinin incelenmesi ve evvelki senenin kayıtlarıyla kıyas edilip vergideki değişimlerin incelenmesi öngörülmüştür. Bu sayede azalan ya da artan verginin nedenlerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Azalan vergi cetveline sahip bir köyün göç verip vermediği ya da vefat eden kimsenin olup olmadığının tespit edilmesi istenmiştir (Çadircı, 2017: 235).

1849 yılındaki talimatnameye ayrıca kısaca yer vermek faydalı olacaktır. 9 Bölüm ve 68 maddeden oluşan talimatnamede eyalet, sancak ve kaza

yönetiminin yanında köy idaresinin de görevleri ve yöneticileri düzenlenmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde yayımlanan bu talimatname taşrayı merkeze daha fazla bağlamayı amaç edinmiştir ancak aksi yönde sonuçlar doğurmuştur (Kaştan, 2016: 81).

1864 yılına kadarki süreçte Osmanlı taşra idaresi pek çok düzenlemeden¹¹ geçmiştir. Ancak tüm bu düzenlemelerin ortak amacı iltizam modelinin kaldırılması akabinde yaşanan boşluğu doldurmak, sağlıklı işleyen bir idari yönetim sistemi yaratmak ve halkın devlete olan bağlılığını tekraren tesis etmektir. En önemli düzenleme ise 1864 yılındaki Vilayet Nizamnamesi ile sağlanmıştır. Daha evvel ifade olunan birinci ve ikinci muhtar uygulaması 1864 düzenlemeyle birlikte değişikliğe uğramış, ikinci muhtarın yerine ihtiyar heyeti gelmiştir (Çadırcı, 2017: 307). Kıyas olması için günümüzde de aynı uygulamanın devam ettiğini söylemekte yarar vardır. Köyün pek çok önemli kararı ihtiyar heyetlerinde alınmaktadır¹².

1871 tarihli Vilayet Nizamnamesi de köy idaresine ilişkin önemli düzenlemeler getirmiştir. Yönetimin yeni idari birimi olarak karşımıza nahiye çıkmaktadır. Nüfusu beş yüzün¹³ üzerindeki köy ve çiftliklerin bir nahiye teşkil ettiği nizamnamede yer almaktadır. Köy idaresine ilişkin bir düzenleme olarak karşımıza çıkan bu durum kaza içerisindeki köylerin ve konumlarına göre çiftliklerin yeniden tesisini öngörmektedir. Nahiye idari biriminin teşkiliyle nahiye meclisleri de oluşturulmuştur. Bu meclisler, nahiye biriminin kapsadığı köylerin ihtiyar meclisleri tarafından seçilerek görevlendirilecek dörder üyenin katılımıyla hayata geçirilmiştir. Ülkenin idari yapılanmasını vilayet, liva yani sancak¹⁴, kaza, nahiye

¹¹ 1840, 1842, 1845, 1849, 1852, 1855, 1858 ve 1861 talimat ve nizamnameleri bunlara örnek olarak verilebilir. Bu nizamnameleri 2 parçaya ayırırsak, 1849 düzenlemesine kadarki nizamnameler, yerelde bir denge politikası gütmüştür. Öyle ki Sened-i İttifak ile başlayan yerel eşrafın yönetimde söz sahibi olması hususu artarak devam etmiştir. Yereldeki idarenin kontrol altında tutulabilmesi için vergi toplayıcıların merkezden gönderilmesi, adli makamların merkeze bağlı olması gibi hususlar benimsenerek vali ve diğer görevlilerin yetkisinin kısıtlanması amaçlanmıştır. Ancak 1849 düzenlemesiyle birlikte bu model terk edilmiş ve merkezden atanan yerel idarecilerin yetkilerinin artırılması yoluna gidilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Efe, 2009; Çadırcı, 2017; Ortaylı, 2017; Tural & Çapar, 2019).

¹² Detaylı bilgi için bkz. 442 sayılı Köy Kanunu, md. 42-46

¹³ Burada kastedilen 500 erkek nüfustur.

¹⁴ Günümüz mülki idare taksimatında 1982 Anayasası her ne kadar “Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir...” ifadesi yer alsada (1982 Anayasası, md. 126) burada kastedilen bir idari birim olarak taşra idaresinden ziyade hizmetin görülmesinin kolaylaştırılması için kurulacak olan kamu idaresini ifade etmektedir. Günümüzde taşra idaresinin temel idari birimi olarak varlığını sürdüren il idaresi, Osmanlı Devleti’ndeki eyaletlerden ziyade liva (sancak) idaresinin devamı niteliğindedir.

ve köy olarak gösteren ve detaylı bir düzenlemeyi içeren 1871 Nizamnamesi vali muavinliği müessesesini de ilk kez tanzim etmektedir (Seyitdanlioğlu, 1996: 90).

1871 düzenlemeleri, 1913 yılında çıkarılan ve günümüz İl İdaresi Kanunu'na da kaynaklık etmiş olan Vilayet Umum İdaresi Geçici Kanunu'na kadar yürürlükte kalmıştır. Bu düzenlemenin içeriği itibariyle köy idaresine yönelik getirdiği tanımlamalar uzun yıllar uygulanagelmıştır.

Sultan II. Abdülhamid döneminde de benzer uygulamalar devam etmiş ve 1871 tarihli Vilayet Nizamnamesi yürürlükte kalmıştır. Osmanlı'da esas itibariyle seçimlere katılabilenin ve vergi vermenin şartı olarak görülen yaş, gelir ve cinsiyet ön koşulları genel oy ilkesinin olmadığını göstermekle birlikte, her ne kadar doğrudan demokrasinin bir örneği olarak karşımıza çıksa da köy idarelerinde de istisnai durumların yaşandığını ortaya koymaktadır. Bugün köy derneği olarak ifade ettiğimiz köydeki tüm seçmenleri kapsayan küme, köy üzerindeki tüm konularda söz hakkına sahip olsa da Osmanlı'nın anayasal döneminde dahi köylülerin yalnızca bir kısmı kendi köyleri üzerinde söz hakkına sahibidirler. Örneğin İstanbul ve mahallinde birinci dereceden seçmen olmak için "bir emlak sahibi olmak" şartı bulunmaktadır¹⁵.

Osmanlı'da köy idaresi kendiliğinden gelişmiş doğal bir yapıya sahip olduğu için zaman içerisinde büyük değişikliklere uğramamıştır. Daha doğru bir ifadeyle büyük gelişmelere kanunî anlamda uğramıştır ancak köy yaşantısı, varlığını benzer şekilde uzun yıllar korumuştur. Bu durağanlığın nedenleri arasında neredeyse hiç değişmeden 20. yüzyıla kadar varlığını sürdüren tarım sistemi ve 19. yüzyılın başlarında bozulan ve zamanla kaldırılan timar sistemi sayılmaktadır (Ortaylı, 2017: 160).

1.2. Cumhuriyet Sonrası Köy İdaresi

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşüm sürecinde Kanun-i Esasi'den kalma düzenlemeler ile 1913 tarihli kanunun getirdiği idari yapılanma 1921 ve 1924 tarihli Anayasalarla tadil edilmiştir. 1924 tarihli Köy Kanunu ile çalışmanın konusu olan köy idaresi yapılanması artık bir yerel yönetimi birimi olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu kanun uyarınca köy idaresi, nüfusu

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz Tanör, Bülent (2019), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, 33. Baskı

2.000’den aşağı olan yurtlara verilen addır (442 sayılı Kanun, md.1). Köylüye mecburi ve isteğe bağlı olarak iş tanımlamalarına gidilen kanun, dönemin ruhunu ortaya koymaktadır. İleride de ele alınacağı gibi bu görev tanımlamalarının pek çoğu günümüz koşullarında bir anlam ifade etmemektedir. Ancak bazı maddeleri vardır ki kanunun insanî yönünü ortaya koymakta ve günümüz kanunlarına dahi yol gösterici bir yapı ihtiva etmektedir. Örneğin kanunun 13. maddesinin 34 sayılı başlığında “*Bir hayvana götüremeyecek kadar yük yüklettirmemek*” , köyde ikamet edenlerin görevleri arasında sayılmıştır.

Kanun, günün ihtiyaçlarına göre pek çok kez değişikliğe uğramıştır. Örneğin Özçelik ve Tunç, 2017 yılında yayımladıkları makalelerinde Ağrı’daki idari düzenlemeleri ortaya koymuştur. Bu çalışmada, köy kanunu temel alınarak Ağrı’da yapılan düzenlemeler incelenmiş ve teşkil olunan yeni ilçeler ve bunlara bağlı köylere ilişkin düzenlemeler değerlendirilmiştir. Yapılan düzenlemeler yan yana ele alındığında, kanuni reformların dönemin ruhundan beslendiği göze çarpmaktadır. 1958 tarihli, 22105-7304 sayılı genelge uyarınca yalnızca Ağrı’da yaklaşık 374 köyün ismi değiştirilmiş, Türkçe bir anlamı bulunmayan ve farklı dillerden isimlerini alan köylerin adları Türkçeye çevrilmiştir (Tunçel’den akt. Özçelik & Tunç, 2017: 469). Yine benzer dönemde, elektriğin artık köylere ulaşabilir bir hale gelmesinin akabinde, 12 Şubat 1954 tarihinde 14. maddenin son fıkrasına “*Köye elektrik tesisatı vücuda getirmek.*” cümlesi eklenmiştir.

1961 Anayasası da köyü bir mahalli idare olarak ele almıştır. Anayasanın 116. maddesi uyarınca *mahalli idareler, il, belediye veya köy halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileri* olarak tanımlanmıştır. 1982 Anayasası ise köy ve köylüye biraz daha geniş yer ayırmıştır. Örneğin Anayasanın Toprak Mülkiyeti kenar başlıklı 44. maddesinde Devlete, “... *toprağı bulunmayan, çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak*” gibi bir görev yüklenmiştir. Yine Anayasanın “Ormanlar ve Orman Köylüsü” kenar başlıklı 169 ve 170. maddelerinde Devlete, “*Ormanlar içinde veya bitişindeki köyler halkının kalkındırılması...*” şeklinde bir görev daha yüklenmiştir. Ancak Köy Kanunu’na göz atarsak, *köy halklarının kalkındırılması* hususuna yönelik bir maddeye rastlanılmamaktadır.

1.2.1. Yürürlükte Bulunan 442 Sayılı Köy Kanunu ve Köy İdaresi

Kanun, köy idaresinin tanımıyla başlamaktadır. Nüfus¹⁶ kriterinin de ifade edildiği kanunun giriş kısmında, “*cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler*” (Köy Kanunu, md. 2) denilmektedir. Köy idaresi önce nüfusa göre, ardından ihtiva ettiği tarihsel geçmişe göre ele alınmaktadır. Sınırların tespiti noktasında köylere bir özgürlük alanı bırakılmış ve bilinen sınırların ihtiyar heyeti tarafından bir kâğıda yazılması ve bunun mühürlenerek nahiye müdürüne¹⁷ gönderilmesi söylenmiştir. Kanunda yine uzun zamandır o köye ait olduğu bilinen ve o güne kadar böyle işlem görmüş bağ, çayır, tarla, zeytinlik, bahçe, baltalık, palamutluk ve benzerlerinin ilgili köy sınırının içinde ele alınması gerektiği söylenmektedir (md. 4). Sınır çiziminin kolaylaştırılması için köy hududu olarak belirlenen yerden geçen doğal ve kolay kolay değişmeyecek dağ, dere vb. doğal yapılardan faydalanılması ifade edilmiştir.

Kanunun birinci faslında köylerin sınırlarının belirlenmesi ve bu taksimatın nasıl yapılacağı üzerinde durulmuştur (md. 1-11). Tüm bu sürecin ele alınış biçiminden, kanunun ruhundan ve dönemin şartlarından faydalanılarak belirsizliğin belirlenmeye çalışıldığı sonucuna ulaşılabilir.

Kanunun ikinci faslı köye ait işleri tasnif etmektedir. Bu bölümde köy ahalisine ait işler mecburi ve köylünün isteğine bağlı işler olarak ikiye ayrılmıştır. Mecburi işler ile isteğe bağlı işleri en temelde ayıran fark müeyyide üzerinedir. Kanunun 12. Maddesinde mecburi işlerin görülmemesi halinde köylünün ceza ile karşılaşacağı ancak isteğe bağlı işlerinde böyle bir durumun olmadığı söylenmektedir. Eğer köy derneğinin salt çoğunluğu kabul ederse, ilgili mülki amirin (kaymakam ya da valinin) onayının da alınması şartıyla köylünün isteğe bağlı işlerinin zaruri işler sınıfına alınabilmektedir. Bu durumda da doğaldır ki

¹⁶ Nüfusu 2.000’den aşığı olan yurtlara köy denilmektedir.

¹⁷ Nahiye ya da Bucak idaresi Türk idari yapılanmasında 2012 yılında hayata geçirilen 6360 sayılı Kanuna kadar varlığını korumuş bir idari birimdir. Bu kanunla birlikte büyükşehir belediyelerinin yeniden tanımlanması sağlanmış ve büyükşehir belediyesi bulunan yerlerde il özel idareleri ile birlikte bucak (nahiye) idareleri de kaldırılmıştır. Ardından 10 Eylül 2014 günü yürürlüğe konulan 6552 sayılı kanunun ilgili 129. Maddesi uyarınca da tüm illerde bucak idaresi kaldırılmıştır. Yani Türk idari teşkilat yapısında artık bucak/nahiye isimli bir idari yapı bulunmamaktadır. 442 sayılı Köy Kanunu’nda hala bucak idaresinin zikrediliyor olması ise kanunun eskiliğinin ve yenilenmeye olan ihtiyacının bir diğer göstergesidir. Konuyla alakalı detaylı bilgi için ilgili kanunun ilgili maddeleri ve Gözler ve Kaplan’ın Kısa İdare Hukuku eserleri incelenebilir.

isteğe bağlı işler mecbur iş şeklinde ele alınacak, gerçekleştirilmemesi halinde müeyyide ile karşılaşılacaktır.

Köy idaresinin teşkili noktasında kanunun dördüncü faslıyla birlikte net bir tablo oluşturulmaktadır. “*Köy muhtarının ve ihtiyar heyeti üyelerinin seçilmesinin yöntemini*” ifade eden bu bölüm köyün idari organlarını köy muhtarı, ihtiyar meclisi ve köy derneği olarak sıralamaktadır. Köy muhtarını ve ihtiyar meclisini seçme yetkisi köyün seçim yapabilme yeteneğine sahip¹⁸ kadın ve erkeklerden oluşan köy derneğine verilmiştir. Bu noktada yürürlükteki kanuna göre köyün idari yapısının yürütülmesinden temelde sorumlu 2 organın bulunmakta olduğu gözükmektedir. Bunlar köy muhtarı ve ihtiyar heyetidir. Köy muhtarı, ihtiyar heyetinin de başıdır (md 20). Seçimle gelenler dışında köyün imamı ve öğretmeni ya da başöğretmeni ihtiyar heyetinin doğal üyeleri arasında sayılmaktadır (md 23). Muhtara, devlet ve köy işleri olmak üzere 2 başlıkta görevler verilmiştir. Bu görevlerde devlete karşı sorumlu olduğu işlerin içeriğini başlıklar halinde toplarsak; talimatların köy ahalisine duyurulması, asayiş sağlama, önemli vakalarda hükümeti haberdar etmek, askerliğe ilişkin işlemleri denetlemek (asker kaçaklarının tespiti vb.) gibi çeşitli görevler karşımıza çıkmaktadır. Köyün muhtarı yüzyıllardır değişmeyen rolüyle devlet ile halk arasında bir köprü görevini hali hazırda da sürdürmektedir. Muhtarın köye ilişkin işleri ise 37. maddede sayılmaktadır. Bu başlık altında ise devletle köy ahalisi arasında bir köprü olmaktan ziyade köyün iç işleri noktasındaki görevleri daha ağır basmaktadır. Bunlar arasında köylüyü işe çağırma, harcamaların hesabını ihtiyar meclisine vermek, köy için harcanacak olan paranın harcanması hususunda talimat vermek gibi görevler sıralanmaktadır.

İhtiyar meclisi ise köye ilişkin işlerin görüşüldüğü, karara bağlandığı ve bazı görevleri itibarıyla da danışma kurulu gibi işlevleri bulunan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi doğal üyelerinin yanında seçimle gelen üyelerden oluşmaktadır. Meclis en önemlisinden başlayarak köy için yapılacak olan işleri bir sıraya koymakta ve bu işleri köylüye yaptırmaktadır. Haftada en az bir kere toplanmakta ve bu toplantı çağrısını muhtar yapmaktadır

¹⁸ Bir vatandaşın seçmen olabilmesinin şartları 298 sayılı “*Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun*”da belirtilmektedir. 1995 yılında yapılan değişiklikle seçim yaşı 18’e indirilmiştir ve ilgili kanuna 18 yaşını doldurmuş her Türk vatandaşının halk oylamasına katılma ve seçme hakkına sahip olduğu ibaresi eklenmiştir (298 sy. Kanun, md 6.)

(md. 42-43). İhtiyar meclisinin görevlerinin ele alındığı müteakip maddelerde meclisin, işlerin yürütülmesi hususunda bir yol gösterici olarak hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Örneğine 44. Maddenin dört ve beşinci fıkralarında köylünün kaçar gün çalışacağına (imece işlerinde) ve salınacak salmalarda¹⁹ hane başına ne kadar para düşeceğini hesap edeceğine karar verme yetkisi ihtiyar meclisine verilmiştir.

Köy idaresi hususunda değinilmesi gereken bir başka başlık ise köy koruculuğu müessesesidir. Köyde asayişin tesisi ve temini için hayati öneme sahip köy korucuları herkesin canını, malını ve ırzını korumakla mükelleftir (md. 68). Köylünün ürettiği ürünleri de koruyan, yeri geldiğinde terörle mücadelede en önemli görevleri üstlenen korucular üç başlık altında düzenlenmişlerdir. Bunlar köy korucuları, güvenlik korucuları ve gönüllü güvenlik korucularıdır. Her köyde görev yapmak üzere en az bir korucu vardır ve köyün nüfusunun binden fazlaysa, her beş yüz kişi için ilave bir köy korucusu daha tutulmaktadır (md. 69).

442 sayılı Köy Kanunu dört yıl sonra bir asırlık bir kanun haline dönüşecektir. İçerisinde barındırdığı hükümler, süreç içerisinde dönemin şartlarına göre yeniden düzenlenmiş olsa da artık yirmi birinci yüzyıl Türkiye’sinde bir köyün taleplerine tam anlamıyla karşılık verememekte ve pek çok başlığı muğlâk bırakmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse köy ihtiyar meclisine verilmiş olan dava görme yetkisi incelenebilir. Kanunun yedinci faslında yer alan görevler idare mahkemelerinin ve bölge idare mahkemelerinin yaygınlaşmasının ardından işletilemez hale gelmiştir. Karatepe (1988: 187) çalışmasında bu hususa dikkat çekerek kaldırılması gereken hükümler arasında, uygulamada bir değeri bulunmayan 49 ve 56. maddeler arasında yer alan ihtiyar meclisinin göreceği davalara değinmiştir. Aynı bölümde *“devlet parasını kıymetinden aşağı aldırtmamak, köy imamları ile ilgili hükümler, köylünün giyeceği esvapları köyde dokutmak, köyden berber, nalbant, demirci, arabacı, kalaycı yetiştirmek”* gibi hükümlerin de artık geçersiz olduğunu ve kullanılmadığı söyleyen Karatepe, 1988 gibi bugüne kıyasla erken sayılabilecek bir tarihte bu hususlara dikkat çekmektedir.

¹⁹ Salma, köyün mecburi işlerinin yapımı sırasında köy gelirlerinin yetmemesi durumunda işin tamamlanabilmesi için köyde ikamet edenler ve köy ile maddi ilişkisi bulunanlara çıkartılan ödeme emridir. Salma azami 20 liradır ve köyde oturanların maddi durumlarına göre salma salınır (442 sy. Kanun, md. 16)

Bu durumunun daha da belirginleşmiş olması üzerine 2000’li yılların başından itibaren girilen yapısal reformlar çerçevesinde Köy Kanunu da ele alınmıştır ve 2008 yılında kanunun yeni baştan yazılabilmesi için bu çalışmalara hız verilmiş, bir çalıştay düzenlenmiş ve akabinde bir kitap basılmıştır²⁰.

2. YEREL YÖNETİMLER REFORMU

Türkiye, 2000’li yıllara girerken Avrupa Birliği’ne (AB) tam üyelik²¹ çalışmaları sürecinde büyük bir değişim ve dönüşüm içerisine girmiştir. Hem yapısal hem de yasal²² pek çok düzenleme hayata geçirilmiştir. Bu düzenlemelerle Türkiye’nin Avrupa Birliği normlarına uyması amaçlanmış ve piyasa mekanizmasının işlerlik kazandırılması planlanmıştır. Çalışmalar her ne kadar AB’ye uyum faaliyetleri çerçevesinde yapılmış olsa da tek amaç Avrupa Birliği’ne uyum olarak tasarlanmamıştır. Yeni yüzyılın getirdiği şartlara adapte olabilmek ve daha etkin bir idari yapılanmayı kurgulayabilmek için de bu çalışmalara hız verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, bu süreç çerçevesinde köy kanununda öngörülen düzenlemeler ve bu düzenlemelerin hayata geçirilememesi nedenleri irdelenmiştir.

2.1. Yeni Köy Kanununda Öngörülen Düzenlemeler

60. Hükümet’in göreve başlamasının ardından yayımlanan Hükümet Programı’nda idari ve mali açıdan köylerin kapasitesinin artırılması için yeni bir Köy Kanunu’nun tanzim edilmesi amacı doğrultusunda İçişleri Bakanlığı tarafından “Köy Kanunu Hazırlama Grubu” oluşturulmuş ve 2008 yılında bir çalıştay düzenlenmiştir (Kızılboğa, 2011: 184). Bu çalıştay sonucunda bir kitap ortaya çıkarılmış, görüşler, çekinceler ve öneriler paylaşılmıştır. Bu doğrultuda da bir “Köy Kanunu Tasarısı Taslağı” hazırlanmıştır.

²⁰ Köy Kanunu Çalıştay, İçişleri Bakanlığı, Ankara (2010)

²¹ Türkiye’nin AB ile ilişkileri noktasında en önemli dönüm noktası 10-11 Aralık 1999 tarihleridir. AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde (Helsinki Zirvesi), Türkiye’nin adaylığı onaylanmıştır. Avrupa Birliği tarafından ilk Katılım Ortaklık Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmış ve bazı düzenlemelerin hayata geçirilmesi istenmiştir. 3 Ekim 2005 tarihinde ise Lüksemburg’da yapılan Konferans’ta Türkiye’nin resmen AB’ye katılım müzakereleri başlatılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, Erişim tarihi: 17.06.2020

²² Çalışmanın konusunu ilgilendiren temel düzenlemeler; 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’dur.

Yeni kanun öncelikle eskisine nazaran daha kısadır, hatta neredeyse yarısı boyutundadır²³. Yapısı ve ele alınış tarzı itibarıyla yerel yönetimler reformu çerçevesinde oluşturulan kanunlarla büyük benzerlikler ihtiva eden kanun tasarısı; genel hükümler, organlar, personel ve mali hükümler, yenileme planı ve köy yerleşim alanı ile çeşitli ve son hükümler kısımlarından oluşmaktadır (Altan vd. 2010: 58).

Kanun taslağında köy, “*sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, kamu tüzel kişiliğine sahip, ibadethane, okul, otlak, yaylak, mera, baltalık gibi orta malları bulunan, bağ ve bahçeleriyle birlikte insanların toplu ve dağınık evlerde oturdukları yerleşim*” olarak tanımlanmıştır (Köy Kanunu Taslağı, md. 3(1)). Daha önceki kanunda yer alan köy tanımının bir kısmını da içinde barındıran madde, üslubu itibarıyla il özel idaresi ve belediye kanunundaki tanımları andırmaktadır²⁴. Kanun taslağında bir diğer dikkat çeken husus köy organları arasında köy derneğinin sayılmamış olmasıdır. Köy derneği 442 sayılı kanunda köydeki seçmenleri tanımlamak için ele alınmış bir organdır ancak onu organ yapan asıl özellik, köy idaresine yönelik bazı görevlerinin bulunuyor olması olarak ifade edilebilir. 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun’daki ilgili madde uyarınca artık köyde görev yapacak olan imamların merkezden tayin ediliyor olması ya da muhtarlara verilen maaşların artık devletçe belirleniyor olması gibi nedenlerle köy derneği işlevsiz kalmaktadır (Altan vd. 2010: 60). Karatepe de çalışmasında benzer bir şekilde 442 sayılı Köy Kanunu’nun 83 ve 86. Maddeleri arasında kalan hükümleri kaldırılması gereken hükümler olarak zikretmektedir (Karatepe, 1988: 187). Sayılan işlevler çıkartıldığında köy derneğine yalnızca köy muhtarını ve köy meclisi üyelerini belirleme görevleri kalır ki bu da onu bir idari organ yapmayacaktır.

Taslağın girişinde 3. Maddenin d fıkrasında “*Geri Çağırma*” uygulamasına yer verilmiştir. Görevlerini layıkıyla yerine getirmeyen köy organlarının, yapılacak bir oylama sonucunda görevlerine son verilmesini öngören bu uygulama hayata

²³ 442 sayılı kanun on fasıl ve 97 maddeden oluşurken (ekler ve geçici maddeler hariç) yeni kanun taslağı elli beş madde ve beş kısımdan oluşmaktadır.

²⁴ 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda belediye, belde sakinlerinin mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek teşkil edilen kamu tüzel kişisini ifade etmekteyken (Belediye Kanunu, md 3.), 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’nda il özel idaresi, il halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamakla görevli kamu tüzel kişisi olarak ele alınmaktadır (İl Özel İdaresi Kanunu, md. 3).

geçirilmiş olsaydı Türk Anayasa tarihi açısından bir ilk gerçekleştirilmiş olacaktı (Göktolga, 2014: 101). Doğrudan demokrasinin bir uygulaması olan geri çağırma müessesesi daha evvel Türk Anayasaların hiçbirinde uygulanmamış, herhangi bir kanunun konusu olmamıştır. Seçmenlere, seçilenler üzerinde yerindelik denetimi²⁵ yapma imkânı da veren bu model demokrasinin daha da yaygınlaşması için büyük bir dönüm noktası olarak görülmektedir.

Kanun taslağı, köyleri tasnif ederken nüfus kriterini de kullanmaktadır. Bu uygulama uyarınca nüfusu 1500'ün üzerinde olan köyler birinci grup, 251-1500 arasında nüfusa sahip köyler ikinci grup, 250'den daha az nüfusa sahip köyler ise üçüncü grup köyler olarak nitelendirilmektedir (Kanun Taslağı md. 4.) Uygulamada olan 442 sayılı kanunda böyle bir ayırım bulunmamaktadır. Böyle bir ayırım sonucunda köylerin nüfuslarına göre alacakları hazine yardımının belirlenmesi, hizmetlerin önceliğinin şekillendirilebilmesi, yapılacak makro planlarda tasnifin daha kolay gerçekleştirilebilmesi amaçlanmış gözükmemektedir.

Köyün görevlerini ele alan üçüncü bölüm, köy idaresinin her yönüyle modern bir yerel yönetim olarak dizayn edilmeye çalışıldığının pek çok örneğini barındırmaktadır. Köy idaresinin görevleri arasında; *yol, su ve kanalizasyon gibi tesislerin bakımı, onarımı, çevrenin korunması, köy mezarlıklarının bakım ve onarımı, toplu taşıma hizmetlerinin yapılması, kamu yatırımları için taşınmaz tahsisi, çöp dökme ya da depolama yerlerinin tespiti, sosyal hizmet yardım hizmetlerinin yürütülmesi, sağlık ve eğitim tesislerinin ihtiyaçlarının karşılanması yardımcı olunması* gibi hizmetler sayılmaktadır (Kanun Tasarısı, md. 11). Mevzu hukukta il özel idarelerinin, belediyelerin ve büyükşehir belediyelerinin görevleri arasında da benzer görevler sayılmaktadır. Bu açıdan modern anlamda bir idari birim olarak köyün düzenlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. “*Köyün görev, sorumluluk ve yetki alanı köy sınırları dâhilindedir.*” denilerek de köyün, adı geçen hizmetleri götürmekle mükellef olduğu bölgenin sınırları çizilmiştir.

Kanun taslağının bir diğer önemli yeniliği ihtiyar heyetine ilişkindir. Eski kanunda bazı yönleriyle danışma bazı yönleriyle karar bazı yönleriyle de icra organı görüntüsü çizen ihtiyar heyeti, artık köy meclisi adını almakta ve net olarak karar organı olarak tanımlanmaktadır (md. 13). Daha evvel köy bütçesi

²⁵ Bir hizmetin kamu yararı gözetilerek ve amaçları çerçevesinde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin denetlenmesi olarak tanımlanabilecek yerindelik denetimi, idare hukukunda daha çok üstün astın işlemleri üzerindeki bir tasarrufu olarak karşımıza çıkmaktadır.

gibi bir kavram öngörülmemişken kanun taslağında köy meclisine *bütçe ve kesin hesabı kabul etmek, taşınmaz mal alım satım, takasına kadar vermek, köy adına kamulaştırma kararı almak*²⁶, *şartlı bağışları kabul etmek, diğer mahalli idarelerle birlik kurulmasına ya da kurulmuş birliklere katılmaya karar vermek* gibi görevler verilmiştir. Hali hazırda pek çok köyün resmi bir gelir kaynağı bulunmamaktadır. Bu nedenle de özellikle büyükşehir belediyesi olmayan illerde il özel idarelerinin köyler üzerinde büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak kanun taslağının lafzından artık kendi kalkınmasını kendisi gerçekleştirebilecek altyapıya sahip bir köy idaresi öngörüldüğü sonucunu çıkarmak mümkündür. Köy meclisinin çalışma usulü de kanun tasarısında öngörülmüş ve *her ayın ilk işgünü* köy meclisinin toplanacağı ve köy bütçesini kabul etme yetkisinin yine mecliste olduğu vurgulanmıştır (md. 15(2)). Ayrıca yürürlükteki kanunda ihtiyar heyetinde doğal üyelik uygulaması bulunurken yeni kanunda hiçbir doğal üyeye yer vermemesi, doğrudan demokrasinin ve yerelleşmenin işletilebilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

Yürürlükte bulunan 442 sayılı Kanun *köy parası* adıyla ele alınmış bazı düzenlemeleri içermektedir. Köy parası olarak gayrimenkullerden elde edilecek gelirler, bazı cezalardan sağlanacak kazanımlar gibi gelir kaynakları ifade edilmektedir (442 sayılı Kanun, md. 17). Ancak sayılanlar dikkatlice incelendiğinde, bir bütçeden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü sayılan gelirler belirli bir düzenle sağlanabilecek gelirler kategorisinde yer almamaktadır. Yani köyün parası, bir bütçe değil; şartların uygun olması halinde köy ahalisinin elde edeceği ve köyün ortak çıkarları doğrultusunda kullanılacak olan ortak kazançları olarak tanımlanabilecektir. Bu nedenle de köy parası, köyün sabit bir geliri gibi muamele görmemekte sadece sayılan paraların hangi şartlar altında köy halkının hakkı olacağı ifade edilmektedir. Ancak bütçeler, 1600'li yıllardan günümüze dek, yönetimde bulunanlar tarafından bir tür performans ölçütü olarak kullanılan, mali ve siyasi başarılarının halka gösterilmesi için hazırlanan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Siverekli, 2002: 99). Yani bütçeler bir tür hesap verme, denetim yöntemidir. Yeni kanunla amaçlananın bahsedilen hesap verme ve denetim fonksiyonunun hayata geçirilmesi olduğu düşünülmektedir.

²⁶ Sayılan pek çok görev belediye ve il özel idaresi kanununda meclislere verilen yetkilerden, kamulaştırma kararı almak il özel idaresi kanununa göre il encümeninin (5302 sy. İl Özel İdaresi Kanunu, md. 26(b)), belediye kanununa göre ise belediye encümeninin görevidir (5393 sy. Belediye Kanunu, md 34 (b)). Bu durumda öngörülen köy meclisinin hem encümen hem de meclis yetkilerini bünyesinde taşıyan bir yapıda olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Tasarının 33. Maddesinin ilk bölümünde köy idaresi için genel bütçeden ayrılmış olan gelirlere de yer verilmektedir. Bütçeden ayrılan gelir olarak *genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılacak binde beşi oranında pay* ve ... *il özel idarelerinin gerçekleştiren en son yıl bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında ayrılacak paydan* (Kanun taslağı, md. 33(1)) bahsedilmektedir. Bu durumun köyleri mali anlamda özerk birer birim haline getireceği açıktır. Genel bütçeden ve il özel idarelerinden aldıkları paylar ile kendilerine ait gelirleri olan bir yönetim olarak köyler, yine kendilerinin hazırlayacağı bütçeler doğrultusunda yatırımlarını gerçekleştirebilir bir konuma yükseltilmek istenmiştir.

Tasarıdaki bütçe hazırlanma sürecinde *birinci gruba giren köylerde bütçenin hazırlanması* zorunlu tutulmuştur. Tasarıda, *bütçe her yıl ocak ayında yürürlüğe girecek şekilde, yıllık olarak hazırlanır. Bütçe hazırlama zorunluluğu olmayan ikinci ve üçüncü gruptaki köyler ise gelir gider hesabı tutar ve yılsonunda köy meclisinde görüşülecek kesin hesap, köy meclisince karara bağlanır* (Kanun Taslağı, md. 35) denilmektedir. Bütçenin harcama yetkilisi olarak belirlenen muhtar yine bütçeyi hazırlamakla mükellef kılınmaktadır. Diğer mahallî idarelere benzer bir şekilde bütçenin kasım ayı sonuna kadar köy meclisine sunulacak olan bütçe teklifi aralık ayının başında görüşülmesi ve köy meclisi tarafından olduğu gibi ya da değiştirilerek kabul edilmesi öngörülmektedir (Kanun Taslağı, md 35(4-5)). Kesin hesap uygulamasının da tanımlandığı taslakta bir önceki yılın hesaplarının şubat ayında köy meclisine muhtar tarafından sunulması ve mecliste kabul edilmesi istenmektedir (md. 36).

Köy muhtarının görev, yetki ve sorumlulukları incelendiğinde ise 442 sayılı Köy Kanunu'ndaki pek çok boşluğun doldurulmuş olduğu gözükmemektedir. Muhtar *köyün başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisi olarak meclisin aldığı kararları uygulayan organ* olarak tanımlanmaktadır. *Köyün diğer organlarına başkanlık etmek, köy mallarını idare etmek, meclis kararlarını uygulamak, nikâh kıymak* (Kanun Taslağı, md. 22) gibi görevlerle donatılan muhtarın, *süresi üç yılı geçmeyen taşınmazların kiralanmasına karar vermek* gibi bir yetkisi de bulunmaktadır. Bu yetki diğer mahalli idare kanunlarında encümenlere verilmiş bir yetkiyken kanun taslağında muhtara verilmiş olması, muhtarın bazı yönleriyle il ya da belediye encümeni gibi davranan bir organ olduğu sonucuna sevk etmektedir.

Taslakta yer alan diğer bir yenilik köy yerleşim planıdır. Yürürlükte bulunan kanunda “*köy yerleşme planı*” adıyla zikredilen düzenleme kanunun ilk halinde bulunmamaktadır. 20 Mayıs 1987 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 3367 sayılı kanun uyarınca Köy Kanunu’na eklemeler yapılmış ve köy yerleşme planı düzenlenmiştir. Buna göre *köy muhtarı, köy ihtiyar meclisinin olumlu kararını aldıktan sonra köy yerleşme planının yapısını bağlı bulunduğu mülki amirden talep eder. Bu plan, köy yerleşik ve gelişme alanını ihtiva eder* denilmektedir (Köy Kanunu, Ek Madde 9). Ancak taslakta köy içi yollar, ortak kullanım yapıları, yerleşim parselleri gibi yeni tanımların yanında, yürürlükten kaldırılmak istenen kanuna atıfla *köy yerleşim planı, köyün mevcut yerleşimini ve gerektiğinde gelişme alanını ihtiva eder* denilmektedir (Kanun Tasarısı, md. 42). Köy yerleşim planının köy meclisinin kararının ardından ilgili vali başkanlığındaki, il özel idaresi, çevre ve şehircilik müdürlüğü, tarım ve orman müdürlüğü temsilcileri ile yine vali tarafından seçilecek olan kuruluş temsilcilerini ve köy muhtarını barındıran bir komisyon tarafından yapılacağı söylenmektedir. 442 sayılı Kanun’da muğlâk kalmış köy yerleşimine ilişkin tüm boşluklar tasarıda böylece tamamlanmaktadır.

Kanun taslağı üçüncü kısmında personel ve mali hükümler başlığı altında ihtiyaç halinde köylerde teknik eleman, işçi, çoban istihdamının yanında bekçinin de istihdam edilebileceği yer almaktadır (Kanun Taslağı, md. 31). 11 Haziran 2020 günü 7245 sayılı Kanun olarak “Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Kanunun amaç bölümünde *çarşı ve mahalle bekçisi olarak istihdam edilecek olanlarda aranan şartlar...* sıralanmaktadır (7245 sy. Kanun, md. 1). Köy kanunu tasarısının ilerleyen dönemde hayata geçirilmesi halinde, bu kanunda da bir düzenlemenin gerekeceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Son olarak tasarının en önemli yeniliklerinden birisi de “Türkiye Köyler Birliği”dir.” Tasarının 45. Maddesinde sayılan Birlik; köylere rehberlik etmek, iş birliğini ve dayanışmayı arttırmak, köy personelinin eğitimi gerçekleştirmek gibi konularda yol gösterici olması için merkezi Ankara’da olacak şekilde kurulması öngörülen bir yapıyla karşımıza çıkmaktadır. Yapısı ve görevleri itibarıyla Türkiye Belediyeler Birliği’ne benzetilebilecek bu organizasyonun doğal üyesi olarak köyler sayılmıştır. Birliğin organları olarak başkan, encümen ve meclis sayılmış ve bu organların nasıl teşkil olacağı detaylıca açıklanmıştır (Kanun Taslağı, md. 45).

2.2. Yeni Köy Kanununun Yerel Yönetimler Reformun Dışında Tutulması

İhtiva ettiği konu başlıkları ele alındığında belki de en yenilikçi yerel yönetim kanunu olarak ele alınabilecek Köy Kanunu Tasarısı, bu kadar büyük hayallerle yola çıkılmasına rağmen hayata geçirilememiştir. Tasarı çalışmalarının 2009'un sonlarında bitirildiği göz önüne alınacak olursa birkaç yıl sonra gerçekleşen genel seçimlerin ardından 6360 sayılı kanunun²⁷ hayata geçirilmesiyle köyleri de etkileyen büyük bir değişim ve dönüşüm gerçekleşmiştir. Kanun uyarınca büyükşehir belediyesine dönüştürülen illerin tamamında *köy ve belde belediyelerin tüzel kişiliği sonlandırılmış*, bunun sonucunda da köyler mahalleye dönüştürülmüştür (6360 sy. Kanun, md 1(3)). İdare hukuku ve ilgili mevzuat uyarınca mahallelerin tüzel kişiliği yoktur (Gözler, 2003: 458). Tüzel kişiliği bulunmayan mahalle idaresi de doğaldır ki kanun tasarısında zikredilen hiçbir hizmeti karşılayabilecek bir konumda olmayacaktır. Bir diğer husus, artık il mülki sınırı, büyükşehir belediyesinin kapsayacağı alana kadar genişletildiği için köy idarelerinin neredeyse yarısı kaldırılmıştır (Eldem, 2015: 56). Daha net bir ifadeyle, 6360 sayılı kanun öncesinde 34.339 köy varken, 6360 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinin ardından bu sayı 18.288'e düşmüştür (Genç, 2014: 4). Bu kanuni düzenlemeyle birlikte ihtiyaçlar nispetinde geliştirilmiş olan köy kanununun yerine büyükşehir belediyesi kanununda yapılan bir düzenlemenin tercih edilmiş ve öngörülen köyler artık ortadan kaldırılmıştır. Bu durum, köy kanunu taslağının rafa kaldırılmasında en büyük etmen olmuştur.

SONUÇ

Çalışmada, köyün idari yapısının 19. yüzyıldan, günümüzdeki köy idareleri yapısına dönüşme süreci, Köy Kanununun tarihçesi üzerinden mevcut durum değerlendirmesiyle birlikte ele alınmıştır. Hem tarihsel bir bakış açısı geliştirilmeye hem de mevcut durum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne doğru akan suyuolu köylere ve köy idarelerine ilişkin pek çok başlık değişiklik geçirmiş olsa da köy toplumun temelleri ve üzerinde durduğu sütunlar hala varlığını muhafaza etmekte olduğu ve bu gerçeklik üzerinden hareket eden mevzuat düzenlemelerine ihtiyaç olduğu görüşü savunulmaktadır.

²⁷ Tam adıyla, On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'dur.

Öyle ki, 6360 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi üzerine köylerin idari yapısını düzenleyen yeni bir kanunun hayata geçirilmesi çalışmaları kadük kalmıştır. Bu durumun yaratmış olduğu ve literatürde bahsedilmekte olan hususları başlıklar halinde sıralayacak olursak; düzenlemenin anayasaya aykırılık teşkil ettiği kanaati, ilçe belediyelerinin özerk yapılarını kaybetmeleri, yetki ve görev dağılımında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, bölge-kent oluşumu, mali etkinliğin sağlanamıyor oluşu, hizmet götürülen yer ile götürülen yer arasındaki mesafenin hizmetlerde aksamaya neden olması, kıra hizmet götürmede karşılaşılan güçlükler, demokratik katılım ve temsilde aksamalar, vergi tabanlarında değişimler ve sosyal yapıdan kaynaklı uyum sorunları karşımıza çıkmaktadır (Genç, 2014: 9-10).

Mevcut durumda köyün ihtiyaçlarını doğrudan köyde ele alıp çözümler üreten bir mekanizma geliştirecek köy kanunu yerine büyükşehir belediyeleri üzerinden dolaylı bir etkiyle köylerin sorunlarının çözülmeye çalışıldığı gözükmemektedir. Pek çok büyükşehir belediyesi, ilçe belediyeleriyle protokoller imzalayarak yetki devirlerinde bulunmakta, sistemi hızlandırmaya gayret etmektedir ancak bu da daha farklı sorunlar yaratmaktadır. Zira bu durumda da uygulamada işlemediği görülmektedir. Bunun çözümü için büyükşehir belediyesinin bulunmadığı yerlerdeki gibi kaymakamlıklara bütçe tanımlanabilir ya da mahalleler yeniden köy statüsüne dönüştürülebilir. Ya da bazı yerlerde, büyüklüklerine göre, idari yapıda karmaşaya mahal vermeden daha küçük çaplı belediyeler oluşturulabilir.

Belediyelerin özellikle kent sistemleri noktasında uzmanlıklarının bulunmasına rağmen kıra ilişkin imar çalışmaları ve yapılaşmaya yönelik yeterli kabiliyete sahip olmadıklarından, kilometrelerce ötedeki bir meclis üyelerinin vereceği kararın tam olarak ilgili köyün (mahallenin) taleplerini karşılayamadığı görülmektedir. Örneğin İstanbul ili Kadıköy ilçesi Göztepe mahallesinin nüfusu 2019 verilerine göre 39.833 iken, Manisa ilinin Kırkağaç ilçesinin nüfusu 2020 verilerine göre 38.245'tir. Manisa'nın da İstanbul'un da aynı mevzuat tabanında olduğu bir ortamda hizmetlerde aksama kaçınılmazdır. Bu nedenle ara geçiş formu niteliğinde bir idari yapıya ya da yapılara ihtiyaç vardır.

Türk toplumunun temel direği olan köy idarelerinin özerkliklerini korumaları ve bunu güçlendirici yönde adımların atılması büyük önem arz etmektedir. Kendisine ait bir bütçesi ve meclisi olan, doğrudan demokrasinin

enstrümanlarını barındıran modern köy idarelerinin teşkil edilmesi, il idaresinin yeni baştan tanzim edildiği yeni bir İl İdaresi Kanunu'nun oluşturulması, bu kanunlar oluşturulurken yerelden bilgi akışının en doğru şekilde sağlanması ve aksayan yönlerin çok iyi tespit edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Zira Kanunlar ve hatta tüm mevzuat, ilgilisi olduğu toplumların hassasiyetlerini ve duygularını ortaya koymaktadır. Dönemin ruhundan ve dilinden beslenmekte olan ilgili düzenlemeler hem gerçekçi hem de ulaşılması düşünülen hedefleri barındıran bir yapıya sahip olmalıdır. Bu nedenle de belirtmekte fayda vardır ki yeni kanun pek çok önemli düzenlemeyi öngörmekteyken 442 sayılı Köy Kanunu'nun barındırdığı bazı hassasiyetler, yeni düzenlemenin taslağında da unutulmuş gözükmemektedir.

“Birdenbire yıkılarak altında adam ve hayvanat kalacak derecede çürümüş veya eğilmiş duvar veya damları bir sakatlık çıkarmaması için yıktırmak veya tamir ettirmek²⁸.”

“Bir hayvana götüremeyecek kadar yük yüklettirmemek²⁹...” gibi...

KAYNAKÇA

- Altan, Y, Kerman, U. ve Aktel, M. (2010), *Köy Kanunu Tasarı Taslağı Üzerine Bir Değerlendirme*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 26, ss. 57-65.
- Boztepe, M. (2013), *Osmanlı Devleti'nin Taşra Yönetimini Şekillendiren “Merkeziyetçilik” Yaklaşımı ve Günümüze Etkileri*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 36 ss. 1-14.
- Çadırcı, M. (2017), *Ülke Yönetimi “Tanzimat Sürecinde Türkiye”*, İmge Kitabevi, 2. Baskı.
- Çağdaş, T. (2011), *Türkiye’de Yerel Yönetimlerde İdari Özerklik*, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 30, Sayı 1, ss. 391-416.
- Çapar, S. ve Demir, R. (2017), *Türkiye’de Büyükşehir Yapılanması Ve 6360 Sayılı Kanuna Uygulayıcıların Bakışı*, Türk İdare Dergisi, Sayı 484, ss. 39-90.
- Çetin, T. (1994), *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köy Sorununa Bakış: Köy Kanunu’nun Çıkarılması, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, ss. 29-44.

²⁸ 442 sayılı Köy Kanunu, md 28.

²⁹ 442 sayılı Köy Kanunu, md 34.

Demirkaya, Y. ve Koç, M. (2017), *6360 Sayılı Kanun İle Birlikte Mahalleye Dönüşen Köylerde Değişimin Katılım Açısından Muhtarlığa Etkisi: Menteşe ve Seydikemer İlçeleri Üzerinden Bir Değerlendirme*, Strategic Public Management Journal, ISSN: 2149-9543, Cilt 3, Sayı 6, ss. 124-149.

Dik, E. (2016), *Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1930) Köy Sorunu*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 71, No. 3, ss. 693-729.

Efe, A. (2009), *Tanzimat'ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği*, Karadeniz Araştırmaları, Cilt 6, Sayı 22, ss. 87-113.

Efe, A. (2019), *Taşra Yönetimine Muhassıllıktan Açılan Kapı, 1864 Vilayet Nizamnamesi*, ed. Çapar, S. & Tural, E. TİAV, 2. Baskı, Ankara.

Eldem, H. (2015), *Yerel Yönetimler Reformunun Bir Parçası Olarak Köy Kanunu Tasarı Taslağı*, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 1 ss. 39-61

Erat, V. (2016), *Mahalli İdare Birimi Olarak Köyler ve 6360 Sayılı Yasanın Etkileri*, BEU Akademik İzdüşüm, Cilt 1, Sayı 1, ss. 87-98.

Eryiğit, B. H. ve Kalafat, C. (2019), *Osmanlı Devleti'nde 1840-1858 Yılları Arasında Taşra Yönetimini Düzenleyen Nizamnameler Üzerine Bir Değerlendirme*, Strategic Public Management Journal, Cilt 5, Sayı 10, ss. 54-62.

Fidan, A. (2013), *Köy Kanunu Tasarı Taslağına İlişkin İncelemeler, İrdelemeler ve Öneriler*, Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Cilt 6, Sayı 1, ss.1-8.

Genç, F. N. (2014), *6360 Sayılı Kanun ve Aydın'a Etkileri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 5, ss. 1-29.

Giritli, İ. (1963) *Âmme İdaresinin Teşkilâtının Ana Kavramları*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 29, s.1-2, ss. 29-45.

Göktoğa, O. (2014), *Demokrasinin Demokratikleştirilmesi: Yerel Doğrudan Demokrasi Uygulamaları*, Birey ve Toplum Dergisi, Cilt 4, Sayı 8, ss. 97-115.

Gözler, K. (2003) *İdare Hukuku*, Cilt I, Ekin Kitabevi.

Gözler, K. (2013), *6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun Mudur?*, Legal Hukuk Dergisi, Cilt 11, Sayı 122, ss. 1-44.

Gözler, K. (2019), *Osmanlı Mülkî İdare Sistemi Üzerinde Fransız Etkisi: 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri Fransa'dan mı İktibas Edilmiştir?*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 52, Sayı 1, ss. 1-39.

Güneş, G. (2010), *Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım)*, ÇTTAD, Cilt 9, ss. 171-190.

Karatepe, Ş. (1988), *Toplum Kalkınması Yönünden 442 Sayılı Köy Kanunu'nun Yetersizlikleri*, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, ss. 179-188.

Kaştan, Y. (2016), *Osmanlı Devleti'nde 1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-i Muvakkati ile Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması*, Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 2 ss. 78-98.

Karpat, K. (2019), *Osmanlı Modernleşmesi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2. Baskı.

Kaya, H. (2016), *Bayezid Sancağı Örneğinde Osmanlı İdari Yapısında Yurtluk-Ocaklık Sistemi*, Current Research in Social Sciences, Cilt 2, Sayı 1, ss. 17-26.

Kayıkçı, S. (2005), *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar*, Türk İdare Dergisi, Sayı 448.

Kızılboğa, R. (2011), *Köy İdaresine Yönelik Kanun Tasarısı'ndaki Düzenlemeler, Öneri Dergisi*, Cilt 9, Sayı 35, ss. 183-197.

Ortaylı, İ. (2017), *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, 6. Baskı.

Özçelik, F. ve Tunç, B. (2017), *Demokrat Parti Döneminde Ağrı'da İdari Alanda Yapılan Düzenlemeler (1950-1960)*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt 7, Sayı 3, ss. 463-477.

Sarı, M. (2014), *442 Sayılı Köy Kanunu Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Köye Yönelik Çalışmalar*, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 7, Sayı XIX, ss.509-534.

Sertkaya Doğan, Ö. & Gökburun, İ. (2019), *İstanbul'da Köyden Mahalleye Evrilen Yerleşmeler*, Coğrafya Dergisi, Cilt 39, ss. 73-87.

Seyitdanlıoğlu, M. (1996), *Yerel Yönetim Metinleri VI, 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri, Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 5, Sayı 5 ss. 89-103.

Siverekli, E. (2000), *Osmanlı Devleti'nde Bütçe Uygulamaları*, Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 18, Yıl 2002, ss. 97-122.

Uğuzman, T. (2017), *Tarih ve Toplum, Köy ve Kent*, Sosyoloji Konferansları, Sayı 55, 507-510.

Ünal, F. (2019), *Kırsal Alanlarda Güvenliğin Yasal ve Yapısal Sorunları: Köy Kolluğu Örneği*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 62, ss. 200-211.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, (1961, 26 Nisan), Resmi Gazete: 10796, Yayımlandığı Düstur: Tertip 4, Cilt 1, Sayfa 2553.

334 sayılı Kanun, 1961 Anayasası, Kabul Tarihi: (1961, 9 Temmuz), Erişim adresi: www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/, Erişim tarihi: (2020, 17 Haziran).

442 sayılı Köy Kanunu (1924, 18 Mart), Resmî Gazete: 68, Yayımlandığı Düstur: Tertip 3, Cilt 5, Sayfa 336.

2709 sayılı Kanun, 1982 Anayasası, Kabul Tarihi: (1982, 18 Ekim), Resmî Gazete: 17863 (Mükerrer), Erişim adresi: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf Erişim tarihi: (2020, 17 Haziran).

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (2005, 4 Mart), Resmi Gazete: 25745, Yayımlandığı Düstur: Tertip 5, Cilt 44..

5393 sayılı Belediye Kanunu (2005, 3 Temmuz), Resmi Gazete: 25874, Yayımlandığı Düstur: Tertip 5, Cilt 44.

5442 sayılı İl İdaresi Kanunu (1949, 18 Haziran), Resmi Gazete: 7236, Yayımlandığı Düstur: Tertip 3, Cilt 30, Sayfa 1477.

Araştırma Makalesi / Research Article

TÜRK SPOR SİSTEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN KURUMSAL REFORMUN ELEŞTİREL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ***

Ümran BAŞAR*

İ. Fatih YENEL**

Öz

Geçmişten günümüze Türkiye’de sporu geliştirmek ve yaygınlaştırmak için birçok örgütsel ve hukuki yapı oluşturulmuş bu kapsamda sporun istenilen düzeye getirilebilmesi için değişim arayışları söz konusu olmuştur. Türk spor sisteminin işleyişine yönelik en güncel ve en önemli değişiklikler; Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın 2011 yılında ikinci kez kurulması, 703 nolu KHK, Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 nolu Kararname ile 4 ve 27 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnameleriyle birlikte Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın teşkilat yapısının yeniden düzenlenmesi olarak ifade edilebilir. Ayrıca, 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçiş ile birlikte Gençlik ve Spor Bakanlığı’nda gerçekleşen spor sistemine ilişkin düzenlemelerin de Türk spor sisteminin işleyişine dair önemli ipuçları barındırdığı düşünülmektedir. Bu kapsamda bu araştırmanın amacı, 2018 yılı içerisinde Gençlik ve Spor Bakanlığı’nda gerçekleşen spor sistemine ilişkin düzenlemelere, alınan kararlara ve uygulamalara eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmak ve aynı zamanda yeniden inşa edilen Türk spor sisteminin son yıllarda geçirdiği dönüşümü ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda yargısal örnekleme yöntemi esas alınarak Türk spor sisteminin işleyişine dair mevcut ve eski yapıya hâkim olduğu varsayılan 19 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda daha önceki dönemlerde Türk sporuna ilişkin yapılanmalarda ve işleyişte önemli olumsuzluklar söz konusu iken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş

* Dr., Raportör, T.C. Cumhurbaşkanlığı, Ankara, umran.basar@tccb.gov.tr, ORCID: 0000-0002-4468-4008

** Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Ankara, fyenel@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9480-2087

*** Eleştirel Bir Yaklaşım ile Yeniden İnşa Edilen Türk Spor Sisteminin İşleyişi, Yapısal Analizi ve Çözüm Önerileri doktora tezinden hazırlanmıştır.

ile birlikte Gençlik ve Spor Bakanlığı'nda gerçekleşen spor sistemine ilişkin düzenlemeler, alınan kararlar ve uygulamalar ile yeniden inşa edilen Türk spor sisteminde önemli düzeyde ve olumlu yönde dönüşümlere yönelik girişimlerin gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu girişimlerin önemli bir kısmının 2019 yılı itibari ile hayata geçirildiği ve ilgili faaliyetlerin başarılı ile sürdürülmesi halinde Türk sporunun istenilen düzeye gelebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Spor Yönetimi, Türk Spor Sistemi, Gençlik ve Spor Bakanlığı.

CRITICAL ASSESSMENT OF THE CORPORATE REFORM PERFORMED IN THE TURKISH SPORTS SYSTEM

ABSTRACT

Many organizational and legal structures have been established from the past to the present in Turkey to develop and promote sports, and changes to take the sports to the desired level have been sought accordingly. The most up to date and the most significant regulations made for the functioning of the Turkish sports system can be described as the re-foundation of the Ministry of Youth and Sports for the second time in 2011, the Presidential Decree No: 703, the Presidential Decree No: 1, which was about the organization of the Presidency, the Presidential Decrees No: 4 and No: 27 and the restructuring of the Ministry of Youth and Sports. In addition to these, the regulations made at the Ministry of Youth and Sports regarding the sports system following the launch of the Presidential System of Government in 2018 are deemed to contain important clues for the functioning of the Turkish sports system. In this sense, this study aims to approach from a critical perspective the regulations made, the decisions taken and the practices implemented at the Ministry of Youth and Sports in 2018 regarding the sports system and to put forth the transformation undergone in the recent years by the rebuilt Turkish sports system. To that end, semi-structured interviews about the functioning of the Turkish sports system were held by using judgmental sampling with 19 people, assumed to have expertise in the current and former structure. It was found out in the wake of the research that while

there were major setbacks in the structuring and functioning of the Turkish sports in the previous periods, there were initiatives about important and positive transformations in the rebuilt Turkish sports system as well as new regulations, decisions and practices regarding the sports system at the Ministry of Youth and Sports' following the launch of the Presidential System of Government. It was concluded that most of those initiatives were launched as of 2019, and that if relevant activities are continued to be carried out successfully, the Turkish sports will reach the desired level.

Keywords: Sports, Sports Management, Turkish Sports System, Ministry of Youth and Sport.

GİRİŞ

Günümüzde bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, hızla küreselleşen dünya düzeninde kurumlar arası rekabeti arttırmış, bu rekabete ayak uydurabilmek ve yönetimleri sürdürülebilir bir hale getirebilmek için mevcut yapılarda değişiklik kaçınılmaz hale gelmiştir (Patching, 1999; Yahşi, 2014). Bununla birlikte kurumların devamlılığı ve başarıya odaklanması için ekonomik, teknolojik ve sosyal faktörlerin neden olduğu farklılıkların öngörülmesi ve buna göre planlama yapılması önemlidir. Bu kapsamda yaratıcı düşünce, ürün seçeneklerini arttırma ve hizmet kalitesini iyileştirme gibi unsurlar gözetilmesi gereken unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Kısaca kurumların başarılı olabilmeleri için yeniliklere açık olması gerekmektedir (Kwasniewska ve Neck, 2004).

Gelişmiş toplumlarda bireylerin refahı, beden ve ruh sağlığı ile yakın ilişkili ve doğru orantılıdır. Spor en genel işlevleri ile bireysel ya da grup halinde çeşitli zamanlarda gerçekleştirilen, beden ve ruh sağlığını iyileştiren, rekabet etme duygusunu geliştiren bununla birlikte dayanışmacı bir anlayış ile birleştirici etkisi olan kültürel bir olgudur (Erkal ve diğerleri, 1981). Sosyal bir kurum olarak sporun, toplumdaki görevlerini yerine getirebilmesi ise hiç şüphesiz iyi bir örgütlenme ve yönetim ile mümkündür. Her ülke için geçerli tek bir spor yönetim modeli olmadığı gibi ülkelerin spor yönetimleri de zaman içerisinde çağın gelişmelerine ayak uydurmaya, dolayısıyla değişmeye mecbur kalabilmektedir (Erturan, 2010).

Spor yönetimi yapılanması ve işleyişi açısından ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarına göre çeşitlilik gösteren bir alandır (Erturan, 2010). Disiplini, verimliliği, kaliteyi, hızı ve başarıyı sağlayacak yöntemleri esas alan modern yönetimler çağında kurumların ayakta kalması; değişen iç ve dış çevre şartlarına uyumlu olması ve rakipleriyle rekabet edecek çağdaş yönetim tekniklerini kullanması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle söz konusu değişimler Türkiye’de spora ilişkin unsurlar ile spor yönetiminde de kaçınılmaz bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Donuk, 2016).

Türkiye’de 2018 yılında Başkanlık sistemine geçiş ile birlikte Gençlik ve Spor Bakanlığı’nda gerçekleşen spor sistemine ilişkin düzenlemeler, alınan kararlar ve uygulamaların da Türk spor sisteminin işleyişine dair önemli ipuçları barındırdığı düşünülmektedir (Yetim, 2019). Bu kapsamda bu araştırmanın amacı,

2018 yılı içerisinde Gençlik ve Spor Bakanlığı'nda gerçekleşen spor sistemine ilişkin düzenlemelere, alınan kararlara ve uygulamalara eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmak ve aynı zamanda yeniden inşa edilen Türk spor sisteminin son yıllarda geçirdiği dönüşümü ortaya koymaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yönetim

Uzun yıllardır tanımlaması yapılmasına ve birçok şekilde ifade edilmesine rağmen yönetim sınırları çok net çizilemeyen bir kavramdır (Basım, Argan, 2009). İdare etmek anlamında kullanılan ancak zamanla üst düzey yöneticileri temsil eden yönetimin asıl anlamı düzenleyici ve düzeltici demektir (Yahşi, 2014).

Yönetim, geniş anlamıyla ifade edildiğinde amaçların etkili ve verimli bir biçimde gerçekleştirilmesi amacıyla bir insan topluluğunun iş birliği ve koordinasyon sağlamasına yönelik faaliyetlerin toplamıdır (Tosun, 1974). Yönetimi daha geniş anlamıyla ifade etmemiz gerekirse; örgüt amaçlarının etkili ve verimli olarak gerçekleştirilmesi için planlama, örgütlenme, yürütme, koordinasyon ve kontrol fonksiyonlarına ilişkin kavram, ilke, teori, model ve tekniklerin sistematik ve bilinçli bir biçimde uygulanması ile ilgili faaliyetlerin toplamıdır (Howard, 1976).

Yönetim, maddi bir amaçla kurulmuş olan örgütlere özgü bir kavram değildir. Bir arada sorun çözme, belirli amaçları gerçekleştirme ve hedeflere ulaşma yolunda tüm insanlar arasında yaşanan bir olgudur (Sunay, 2009).

Evrensel bir kavram olan yönetim; insan gücü, para, malzeme, yer, zaman gibi kaynakların en verimli biçimde kullanılmasını sağlayan bilim dalıdır. Belirlenen amaçlara en etkin ve en verimli şekilde ulaşabilmek için insanların çabalarını bir araya getiren ve bunları düzenleyen iş ve eylemlerin toplamıdır.

Yönetim; örgütün belirlediği amaçlara ulaşabilmek amacıyla örgütsel kaynakların dengeli bir şekilde planlanması, örgütlenmesi, yönetilmesi, koordine edilmesi ve denetlenmesi sürecidir.

Bir örgütü amaçlarına ulaştıracak eylemleri gerçekleştirebilmek için örgütü oluşturan insanları örgütleyip bir uyum içerisinde faaliyete geçirme sürecidir (Balcı ve Aydın, 2003).

Giderek daha karmaşık ilişkiler haline gelen yönetim, çağın gereklerine ayak uydurabilmek için durmadan aşamalar kaydetmektedir. Öncelikle insanlardan beklenen konular her yıl bir önceki yıla göre artmakta ve kurumlar çalışanlarından her geçen gün daha fazla konuda talepte bulunmaktadır (Patcihing, 1999).

Kurumlar içerisinde hayati bir öneme sahip olan yönetimin kapsadığı alan ve uygulanabilirliği ile toplumun kalkınmışlık düzeyi arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Yani yönetimin kalitesi tüm toplumu etkiler (Güçlü, 2003).

Yönetim biliminin tarihsel gelişimi; yapıya odaklanmış geleneksel (klasik) yaklaşımlar (1887-1927), insan faktörünü ele alan davranışçı (neo klasik) yaklaşımlar (1909-1945), örgütü sistemsel olarak inceleyen sistem yaklaşımları (1946'dan günümüze kadar) şeklindedir (Güçlü, 2003).

1.2. Spor Yönetimi

Spor yönetimi son yarım asırda gelişme göstermiş ve spor örgütlenmesinin ve organizasyonların sayısının artması ile birlikte önemi git gide artmıştır (Basım, Argan, 2009).

Spor yönetimi, toplum genelinde kurumlaşmış yöneten-yönetilen ayırımını spor özelinde yönetici-sporcu ayırımı olarak sürdürülen hiyerarşik bir otoriter düzenlemeyle spor yaptıran bir makine (kurum, organizasyon vb.) şeklinde tanımlanabilir (Fişek, 1983).

Spor yönetimi genel yönetimin bir parçası olması sebebiyle genel yönetimden ayrılması olası değildir. Bir başka şekilde ifade edilirse genel yönetimdeki kavram ve yöntemler spor yönetimi içinde kullanılır. Yani spor yönetimi, genel yönetimin ilke, yönetim ve kurallarının spor alanında uygulanması da şeklinde ifade edilebilir. Spor yönetiminin en birincil amacı, spor faaliyetlerinin akılcı ve bilimsel bir biçimde yürütülmesinin yeni yollarını bulmak ve bunları genel ilkeler çerçevesinde uygulamaya sokmaktır. Aynı zamanda spor yönetimi, spor alanı ile ilgili alınan kararların ve hedeflerin uygulaması için yapılan faaliyetleri de inceler. Ayrıca, mevcut beden eğitimi ve spor programlarının iyileştirilmesi, insan kaynağı ihtiyacının karşılanması ve eğitimi, spor ile ilgili kurum ve tesislerin sevk ve idaresi ve bu yerlerin denetimi vb. konuları da içine alır (İmamaoğlu, 1992).

Spor kurum ve organizasyonlarının etkili ve verimli çalışabilmesi büyük ölçüde yönetimlerine bağlıdır. En küçük spor kuruluşlarından en büyük spor organizasyonlarına kadar başarılı olmak ancak, çağdaş yönetim ilke ve fonksiyonlarının bilinçli ve maharetli bir biçimde spor yönetimine uygulanmasıyla mümkün olabilir (Yahsi, 2010).

Spor yönetimi yapılanması ve işleyişi açısından ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarına göre çeşitlilik gösteren bir alandır. Dünya da günden güne büyüyen spor pazarı spor yönetiminde yeni düzenlemelere gidilmesini mecbur bırakmakta, pazarın gelişen ekonomik parametrelere göre değişen ihtiyaçları bireylerin spor yapma eğilimlerinde farklılıklar ve çeşitliliklere yönelmelerini beraberinde getirmektedir. Pek çok ülkede spor kulüpleri spor ekonomisi ve yönetiminin en temel birimi, ayrılmaz, demokratik bir parçasıdır (Erturan, 2010).

Disiplini, verimliliği, kaliteyi, hızı ve başarıyı sağlayacak yöntemleri esas alan modern yönetimler çağında kurumların ayakta kalması; değişen iç ve dış çevre şartlarına uyumlu olması ve rakipleriyle rekabet edecek çağdaş yönetim tekniklerini kullanması ile mümkün olacaktır. Bu yüzden değişim ve profesyonelleşme kaçınılmazdır. Türkiye’de spor, diğer iş sektörlerinde uygulanan yönetim modelleri ile yönetilmeli, spor yönetimi konusunda eğitim görmüş profesyonel yöneticiler ile çalışılmalı ve kişilere bağlı kalmadan kurumsallaşmış bir yapıya geçilmelidir (Donuk, 2016).

1.2.1. Türk Spor Yönetimi

İnsan vücudunun belli amaçlar için eğitilmesi düşüncesi, insanlığın dünya üzerindeki varlığı kadar eskidir. Her biri milyonlarca yıl süren jeolojik devirlerde insanoğlu, güçlü bir tabiat ve hayvan âlemiyle yaşam mücadelesi vermiştir. Özellikle erkekler savaş ve avlanma gibi işler için kendi güçleriyle mücadele etmek ve vücutlarını kullanmak zorunda kalmıştır. Türk sporunu ele aldığımızda Cumhuriyet dönemi öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrıldığını görmekteyiz (Yahşi, 2010).

Cumhuriyet dönemi öncesi; Türkler batıya doğru hareketle Mezopotamya, Mısır ve Anadolu’ya yerleşmişlerdir. Yerleşik hayata geçiş süreci içerisinde Türklerin yaşamında atın özel bir yerinin olduğunu görmekteyiz. Bu da atı merkez alan spor dallarının gelişmesine neden olmuştur. Gökbörü, Kızbörü, Beyge,

Çöğen-Çevgen ve Cirit, atlı sporların en önemlileri olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Tayga, 1990). Türk Spor tarihine bakıldığında zaman atlı sporların yanında güreş, ok atıcılığı ve avcılığın da milli karaktere sahip sporlar olduğunu görmekteyiz. Osmanlı İmparatorluğu 600 yıllık bir geçmişe sahip olup topraklarını koruyabilmek için askeri güce önem vermiştir; binicilik, okçuluk, güreş vb. branşlarda başarılı bir gelişme göstermiştir. Her aldığı yeni toprakta da güreş tekkeleri açıp orada gençlerin yetiştirilip, o bölgenin korunması amaçlamıştır. Okçuluk; avlanma, savaş ve spor dalı olarak Türklerde köklü bir tarihe sahiptir (Başar, 2019).

Tanzimat yani yenileşme hareketi ile birlikte; kulüp modeli benimsenmiş, okul programlarında; beden eğitimi ve spor derslerinin konması sağlanmış (özellikle askeri okullarda), daha sonra; atletizm, bisiklet, yüzme, kürek, güreş, basketbol (Robert Koleji) ve futbol branşları faaliyet göstermeye başlamıştır (Sunay, 2009).

1903 Beşiktaş Jimnastik Kulübü, 1905 Galatasaray, 1907 Fenerbahçe ve 1910 yılında Ankaragücü takımları kurulmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devletinde kalabalık ürettiği için spora ve spor kulüplerine düşman olmadığı da o dönemin siyasi yapısını yansıtmıştır (Sunay, 2009).

İstanbul Futbol Birliği 1903 yılında kurulmuş olup 4 yabancı takım arasında oynanmıştır; Moda (1891), Elpis (1900), İmogene (1900) ve Kadıköy (1899). Futbol maçlarının düzenli ve programlı bir şekilde oynanmasını sağlamak için kurulmuştur (Yenel ve Parasız, 2019).

İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi; tek sporlu (Futbol), federatif (Kulüplere dayalı), dikey örgütlenmiş bir lig sistemidir. Amacı; futbolu yaymak, futbolcu sayısını ve 3.lige katılan takım sayısını arttırmaktır. 1905'te Galatasaray, 1907'de Fenerbahçe'nin katılmasıyla daha sonra genişletilerek okul takımları ağırlıklı cuma ve pazar ligi kurulmuştur (Yenel ve Parasız, 2019).

Bu dönemde lige alınmayan mahalli takımlarla okul takımları tarafından 1913 yılında Cuma Ligi kurulmuştur. Lig, pazar ligine alternatif olarak kurulmuştur (Yenel ve Parasız, 2019).

1915 yılında pazar ve cuma ligleri adıyla anılan kümenin birleşmesiyle Cuma Birliği kurulmuştur. Ancak 1918 yılında örgütlenmesine izin verilmeyen

kulüpler, 1919 yılında Beşiktaş'ın önderliğinde Türk İdman Birliğini kurdular (Sunay, 2009).

Görüldüğü üzere futbolun önemli bir branş olması kulüpleşmeye sebebiyet vermiştir. Daha sonra liglerin oluşmasına ve en önemlisi ilk spor örgütünün oluşmasına neden olmuştur (Sunay, 2009).

14 Temmuz 1922'de 16 kulübün birleşerek, sporu disipline etmek amacıyla, ilk başkanlığını Ali Sami Yen, asbaşkanlıklarını da Burhan Felek ve Ali Seyfi'nin yaptığı Türkiye'nin ilk "çok sporlu spor örgütü" Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) kurulmuş olup sporda demokrasi yolunda önemli adımlar atılmıştır. Devletin spor yönetimine ağırlığını koyması, spor konseyinin de önerisi üzerine, 1936 yılında Türk Spor Kurumu'nun kurulması ile olmuştur. 18.7.1938 Tarih ve 3530 Sayılı yasa ile Başbakanlık makamına bağlı olarak Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (BTGM) kurulmuştur. Türk Spor Kurumunun malları ile hukuk ve haklarını devralmıştır. 3.6.1942 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Spor işlerinin ilk kez bakanlık düzeyinde ele alınması 1969'da kurulan 2. Demirel Hükümeti'nde (3 Kasım 1969) Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın kurulmasıyla gerçekleşmiştir. 6 Şubat 1970 tarih, 3/707 sayılı Cumhurbaşkanlığı tezkeresiyle adı geçen Bakanlık kapsamına alınmıştır. Türk Spor Kurumu'nun (TSK) malları 13.2.1970 tarih ve 1/21-1156 sayılı kararname ile yeni kurulan Gençlik ve Spor Bakanlığı'na devredilmiştir. Böylece Türk sporunda yeni bir sayfa açılmış ve İsmet Sezgin Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Gençlik ve Spor Bakanı olmuştur. 1980 yıllarda tekrar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı adını almıştır. 7 Kasım 1982 tarihli yeni Anayasa'da ise ilk kez spora yer verilmiştir. Böylece ülkemizde ilk kez spor ve sporcu Anayasa'nın teminatı altına alınmıştır. Türk sporuna ilişkin karar ve denetim yetkilerini elinde bulunduran Gençlik Spor Genel Müdürlüğü (GSGM) 21.5.1986 tarih ve 3289 sayılı kanunla düzenlenmiştir (Sunay, 2009). 2011 yılında 638 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) kurulmuştur. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (GSGM), Spor Genel Müdürlüğü (SGM) olarak, Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı kuruluş haline gelmiştir (Yahşi, 2014). 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile gerçekleştirilen Anayasa değişikliği sonrasında 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda Türkiye'de hem yasal hem de fiili olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi geçilmiş olup,

sisteme ilişkin yasal düzenlemeler hem kanun hükmünde kararname hem de Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, kararları ve genelgesi Resmi Gazete’de yayımlanmaya başlamıştır. Bu sistemden önceki sistemin son Bakanlar Kurulu 703 Nolu KHK ile sistemde köklü bir değişiklik gerçekleştirmiş, yeni sistem ise ilk Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile kurulmaya başlanmıştır. Daha sonra yayımlanan 4 ve 27 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnameleriyle yeniden yapılandırma süreci devam etmiştir (Turan, 2018).

Spor işlerinin ilk kez bakanlık düzeyinde ele alınması 1970 yılında gerçekleşmiştir. Daha sonra yapılan değişiklikler sebebiyle 2011 yılında ikinci kez Bakanlık düzeyinde bir yapılandırmaya gidilmiştir. Bu yeni yapılanma ile direkt Bakana bağlı olarak 1 Bakan Yardımcısı, 1 Müsteşar, 20 Bakanlık Müşaviri, Özel Kalem Müdürlüğü ve Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği yer almaktadır. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Spor Genel Müdürlüğü ve Spor Toto Teşkilat Başkanlığı Bakanlığın bağlı kuruluşu olmuştur. Müsteşara bağlı olan 2 Müsteşar Yardımcısına; Bakanlık bağlı kuruluşları ile Bakanlık hizmet birimlerinden; Gençlik Hizmetleri, Proje ve Koordinasyon ve Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürlükleri ile Spor Hizmetleri, Dış İlişkiler, Strateji Geliştirme, Personel, Destek Hizmetleri ve Bilgi İşlem olmak üzere müstakil Daire Başkanlığı ile birlikte Hukuk Müşavirliği bağlanmıştır. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü’nün merkez ve taşra teşkilatı, taşra teşkilatının da 20 bölge müdürlüğü ile yurt müdürlükleri bulunmaktadır. Spor Genel Müdürlüğü’nün merkez ve taşra teşkilatı, taşra teşkilatının da 81 il ve 81 ilde ilçe müdürlükleri bulunmaktadır (GSB, 2011).

Türk sporuna ilişkin karar ve denetim yetkilerini elinde bulunduran Gençlik Spor Genel Müdürlüğü 21.5.1986 tarih ve 3289 sayılı kanunla düzenlenmiştir. Günümüzdeki mevcut yapı ise 2011 yılında 638 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulmuş olup, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Spor Genel Müdürlüğü olarak, Gençlik ve Spor Bakanlığı’na bağlı kuruluş haline gelmiştir (Yenel ve Parasız, 2019). 10.07.2018 tarih ve 30734 sayılı resmi gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın teşkilat yapısı yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte 638 sayılı KHK ile kurulan bakanlığın bağlı birimleri arasında yer alan Spor Genel Müdürlüğü,

Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile ismi Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak değiştirilerek görevleri yeniden düzenlenmiş ve aynı zamanda bakanlığın ana hizmet birimleri arasında yerini almıştır (Yenel ve Parasız, 2019). 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile gerçekleştirilen Anayasa değişikliği sonrasında, 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda Türkiye’de hem yasal hem de fiili olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan yeni hükümet sistemine geçilmiştir. 12. Cumhurbaşkanının Recep Tayyip Erdoğan olması ile birlikte sisteme ilişkin yasal düzenlemeler hem kanun hükmünde kararnameler hem de Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, kararları ve genelgeleri Resmi Gazete’de yayımlanmaya başlamıştır. Bu sistemden önceki sistemin son Bakanlar Kurulu 703 Nolu KHK ile sistemde köklü bir değişiklik gerçekleştirmiş, yeni sistem ise ilk Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile kurulmaya başlanmıştır. Daha sonra yayımlanan 4 ve 27 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile yeniden yapılandırma süreci sistematik bir biçimde sürdürülmüştür (Turan, 2018).

Türkiye’de spor teşkilatlanmasının nasıl olması gerektiği konusu üzerine uzun yıllar tartışmalar yapılmış ve Türk sporunun sorunlarını çözmek adına birçok adım atılmıştır. 2011 yılında yapılan düzenleme ile ülkemizdeki spor alanında uygulanacak politikaları tespit etmekten sorumlu olan Gençlik ve Spor Bakanlığı ikinci kez kurulmuştur. Sporu geliştirmek adına yapılan bu girişimler ile birlikte Türk sporu bir ivme kazansa da, sportif anlamda uluslararası alanda alınan sonuçların beklentilerin gerisinde kalması Türk sporunda mevcut sorunların devam ettiğini düşündürmektedir (Özen ve diğerleri, 2012).

Sporun bireysel ve toplumsal açıdan birçok işleve sahip olması sebebiyle devletler, sporu geliştirmek ve yaygınlaştırmak için örgütsel ve hukukî bir yapı oluşturmak zorundadır. 10.07.2018 tarih ve 30734 sayılı resmi gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın teşkilat yapısı yeniden düzenlenmiştir. Buna göre bu çalışma, Türk spor sisteminde gerçekleştirilen kurumsal reformun eleştirel açıdan değerlendirilmesini, bu yapıya ait mevcut sorunları ele almak ve çözüm önerileri sunmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2. YÖNTEM

Türk Spor sisteminde gerçekleştirilen kurumsal reformun eleştirel açıdan değerlendirilmesi amacı taşıyan çalışmada nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Genel tarama modelinin kullanıldığı çalışmada araştırma deseni olarak olgubilim (fenomenoloji) yaklaşımından yararlanılmıştır. Olgubilim deseni araştırmacının farkında olduğu ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir bilgiye ya da anlayışa sahip olamadığı olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:78). Bu noktada bu çalışmanın amacını oluşturan olguları araştırma amacıyla olgubilim deseni tercih edilmiştir.

Araştırmada verilerin elde edilmesi aşamasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Betimsel Analiz Tekniğinin benimsendiği çalışma kapsamında Türk spor sisteminin işleyişine yönelik bilgi, belge ve dokümanların detaylı olarak incelenmesinin yanı sıra Türk spor sisteminin işleyişine dair mevcut ve eski yapıya hâkim olduğu varsayılan bireyler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin ölçek ya da anket gibi nicel temelli ölçme araçları yoluyla elde edilemeyecek bilgiler konusunda etkili olduğu ifade edilmiştir (Gupta ve Awasthy, 2015). Bu noktada gerçekleştirilen görüşmelerde amaç, bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki görüş birliğini ve farklılıkları tespit ederek bu doğrultuda çıkarımlar ve karşılaştırmalar yapmaktır. Nitel araştırmada genel olarak takip edilen araştırma süreci parçadan bütüne doğrudur. Bu noktada gerek literatür araştırmaları gerekse de gerçekleştirilen görüşmeler aracılığı ile Türk spor sisteminin işleyişini kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve aktarılmıştır.

Çalışma grubunu Türkiye’deki Türk spor sisteminin işleyişine dair mevcut ve eski yapıya hâkim tüm üst düzey yöneticiler oluşturmaktadır. Böyle bir evrenin tamamına ulaşılması maliyet, zaman ve bürokrasi açısından sınırlılıklar barındırmaktadır. Buna göre araştırma kapsamında öncelikle yargısal (amaçlı) örnekleme, sonrasında ise kolayda örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Kolayda örnekleme ise zaman, para ve iş gücü gibi sınırlılıklar nedeniyle örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesini ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2012). Bu kapsamda öncelikle araştırmacı tarafından Türk spor sisteminin işleyişine dair mevcut ve eski yapıya hâkim üst düzey yöneticiler arasından ulaşılabilmesi mümkün olan bireyler belirlenmiştir. Sonraki

aşamada ise araştırmaya katılma konusunda gönüllü olan bireyler araştırmaya dâhil edilmiştir. Buna göre çalışma grubunu T.C. Gençlik Spor Bakanlığı'na ilişkin mevcut ve eski yapıya hâkim olan 19 birey oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan, Türkspor sistemine ilişkin soruların yer aldığı toplam 15 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu oluşturulma aşamasında ilgili literatür taraması ve uzman görüşlerine başvurularak gerekli görülen düzeltmeler ya da değişiklikler yapılarak son hali verilmiştir. Sorular;

1. Geçmişten günümüze Türk Spor Teşkilatının yapılanma süreçlerini (TİCİ, TSK, BTGM, GSGM, Gençlik ve Spor Bakanlığı) nasıl değerlendiriyorsunuz?
2. Türk Spor Teşkilatının bağlandığı otoritenin sürekli değişmesinin artıları ve eksileri sizce nelerdir?
3. Türk Spor Teşkilatı gelişimi açısından bakıldığında müstakil bir Genel Müdürlük olması mı yoksa Bakanlık olması mı sistemin işleyişine katkı sağlamaktadır? Neden?
4. Mevcut yapıyı değerlendirebilir misiniz? Olumlu ve olumsuz düşünceleriniz nelerdir?
5. Mevzuattan kaynaklanan sorunların olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
6. Spor yönetiminde merkeziyetçilik yerine spor kulüplerinin ve sivil toplum kuruluşlarının etkili olduğu bir yapı olması konusundaki düşünceleriniz nelerdir?
7. Spor Federasyonlarının ve spor kulüplerinin yönetim organlarının seçimlerinde siyasetin etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
8. Sporda uluslararası alanda daha başarılı olamamamızın nedeni nedir?
9. Sporun kitlelere yaygınlaşmasında yeni kurulan Bakanlık teşkilatının katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
10. Tesisleşmeyi ve tesislerin kullanımını yeterli buluyor musunuz? Neden?

11. Yönetmel kaynaklı sorunların olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
12. Spor politikalarında değişikliğe ihtiyaç var mıdır? Neden?
13. Üniversitelerin spora ve antrenör eğitime katkısını yeterli buluyor musunuz? Neden?
14. Spor bürokrasisinde sporun içinden isimlere yer verilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?
15. Spora ayrılan bütçenin yeterli olduğunu ve etkili kullanıldığını düşünüyor musunuz? Neden?

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış daha sonra deşifre edilerek yazılı metinler haline dönüştürülmüştür. Yazılı metinler haline dönüştürülen görüşmeler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinin temel amacı benzer verileri, belirli tema ve kavramlar çerçevesinde toplayarak anlaşılır hale getirmek ve yorumlamaktır. İçerik analizi sürecinde; temaların bulunması, verilerin kodlanması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamaları izlenmiştir. Elde edilen tüm tema, kod ve alt kodlara ilişkin bulgular çizelgeler haline getirilerek örneklendirilmiştir. Gerçekleştirilen analizin güvenilirliğinin test edilme aşamasında Miles ve Huberman (1994)'a ait kodlayıcılar arası güvenilirlik formülü (Görüş Birliği / (Görüş Birliği+Görüş Uyuşmazlığı) x 100) kullanılmıştır. Miles ve Huberman, (1994), içerik analizinde kodlayıcılar arası güvenilirliğe ait katsayının 0.80 ve üzeri olmasının gerektiğini ifade etmektedir. Tez çalışması kapsamında belirlenen kod ve temalara yönelik güvenilirlik katsayılarının 0,80-1.00 arasında değiştiği belirlenmiştir (Çizelge 4.2.). Buna göre araştırma kapsamında ortaya çıkan kodlar ve bunlara ilişkin kodlayıcılar arası güvenilirliğin kabul edilebilir düzeyde olduğu ifade edilebilir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen içerik analizi, tema ve kodların belirlenmesi aşamasında NVivo 12.0 nitel veri analizi programı kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında görüşme yapılan T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı'na ilişkin mevcut ve eski yapıya hâkim olan 19 birey katılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin (n=2)'si kadın, (n=17)'si erkek, yaş aralıkları ise 31-74 arasında

değişmektedir. Bireylerin 6'sının doktora, 7'sinin yüksek lisans, diğer 6'sının ise lisans düzeyinde eğitime sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların meslekleri Tablo 1'de görüldüğü gibi; 5 Yönetici, 2 Eski Yönetici, 4 Federasyon Başkanı, 5 Akademisyen, 2 Sporcu ve 1 Gazeteci şeklindedir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Bireylere Ait Demografik Bilgiler

Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Kod
E	53	Yüksek Lisans	Eski Yönetici	K1
E	37	Yüksek Lisans	Federasyon Başkanı	K2
E	31	Doktora	Akademisyen	K3
E	74	Lisans	Gazeteci	K4
E	39	Yüksek Lisans	Federasyon Başkanı	K5
E	59	Lisans	Federasyon Başkanı	K6
K	37	Doktora	Akademisyen	K7
E	43	Yüksek Lisans	Yönetici	K8
E	38	Doktora	Akademisyen	K9
E	55	Lisans	Yönetici	K10
E	31	Doktora	Akademisyen	K11
E	46	Doktora	Akademisyen	K12
E	45	Yüksek Lisans	Yönetici	K13
E	61	Lisans	Yönetici	K14
K	32	Yüksek Lisans	Sporcu	K15
E	52	Lisans	Federasyon Başkanı	K16
E	35	Lisans	Sporcu	K17
E	39	Doktora	Yönetici	K18
E	54	Yüksek Lisans	Eski Yönetici	K19
Toplam görüşmelerin toplam süresi: 875 dakika.				

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen bulgular çerçevesinde ortaya çıkan tema, kod ve alt kodlar toplu olarak Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: İçerik Analizi Sonucu Ortaya Çıkan Tüm Tema-Kodlar ve Kodlayıcılar Arası Güvenirlik Katsayıları

Tema	Kod	Referans Sayısı	Kodlayıcılar Arası Güv.
Teşkilat Yapılanmaları	Arayış	2	0,92
	Değişim	3	
	Devlet Kontrolü-Devlete Bağımlılık	5	
	Gelişim	1	
	Güçlü Yapı	3	
	Faydalı	1	
	İstikrarsız	2	
	Paralellik-Benzerlik	2	
	Sekte	1	
	Siyasallaşma	2	
	Sorun	1	
	Tedbirsiz	2	
	Tutarsız	3	
	Yetersiz	8	
Otorite Değişikliği	Zaman Kaybı	4	0,85
	Yönetim Anlayışı	4	
	Yetki-Sorumluluk Karmaşası	3	
	Yeterli	1	
	Yenilik	2	
	Pozitif İlerleme	2	
	Planlama Zorluğu	1	
	Liyakat Eksikliği	2	
	İstikrarsızlık	7	
	İhtiyaca Yanıt	2	
	Gelişememe	8	
	Belirsizlik	3	
	Başarısızlık	1	
	Adaptasyon	2	
Sistem İşleyişi	Progresif	2	0,80
	Kazanım	1	
Alt Kod 1:	İşleyiş Yavaşlığı	1	
Müstakil	Hız	4	
Genel Müdürlük	Aktif	2	

Sistem İşleyişi	Sistem İşleyişi	2	0,83
	Personel	3	
	Otorite	6	
	Kalıcı	1	
	Hantallık	5	
	Bütçe	6	
Mevcut Spor Yapısı	Yetki Karmaşası	2	0,90
	Spor İçinden Gelen Yönetici	1	
	Siyaset	1	
	Temsiliyet	1	
	Liyakatsızlık	5	
	Kopukluk	2	
	Fırsat	1	
	Doğru Yapı	4	
	Bürokrasi	2	
	Bağlılık	4	
Mevzuat Sorunları	Uyumsuzluk	2	0,83
	Ödül Yön.	2	
	Olimpizm Yoksunluğu	1	
	Kurumsal Kimlik Eksikliği	1	
	Hantallık	1	
Spor İdare Yapısı	Eskime	5	0,85
	Yetki Paylaşımı	1	
	Tehlike	1	
	Otorite	1	
	Maddi Yapı	2	
	İhtiyaç	2	
Alt Kod 1: Olumsuz	Gereksiz	1	0,87
	Dinamik	1	
	Yararlı	2	
Spor İdare Yapısı	Temsil Gücü	1	0,87
	İş Yüğü	1	
	Hedeflenen Yapı	2	
	Destek	1	
	Bürokratik Engel	1	
Alt Kod 2: Olumlu	Bağımsız	1	0,87
	Aktif Rol	1	

Siyaset Etkisi	Mutlak	7	1,00
	Merkez	1	
	Etkisiz	5	
	Belirleyici	2	
	Başarısızlık	1	
Uluslararası Başarı	Yönetici Niteliği	3	0,80
	Yetenek Seçimi	1	
	Tesisleşme	2	
	Spor Yapılanmaları	1	
	Spor Kültürü	1	
	Siyaset	1	
	Planlama	2	
	Okul	5	
	Liyakat	2	
	Koordinasyonsuzluk	1	
	Eğitici Niteliği	6	
	Bütçe	1	
	Bilimden Uzaklık	4	
	Aşırı İlgi	1	
	Altyapı	3	
Bakanlık Katkısı	Yetersiz	1	0,80
	Tamamlanmamış	1	
	Süreç Dışı	2	
Alt Kod 1: Olumsuz	Kısıtlı-Sınırlı	2	
	Farksız	1	
Bakanlık Katkısı	Yönlendirici	1	0,88
	Tesisleşme	1	
	Spor Kültürü	1	
	Proje	1	
	Önemli	2	
	Görünürlük	1	
Alt Kod 2: Olumlu	Gençlik Hizmetleri	1	
	Etkinlik	1	
Tesisleşme	Dezavantajlı Gruplar	1	1,00
	Verimsiz	4	
	Teknik Eleman	2	
Alt Kod 1: Yetersiz	Erişebilirlik	1	
	Amaç	4	

Tesisleşme	Gelişim	4	
Alt Kod 2: Yeterli	Çok Amaçlılık	3	1,00
Yönetsel Sorunlar	Yönetmel Altyapı	2	
	Yönetici Niteliği	2	
	Liyakat	3	
	İletişim Eksikliği	1	1,00
	Eksik Yapılanma	1	
	Adaletsiz Dağılım	1	
Spor Politikası	Uygulama Farklılıkları	1	
	Uygulama Eksikliği	3	
	Sürdürülebilirlik	1	
	Planlama	2	
	Ortak Tesis Kullanımı	1	
	Köklü Değişim	2	
	İnteraktif Süreç	1	0,84
	Herkes İçin Spor	2	
	Güncellik	1	
	Eğiticilerin Etkinliği	1	
	Bilimsel Yapı Eksikliği	1	
	Belirsizlik	1	
Üniversite Katkısı	Başarısızlık	3	
	Tesisleşme	1	
	Tekdüzelik	1	
	Talep Eksikliği	4	
	Samimiyetsiz	3	
	Nitelik	6	0,88
Alt Kod 1: Yetersiz	Nicelik	1	
	Mevzuat	1	
	Donanım	1	
	Bencillik	1	
Üniversite Katkısı	Potansiyel Gelişim	4	
Alt Kod 2: Yeterli	İş Birliği Anlayışı	2	1,00

Spor Altyapısına Sahip Yönetici	Yetkinlik-Tecrübe	12	1,00
	Sonuç Odaklı Anlayış	1	
	Planlama Eksikliği	1	
	Niceliksel Yetersizlik	3	
	Liyakat Eksikliği	1	
	Çift Taraflı Kazanç	1	
Spor Bütçesi	Verimsiz	3	1,00
Alt Kod 1: Yetersiz ve Etkisiz	Dengesiz	3	
Spor Bütçesi	Strateji Eksikliği	2	
	Sportif Başarı	1	
	Denetim Eksikliği	1	
	Ayrımcılık	1	
Spor Bütçesi	Tesisleşme	1	1,00
	Spor Politikası	1	
	Bağımsızlık	1	
TOPLAM		338	

Tablo 2’de görüldüğü üzere araştırma kapsamında gerçekleştirilen betimsel analiz neticesinde “Teşkilat Yapılanmaları”, “Otorite Değişikliği”, “Sistem İşleyişi”, “Mevcut Spor Yapısı”, “Mevzuat Sorunları”, “Spor İdare Yapısı”, “Siyaset Etkisi”, “Uluslararası Başarı”, “Bakanlık Katkısı”, “Tesisleşme”, “Yönetmelik Sorunları”, “Spor Politikası”, “Üniversite Katkısı”, “Spor Altyapısına Sahip Yönetici”, “Spor Bütçesi” olmak üzere 15 tema altında toplam (n=155) kod belirlenmiştir. İlgili temalar kapsamında “Sistem İşleyişi”, “Spor İdare Yapısı”, “Bakanlık Katkısı”, “Tesisleşme”, “Üniversite Katkısı”, “Spor Bütçesi” temalarına ait alt kodlar oluşturulmuştur. Belirlenen (n=155) kodun frekans sayısı ise toplam (n=338) olarak saptanmıştır. Bunlara ek olarak kodlayıcılar arası güvenilirlik katsayılarının ise 0,80-1,00 arasında değiştiği belirlenmiştir. İlgili temalar altında katılımcılara yönetilen ifadeler ile birlikte, oluşturulan temalara yönelik bilgiler Tablo 3’de görüldüğü gibidir:

Tablo 3: Araştırma Kapsamında Yer Alan Temalara İlişkin Bilgiler

Tema	Soru	Top. Kod Sayısı	Ref. Sayısı
Teşkilat Yapılanmaları	Geçmişten günümüze Türk Spor Teşkilatının yapılanma süreçlerini (TİCİ, TSK, BTGM, GSGM, Gençlik ve Spor Bakanlığı) nasıl değerlendiriyorsunuz?	14	36
Otorite Değişikliği	Türk Spor Teşkilatının bağlandığı otoritenin sürekli değişmesinin artıları ve eksileri sizce nelerdir?	14	42
Sistem İşleyişi	Türk Spor Teşkilatı gelişimi açısından bakıldığında müstakil bir Genel Müdürlük olması mı yoksa Bakanlık olması mı sistemin işleyişine katkı sağlamaktadır? Neden?	11	33
Mevcut Spor Yapısı	Mevcut yapıyı değerlendirebilir misiniz? Olumlu ve olumsuz düşünceleriniz nelerdir?	10	23
Mevzuat Sorunları	Mevzuattan kaynaklanan sorunların olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	6	12
Spor İdare Yapısı	Spor yönetimde merkeziyetçilik yerine spor kulüplerinin ve sivil toplum kuruluşlarının etkili olduğu bir yapı olması konusundaki düşünceleriniz nelerdir?	15	19
Siyaset Etkisi	Spor Federasyonlarının ve spor kulüplerinin yönetim organlarının seçimlerinde siyasetin etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?	5	16
Uluslararası Başarı	Sporda uluslararası alanda daha başarılı olamamamızın nedeni nedir?	15	34
Bakanlık Katkısı	Sporun kitlelere yaygınlaşmasında yeni kurulan Bakanlık teşkilatının katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	14	17
Tesisleşme	Tesisleşmeyi ve tesislerin kullanımını yeterli buluyor musunuz? Neden?	6	18
Yönetmelik Sorunlar	Yönetmelik kaynaklı sorunların olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	6	10

Spor Politikası	Spor politikalarında değişikliğe ihtiyaç var mıdır? Neden?	13	20
Üniversite Katkısı	Üniversitelerin spora ve antrenör eğitimine katkısını yeterli buluyor musunuz? Neden?	11	25
Spor Altyapısına Sahip Yönetici	Spor bürokrasisinde sporun içinden isimlere yer verilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?	6	19
Spor Bütçesi	Spora ayrılan bütçenin yeterli olduğunu ve etkili kullanıldığını düşünüyor musunuz? Neden?	9	14

4. TARTIŞMA

2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte Gençlik ve Spor Bakanlığı'nda gerçekleşen spor sistemine ilişkin düzenlemeler, alınan kararlar ve uygulamaları eleştirel bir yaklaşım ile inceleme amacı taşıyan bu çalışma, aynı zamanda Türk spor sisteminde son yıllarda gerçekleştirilen kurumsal reformun ile birlikte mevcut durumu ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu amaç doğrultusunda Türk spor sisteminin işleyişine dair mevcut ve eski yapıya hâkim olduğu varsayılan üst düzey yöneticiler ile yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular ile alan yazında yer alan bilgiler birlikte değerlendirilmiş ve bu bölümde aktarılmıştır.

“Teşkilat Yapılanmaları” teması altında alınan yanıtlara göre katılımcılar değişimlerin ihtiyaçlara yönelik olduğunu, K14: “..sürece bakıldığında anlaşılan veya anlaşılması gereken konu şu; spor teşkilatı ihtiyaca göre şekil değiştirmiş.” ifadesi ile gelişim olgusunu ise K19: “Türkiye’deki spor yapılanmasına baktığımızda da dünyada sporun gelişmesine paralel olarak ülkemiz spor teşkilatının gelişimini gözlemek mümkündür.” şeklinde vurgulamışlardır. Şahin ve İmamoğlu (2011), ilk örgütlenme çalışmalarından bugüne yaşanan değişimlerin sürekli gündeme geldiğini ve zaman içerisinde beliren ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Solmaz ve Yetim (2018) “Yeni Kamu Yönetimi” nin spor yönetimi üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında spor örgütlenmelerine yönelik olarak yapılan düzenleme ve değişikliklerin yönetsel açıdan olumlu sonuçları beraberinde getirdiği sonucuna ulaşmıştır.

“Otorite Değişikliği” teması altında katılımcılar otorite değişikliğine dair görüşlerini bildirirken, bu durumu yoğunlukla olumsuz olarak nitelendirmişlerdir. Buna göre olumsuz görüşler kapsamında bireyler otorite değişikliğinin zaman kaybı ve planlama zorluğuna neden olduğunu K16: “Kurumsal hafızamız yok, arşiv çalışmamız yok. Yapılan bir çalışma geçmişte denenmiş, yeni yapıda tekrar yapılıyor, deneniyor vakit kaybına sebep oluyor.”, K9: “..fakat her defasında yeniden bir ekip oluşması, bürokrasinin kendi içinde çatışması, yeni gelen otoritenin adaptasyonu ve yönetim anlayışına dair farklılıkların, hem zaman kaybı hem de istikrar açısından bir olumsuzluk olarak yansıdığını düşünüyorum.” gibi ifadeler ile vurgulamışlardır. Güçlü ve Şehitoğlu (2013), değişim kavramının yenilik, reform, ilerleme ve benzeri kavramların yerine de kullanıldığını belirtmektedir. Bu noktada katılımcıların da “Değişim” olgusuna yönelik olarak paralel bir düşünce tarzı benimsediği yorumu yapılabilir.

“Sistem İşleyişi” teması altında Türk spor teşkilatının gelişimini müstakil genel müdürlük ve bakanlık kapsamında değerlendiren katılımcıların bazıları müstakil genel müdürlüğün daha progresif, hızlı ve aktif süreçlere sahip olduğunu K1: “Türk spor teşkilatının gelişim evrelerine bakıldığında müstakil bir genel müdürlük daha başarılı, daha aktif, daha progresif olmuştur.”, K3: “Bakanlık olmadan önce işleyişi daha hızlı ve pratikti. Neticeye daha hızlı gidiliyordu. Bunu yaşadık bizzat şahit olduk.” gibi ifadeler ile aktarmışlardır. Bakanlık kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin ise sistem işleyişine, personele, uzun vadeli planlar yapmaya, kalıcı olmaya ve istikrara, bütçe ve personele olumlu etkileri olacağını K3: “..bu noktada ülkemizde Bakanlık olmasının sistemin işleyişine daha olumlu katkı sağlayacağını düşünüyorum.”, K2: “..aslında Bakanlık olmanın katkıları bütçe anlamında, personel anlamında daha katkılı olacaktır.” gibi ifadeler ile aktarmışlardır. Katılımcıların müstakil genel müdürlüğü daha progresif, hızlı ve aktif olarak nitelemelerinin temelini bürokratik süreçlerin meydana getirdiği işlem hızındaki yavaşlamalar ve ihtiyaçların daha nitelikli bir şekilde tespit edilmesine olanak sağlaması gibi durumlardan kaynaklandığı yorumu yapılabilmektedir. Bu konu geniş bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde bakanlık yönetiminin merkez, müstakil genel müdürlüğün ise merkeze nazaran daha çok yerinden yönetim ilkesi esasına dayanması sebebiyle, yönetimde merkeziyet ve âdemimerkeziyet (yerinden yönetim) ilkeleri kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Sunay (2017), âdemi merkeziyetçi yönetimin, teşkilat amaçlarının gerçekleştirilmesinde

sürat, isabet, maliyet düşüklüğü, kaynakların verimli bir şekilde kullanılması, kararlara katılım fırsatı, ihtiyaçların daha yakından ve gerçekçi şekilde tespit edilmesi gibi büyük faydalar sağlayabileceğini belirtmektedir. Âdemi merkeziyetçi yönetimin sakıncalarını ise denetleme-koordinasyon güçlüğü, mali problemler ve personel sıkıntısı olarak belirtilmektedir (Sunay, 2017). Günümüzde Gençlik ve Spor Bakanlığı sporun yaygınlaştırılması ve spor altyapısının güçlendirilmesi hedefi kapsamında gerek tesisleşme gerekse de gerçekleştirilen çok çeşitli proje ve faaliyetler ile oldukça aktif ve yoğun bir çalışma süreci içerisinde (GSB,2018; GSB, 2019a; GSB, 2019b, GSB, 2019c). Bu kapsamda katılımcıların belirttiği üzere nicelik ve nitelik olarak insan kaynağı, daha güçlü ve koordineli işleyen bir sistem ve bunlar ile doğru orantılı olarak yeterli bir bütçeye ihtiyaç duyulmaktadır. Koçel (2018), çağdaş yönetim yaklaşımları ve güncel kavramları etkileyen unsurları; iletişim ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler, uluslararası rekabet, globalleşme ve insanın her şeyden önemli bir varlık olarak görülmesi şeklinde aktarmaktadır. Bu düşünceden hareketle insan odaklı spor politikası çerçevesinde tesisleşme, yatırımlar, kamu kurumları, özel sektör, spor kulüpleri ve tüm federasyonlar ile bir birlik içerisinde Türk sporunu daha yukarı taşıma misyonu edinmiş bir yönetim anlayışının bakanlık eli ile yürütülmesinin beklentilerin karşılanması adına oldukça önemli olduğu ifade edilebilir.

“Mevcut Spor Yapısı” teması altında katılımcılar mevcut yapıya ilişkin olumlu görüşleri kapsamında sporun içinden gelen bireylerin şu anda yönetici kademesinde bulunmasını bir avantaj olarak gördüklerini “K15: “Mevcut yapıyı ele aldığımızda spordan gelen kişiler yer alması çok büyük bir avantajdır.” ifadeleri ile mevcut yapının en doğru sistemlerden biri olduğunu ise “K3: “Spor sistemine ilişkin mevcut yapı ve hiyerarşik yapılanma ülkemizin içerisinde bulunduğu coğrafya ve nüfus koşulları içerisinde spor sisteminin gelişimi adına yürütülebilecek en doğru sistemlerden biri.” gibi ifadeler ile vurgulamışlardır. Bu durumlara ek olarak katılımcılar mevcut sistemin bakanlık aracılığı ile yürütülmesinin hem işleyişi olumlu etkileyeceği hem de temsiliyet gücünü arttıracaklarını ifade ederken bu durumların bir fırsat olarak olumlu nitelikler taşıdığını ifade etmişlerdir. Yenel ve İmamoğlu (1998), yetki karmaşasına yönelik, yetki devrinin Türk Spor Örgütünün hangi yönetim kademesinde uygulanması gerektiğine dair gerçekleştirdikleri araştırmada Türk spor örgütünde görev alan yöneticilerin merkeziyetçi yönetim anlayışı kapsamında yetkinin yine merkez örgütün kontrolünde olmasını istedikleri

sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye’de sporun bizzat sporun içinden gelen ve spor eğitimi almış kişilerce yönetilmesi geçmişten günümüze kadar geçen süreçte önerilen önemli durumlardan biri durumundadır (Özer ve Çolakoğlu, 2017; Sunay, 2019a). Bununla birlikte mevcut spor yapısı en doğru sistemlerden biri olarak aktarılmış ve bunun bir fırsat olduğu ifade edilmiştir. Solmaz ve Yetim (2018), yeni kamu yönetimi anlayışı bağlamında Türk spor yapılanmasındaki değişimlerin kamu hizmetleri kapsamında spor yönetimini de etkilediğini vurgulamaktadır.

“Mevzuat Sorunları” teması altında katılımcıların yalnızca bir bölümü mevzuattan kaynaklı sorunlar olduğu yönünde görüş bildirirken, bu sorunlardan birinin uyumsuzluk ile ilgili olduğunu, “K4: Daha da önemli olarak kulüp şirketlerinin ticari yasalara, borsa kurallarına pek de uyum göstermemesi sıralanabilir.” ifadeleri ile bir diğer sorunun ise mevzuatın hantal bir yapıya sahip olması olduğunu “K14: “Mevzuattan kaynaklanan sorunların olduğunu da düşünüyorum. Hantal yapı çözülmesi gereken konuları karşılayamıyor. Önümüze gelen birçok sıkıntı var aşamıyoruz.” ifadeleri ile vurgulamışlardır. Mevzuatta yer alan ödül yönetmeliğinin ve olimpizm felsefesinin benimsenmemesinin de birer sorun olduğu görüşünde olan katılımcılar yoğunlukla (n=5) en büyük sorunun mevzuatın eski olması görüşünü belirtmişlerdir. Özer ve Çolakoğlu (2017), örneklem grubunu farklı kamu kuruluşlarında, federasyonlarda ve spor kulüplerinde görevli 227 spor yöneticisinin oluşturduğu araştırmada mevcut spor mevzuatının sporun çağdaş düzeye erişebilmesi ve yaygınlaşması için gerekli ihtiyaçları karşılayamadığı sonucuna ulaşmıştır. Çolakoğlu ve Solmaz (2017) ise benzer bir yaklaşımla yasa ve yönetmeliklerin federasyonlarda bazı problemlere neden olduğu ve alanında uzman hukukçuların ve spor hukuku alanında uzman akademisyenlerin görüşlerinin alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada çalışmada elde edilen verilerin benzer nitelikli araştırma sonuçları ile paralellik gösterdiği ifade edilebilir. Daha önce tartışılan temalar altında belirtildiği üzere Gençlik ve Spor Bakanlığı özellikle son dönemlerde insan odaklı spor politikası çerçevesinde tesisleşme, yatırımlar, kamu kurumları, özel sektör, spor kulüpleri ve tüm federasyonlar ile bir birlik içerisinde Türk sporunu daha yukarı taşıma amacı ile hareket eden bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Bu kapsamda 14 Aralık 2019 tarihinde Resmi Gazete ’de yayınlanarak yürürlüğe giren “Antrenör Eğitimi Yönetmeliği” ve “Sporcu Lisans, Vize ve Transfer Yönetmeliği” ile Gençlik ve Spor Bakanı Dr. Mehmet Muharrem Kasapoğlu’nun ifadesi ile “Türk sporuna

yeni bir soluk kazandırmak” hedeflenmektedir (Antrenör Eğitimi Yönetmeliği, 2019; Sporcu Lisans, Vize ve Transfer Yönetmeliği, 2019). Birçok önemli değişikliği beraberinde getiren yönetmelikler sporcu, federasyon ve spor kulüpleri temelinde yaşanan aksaklıkların ve sorunların en aza indirgenmesine dair nitelikler barındırmaktadır. Tüm bu bilgiler bir arada değerlendirildiğinde çalışmaya ilişkin verilerin elde edildiği dönem itibari ile üzerinde durulması gereken konulardan biri olan mevzuat sorunlarının Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından da ele alındığı görülmektedir.

“Spor İdare Yapısı” teması altında ortaya çıkan kodların çoğunluğunun benzer şekilde “Mevcut Spor Yapısı” teması altında da bulunduğu belirlenmiştir. Bu noktada ilgili kodların genel kapsamda daha önce tartışılması nedeniyle bu bölümde tekrar edilmeyecektir. Katılımcılar spor yönetiminde merkeziyetçilik yerine spor kulüplerinin ve sivil toplum kuruluşlarının etkili olduğu bir yapı olmasına ilişkin olumsuzlukları yetki ve sorumluluk paylaşımının sınırlı olması ve bunun gelecekte yönetim adına bir tehlike olduğunu “K1: “..birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de merkeziyetçi, tekçi yapı mutlaka yeterli yetki ve sorumluluğu paydaşları ile paylaşmalıdır.”;”K4: “..merkezi yönetim anlayışının terk edilerek daha bölgesel yönetim biçimlerine dönüşmesi dikkatle, özenle tartışılmalıdır. Bu anlayış ülkemizin geleceği için başka alanları da kapsayan tehlikeli açılımlara neden olabilir.” ifadeleri ile vurgulamışlardır. Benzer şekilde merkezi bir otoritenin şart-ihtiyaç olduğu görüşünde olan katılımcılar, STK’ların etkili olduğu bir yapının maddi olumsuzlukları içerebileceğine dikkat çekmiştir. STK’ların etkili olduğu bir yapıya ilişkin olumlu görüşler kapsamında ise böyle bir yapılanmanın kulüplerin temsil gücünü arttıracığı, iş yükünü hafifleteceği ve böyle bir yapının hedeflenen yapı olduğu görüşü aktarılmıştır. En genel hali ile STK’lar aile, devlet, piyasa gibi kurumların dışında kalan ve ilgili oluşumlardan bağımsız olarak çalışan, herhangi bir kar amacı gütmeksizin gönüllülük esasına dayalı olarak kültürel, politik, çevresel, sportif vb. amaçlar doğrultusunda çalışan ve toplanan bağışlarla işlenen kuruluşlar şeklinde tanımlanmaktadır (Çakır, 2017). Spor kulüplerinin sivil toplum örgütü (STÖ) olarak toplumsal işlevi üzerinde duran Devocioğlu ve Çoban (2005), spor kulüplerinin birer STÖ olarak toplumun kültürel, ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sağlayabileceğini ve Türkiye’de spor kulüplerinin istenilen düzeye gelmesi, sporun geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için kurumsal kültürlerin ve yönetimlerin STÖ olarak yapılandırılması ve işlevsellik kazandırılması

gerektiğini ifade etmişlerdir. Aynı doğrultuda Sunay (2019b) da Türkiye’de sporun istenen hedeflere ulaşması açısından kamu yönetimi, spor federasyonları ve sivil toplum örgütleri işbirliği işe idari, mali ve hukuki yönden demokratik ve özerk bir yönetime ihtiyaç duyulduğunu ve bu kapsamda spor hizmetlerinin gönüllülük esasına bağlı olarak sivil toplum örgütlerine, merkezi idareden bağımsız spor federasyonlarına ve onları oluşturan kulüplere devredilmesi gerektiğini ifade etmiştir. STK’lar dünyanın birçok gelişmiş ülkesinde en temel ekonomik ve sosyal güçlerden biri konumundadır. Bu nedenle gerek yerel gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde ele alınan politikaların tamamında STK’lar göz önünde bulundurulmaktadır (Özdemir vd., 2009). Bunlara ek olarak Yağmurlu (2019), kamu diplomasisi kapsamında bir kültürel diplomasi uygulaması olarak spor diplomasisini incelediği araştırmasında sivil toplum kuruluşlarının spor diplomasisi, dolayısıyla aynı zamanda kamu diplomasisi alanında da oldukça önemli bir yeri olduğunu vurgulamıştır. Tüm bu bilgiler dâhilinde Türk spor yönetiminde STK’ların etkili olduğu bir yapıya yönelik oldukça olumlu bir bakış açısı olduğu ve gerekli düzenlemelerin bu yönde yapılmasının Türk sporunun gelişimi açısından önemli potansiyeller taşıdığı yorumu yapılabilir.

“Siyaset Etkisi” teması altında katılımcıların tamamına yakını spor federasyonlarının ve spor kulüplerinin yönetim organlarının seçimlerinde siyasetin etkisi olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Buna göre katılımcılar siyasetin mutlak bir belirleyici olduğunu “K2: “Her seçimde olduğu gibi Siyaset mutlaka sporda da var. Yöneticiler yönetim organlarında mutlaka siyasetin içinden ve bürokrasiden birilerini almak durumunda oluyor.” “K3: Kesinlikle etkisi olduğunu düşünüyorum. Ülkemizde maalesef yapılan her iş içerisine siyaset bir şekilde nüfus ediyor...” gibi ifadeler ile aktarmışlardır. Buna ek olarak siyasetin belirleyici bir unsur olarak merkezde yer aldığı ve başarısızlık nedenlerinden biri olabileceğini aktarmışlardır. Siyaset etkisine ilişkin tartışmanın “Yapısal değişim” teması altında da gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda tekrara düşmemek için ilgili tartışma bu durum gözetilerek gerçekleştirilmiştir. Spor ve siyaset arasındaki ilişki ve bu ilişkinin etkileri geçmişten günümüze değin sürekli olarak tartışma konusu olmuştur. İnce (2016), spor ile siyaset ilişkisi üzerine gerçekleştirdiği araştırma sonucunda spor olgusunun siyasi iktidarlara geniş bir hareket alanı sağladığını aktarmıştır. Buna ek olarak spor olaylarında elde edilen başarıların gerek ulusal gerekse de uluslararası platformda sağlayacağı olumlu imaj ve kazançların da

iktidarların yönetim biçimlerini güçlendireceği ve uzun ömürlü olmalarına olanak sağlayacağı düşüncesi ile kontrol altında tutulmak istendiği belirtilmiştir (İnce, 2016). Benzer şekilde Karataş (2014) da siyasetin futbol ile yakın ilişki içerisinde olmasının tek nedeninin futbol destek vermek olmadığını, siyasetin ve siyasilerin futbolun sahip olduğu etki ve önemi bir araç olarak kullanmaları olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu bilgiler kapsamında spor ve siyaset ilişkisinin geçmişten bugüne olduğu gibi gelecekte de var olacağı yorumu yapılabilir. Buna göre önemli olanın siyaset ve spor ilişkisinin belli sınırlar içerisinde ve sporun geleceğine katkı sağlayacak şekilde yürütülmesidir.

“Uluslararası Başarı” teması altında katılımcılar uluslararası alanda sporda daha başarılı olamama sebeplerini yoğunlukla, spor eğitiminin temellerinin okullarda verilmemesi, yönetici ve eğiticilerin niteliklerinin istenilen düzeyde olmaması ve spora ilişkin süreçlerin bilimsellikten uzak olarak yürütülmesi olarak aktarmışlardır. Buna göre katılımcılar spor eğitiminin temelini okullarda verilmemesi şu ifadelerle aktarırken “K1: Tüm dünyada spor okuldan başlayıp, kulüpleşmeye daha sonra Milli takımlara doğru evrilirken, Ülkemizde spor sadece kulüplerden başlamaktadır. Okula sporu sokamayan milletlerin uzun vadeli sportif gelişimleri söz konusu olmamıştır.”, yönetici ve eğitici niteliklerinin istenilen düzeyde olmaması ve spora ilişkin süreçlerin bilimsellikten uzak olarak yürütüldüğüne dair görüşlerini şu şekilde aktarmışlardır; K5: “..gerekli donanım ve bilgiye sahip yöneticiler olmadığı gibi hiçbir antrenörün veya sporcunun da böyle bir gündemi yok.”, “K19: “..spor teşkilatı başta olmak üzere federasyonlarımız ve kulüplerimizdeki yönetici profili bugünkü başarı ya da başarısızlığımızın ana sebebidir.”, “K8: “K13: “Sporda uluslararası alanda daha başarılı olamamamızın nedeni, bugüne kadar oluşturulmuş bilime dayalı bir sistem olmayışıdır.” Zeigler (1995), nitelikli spor yöneticilerinin iyi planlanmış, organize edilmiş ve etkin bir mesleki eğitimi tamamlamış olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Sunay (2017), ise nitelikli bir spor yöneticisinde bulunması gereken özellikleri genel kültür, spor alan bilgisi ve spor yöneticiliği meslek bilgisi başlıkları altında aktarmıştır. Bununa birlikte teknolojiye hızlı gelişimlerin tüm kademedeki eğitim sistemleri ve toplumdaki gereksinimleri değiştirdiği, bu doğrultuda yönetici ve eğiticilerin gerekli eğitimi almaları ve bu değişimlere uyum sağlayacak nitelikler kazanmaları gerektiği ifade edilmektedir (Sunay vd., 2002). Tüm sözü edilen bu eğitimlerin ve değişimlerin ise bilimsel bir çerçevede aktarılması ve kazandırılması ilgili sürecin

hedeflerine ulaşması açısından oldukça önemli bir konumdadır (Gürsel, 2018). Yüce ve Sunay (2019), sporun her yaş grubuna uygulanabilmesi, başarılı sporcular yetiştirebilmek, sağlıklı ve zinde bir toplum oluşturabilmek ve başarıyla yönetilen spor yapılanmalarına sahip olabilmek için spor bilimleri alanında nitelikli eğitim alacak ve topluma aktaracak bireylere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu durumun ancak verilecek yüksek eğitim kalitesi ile mümkün olabileceğinin altını çizmişlerdir.

“Bakanlık Katkısı” teması altında katılımcılara “Sporun kitlelere yaygınlaşmasında yeni kurulan Bakanlık teşkilatının katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?” ifadesi yöneltilmiş ve gerek yöneltilen ifade yapısı gerekse de alınan yanıtlar doğrultusunda olumlu ve olumsuz alt kodları oluşturulmuştur. Buna göre “Olumsuz” alt kodunda (n=5), “Olumlu” alt kodunda ise (n=9) olmak üzere 14 farklı kod belirlenmiştir. “Olumlu” alt kodu içerisinde oluşturulan referans sayısı toplam (n=10) iken, “Olumsuz” alt kodunda (n=7) olarak saptanmıştır. Katılımcılar sporun kitlelere yayılması konusunda bakanlık teşkilatının katkılarını yönelik bildirdikleri olumsuz görüşleri kapsamında sporun kitlelere yayılmasının henüz uygulamada istenilen düzeye gelmediğini, sürecin tamamlanmadığını ve yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. Olumlu olarak ise Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın yönlendirici olduğunu, tesisleşmeye olumlu katkılar sağladığını, gerçekleştirilen projeler, gençlik hizmetleri vb. faaliyetler sayesinde hem spor kültürüne hem de sporun gelişimine önemli katkılar sunulduğunu ifade etmişlerdir. Gençlik ve Spor Bakanlığı son dönemlerde gerçekleştirdiği çok çeşitli proje ve faaliyetler (tesisleşme, mevzuat, eğitim, yatırım, spor politikaları, insan kaynakları) kapsamında Türkiye’deki sporun istenilen düzeye gelebilmesi adına yoğun bir çaba içerisinde (GSB,2018; GSB, 2019a; GSB, 2019b, GSB, 2019c). Bu noktada katılımcıların olumlu görüşlerinin Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmeyi hedeflediği konular ile benzerlik taşıdığı ifade edilebilir.

“Tesisleşme” teması altında katılımcılara “Tesisleşmeyi ve tesislerin kullanımını yeterli buluyor musunuz? Neden?” ifadesi yöneltilmiş ve gerek yöneltilen ifade yapısı gerekse de alınan yanıtlar doğrultusunda “Yeterli” ve “Yetersiz” alt kodları oluşturulmuştur. Buna göre “Yetersiz” alt kodunda (n=4), “Yeterli” alt kodunda ise (n=2) olmak üzere 6 farklı kod belirlenmiştir. “Yetersiz” alt kodu içerisinde oluşturulan referans sayısı toplam (n=11) iken, “Yeterli” alt

kodunda (n=7) olarak saptanmıştır. Katılımcılar yetersiz görüşleri kapsamında tesis sayısının nicelik olarak yeterli olmasına rağmen verimsiz olduğunu; K8: “..bahsettiğim gibi Türkiye’deki hali hazır tesis sayısı alt yapı için yeterli düzeydedir. Ancak tesisler ne yazık ki verimli kullanılmıyor.” ,“K14: “..ihtiyaca göre tesis yapılmamış. Bir plan program çerçevesinde yapılmamış tesis fazlalığı var. Büyük kulüplerin tesisleri var. Bu tesislerin bakım masrafı da çok fazla, yazıktır, israftır. Bakanlığın içindeki spor tesisi kullanılmıyor.” ifadeleri ile vurgularken, bu tesislerdeki teknik eleman yetersizliğini, erişebilirlik sorunlarını ve amaca uygun kullanılamama gibi durumları şu şekilde aktarmışlardır; “K2: “Kış sporları, Salon Sporları, Su Sporları olarak değerlendirecek olursak; her ilimizde havuz var ama yeterli teknik eleman ve spor yöneticisi yok.” , “Tesislerin kullanımında gerekli kalifiye teknik eleman olamayışı..”, “K1: “..ayrıca spor tesislerinin erişebilirliği, bölge insanlarına hitap edilebilirliği, uygunluğu ve tek amaçlı spor tesisleri olarak yapılması bir diğer sorunları oluşturmaktadır.”

“Yeterli” kodu altında ortaya çıkan kodlarda ise katılımcılar tesisleşmenin sporun gelişimine katkı sağladığını “K7: “..sportif alanda kazanılan başarılar ve tesisleşme yatırımlarındaki artış Türkiye’de sporun gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.” ifadesi ve benzeri ifadeler ile aktarırken, aynı doğrultuda bu tesislerin çok amaçlı kullanımının da sporun gelişimine katkı sağladığını şu şekilde vurgulamışlardır; K2: “Stadyumların yapımında artık sadece futbol oynanan değil tribün altlarında yapılan salonlar ile mücadele sporlarına yönelik kullanım arttığını görüyoruz.”

Sporda tesisleşme, geçmişten günümüze gerçekleştirilen tüm kalkınma planlarında üzerinde durulan önemli konulardan biri olarak yerini almıştır. Son olarak 2019 yılında gerçekleştirilen “On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)”, “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” amaç ve ilkeleri spor başlığı, politika ve tedbirler kapsamında tesisleşmeye ilişkin şu ifadeler yer almıştır:

- “646.1. Halkın spora olan ilgisini artıracak proje ve kampanyalar geliştirilecek, spor tesislerine erişim imkânları iyileştirilecektir.”
- “648. Coğrafi konum, iklim ve demografik yapıyı dikkate alan ulusal düzeyde spor tesislerinin yapımı ve etkin kullanılması sağlanacaktır.”
- “648.2. Eğitim kurumları ile kamuya ait spor tesislerinin Gençlik ve Spor

Bakanlığı koordinasyonunda ortak kullanıma ve vatandaşların erişimine açılması sağlanacaktır.”

Bununla birlikte sporu tabana yayma amacıyla Türkiye’nin dört bir yanında her Türk vatandaşının spor tesislerine kolaylıkla ulaşabilmesi ve spor yapabilmesi imkânı sunabilmek için son 6 yıl içerisinde 81 ilde 2 binden fazla mahalle tipi spor sahası inşa edilmiş ve hizmete sunulmuştur. Bu sayının yakın tarihte 2 bin 650’ ye ulaşması beklenmektedir (GSB, 2019a).

Türkiye son 10 yıllık dönemde (2010-2020) birçok ulusal ve uluslararası prestijli organizasyona ev sahipliği yapmış, bununla birlikte Olimpiyat oyunları gibi organizasyonlarda ev sahibi olabilmek için de aday olarak ciddi bir rekabet içerisine girmiştir. Uluslararası organizasyonlara ev sahipliği adaylık süreçleri önemli alt yapı çalışmalarını ve spor tesisleşmeye yönelik sosyal, ekonomik ve çevresel çok çeşitli faaliyetlerin bütünüdür (Poynter ve Viehoff, 2016; Solberg ve Ulvnes, 2017; de Nooij ve van den Berg, 2018; Park vd., 2019).

“Yönetmel Sorunlar” teması altında katılımcılara “Yönetmel kaynaklı sorunların olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?” ifadesi yöneltmiş ve alınan yanıtlar doğrultusunda toplam (n=6) kod oluşturulmuştur. Oluşturulan kodların referans sayısı ise (n=10) olarak belirlenmiştir. Katılımcıların tamamına yakını yönetmel kaynaklı sorunlar olduğunu belirtirken bu sorunların eksik yapılanma ve yönetmel altyapılardan, yöneticilere ilişkin niteliklerden, iletişim eksikliğinden ve liyakat esasının benimsenmemesinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların en yoğun olarak (n=3) liyakat esasına vurgu yaptıkları belirlenmiştir. “Yönetmel Sorunlar” teması kapsamında ortaya çıkan başlıkların tamamına yakını “Otorite Değişikliği”, “Mevcut Spor Yapısı”, “Uluslararası Başarı”, “Mevcut Spor Yapısı” gibi temalarda tartışılmıştır. Bu nedenle ilgili tema altında tekrar edilmemesi uygun görülmüştür.

“Spor Politikası” teması altında katılımcılara “Spor politikalarında değişikliğe ihtiyaç var mıdır? Neden?” ifadesi yöneltmiş ve alınan yanıtlar doğrultusunda toplam (n=13) kod oluşturulmuştur. Oluşturulan kodların referans sayısı ise (n=20) olarak belirlenmiştir. Katılımcılar spor politikalarında meydana gelen uygulama farklılıklarını ve eksikliklerini “K1: “..her ne kadar Anayasasında spora yer veren ender ülkelerden birisi olsa ta, ülkemizde uygulanan yazılı ve uygulamalar spor

politikaları her zamana bir birleri ile çatışır konumunu korumuştur. Çünkü her gelen üst yönetici kanun ve mevzuatlardan ziyade uygulamayı değiştirmiş ya da değiştirmeye çalışmıştır.” “K3: “Spor politikalarında değişiklikten ziyade teori ve uygulama arasındaki farkın kapatılmasının gerekli olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla spor politikalarında değişikliğe gerek yoktur. Uygulamadaki eksiklikler giderilmelidir.” “K18: “Spor politikalarında bir sorun yok. Daha çok uygulama kısmında aksaklıklar olduğunu düşünüyorum. Uygulama kısmının daha ayakları yere basar bir şekilde olması gerekir.” ifadeleri ile vurgulamıştır. Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi’nde (2013) Türkiye’de sporun gelişmesine önemli katkılar sağlandığı, bununla birlikte halkın daha bilinçli bir spor kültürüne sahip olması, düzenli spor yapma alışkanlığı kazanması ve spordaki tesisleşmeye katkı sağlanmasının ancak merkezi yönetim, spor federasyonları, yerel yönetimler, üniversiteler, spor kulüpleri gibi spor yönetiminde etkin tüm kurum ve kuruluşların işbirliği ve koordinasyonu ile oluşturulacak bir spor politikasıyla mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Ulusal Gençlik ve Spor Politikası “Spor Yönetimi”, “Spor Kültürü ve Herkes İçin Spor”, “Elit Sporcu Yetiştirmek”, “Spor Hukuku”, “Engelliler ve Spor”, “Sporcu Sağlığı” gibi temel politika alanları üzerine konumlandırılmış ve faaliyete geçirilmiştir. Ne var ki; oldukça kapsamlı bir şekilde hazırlanan ve yürütülmesi planlanan bu politikalarda uygulama aşamasında bazı aksaklıkların yaşandığı görülmektedir (Yahşi, 2015). Balcı ve arkadaşları (2018), Türkiye’nin ulusal gençlik ve spor politikalarını ve sürdürülebilirliğini sosyal boyutuyla inceledikleri araştırma sonucunda; Türkiye’de gençlik ve spor alanlarında yürürlükte olan ulusal politikalarda sosyal boyuta yönelik politika hedeflerinin daha çok soyut açıklamalarla betimlenmiş olduğu sonucuna varmış ve bu hedeflerin uygulamaya yönelik olarak daha somut olmasının toplumsal kalkınmanın desteklenmesi adına önemli olduğunun altını çizmişlerdir. Benzer şekilde Sivrikaya ve Demir (2019), Türkiye’de 2001 yılı ve sonrasında uygulanan spor ekonomisi politikalarına yönelik çalışmaları neticesinde; Türkiye’deki spor politikalarının yeterli olmadığını, tam anlamı ile uygulanmadığını ve bu durumların başarısız olma nedenleri arasında yer aldığını ifade etmiştir.

“Üniversite Katkısı” teması altında katılımcılara “Üniversitelerin spora ve antrenör eğitimine katkısını yeterli buluyor musunuz? Neden?” ifadesi yöneltilmiş ve gerek yöneltilen ifade yapısı gerekse de alınan yanıtlar doğrultusunda “Yeterli” ve “Yetersiz” alt kodları oluşturulmuştur. Buna göre “Yetersiz” alt kodunda (n=9),

“Yeterli” alt kodunda ise (n=2) olmak üzere 11 farklı kod belirlenmiştir. “Yetersiz” alt kodu içerisinde oluşturulan referans sayısı toplam (n=19) iken, “Yeterli” alt kodunda (n=6) olarak saptanmıştır. Üniversite katkısının yetersiz olduğu görüşünde olan katılımcılar üniversitelerin spora katkı sağlayacak donanım ve tesislere sahip olmadığını, üniversitelerin sürece katılma konusunda samimi bir yaklaşımda olmadığını, yalnızca antrenör belgesi ve seminer düzenlemenin nitelik açısından bir fark yaratmadığını ifade etmişlerdir. Bunlara ek olarak üniversitelerin gerekli talebi görmemesi ve görüşlerine başvurulmaması şu şekilde ifade edilmiştir: “K3: “Sporda kalkınma tüm kurum ve paydaşların ortak hedefleri gerçekleştirmek üzere bir noktada toplanması ile mümkündür. Bu noktada üniversitelerin spor ile ilgili faaliyetlerde önemli bir paydaş olarak görülerek görüşüne başvurulması gereken en temel kurumlar olduğunu düşünüyorum. Ne var ki; mevcut yapılanma içerisinde üniversiteler bu beklentiyi karşılayacak derecede söz sahibi olamamaktadır.” “K7: “...ancak teşkilatın üniversitelerden aldığı fikirleri tozlu raflara kaldırdığı gerçeği göz ardı edilemez.” Üniversite katkısının yeterli olduğu görüşünde olan katılımcılar ise üniversitelerin potansiyel gelişimin en önemli ögesi olduğunu ve üniversiteleri ile gerçekleştirilecek iş birlikleri ile Türkiye’deki sporun hedeflenen düzeye gelebileceği belirtilmiştir. Spor eğitiminin gerek sporculara, gerek eğiticilere, gerekse de geleceğin potansiyel eğiticilerine en nitelikli olarak aktarıldığı kurumlar üniversitelerdir (Sunay, 2002; Devocioğlu vd., 2011; Karakaya ve Karataş, 2017; Yüce vd., 2019).Yüce ve Sunay (2019), sporda kalkınma için spor bilinci, eğitim, politika ve kültürün önemli faktörler olduğunu, geliştirilebilen ve değiştirilebilen en temel unsurların ise eğitim ve politikalar olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda sporda gelişim ve kalkınma açısından sporda eğitim ve bilimsel çalışmaların da oldukça değerli olduğu belirtilmiştir.

Daha önceki temalar altında belirtildiği üzere Gençlik Spor Bakanlığı da son dönemlerde ilgili girişimlere önem vererek çok çeşitli faaliyetler ile sporun istenilen düzeye getirilebilmesi için çalışmalar yürütmekte ve bu kapsamda üniversiteleri de birer paydaş olarak bu faaliyetlere dâhil etmektedir. Gençlik ve Spor Bakanı Muharrem Kasapoğlu da üniversitelerin önemine ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır (GSB, 2019d):

“Bütün toplumlarda geleceğin inşasında oluşturduğu zihinsel birikimle öncülüğü üniversiteler üstlenir. Büyük değişimleri gerçekleştiren hareketlerin

temeline inerseniz, orada üniversitelerin toplumsal hayata kattığı fikir ve değerleri görürsünüz. Bir ülkenin zamanın hızına yenik düşmemesi için üniversitelerinin geleceğe bakan, yarının ihtiyaçlarını değerlendirebilen dinamik bir yapı içinde olması gerekir. Çünkü üniversiteler toplumların gelişimi için lokomotif görevi görür, toplumu yeniliklere hazırlayarak öncülük ederler.”

Bununla birlikte son dönemlerde gerçekleştirilen faaliyetlerin de bu düşünce ile aynı doğrultuda olduğu yorumu yapılabilir. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen ve Türk sporunda büyük eğitim devrimi olarak nitelendirilen çalışma ile 28 vakıf üniversitesi ile tarihi bir anlaşma imzalanmış, uluslararası seviyede başarı kazanan elit sporcuların, vakıf üniversitelerinde tam burslu eğitim görebilmelerine imkân sağlanmıştır (GSB, 2019e). Yine benzer olarak Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Eğitim Dairesi Başkanlığı Bilim Kurulu üyeleri ile birlikte 13 farklı üniversiteden 4 dekan, 20 profesör, 18 doçent ve doktor öğretim üyelerinin katılımı ile Antrenör Eğitim Müfredatına yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir (GSB, 2019f). Tüm veriler ve bilgiler kapsamında üniversitelerin spora ve antrenör eğitime katkısının geçmiş dönemlerde istenilen düzeyde olmadığı ancak gerçekleştirilen atılımlar ve yapılanma faaliyetleri ile oldukça önemli katkılar yapıldığı ve gelecekte bu faaliyetlerin daha da artacağı yorumu yapılabilir.

“Spor Altyapısına Sahip Yönetici” teması katılımcılar sporun içinden gelen bireylerin yönetici konumunda olmasının yetkinlik ve tecrübe açısından önemli ve doğru olduğunu; “ K5: “Bu hareketi doğru buluyorum. Örneğin Kenanlar, Hamzalar, Hidayetler kolay yetişmiyor. Bunlar rol model insanlardır,” gibi ifadeler ile vurgularken bu durumun çift taraflı kazanç sağlayacağını, sonuç odaklı anlayışı desteklediğini ve sayısal olarak daha fazla olması gerektiğini belirtmişlerdir. Olumsuz görüşler kapsamında ise daha önce birçok temada ortaya çıkan liyakat konusunda bazı eksikliklerin olduğunu ifade etmişlerdir. “Spor Altyapısına Sahip Yönetici” teması kapsamında ortaya çıkan kodların tamamına yakını “Mevcut Spor Yapısı” teması, “Spor İçinden Gelen Yönetici” kodu ve “Uluslararası Başarı” teması, “Yönetici Niteliği” ve “Eğitici Niteliği” kodları kapsamında detaylı bir şekilde tartışılması nedeni ile bu bölümde tekrar edilmemesi daha uygun görülmüştür.

“Spor Bütçesi” teması altında katılımcıların yoğunluğu spor bütçesinin yeterli olduğunu bildirirken bütçe kullanımının etkin kullanımı üzerine farklı

görüşlerin olduğu görülmektedir. Bütçenin etkisiz kullanıldığı görüşünde olan katılımcılar ilgili bütçenin strateji eksikliği ve denetim eksikliği nedeni ile etkili kullanılamadığını; “K6: “..yatırım bütçeleri yüksek ama spor bütçeleri çok düşük aralarında stratejik bir bağlantı yok..” ifadeleri ile vurgularken bütçenin kullanımında ayrımcılık olması nedeniyle verimsiz kullanıldığını şu ifadeler ile aktarmışlardır: “K1: “Federasyonlar üzerinden, branş faaliyetlerine aktarımında bir takım olumsuzluklar, kayırmalar yaşanmaktadır. Bütçeler başarıya göre değil de Federasyon Başkanının sisteme yakınlığı veya kartvizitinin güçlü olmasına göre tahkim edilmekte, dağıtılmaktadır. Dolayısı ile Federasyon harcamalarında bütçe disiplini dışında hareket edilmesi, Denetimlerin tam manası ile yapılamaması harcama ve faaliyetlerde çeşitli iştah zafiyetlerini de ortaya çıkarmaktadır.” Spora ayrılan bütçenin yeterli olduğunu ve etkili kullanıldığını düşünen katılımcılar bütçe kullanımının spor politikaları kapsamında tesisleşmeye ve harcamada özerk yapılara katkılar sağladığını belirtmişlerdir. Spora ayrılan bütçe miktarları ve dağılımları dönemler içerisinde farklılık gösterse de son dönemlerde ilgili bütçelerde bir artış söz konusudur. Gençlerin yarınlara kültür, sanat, bilim ve sporla ilerleyebilmesi için tüm imkânları seferber etme amacıyla olduklarını belirten Gençlik ve Spor Bakanlığı için 2020 yılı bütçe ödeneği 17 milyar 810 milyon 481 bin TL olarak belirlenmiştir (SBB, 2020 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Teklifi ve Bağlı Cetveller). Sivrikaya ve Demir (2019), genel bütçeden spora yeterli kaynak ayrılması ile birlikte sürdürülebilir küresel başarılar elde edilebileceği ve bu kapsamda hem mikro hem de makro bazda ekonomik katma değer sağlanabileceğini belirtmiştir. Bu noktada gerek spor politikaları gerekse de bütçe dağılımı konusunda siyasal ve toplumsal gelişmelerin göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte Gençlik ve Spor Bakanlığı’nda gerçekleşen spor sistemine ilişkin düzenlemeler, alınan kararlar ve uygulamaları eleştirel bir yaklaşım ile incelemek ve aynı zamanda Türk spor sisteminde gerçekleştirilen kurumsal reform ile birlikte mevcut durumu ortaya koymak amacı ile gerçekleştirilmiştir. İlgili amaç kapsamında Türk spor sisteminin işleyişine dair mevcut ve eski yapıya hâkim olduğu varsayılan üst düzey yöneticiler ile yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde

edilen bulgular ile alan yazında yer alan bilgiler birlikte değerlendirilmiş ve edilen sonuçlar öz halinde bu bölümde aktarılmıştır.

Araştırma kapsamında Türk spor sistemi işleyişine yönelik 15 farklı tema oluşturulmuş, ilgili temalar altında ise toplam 155 kod belirlenmiştir. Buna göre Türk spor sistemine ilişkin düzenlemeler, alınan kararlar, uygulamalar ile yeniden inşa edilen Türk spor sisteminin dönüşümü “Teşkilat Yapılanmaları”, “Otorite Değişikliği”, “Sistem İşleyişi”, “Mevcut Spor Yapısı”, “Mevzuat Sorunları”, “Spor İdare Yapısı”, “Siyaset Etkisi”, “Uluslararası Başarı”, “Bakanlık Katkısı”, “Tesisleşme”, “Yönetmelik Sorunları”, “Spor Politikası”, “Üniversite Katkısı”, “Spor Altyapısına Sahip Yönetici”, “Spor Bütçesi” temaları kapsamında incelenmiştir.

Araştırma bütününde elde edilen sonuçlar şu şekildedir;

Türk spor sisteminde geçmişten bugüne teşkilat yapılanmalarında meydana gelen değişikliklerin genel olarak bir “arayış” olarak nitelendirildiği belirlenmiştir. Bununla birlikte Türk spor teşkilatının bağlandığı otorite ve yönetimlerin de sürekli değişiminin istikrarsızlık, zaman kaybı, başarısızlık gibi birçok problemi beraberinde getirdiği belirlenmiştir. Sözü edilen bu arayış ve değişimlere daha çok olumsuz bir yaklaşım söz konusu iken, Gençlik ve Spor Bakanlığı sürecinin ardından meydana gelen olumlu değişiklikler, ihtiyaçların belirli düzeyde karşılık bulması ve gerçekleştirilen faaliyetler ile birlikte güncel yapının Türk spor sistemi ve işleyişine yönelik bugüne kadar gerçekleştirilmiş en uygun yapılanmalardan biri olduğu görüşünün hâkim olduğu belirlenmiştir.

Sistemin işleyişi ve mevcut spor yapısı konusunda müstakil genel müdürlük ve bakanlık yapılanmasına yönelik olumlu ve olumsuz görüşler söz konusu iken ulusal ve uluslararası düzeyde ülke sporuna katkı sağlamak, beklentileri karşılamak ve daha yukarı taşımak için Bakanlık yapılanmasının daha kalıcı ve etkili olduğu saptanmıştır.

Mevcut spor yapısı içerisinde ön plana çıkan en önemli konuların yönetici nitelikleri-sporun içerisinde gelen yöneticilerin yapı içerisinde olma gerekliliği ve liyakat ilkesi olduğu belirlenmiştir. Türk sporunun ilerlemesi adına oldukça önemli olduğu saptanan liyakat ilkesinin sadece ilgili mevzuatta kalmaması ve uygulama noktasında da etkin bir hal alması gerektiği belirlenmiştir.

Spor ve siyaset ilişkisinin tüm zamanlarda var olduğu, bu durumun birçok durumda belirleyici rol oynadığı belirlenmiş, önemli olan hususun siyaset ve spor ilişkisinin belirli sınırlar içerisinde sporun geleceğine katkı sağlayacak düzlemde olması gerektiği saptanmıştır.

Sporda uluslararası alanda daha başarılı olunamamasının nedenlerinin yönetici nitelikleri, yetenek seçimindeki aksaklıklar, spor kültürünün tam olarak yaygınlaşamamış olması ve spor eğitiminin gerek okullarda yeteri düzeyde aktarılamaması gerekse de bilimsellikten uzak bir anlayışın belirlenmesi olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte tüm bu aksaklıkların güncel olarak Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından ciddi bir şekilde ele alındığı ve gerekli faaliyetlerin yürütüldüğü belirlenmiştir.

Sporda tesisleşme konusunda gerek stratejik planlar gerek spor politikaları gerekse de kalkınma planlarında sporun gelişimine ve ilgili tedbirlerin alınmasına yer verildiği saptanmış, nitelikli eğitici ve yöneticilerin yetiştirilmesinde ise üniversiteler ve ilgili kuruluşlar ile iş birliği girişimlerinin yapıldığı saptanmıştır. Buna ek olarak mevzuatlarda gerçekleştirilen çalışmaların ve değişikliklerin de önemli katkılar sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Spora ayrılan bütçe miktarlarının teşkilat yapılanmalarının önceki dönemlerinde yetersiz ve etkisiz olduğu, gelişen süreç ile birlikte yeterli olmasına rağmen etkisiz kullanıldığı, güncel süreçte ise daha etkili kullanıldığı belirlenmiştir. Bu kapsamda spora ayrılan bütçe miktarların dönemlere göre farklılık gösterdiği, ancak son dönemlerde önemli artışlar gösterdiği ve etkili kullanma noktasında gerekli adımlar atıldığı sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde üniversitelerin spora ve antrenör eğitimine katkısının geçmiş dönemlerde istenilen düzeyde olmadığı, ancak son dönemlerde gerçekleştirilen faaliyetler ile birlikte bu katkının sağlanmasına yönelik adımların atıldığı ve gelecekte de sürdürüleceği sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm bu bilgiler kapsamında Türk sporuna ilişkin yapılanmalarda ve işleyişte önemli olumsuzluklar söz konusu iken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte Gençlik ve Spor Bakanlığı'nda gerçekleşen spor sistemine ilişkin düzenlemeler, alınan kararlar ve uygulamalar ile yeniden inşa edilen Türk spor sisteminde önemli düzeyde ve olumlu yönde dönüşümlere yönelik girişimlerin

gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu girişimlerin önemli bir kısmının 2019 yılı itibarı ile hayata geçirildiği ve ilgili faaliyetlerin başarılı ile sürdürülmesi halinde Türk sporunun istenilen düzeye gelebileceği sonucuna varılmıştır.

Araştırmaya ilişkin öneriler;

- Türkiye’de spor yönetiminin sorunlarına yönelik tüm paydaşları içeren ayrıntılı çalışmaların yapılmasına devam edilmelidir.
- Hizmet içi gelişimi sürekli aktif tutmak için mevcut personele uluslararası spor teşkilatlarından ve karşılaştırmalı spor yönetim sistemlerini konu alan güncel eğitimler düzenlenmelidir.
- Potansiyel gelişimin en önemli ögesi olan Üniversiteler ile iş birliklerine devam edilmelidir.
- Modern yönetim anlayışı ile Türk spor teşkilatında yer alan yöneticilerin tamamının sporun içinden gelmesi anlayışı bir biri ile ters düşen kavramlar olsa da mevcut yapıda sporun içinden gelen, yapıyı tanıyan ancak ve ancak liyakat sahibi kişilere de yönetici pozisyonlarında yer verilebilir.
- Özellikle sporun içerisinde gelen liyakat sahibi kadın yönetici sayısının artırılması gerekmektedir.
- Spor kültürünün yayılması için mevcut spor tesislerinin daha aktif ve verimli şekilde kullanılması için yeni politikaların hazırlanması mevcut politikaların güncellenmesi gerekmektedir.
- Yöneticiler tarafından örgütün yapısına uygun nitelikte planlar hazırlanmalı ve kurumu daha ileriye taşıyacak şekilde uygulamasına geçilmelidir.
- Spora ayrılan bütçenin daha etkili ve daha verimli bir şekilde kullanılması gerekmektedir.
- Siyaset ve spor ilişkisinin belirli sınırlar içerisinde sporun geleceğine katkı sağlayacak düzlemde olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Babbie, E. R. (2013). The Practice of Social Research. Wadsworth Publishing Company.

Balcı, V., Gök, Y. ve Akoğlu, H. E. (2018). Türkiye'nin Ulusal Gençlik ve Spor Politikalarının, Sürdürülebilirliğin Sosyal Boyutuyla İncelenmesi. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3(1), 9-22.

Çakır, V. O. (2017). Beylikdüzü'ndeki Sivil Toplum Kuruluşları ve Spor Kulüpleri. İstanbul: Beylik Düzü Kent Belleği, 1-27.

de Nooij, M. ve van den Berg, M. (2018). The Bidding Paradox: Why Politicians Favor Hosting Mega Sports Events Despite the Bleak Economic Prospects. Journal of Sport and Social Issues, 42(1), 68-92.

Devecioğlu, S. Çoban, B. ve Karakaya, Y. E. (2011). Türkiye'de Spor Eğitimi Sektörünün Görünümü. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 9(3), 627-654.

Donuk, B. (2016). Spor Yönetim Sanatı. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 16267.

Erkal, M. E., Güven, Ö. ve Ayan, D. (1998). Sosyolojik Açidan Spor. İstanbul: Der Yayınları.

Erturan-Öğüt, E. E. (2010). Almanya ve Türkiye'deki Spor Kulüplerin Karşılaştırılmalı Analizi, Türkiye'de Spor Kulüplerinin Yapı ve İşleyişine Yeni Bir Yaklaşım. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Ankara, 47.

GSB (2018). Gençlik ve Spor Bakanlığı 2018 Faaliyet Raporu Web: <http://www.gsb.gov.tr/public/edit/files/strateji/faaliyet-raporu-2018-090819.pdf>, Son Erişim Tarihi: 10.12.2019.

GSB (2019a). Mahalle Tipi Spor Sahalarının Sayısı Hızla Artıyor, Web: <https://www.gsb.gov.tr/haberdetaylari/1/163399/mahalle-tipi-spor-sahalarinin-sayisi-hizla-artiyor.aspx>, Son Erişim Tarihi:12.12.2019.

GSB (2019b). Bakan Kasapoğlu: "Bürokratik Karmaşaların Önüne Geçtik" Web: <https://www.gsb.gov.tr/haberdetaylari/3/181996/bakan-kasapoglu-burokratik-karmasalarin-onune-gectik.aspx>, Son Erişim Tarihi: 25.12.2019.

GSB (2019c). “Spor Kulüpleri ve Federasyonları Çalıştayı Sona Erdi” Web: <https://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/181985/spor-kulupleri-ve-federasyonlari-calistayi-sona-erdi.aspx>, Son Erişim Tarihi:30.01.2020.

GSB (2019d). “Üniversiteler Toplumların Gelişimi İçin Lokomotif Görevi Görür” Web: <https://gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/158802/aaaaaa>, Son Erişim Tarihi:30.12.2019.

GSB (2019e). Milli Sporculara “Tam Burslu Eğitim” Müjdesi Web: <https://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/1/177802/milli-sporculara-tam-burslu-egitim-mujdesi.aspx>, Son Erişim Tarihi:15.01.2020.

GSB (2019f). Antrenör Eğitimi Müfredat Programı Güncelleniyor Web: <https://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/181594/antrenor-egitimi-mufredat-programi-guncelleniyor.aspx>, Son Erişim Tarihi:01.25.2020.

Gupta, R. K. and Awasthy, R. (2015). Qualitative Research in Management Methods and Experiments. New Delhi: Sage Publications.

Güçlü, N. ve Şehitoğlu, E. T. (2006). Örgütsel Değişim Yönetimi. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (13), 240-254.

Gürsel, M. (2018). Liderlik Etmenin Temel İlkeleri. Konya: Eğitim Kitapevi.

Karakaya, Y. E. ve Karataş, B. (2017). The Current State and Needs of Postgraduate Education in Sport Sciences. Kastamonu Education Journal, 25(4), 1469-1482.

Karataş, Ö. (2014). Türkiye’de Futbol ve Siyaset İlişkisi. İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 1(2), 39-47.

Koçel, T. (2018). İşletme Yöneticiliği (On Yedinci Basım). İstanbul: Beta Yayınları.

Kwasniewska, J. and Necka, E. (2004). Perception of the Climate for Creativity in the Workplace: The Role of the Level in the Organization and Gender. Creativity and Innovation Management, 13(3), 187-196.

Özdemir, S., Başel, H., ve Şenocak, H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’nın Artan Önemi ve Üsküdar’da Faaliyet Gösteren Bazı STK’lar Üzerine Bir Araştırma. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 56, 151-234.

Özen, G., Koçak, F., Boran, F., Sunay, H., ve Gedikli, N., (2012). Türk Spor Yönetimindeki Mevcut Sorunlara İlişkin Akademisyenlerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, X(4), 107-116.

Özer, U. ve Çolakoğlu, T. (2017). Çağdaş Spor Bilincinin Oluşmasına İlişkin Spor Yöneticilerinin Görüşleri. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 1-11.

Park, S. U. Yoon, S., Chung, S., ve Park, J. H. (2019). Is Hosting a Sporting Mega-Event Ever Worth It to the Host City? Impact of Hosting Sporting Mega-Events on Residents' Sense of Community. *South African Journal for Research in Sport, Physical Education and Recreation*, 41(3), 63-73.

Parrish, R., (2003). *Sports Law and Policy in the European Union*. Manchester: Manchester University Press.

Patching, K. (1999). *Management and Organisation Development Beyond Arrows*. Basingtoke, Macmillan: Boxes and Circles.

Poynter, G. and Viehoff, V. (2016). *Introduction: Cities and Sports Mega-Events*. *Mega-Event Cities: Urban Legacies of Global Sports Events*. London: Routledge.

Resmi Gazete, (2018a). 703 nolu Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. 9 Temmuz 2018, 30473 (3. Mükerrer).

Resmi Gazete, (2018b). 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. 10 Temmuz 2018, 30474.

Resmi Gazete, (2018c). 4 nolu Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. 15 Temmuz 2018, 30479.

Resmi Gazete, (2019). 27 nolu Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. 10 Ocak 2019, 30651.

Sivrikaya, K. ve Demir, A. (2019). Türkiye’de 2001 Yılı ve Sonrasında Uygulanan Spor Ekonomisi Politikalarına Yönelik Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(23), 126-136.

Solberg, H. A. and Ulvnes, A. M. (2017). Major Sports Events: The Reasons for Hosting Them. *European Journal of Sport Studies*, 4, 1-2.

Solmaz, S. ve Yetim, A. A. (2018). Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Bağlamında Türk Spor Yapılanmasındaki Değişimin Değerlendirilmesi. *Spormetre*, 16(3), 7-19.

Sunay, H. (2002). Türkiye’de Sporun Yaygınlaştırılması Kapsamında Çağdaş Spor Yöneticilerinin Rolü ve Önemi. 7. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Bildiri kitapçığı, Antalya, 263-272.

Sunay, H. (2009). Spor Yönetimi. Gazi Kitabevi.

Sunay, H. (2017). Spor Yönetimi (3. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Sunay, H. (2019a). Spor Yönetimi Ders Notları, Türkiye’de Spor Yönetimi (2). Açık Ders Malzemeleri. Web: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/10775/mod_resource/content/0/%282%2920T%C3%9CRK%C4%B0YEDE%20SPOR%20Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0.pdf

Şahin, M. Y. ve İmamoğlu, A. F. (2011). Akademisyenlerin ve Milletvekillerinin Spor Siyaset Etkileşimine Yönelik Görüşleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(2), 25-44.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Teklifi ve Bağlı Cetveller. Web: http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/10/2020_Yili_Merkezi_Yonetim_Butce_Kanunu_Teklifi_ve_Bagli_Cetveller-1.pdf, Son Erişim Tarihi: 20.10.2019.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023 Web: <http://onbirinciplan.gov.tr/>, Son Erişim Tarihi: 20.10.2019.

Turan, M., A. (2018). Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Social Sciences Research Journal*, 7(3), 42-91.

Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi. (2013). Resmi Gazete, Ankara: Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını, No:57.

Yağmurlu, A. (2019). Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(4), 1367-1380.

Yahşi, Ü. (2010). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Değer Yönelimleri. Yayımlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Spor Yöneticiliği Bölümü, Ankara, 1-4.

Yahşi, Ü. (2015). Türkiye ile Avrupa Birliği Gençlik Politikası Belgelerinin ve Uygulamalarının Karşılaştırılması, Gençlik ve Spor Uzmanlığı Tezi, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Ankara, 62-70.

Yenel, İ. F., İmamoğlu, F. (1998). Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Bazı Çalışma Alanlarında Yetkili Olması Gereken Yönetimsel Birimlerin Yönetim Kademelerince Belirlenmesi. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3(4), 65-80.

Yenel, İ. F., & Parasız, Ö. (2019). Türk Spor Yönetimi. A. Azmi Yetim (Ed.). Yönetim ve spor. Ankara: Gazi Kitabevi.

Yetim, A. A. (2019). Türkiye'nin spor politikaları. A. Azmi Yetim (Ed.). Yönetim ve spor. Ankara: Gazi Kitabevi.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yüce, A., ve Sunay, H. (2019). Türkiye ve İngiltere'de Yükseköğretim Düzeyinde Spor Eğitimi Sistemlerinin Karşılaştırılması. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 17(1), 125-134.

Yüce, A., Balcı, V., ve Katırcı, H. (2019). Evaluation of Sports Education at Higher Education Level in the Scope of Total Quality Management. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(2), 167-180.

Zeigler, E. F. (1995). Competency in Critical Thinking: a Requirement for the "Allied Professional". Quest, 47(2), 196-211.

Derleme Makalesi / Research Article

TÜRKİYE’DE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI: TARİHSEL GELİŞİM VE YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

Bayram COŞKUN*

Hüseyin KURT**

Öz

Türkiye’de kültürel mirasın korunması konusunda sistematik ve kapsamlı hukuki düzenleme oluşturma Osmanlı döneminde “Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi” (1869-1874) ile başlamış ve Cumhuriyet döneminde 1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile devam etmiştir. 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile günümüzün anlayışına uygun, daha kapsamlı bir yaklaşım ile kültürel mirasın korunması hususu hukuki bir zemine sahip olmuştur. 2863 sayılı Kanun’da ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda günümüze kadar bazı değişikliklerin de yapıldığı görülmektedir. 2863 sayılı Kanun kültürel mirasın korunması konusundaki temel yetki ve sorumluluğu merkezi yönetime vermektedir. Ancak 2004 ve 2005 yıllarında Türkiye’de gerçekleştirilen yerel yönetim reformu ile “kültür ve tabiat varlıklarının” ve “tarihi dokunun” korunması konusunda belediyelere de yetki verilmiştir. 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin sınırları il sınırına, ilçe belediyelerinin sınırları ise ilçe sınırına eşitlenmiştir. Böylece Büyükşehir belediyesinin olduğu 30 ilde “kültür ve tabiat varlıkları” ile “tarihi dokunun” korunması konusunda belediyelerin genişleyen sınırlarına paralel olarak, yetki sahaları da genişlemiştir. Bu çalışmada Türkiye’de kültürel mirasın korunması konusunda mevzuatın gelişimi özetle ele alınıp değerlendirildikten sonra, 6360 sayılı Kanun ile oluşturulan yeni büyükşehir belediye sistemi açısından belediyelerin kültürel mirasın korunması konusundaki yetki ve sorumlulukları ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Koruma, Belediye, Büyükşehir Belediyesi

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, bcoskun@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6803-7534

** Öğr. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Muğla Meslek Yüksek Okulu, khuseyin@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9292-7780

PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN TURKEY: HISTORICAL DEVELOPMENT AND THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENTS

ABSTRACT

The creation of a systematic and comprehensive regulations for the protection of cultural heritage in Turkey took into account during the Ottoman era with “Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi” (1869-1874) and pursued Antiquities Act of 1710 in 1973 in republic period. With the act of 2863 in 1983, on the Protection of Cultural and Natural Assets, the issue of protection of cultural heritage with a more comprehensive approach had contemporary basis. It is seen that some regulations have been made in line with the new needs enacted with the act of 2863. The act of 2863 delegates the authority and responsibility of the protection of cultural heritage to centralized management. Local government reform held in 2004 and 2005 in Turkey equipped local government with the authorization on the protection of “Cultural and natural assets” and “historical wealth”. With the act of 6360 in 2012, the boundaries of the metropolitan municipalities equalized to provincial border and boundaries of district municipalities equalized to district border. Thus, by the way of expanding borders, municipalities, located in 30 provinces, obtained sufficient statutory authority in the issue of on the protection of “Cultural and natural assets” and “historical wealth”. In this study, the development of regulations on the protection of cultural heritage in Turkey will be discussed briefly and the authorities and responsibilities of municipalities on the protection of cultural heritage will be discussed and criticized in terms of the new metropolitan municipal system regulated by the act of 6360.

Keywords: Cultural Heritage, Protection, Municipality, Metropolitan Municipality

GİRİŞ

Eski eserleri koruma anlayışı insanlık tarihinde oldukça eskiye gitse de¹, günümüzde sahip olduğu kültürel ve doğal değerleri korumak, her toplum ve devlet açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de kültürel mirası koruma yönündeki sistematik yaklaşım ve bunun yansıması olan hukuki düzenlemeler 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nde kültürel mirasın korunması amacıyla yapılan ilk yasal düzenleme 1869 tarihli Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi’dir. Osmanlı Devleti döneminde başlayan tarihi ve kültürel mirasın korunması amaçlı çalışmalar gelişerek Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, bu konuda birden fazla yasal düzenleme yapılmıştır.

“Kültürel miras”, UNESCO’nun 1972 yılında kabul ettiği *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*’yle, “anıtlar, yapı grupları ve sitleri” içeren bir terim olarak tanımlanmış, 2003 yılında kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* ile de kültürel pratik ve anlatımlar ile el sanatları gibi somut olmayan kültürel miras unsurlarını da kapsayacak şekilde kapsamı genişletilmiştir. Kültürel mirası koruma süreci de bu tanımdaki genişlemeye koşut olarak, somut ve somut olmayan unsurları ele alan bütüncül bir çerçeveye doğru gelişmiş ve zenginleşmiştir (Karakul ve Yıldız, 2020: 13-15).

Türkiye’de Osmanlı döneminden 2000’li yılların ortalarına kadar kültürel mirasın korunması konusundaki yetki ve sorumluluk merkezi yönetime ait olmuştur. 2000’li yılların ortalarına doğru gerek yerel yönetimlerle ilgili temel kanunların yenilenmesi gerekse 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda gerçekleştirilen değişikliklerle, kültürel mirasın korunması konusunda yerel yönetimlere de yetki ve sorumluluk verildiği görülmektedir.

2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’na bakıldığında bu olgu açıkça görülmektedir. 5393 sayılı Belediye Kanununun 14. maddesinde yer alan kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasına ilişkin düzenleme bu duruma bir örnektir.

¹ Bu konuda bk. (Nesli, 2018).

Özellikle 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı *On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun* ile getirilen yeni büyükşehir belediye modeli il sınırları içinde yer alan kültürel varlıkların korunması konusunda yeni bir durum ortaya çıkmıştır. 6360 sayılı Kanunun getirdiği yeni sistemde, büyükşehir belediyesinin sınırları ile il sınırları, bir büyükşehir belediye sistemi içinde yer alan ilçe belediyelerinin sınırları ise ilçe sınırına eşitlenmiştir. Bu durum büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyelerinin coğrafi sınırlarının eskiye kıyasla muazzam bir biçimde genişlemesi sonucunu doğurmuştur. Bu da büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyelerinin sınırları içinde yer alan kültürel varlıkların aynı ölçüde artması anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de 19. yüzyıldan günümüze kadar yürütülen kültürel mirasın korunması konusundaki çalışmalar ilgili mevzuat ekseninde ana hatlarıyla ele alındıktan sonra, belediyelerin kültürel varlıkların/mirasın korunması konusundaki görev ve sorumlulukları yeni büyükşehir belediye sistemi ile birlikte ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Anayasanın 127. maddesi doğrultusunda Türkiye’de üç tür yerel yönetim birimi (il özel idaresi, belediye ve köy) var olmasına karşın, toplumsal gelişmelerin ve yasal düzenlemelerin etkisiyle bu yerel yönetim birimleri içinde belediyeler ön plana çıkmakta ve kültürel mirasın korunmasında da daha aktif bir fonksiyonlarının var olduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın konusunun yerel yönetimlere ilişkin kısmında belediye eksenli bir inceleme yapılmıştır. Ancak yeri geldiğinde il özel idarelerinden de bahsedilmektedir. Çalışmada literatür bilgisi yanında, mevzuat düzenlemeleri esas alınarak inceleme gerçekleştirilmiştir.

1. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI ÇALIŞMALARI

Osmanlı İmparatorluğu’nun hukuk mevzuatı içinde 19. yüzyıl öncesi kültür varlıklarının korunması ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşmak günümüze kadar mümkün olmamıştır. 1848 tarihinde Askeri Müzenin açılması ile hızlanan koruma çalışmaları bazı hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır (Genim, 2014: 112). Bunun yanında Avrupa’da gelişen müzecilik ve buna bağlı olarak oluşan talep, Osmanlı İmparatorluğu’nu eski eser kaçakçılığından en fazla zarar gören bir ülke hâline getirmiştir. Bu husus, o dönemde büyük bir rahatsızlık

yaratmış, ancak mevcut düzenlemeler de çözüme yönelik bir çare olamamıştır (Karaduman, 2004). Gerek 19. yüzyılda gerekse daha önceki dönemlerde Osmanlı ülkesindeki eski eserlerin Türkler tarafından yeterince korunmadığı konusunda acımasız eleştirilerde bulunan Avrupalılar için Türkiye’deki eski eserler, paralar, yazıtlar ve antikalar, tabiri caizse yağma edilmeye hazır bir halde görülmüş ve her fırsatta birçok eser yurt dışına götürülmüştür (Şahin, 2007: 108).

Alana ait özel bir düzenleme yapmadan önce, eski eserlerin hukuki durumları fıkhn ilgili hükümlerine göre yürütülmekteydi. Bunun yanı sıra 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi’nde ve emirnamelerde alana ilişkin düzenlemeler söz konusu olmuştur. Ancak tüm bu düzenlemeler eski eserlerin korunması için yeterli olmamıştır (Karaduman, 2004: 74). Eski eserlerin korunması konusunda ortaya çıkan özel hukuki düzenleme ihtiyacını karşılamak ve yaşanan sorunlara çözüm bulmak amacıyla 1869 yılında Âsâr-ı Atîka² Nizamnamesi çıkarılmıştır. 7 maddeden oluşan bu Nizamname ile Osmanlı Devletinde izinsiz kazı ve define arama yasaklanmış ve anılan hususlarda izin alma mercii olarak Maarif Nezareti (Millî Eğitim Bakanlığı) belirlenmiştir.³ Bu Nizamname ile izinli kazılar ile bulunan eski eserlerin ihracı (yurt dışına çıkarılması) da yasaklanmıştır. Bunun yanında sahipli yerde bulunan antika eşyanın bütünü o yerin sahibine ait olduğu da hüküm altına alınmıştır. Ancak bu Nizamname de “Âsâr-ı Atîka”nın tanımı yapılmamıştır.

1874 yılında ikinci Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi çıkarılmıştır. Bu Nizamname eski eserlere dair daha detaylı hükümler içeren bir “mukaddime” 4 bölüm (fasıl) ve bir “hatime” içinde yer otuz altı maddeden oluşmaktaydı⁴. Bu Nizamnamenin 1. maddesinde Âsâr-ı Atîka; “eski zamanlardan (çağlardan) kalan her nevi (çeşit) eşya-yı masnua (yapılmış şeyler)” biçiminde tanımlanmıştır. Nizamnamenin ikinci maddesinde ise âsâr-ı atîka, “meskûkât (sikkeler, madeni paralar) ve taşınabilen veya taşınamayan diğer şeyler biçiminde ikiye ayrılmıştır. Ancak buradaki tanımın bilimsel olmadığı ve eski eserlere ilişkin tasnifi de uygun olmadığı biçiminde değerlendirmeler vardır (Mumcu, 1969: 72).

² Âsâr-ı Atîka terimi âsâr ve atik sözcüklerinin bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Âsâr sözcüğü Arapça kökenli bir isim olup, eser kelimesinin çoğuludur, izler, alâmetler anlamındadır. Atîka sözcüğü ise Arapça kökenli bir sıfat olup eski anlamını taşımaktadır. Buna göre terimin sözlük anlamını geniş haliyle “eski eserler ve izler” olarak açıklanabilir (Önge, 2018:10).

³ Bu Nizamnamenin tam metni için bkz. (Çal, 1997: 395), (Varuy, 1988: 168).

⁴ Bu Nizamnamenin tam metni Düstur Tertib 1’in 3. Cildinin 426-430 sayfalarında yer almaktadır. Bu kaynağa <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67> adresinden ulaşılabilmektedir.

1874 tarihli Nizamname'nin 3. maddesinde yer alan "henüz keşfedilmeyen eski eserler her nerede bulunursa bulunsun, devlete aittir" biçiminde bir düzenleme ile genel kural olarak keşfedilmeyen eski eser ve definelerin devlete ait olduğunu hüküm altına almıştır. Nizamnamenin 4. maddesinde eski eser veya define araştırması Maarif Nezareti'nin iznine bağlanmış, 7. maddesinde resmi izin ve arazi sahibinin rızası olmadan, eski eser ve define için kazı yapılması yasaklanmıştır. Nizamnamenin 35. maddesinde ise eski eser binaları yıkanlar için Ceza Kanunu hükümleri doğrultusunda para ve hapis cezası öngörülmüştür.

Nizamname'deki 3. maddeye göre kazıdan çıkarılan eserlerin üçte biri kazıyı yapana, üçte biri devlete, üçte biri ise toprak sahibine kalıyordu. Kazıyı yapan, hakkına düşen kısmı yurt dışına çıkarabiliyordu. 1869 tarihli Nizamnameye nazaran burada bir geri adım atıldığı görülmektedir. Bu geriye gidişin sebebinin Avrupa devletlerinin baskısı olduğu yönünde görüşler vardır (Çal, 1997: 392).

1874 tarihli Nizamnameden sonra, 1875 yılında nadir eserlere sahip, kadim ve meşhur şehirlerdeki kale duvarlarında ve diğer bina harabelerinde bulunan üzeri kabartmalı ve yazılı mermerler ile şehrin mevcut halinin korunmasına yönelik emir içeren ve "emr-i sâmi"⁵ statüsünde bir "Tenbih-i Resmi" bütün vilayetlere yönelik olarak çıkarılmıştır.⁶ Bu emirname eski ve meşhur şehirlerin mevcut halleriyle korunması yaklaşımının da o dönemde ortaya çıktığını göstermektedir.

1874 tarihli Nizamname, 1884 yılında yerini yeni bir Nizamnameye bırakmıştır. 1884 tarihli Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi 37 maddeden oluşmuştur.⁷ 1. maddesinde eski eserlerin önce "memalik-i mahruse-i şahaneyi teşkil eden kıtaât ahâli-i kadimesinin terk etmiş oldukları âsârın cümlesi"⁸ diye genel bir tanımı yapılmış bunu takiben adlarıyla sayılmak suretiyle Nizamnamenin kapsamına giren eski eserler belirtilmiştir. Bu Nizamnamenin 7. maddesi ile resmi izin olmaksızın eski eser araması/kazısı yasaklanmış ve 8. maddesi ile de Osmanlı Devletinin sınırları içinden çıkan eski eserlerin ülke sınırlarının dışına çıkarılması kesin olarak yasaklanmıştır. Nizamnamenin 15. maddesi ile eski eser bulmak

⁵ Sadâret makamınca yazılan emirname anlamına gelmektedir.

⁶ Bu "Tenbih-i Resmi"nin tam metni Düstur Tertib 1'in 3. Cildinin 431 sayfasında yer almaktadır. Bu kaynağa <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67> adresinden ulaşılabilir.

⁷ Bu nizamnamenin tam metni Düstur Ek1-4 (Dördüncü Zeylin) 89-97 sayfaları arasında yer almaktadır. Bu kaynağa <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67> adresinden ulaşılabilir.

⁸ Bu cümle günümüz Türkçesiyle "Osmanlı Devletinin topraklarında eskiden yaşayan insanların terk ettikleri eserlerin bütünü" biçiminde ifade edilebilir.

amacıyla kazı yapmak isteyenlerin, kazı alanının haritasının eklendiği bir dilekçe ile İstanbul için Maarif Nazırlığına, vilayetlerde ise valiliklere izin için başvurmaları gerektiğini hüküm altına almıştır. Nizamnamenin 37. maddesi ile Nizamnameyi uygulamama yükümlülüğü Maarif Nezaretine verilmiştir.

1884 tarihli Nizamname genel olarak değerlendirildiğinde, ilk nizamnameye kıyasla oldukça sistemli hazırlandığı ve konu hakkındaki muhtelif hususların açık nokta kalmayacak şekilde düzenlendiği ve yetkili otoritelerin tanımlandığı görülmektedir. Bunda zamanla uygulamadan elde edilen bilginin ve konu hakkında karşılaşılan sorunların da etkili olduğu söylenebilir. Bu Nizamname eski eserlerin korunması konusunda tüm yetkiyi merkezi yönetime vermiştir.

Osman Hamdi Bey’in⁹ hazırladığı 1884 tarihli Nizamnamenin içerdiği temel yaklaşım Cumhuriyet sonrasında da küçük değişikliklerle 1973 yılına kadar neredeyse bir yüzyıl geçerli olmuştur (Çal, 1997: 392). Ancak teknik olarak Osmanlı Devleti döneminde çıkarılan son Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi 1906 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu Nizamname 1884 tarihli Nizamnamenin ana esaslarına dokunmayan, ancak bazı ifadeleri daha açıklığa kavuşturan bir mahiyete sahiptir (Çal, 1997: 393).

1906 tarihli Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi, altı fasıl ve bir de “çeşitli hükümler (ahkâm-ı müteferrika)” başlığı altında yer alan 35 maddeden oluşmuştur.¹⁰ Nizamnamenin 5. maddesinde âsâr-ı atîka tanımı yapılmış ve Osmanlı Hükümetinin tasarrufunda bulunan arazide yaşamış eski kavimlere ait eserler ve yapılar tanım kapsamı içinde yer almıştır.¹¹ Ayrıca aynı madde de isim belirtilerek, eski eserlerden ne anlaşılması gerektiği örneklendirilmiştir. Bu kapsamda verilen

⁹ 1842’de İstanbul’da doğan ve Türk Müzeciliğinin kurucusu olarak kabul edilen Osman Hamdi Bey, Osmanlı İmparatorluğu’nun yetiştirdiği en önemli ressam, müzeci ve arkeologdur. Sadrazam İbrahim Ethem Paşa’nın oğlu olan Osman Hamdi Bey, Güzel Sanatlar Akademisi (Sanayi-i Nefise Mektep-i Alisi) ve İstanbul Arkeoloji Müzesi’ni kurmuştur. Hukuk eğitimi alması için Paris’e gittiği sırada hukuk yerine resim ve de arkeoloji eğitimi almayı tercih etmiştir. Osman Hamdi Bey İstanbul’a döndükten sonra devletin farklı kademelerinde görev yapmış ve 1881’de Müze-i Hümayun Müdürlüğüne atanmıştır. İlk bilimsel Türk kazıları onunla başlamıştır. Osman Hamdi Bey bütün bu uğraşlarının yanında resim çalışmalarını da ihmal etmemiştir. “Kur’an Okuyan Hoca”, “Silah Taciri”, “Feraceli Kadınlar” ve dünyaca ünlü olan “Kaplumbağa Terbiyecisi” en önemli eserleri arasındadır. 1910 yılında İstanbul’da vefat etmiş ve Gebze Eski Hisar’a defnedilmiştir (www.kocaeli.gov.tr).

¹⁰ Bu Nizamnamenin tam metni Düstur Tertib 1’in 8. Cildinin 506-515 sayfaları arasında yer almaktadır. Bu kaynağa <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67> adresinden ulaşılabilir.

¹¹ Tanımın orijinal hali “Hükümeti Osmaniye’nin tasarrufunda bulunan arazide vaktiyle sakin olan alelûmum akvamı kadimenin sanayii nefise ve ulûmu fûnun ve edebiyat ve edyan ve hırfete mûtaallik bilâ istisna kâffe müzaherat ve her türlü mamulâtı âsarı atîkadan maduttur” biçimindedir.

örneklerin bazıları “camiler, metruk putperest mabetleri, ayin icra edilmeyen sinagoglar ve kiliseler, hanlar, kale ve burçlar, hamamlar, dikili taşlar, hipodromlar, höyükler, mezar odaları, yazılı ve kabartmalı kayalar, vazolar, toprak ürünleri, yüzükler, mücevherat, sikkeler” biçimindedir.

Buradaki tanım ve örneklere bakıldığında, 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti’nde konu hakkındaki ilk nizamnamenin çıkarıldığı döneme kıyasla, eski eserlere ilişkin yaklaşım ve algının oldukça geliştiği görülmektedir. Bu yaklaşım ülkedeki eski eserleri ülke içinde muhafaza etme bağlamında da söz konusu olmuş ve Nizamnamenin 27. maddesinde yer alan düzenleme ile eski eserlerin diğer ülkelere ihracı (gönderilmesi) yasaklanmıştır.¹²

1906 tarihli Nizamname’nin 1. maddesinde eski eserlerin idaresine ilişkin hususlar düzenlenmiştir. Bu kapsamda; eski eserlere ilişkin genel yönetim yetkisi “Müze-i Hümayunlar Müdüriyet-i Umumiyesi (Müzeler Genel Müdürlüğü)”ne verilmiş ve vilayet düzeyinde ise, eski eserlere ilişkin iş ve işlemler konusunda “maarif müdürleri” görevlendirilmiştir. Bunun yanında Genel Müdürün başkanlığında, genel müdür yardımcısı ile alandan en az iki kişinin görev yapacağı bir Komisyon oluşturulmuştur. Ayrıca Müzeler Genel Müdürlüğü’nün kararlarının Maarif Nezaretinin (Milli Eğitim Bakanlığının) onayına tabi olduğu hüküm altına alınmıştır. Bu düzenleme ile eski eserlerin korunması konusundaki kurumsal yapılanmanın da tam olarak oluşturulduğu söylenebilir.

Yukarıda özetlenen düzenlemeler değerlendirildiğinde; Osmanlı Devleti döneminde, kültürel mirasın korunması hususunun merkezi yönetimin görev ve yetki alanı içinde telakki edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1877 tarihli *Vilâyât Belediye Kanunu*’nun belediyelerin görevlerini düzenleyen 3. maddesine bakıldığında, kültürel mirasın (âsâr-ı atıkanın) korunması konusunda bir görevin belediyelere verilmediği görülmektedir.¹³ Bunda kültürel mirasın korunması anlayışının geliştiği dönemde, Osmanlı Devlet teşkilatı içinde belediyelerin de henüz gelişme aşamasında olmasının önemli bir payı olduğu söylenebilir.

¹² Maddenin orijinal hali “Memaliki Mahrusa-i Şahanede keşfolunan asarı atıkanın memaliki ecnebiyeye ihracı memnudur” biçimindedir.

¹³ 1877 tarihli *Vilâyât Belediye Kanunu*’nun detaylı bir incelemesi için bk. Coşkun, Bayram-Pank Yıldırım, Çiğdem-Şen, Eyüp (2021). “Osmanlı Belediyeciliğinin Dönüm Noktası: 1877 Tarihli Vilâyât Belediye Kanunu”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 30, Sayı 2, Nisan 2021, s.1-20.

Osmanlıda eski eserlere ilişkin koruma yaklaşımının ortaya çıkması ve güçlenmesi olgusunun bir parçası olarak, 19. Yüzyılın ortalarına doğru ilk müzelerin de kurulduğu görülmektedir. Bu kapsamda Osmanlı Devleti’nde ilk müzecilik 1846 yılında başlamıştır. Kimi kaynaklara göre ise Osmanlı müzeciliğinin başlangıç tarihi 1847’dir (Şahin, 2007: 110). Modern anlamda ilk oluşturulan müzeden daha sonra tematik denilebilecek nitelikte birçok müzenin Osmanlı döneminde kurulduğu bilinmektedir.¹⁴

2. CUMHURİYET DÖNEMİ KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI ÇALIŞMALARI

Yukarıda önemli düzenlemeleri tanıtılan 1906 tarihli “Âsâr-ı Atika Nizamnamesi”, Cumhuriyet Döneminde 1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı *Eski Eserler Kanunu*’na kadar Türkiye’de eski eserler hukukunun temel kaynağı olarak uygulanmıştır. Ancak kültürel varlıkların korunması konusunda 1710 sayılı Kanun’dan önce de bazı düzenlemelerin yapıldığı bilinmektedir.

1951 yılında 5805 sayılı *Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun* ¹⁵ ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak “Anıtlar Yüksek Kurulu” oluşturulmuştur.¹⁶ Bu Kurulun görevleri 5805 sayılı Kanunun 1. maddesinde belirtilmiştir. Anılan maddede, Türkiye sınırları içinde bulunan ve korunması gereken mimari ve tarihi anıtların korunma ve bakım, onarım ve restorasyon işleri için uyulması gereken ilkeleri belirlemek ve koruma amaçlı faaliyetleri izlemek ve denetlemek görevi bu Kurula verilmiştir. Bunun yanında Kurula, görev alanı içinde yer alan hususlar için bilimsel görüş bildirmek yetkisi de tanınmıştır.¹⁷

¹⁴ 1872 yılında Mekteb-i Tıbbiye Müzesi, 1885 yılında PTT Müzesi, 1895 yılında Bahriye Müzesi, 1904 yılında Konya, Bergama ve Bursa müzeleri, 1914 yılında Evkaf-ı İslâmiye Müzesi, 1917 yılında Âsâr-ı Nakşiye Müzesi, 1918 yılında Sağlık Müzesi kurulmuştur (Çal, 2009: 319).

¹⁵ 09.07.1951 tarih ve 7853 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

¹⁶ Kurul için, 5805 sayılı Kanunun adında “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” isimlendirmesi olmakla birlikte, Kanun metninde Kuruldan “Anıtlar Yüksek Kurulu” biçiminde bahsedilmektedir.

¹⁷ 1. maddenin Kurulun görevlerini belirten kısmı şu şekildedir: “Yurt içinde korunması gerekli mimari ve tarihî anıtların korunma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde riayet edilecek prensipleri ve bunlarla ilgili programları tespit, tatbikatını genel olarak takip ve murakabe etmek, anıtlarla ilgili olarak tevdi olunacak veya kendi vasıta ve tetkikleri ile ittila kesbedilecek her türlü konu ve ihtilâflar üzerinde ilmi mütalâa bildirmek”

2.1. 1710 Sayılı Eski Eserler Kanununun Çıkarılması ve Devamındaki Gelişmeler

1710 sayılı Kanunun çıkarılmasına etki eden önemli bir faktörün, 1961 Anayasası'nın kabulü ve bu Anayasanın 1924 Anayasasının aksine kültürel mirasın korunmasına ilişkin hüküm içermesi olduğu belirtilebilir. 1961 Anayasası'nın 50. maddesinde yer alan “Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar” biçimindeki hüküm, Devlete açıkça kültürel mirasın korunması konusunda bir ödev yüklemiştir.

Osmanlı Döneminden kalan 1906 tarihli Nizamnamenin yerini alan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, eski eseri “tarihten önceki devirlerle tarihî devirlere ait olup, bilim, kültür, din veya güzel sanatlarla ilgili bulunan, yer üstünde, yeraltında veya su içindeki bütün yapılara, taşınır ve taşınmaz mallara ve aynı nitelikteki her türlü belgeye eski eser denir” biçiminde tanımlamıştır. 1710 sayılı Kanun aynı zamanda; anıt, külliye, sit, tarihi sit, arkeolojik sit, ören yeri, tabii sit kavramlarını da tanımlamıştır.

1710 sayılı Kanunun 7. maddesinde “her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, eski eserlerin, tarihî ve tabii anıtların korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak veya aldirtmak ve bunların her türlü kontrolünü yapmak Millî Eğitim Bakanlığına aittir” denilmek suretiyle o günkü şartlarda eski eserlerin korunması konusunda temel yetkili bir kamu teşkilatı olarak merkezi yönetim yapısı içinde yer alan “Millî Eğitim Bakanlığı” belirlenmiştir. Millî Eğitim Bakanlığının koruma konusunda temel yetkili merkezi idare teşkilatı olarak belirlenmesi, Osmanlı Devleti döneminden kalma bir uygulamadır. Nitekim 1961 Anayasası'nda kültürel mirasın korunması konusunda devlete görev veren 50. maddenin kenar başlığı da “öğrenimin sağlanması” biçimindedir.

1710 sayılı Kanun “müzelik hiçbir eser Millî Eğitim Bakanlığının izni olmadan ticaret metai olarak alınıp satılamaz, yerli ve yabancılar tarafından yurt dışına çıkarılamaz (md. 25)” demek suretiyle izinsiz olarak eski eserlerin ticaretini ve yurt dışına çıkarılmasını yasaklamıştır. Kanun bu yasağa uymayanlar için ise “üç yıldan beş yıla kadar hapis, 5.000 liradan 30.000 liraya kadar ağır para cezası”nı yaptırım olarak öngörmüştür (md. 50).

Türkiye’nin kültürel mirasın korunması konusundaki yaklaşımının gelişmesi, taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla da ilgilidir. Bu kapsamda Türkiye, Birleşmiş Milletler’in eğitim, bilim, kültür, bilgi ve iletişim alanlarında ihtisas örgütü olan UNESCO’ya ilişkin Sözleşmeyi 1945 yılı Kasım ayında imzalayan ilk 10 devlet arasında yer almıştır. Bu Sözleşme, 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı Kanunla onaylanmıştır (<http://www.mfa.gov.tr>). UNESCO tarafından geliştirilen 1972 tarihli “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”ye de¹⁸ Türkiye, 04.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla katılmayı uygun bulmuştur. Akabinde bu Sözleşme, 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır.

Türkiye’nin taraf olduğu bu Sözleşme’nin 1. ve 2. maddesinde “kültürel” ve “doğal” mirasın tanımı yer almıştır. Anılan maddeler şu şekildedir:

“Madde 1- Bu sözleşmenin amaçları bakımından aşağıdakiler “kültürel miras” sayılacaktır:

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihîsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.

Madde 2- Bu Sözleşmeye göre aşağıdaki eserler “doğal miras” sayılacaktır:

Estetik veya bilimsel açıdan istisnâ evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.

Bilim veya muhafaza açısından istisnâ evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,

Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnâ evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.”

Sözleşmenin 4. maddesi ise, Sözleşmeye taraf olan devletlere topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması görevini yüklemektedir.¹⁹ “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması için Hükümetlerarası Komite” (Dünya

¹⁸ Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’nün Genel Konferansı’nda 16 Kasım 1972’de kabul edilip, 17 Aralık 1975 yılında yürürlüğe girmiştir (Akipek, 2001: 13)

¹⁹ Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme’nin metninin bütünü için bkz. <http://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>, e. t. 01.01.2020

Mirası Komitesi), “Dünya Mirası Listesi”, “Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi” ve “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Fonu” (Dünya Mirası Fonu) Sözleşmenin amacını gerçekleştirmeye yönelik mekanizmalar olarak öngörülmüştür (Akipek, 2001: 15). Sözleşmede kültürel ve doğal mirasın korunması temel prensibi yanında öne çıkan olgular olarak; kültürel ve doğal mirasın sahip olduğu üstün evrensel *değer*’lerin muhafaza edilmesi, bunların tüm dünya vatandaşlarına ait olduğu fikrinin benimsenmesi ve korunması için yine uluslararası bir vizyon gerektiği yaklaşımı olduğu belirtilebilir (Ürün, 2016: 9). Bu Sözleşme ile kültürel ve doğal alanların korunması yaklaşımı tek bir belgede bir araya getirilmiştir.

Türkiye’nin “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”ye taraf olması iç hukukunu da etkilemiş ve kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik 1710 sayılı Kanunun yerini alan yeni bir yasal düzenleme 1983 yılında yapılmıştır.

2.2. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun Çıkarılması

1980’li yılların başında Türkiye’de, bir taraftan kültürel mirasın korunması konusunda ilgili uluslararası önemli bir anlaşmaya taraf olma süreci tamamlanmış, diğer taraftan yeni bir anayasa kabul edilmiştir. 1982 Anayasası, kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda 1961 Anayasası’na kıyasla daha güçlü bir düzenleme yapmış ve devlete ödev yüklemiştir. Bu konuda hüküm içeren ve “tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması” başlığını taşıyan Anayasa’nın 63. maddesine göre “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır”. Böylece 1961 Anayasası’na benzer bir biçimde kültürel ve tarihi mirasın korunması anayasal temele kavuşturulmuştur. Ancak, 1982 Anayasası, 1961 Anayasası’na kıyasla daha kapsamlı bir yaklaşım getirmiş ve “tabiat varlıklarının” korunması konusunda da devlete görev vermiştir.

Bir taraftan Türkiye’nin BM/UNESCO tarafından geliştirilen “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”ye taraf olması, diğer taraftan 1982 Anayasası’nın içerdiği yeni hükümler kültürel, tarihi ve doğal mirasın korunması konusunda evrensel bir yaklaşımın benimsemesi anlamına gelmektedir. Bu da alan ile ilgili iç hukukun revizyonu ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Bu ihtiyacı karşılamak üzere, 1983 yılında 2863 sayılı *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*²⁰ çıkarılmış ve bu Kanunla 1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu” ile yukarıda değinilen 5805 sayılı “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun” yürürlükten kaldırılmıştır.²¹

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, kendine önceki düzenlemelere kıyasla, kültürel, tarihi ve doğal mirasın korunması konusunda en kapsamlı yaklaşıma sahiptir. 2863 sayılı Kanunun 1. maddesinde Kanunun amacı *“korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek”* biçiminde ifade edilmiştir. Kanunun 3. maddesinde “kültür varlıkları” ile “tabiat varlıkları”nın tanımı yapılmış ve bunların yanında “sit”, “koruma/korunma”, “koruma alanı”, “değerlendirme” kavramlarına ilişkin tanımlama yapılmıştır.²²

2863 sayılı Kanunun 5. maddesi ile *“Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir”* biçiminde bir düzenleme yapılmış, böylece “taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları” özel mülkiyet-kamu mülkiyeti ayrımı gözetilmeksizin “devlet malı” niteliğine kavuşturulmuştur.

2863 sayılı Kanunun 6. maddesinde “korunması gereken kültür ve tabiat varlıkları” sayma yolu ile belirtilmiş ve *“19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar”* kültür varlığı olarak (taşınmazın niteliğe bakılmaksızın) koruma altına alınmıştır. Bunların yanında *“belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığıınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar”*ın da koruma altına alınacağı belirtilmektedir. Böylece 20.

²⁰ 23.07.1983 tarih ve 18113 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

²¹ 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu da aynı yıl çıkarılmıştır. Türkiye’deki koruma yaklaşımında gerçekleşen son dönem gelişmeleri için bkz. (Coşkun ve diğ., 2018).

²² Bu 3. maddede yer alan tanımlar, 2004 yılında 5226 sayılı Kanun ile değiştirilmiş ve maddeye yeni tanımlar ilave edilmiştir. Yine 2011 yılında 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bu maddeye yeni tanımlar ilave edilmiştir.

yüzyılın başından itibaren inşa edilen taşınmazlardan, kültürel miras özelliğine sahip olanların korunmasının önü açılmıştır.²³

2863 sayılı Kanunun getirdiği diğer bir yenilik, kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda temel yetkili/sorumlu kamu teşkilatı hususunda yeni bir yaklaşım içermesidir. Daha önce değinildiği gibi, 1710 sayılı Kanun döneminde kültürel mirasın korunmasına dair temel yetkili/sorumlu kamu otoritesi “Milli Eğitim Bakanlığı” iken, 2863 sayılı Kanun ile koruma konusundaki temel yetki ve sorumluluk “Kültür ve Turizm Bakanlığı”na²⁴ verilmiştir. Bunun yanında Kanunla “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu» ile “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları” oluşturulmuştur. Yeni oluşturulan bu kurullar “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu”nun işlevini daha geniş bir yetkiyle devralmıştır.

2863 sayılı Kanun, “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu”nun yedisi doğal, sekizi kurum temsilcisi olan onbeş üyeden oluşmasını, temsilci üyelerin üçünün Cumhurbaşkanı, beşinin Yükseköğretim Kurulunca seçilmesini öngörmüştür (md. 53). Bölge Kurullarının yapısı da benzeri bir biçimde oluşturulmuş ve bu Kurullarda dört doğal üyenin yanında, beş temsilci (seçilmiş) üyenin görev yapması öngörülmüş, bölge kurullarında görev yapacak temsilci üyeleri belirleme yetkisi Yükseköğretim Kuruluna verilmiştir. Yükseköğretim Kurulu’nun temsilci üyeleri, tercihen, bölgedeki yükseköğretim kurumlarının arkeoloji, mimarlık, sanat tarihi, şehircilik, peyzaj alanlarındaki bilim dallarından seçmek suretiyle belirlemesi hüküm altına alınmıştır (md. 58).

2863 sayılı Kanun kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda temel yetkiyi ve sorumluluğu merkezi yönetim bünyesinde yer alan Kültür ve Turizm Bakanlığına vermiştir. Bu Kanunun koruma konusunda belediyelere doğrudan bir yetki/sorumluluk vermediği söylenebilir. Bunun yanında belediyeleri ilgilendiren bazı düzenlemeler bu Kanunda yer almıştır. Örneğin Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu’nun toplantılarına ihtiyaç duyulması halinde belediye temsilcilerinin oy hakkı olmaksızın katılabileceğini öngörmüştür. Ayrıca

²³ Ayrıca 6. maddenin (d) fıkrası ile “Milli tarihimizeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler” korunması gereken kültürel miras kategorisine dahil edilmiştir.

²⁴ Kültür ve Turizm Bakanlığı 1981 yılında kurulmuştur.

belediyelere “koruma imar planı” oluşturma konusunda bir sorumluluk verildiği görülmektedir (md. 17). Bunun yanında bütün kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzelkişiler yanında belediyelere de kendilerini ilgilendiren hususlarda, Yüksek Kurul ile Bölge Kurullarının kararlarına uymak zorunluluğu getirilmiştir (md. 61).

2863 sayılı Kanunla oluşturulan “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu” ile “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları”nın ismi ve yapısı 1987 yılında 3386 sayılı *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun*²⁵ ile değiştirilmiştir. Anılan Kanun ile gerçekleştirilen isim değişikliği aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo-1: Kurulların Eski ve 3386 Sayılı Kanunla Değiştirilen Yeni Adları

Kurulların Eski Adı	Kurulların Yeni Adı
Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

Tabloda görüldüğü gibi, 1987 yılı değişikliği ile koruma kurullarının başındaki “taşınmaz” kelimesi kaldırılmış ve kurul isimlerine “koruma” kelimesi eklenmiştir. Böylece 1951 yılından beri ulusal düzeydeki kurulun isminde bulunan “gayrimenkul/taşınmaz” kelimesi hem yüksek kurulun hem de bölge kurullarının isminden çıkarılmıştır. Bunun yanında bölge kurullarının isminden “bölge” kelimesi de çıkarılmıştır.²⁶

3386 sayılı Kanunla hem Yüksek Kurulun hem de taşrada görev yapacak kurulların yapısı da yeniden düzenlenmiştir. Yüksek Kurulda görev yapan kişi sayısı 15’ten 14’e düşürülmüş ve doğal/daimi üyeleri yanında Cumhurbaşkanı ile Yükseköğretim Kurulunun bu Kurula üye seçmesi uygulamasından vazgeçilmiştir. Bunun yerine “koruma kurulları başkanları” arasından Kültür ve Turizm Bakanlığına altı üye seçme yetkisi tanınmıştır. Taşrada görev yapacak kurulların

²⁵ 24.06.1987 tarih ve 19497 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

²⁶ 8/8/2011 tarihli ve 648 sayılı KHK’nın 41 inci maddesi ile “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” ismi “Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” şeklinde ve “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu” ismi “Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu” şeklinde değiştirilmiştir.

da yapısı değişmiş, Yükseköğretim Kurulunca bu kullara seçilecek üye sayısı iki kişiye düşürülmüştür. Bunun yanında “görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci” kurul üyesi olarak belirlenmiştir.

3386 sayılı Kanunun içerdiği önemli bir değişiklik de Yüksek Kurul ile bölge kurullarının kararlarına uyma zorunluluğu içeren ve yukarıda değinilen 61. maddeyi yürürlükten kaldırmasıdır.

2.3. 2863 Sayılı Kanun’da 2004 Yılında Yapılan Önemli Değişiklikler ve Türkiye’nin “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ne Taraf Olması

1987 değişikliğinden sonra, 2863 sayılı Kanunda Avrupa Birliği üyeliği adaylığı sürecinde 2004 yılında 5226 sayılı *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*²⁷ ile de önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin bir parçası olarak, 1869 tarihli Nizamnameden bu yana ilk defa kültürel mirasın korunması konusunda merkezi yönetimin yanında, yerel yönetimler de önemli bir aktör haline gelmiştir. Bunun yanında 5226 sayılı Kanun ile belediyeler bünyesinde koruma amaçlı birimler oluşturulmuş ve koruma faaliyetlerinde kullanılmak üzere bazı gelir kaynakları ihdas edilmiştir.

5226 sayılı Kanun ile “kültür varlıkları” tanımı yenilenmiştir. Buna göre kültür varlıkları;

“Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar”

biçiminde tanımlanmıştır. 5226 sayılı Kanun ile ayrıca 2863 sayılı Kanuna “ören yeri”, “koruma amaçlı imar planı”, “çevre düzenleme projesi”, “yönetim alanı”, “yönetim planı”, “bağlantı noktası” tanımları ilave edilmiştir. Yönetim alanı kavramı,

“Yönetim alanı; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel

²⁷ 27.07.2004 tarih ve 25535 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler”

Biçiminde tanımlanmıştır. Tanımda görüldüğü gibi “yönetim alanı”nın idaresi için merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte çalışması yaklaşımı Kanuna yerleştirilmiştir.

5226 sayılı Kanun ile taşrada görev yapan koruma kurulunun ismine “bölge” kelimesi yeniden ilave edilmiş ve “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu”nun ismi “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu”na dönüşmüştür.

5226 sayılı Kanun ile 2863 sayılı Kanunun 10. maddesine ilave edilen ek fıkra ile getirilen önemli yeniliklerden birisi, büyükşehir belediyeleri ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca izin verilen belediyeler bünyesinde “koruma, uygulama ve denetim büroları (KUDEB)”nın kurulmasıdır. Bu bürolarda kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanlar görev yapacaktır. Bu bürolar bölge koruma kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar plâni, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlü kılınmıştır. Belediyeler belediye sınırları ve mücavir alanları içerisinde, valilikler ise bu sınırlar dışında yetkili hale getirilmiştir.

Ayrıca aynı ek fıkra ile il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimlerinin kurulması öngörülmüştür.

Böylece yerel yönetimlerin kültürel mirasın korunması konusunda eskiye kıyasla aktif ve etkin hale getirildiği görülmektedir. Bunun yanında 5526 sayılı Kanun ile 2863 sayılı Kanunun 12. maddesine ilave edilen ek fıkra ile, belediyeler ve il özel idareleri için kültürel mirasın korunması faaliyetlerine mali destek sağlamak üzere bir kaynak da oluşturulmuştur. Anılan ek fıkraya göre;

“Belediyelerin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8 inci ve 18 inci maddeleri uyarınca mükellef hakkında tahakkuk eden emlak vergisinin %10’u nispetinde “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı” tahakkuk ettirilir ve ilgili belediyesince emlak vergisi ile birlikte tahsil edilir.

Tahsil edilen miktar, il özel idaresi tarafından açılacak özel hesapta toplanır. Bu miktar; belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla

hazırlanan projeler kapsamında kamulaştırma, projelendirme, plânlama ve uygulama konularında kullanılmak üzere il sınırları içindeki belediyelere vali tarafından aktarılır ve bu pay valinin denetiminde kullanılır.”²⁸

5226 sayılı Kanunun getirdiği diğer bir yenilik de Yüksek Kurul ile bölge kurulları kararlarının bağlayıcılığına ilişkindir. Yukarıda Yüksek Kurul ve bölge kurullarının kararlarının bağlayıcılığını düzenleyen 2863 sayılı Kanunun 61. maddesinin 1987 değişikliği ile yürürlükten kaldırıldığından söz edilmişti. 5226 sayılı Kanunun 13. maddesi ile 2863 sayılı Kanunun mülga 61. maddesi başlığı ile birlikte yeniden düzenlenmiş ve Yüksek Kurul ile bölge kurulları kararlarının bağlayıcılığı yeniden getirilmiştir.²⁹

2004 sonrası için Türkiye açısından kültürel mirasın korunması kapsamında gerçekleşen önemli bir gelişme de UNESCO tarafından 29 Eylül - 17 Ekim 2003 tarihlerinde Paris’te düzenlenen 32. Genel Konferansında kabul edilen “*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*”ne Türkiye’nin taraf olmasıdır.³⁰ TBMM 19 Ocak 2006 tarihli ve 5448 sayılı *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanunla*³¹ bu Sözleşmeyi uygun bulmuş ve onaylanması Bakanlar Kurulu’nca 28/2/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır.³²

Sözleşmenin 2. maddesinin 1. fıkrasında somut olmayan kültürel miras; “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler

²⁸ Ancak 6360 sayılı Kanun ile, otuz büyükşehir belediyesinin kurulduğu illerde il özel idaresi kaldırıldığından, anılan Kanunun 3. Maddesinin 3 fıkrası ile bu otuz il için yeni bir düzenleme getirilmiştir. Bu yeni düzenleme şu şekildedir: “21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 12. maddesi kapsamında il özel idarelerince kullanılan haklar ve yetkiler ile yürütülen görevler, il özel idaresi bulunmayan illerde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığınca kullanılır ve yürütülür. Bahsedilen kanun hükmü uyarınca toplanan taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı payı tutarları, defterdarlıklar bünyesinde açılan emanet hesaplarına aktarılır. Toplanan paraların yüzde yirmilik kısmı Kültür ve Turizm Bakanlığının öncelik vereceği projelerde kullanılır. Yıl içinde proje karşılığı tahsis edilmeyen miktar aynı amaçla kullanılmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine aktarılır. Aktarılan bu miktarları aynı amaçla kullanmak üzere gelecek yıl bütçesine aktarmaya Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir”

²⁹ Anılan 61. maddenin yeni metni şu şekildedir:

Kararlara uyma zorunluluğu

Madde 61- Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır. Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları Resmi Gazetede yayımlanır.

³⁰ Sözleşme metni için bk. 11.03.2006 tarih ve 26105 sayılı Resmi Gazete; <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>.

³¹ 21.01.2006 tarih ve 26056 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

³² 11.03.2006 tarih ve 26105 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar” biçiminde tanımlanmış ve 2. fıkrasında ise daha net şekilde “somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği” biçiminde ifade edilmiştir.

Somut Olamayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ne taraf olmakla Türkiye, kültürel mirasın korunması konusundaki son dönemlerde gelişen uluslararası perspektifi de benimsediğini göstermiştir. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 286/1-a bendi ile somut olmayan kültürel miras konusunda çalışma yapmak/faaliyet yürütmek yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı yapısı içinde yer alan “Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü”ne verilmiştir. Anılan madde de “Somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi, arşivlenmesi, tanıtımı, tescili, bu kapsamda tespit ve tescil kurullarının oluşturulması ile ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında bu konuda koordinasyonun sağlanması amacıyla çalışmalar yapmak” bu genel müdürlüğün görevleri arasında sayılmıştır.

3. YEREL YÖNETİM MEVZUATININ KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİ

Türkiye’de 2004-2005 yılları kamu yönetimi reformunun bir parçası olarak yerel yönetim reformunun gerçekleştirildiği yıllardır. Bu reform sürecinde yerel yönetimlerle ilgili organik kanunlar yenilenmiş ve yeni kanunlar ile yerel yönetimler yetki ve görevler itibarıyla güçlendirilmiştir (Coşkun ve Nohutçu, 2005). Bu kapsamda kültürel mirasın korunması konusunda belediyelere yeni yetki ve görevler verilmiştir. 2005 tarihli 5393 sayılı *Belediye Kanunu*’nun 14. maddesine göre belediyeler “*kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir*”. Görüldüğü gibi, bu düzenleme belediyelere kendi sınırları içinde yer alan kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda açık bir yetki vermektedir. Bunun yanında 5393 sayılı Kanunun 73. maddesine göre belediyeler, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Ayrıca belediyeler “meslek ve beceri kazandırma” görevleri kapsamında yöreye ait somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalarda da bulunabilirler.

Yine 2004 tarihli 5216 sayılı *Büyükşehir Belediyesi Kanunu*'nun büyükşehir belediyelerinin görevlerinin sayıldığı 7. maddesinde büyükşehir belediyeleri için *“kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir.”* denilmektedir. Böylece 5393 sayılı Kanunla kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda belediyelere verilen yetkinin bir benzerinin büyükşehir belediyelerine de verildiği görülmektedir.

2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı Kanun³³ ile Türkiye'deki yerel yönetim sistemi açısından önemli yenilikler getirilmiştir. Anılan Kanunla getirilen başlıca yenilikler ve gerçekleşen önemli değişiklikler şu şekildedir:

- Türkiye'deki 16 olan büyükşehir belediyesi sayısı 30'a çıkarılmıştır.
- Büyükşehir belediyelerinde ilin sınırları ile büyükşehir belediyelerinin sınırları eşitlenmiştir.
- Büyükşehir belediye sistemi içindeki ilçe belediyelerinin sınırı da ilçenin sınırlarına eşitlenmiş ve yeni ilçe belediyeleri kurulmuştur.
- Büyükşehir belediye sisteminin kurulduğu illerde il özel idarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır.
- Büyükşehir belediye sisteminin olduğu illerde köylerin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler bağlı olduğu ilçe belediyesinin mahallesine dönüştürülmüştür.
- Büyükşehir belediyelerinin kurulduğu illerde belde belediyeleri kapatılmış, bu beldeler belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır.
- Genel Bütçeden yerel yönetimlere verilen paylar yeniden düzenlenmiştir.³⁴

³³ İlk adı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” bu Kanun, 06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Ancak daha sonra 22.03.2013 ve 28595 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 6447 sayılı Kanun ile Ordu’da da büyükşehir belediyesi kurulmuş ve bu Kanunun ismi “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” biçiminde değiştirilmiştir.

³⁴ Bu Kanunun 25. maddesi ile 02.07.2008 tarihli ve “5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunun” 2 nci maddesinin ikinci fıkrası

- Büyükşehir belediyelerinin gelirleri için yeni bir düzenleme yapılmıştır.³⁵

6360 sayılı Kanunla büyükşehir belediyelerinin sayılarının artırılması ve sınırlarındaki genişleme yine büyükşehir belediye sistemi içinde yer alan ilçe belediyelerinin sınırlarının ilçe sınırına eşitlenmesi, büyükşehir belediyeleri ile bu sistem içinde yer alan ilçe belediyelerinin sorumluluk ve yetki alanlarının eskiye kıyasla muazzam düzeyde genişlemesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum kültürel mirasın korunması konusunda büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyelerinin daha fazla coğrafi alan için yetkili olması anlamına gelmektedir. Böylece eskiden genel olarak kent/ilçe merkezi ile sınırlı olan sorumluluk/yetki alanları, bütün il/ilçe sınırı için söz konusudur.

Kültürel varlıkların daha çok kent/ilçe merkezi dışında yer alan Muğla, Aydın gibi iller düşünüldüğünde, bunun büyükşehir ve ilçe belediyeleri için ifade ettiği anlam açıktır. Artık yeni büyükşehir belediye sistemi ile özellikle büyükşehir belediyeleri merkezi yönetim yanında kültürel mirasın korunması konusunda önemli bir aktör konumundadır.

Bu kapsamda 2863 sayılı Kanunun 10. maddesi ile büyükşehir belediyesinin bünyesinde “kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları” kurulması öngörüldüğünden, her büyükşehir belediyesi, kültürel mirasın korunması konusunda uzman bir birime sahip olmuştur.

İlk defa 5226 sayılı Kanun ile getirilen “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı”nın il özel idaresine ait hesapta toplanması uygulaması, yeni büyükşehir belediye sisteminde il özel idarelerinin varlığına son verildiğinden, yeni bir mahiyet kazanmıştır. Bu kapsamda 6360 sayılı Kanunun 3. maddesinin 3.

şu şekilde değiştirilmiştir: “Genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının yüzde 1,50’si büyükşehir dışındaki belediyelere, yüzde 4,50’si büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine ve yüzde 0,5’i il özel idarelerine ayrılır.”

³⁵ Bu Kanunun 25. maddesi ile 02.07.2008 tarihli ve “5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunun” 2 nci maddesinin üçüncü fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: “6/6/2002 tarihli ve 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununa ekli (I) sayılı listede yer alan mallardan tahsil edilen özel tüketim vergisi hariç olmak üzere, büyükşehir belediye sınırları içinde yapılan genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının yüzde 6’sı ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamı üzerinden büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine ayrılan payların yüzde 30’u büyükşehir belediye payı olarak ayrılır.”

fıkrasına göre belediyeler tarafından tahsil edilen “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı” defterdarlıklar bünyesinde açılan emanet hesaplarına aktarılır. Bu hesabın yönetilmesi konusunda özel idarelerince kullanılan haklar ve yetkiler ile yürütülen görevler, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığına verilmiştir.

SONUÇ

Kültürel mirasın korunması konusunda ilk sistematik yaklaşım Osmanlı Devleti döneminde 19. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Bu alanda ilk yasal düzenleme olan 1869 tarihli “Âsar-ı Atika Nizamnamesi”nden bu yana yaklaşık 150 yıl geçmiştir. Geçen bu zaman içerisinde konu ile ilgili gerek Osmanlı Devleti döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Kültürel mirasın korunması konusunda Cumhuriyet döneminin ilk kapsamlı yasal düzenlemesi 1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’dur. Bu Kanun 1961 Anayasası’nın 50. maddesinde yer alan “Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar” biçimindeki düzenlemesi sonrasında çıkarılmıştır.

1980’li yılların başında Türkiye bir taraftan kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda BM/UNESCO’nun “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” sine taraf olmuş, diğer taraftan 1982 yılında yeni bir anayasa kabul etmiştir. 1982 Anayasası’nın 63. maddesinde kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır” biçiminde 1961 Anayasası’na kıyasla daha güçlü bir düzenleme yer almıştır.

Bu yeni gelişmelerin etkisiyle kültürel mirasın korunması yaklaşımına “doğal mirasın/tabiat varlıklarının” korunması yaklaşımı da eklenmiş ve böylece daha bütüncül bir perspektif ortaya çıkmıştır. Bu yeni perspektifin uygulamaya yansımaları 1983 yılında kabul edilen 2863 sayılı Kanun ile olmuştur. Ancak gerek 1710 sayılı Kanuna gerekse 2863 sayılı Kanuna bakıldığında, kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda merkeziyetçi bir yaklaşıma sahip oldukları ve yerel yönetimlere bu konuda anlamlı bir yetki ve sorumluluk vermedikleri görülmektedir.

Kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda yerel yönetimlerin de anlamlı bir yetki ve sorumluluk sahibi olması 2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanun ile olmuştur. 5226 sayılı Kanun, 2863 sayılı Kanun’da çok sayıda değişiklik yapmıştır. Yerel yönetimler açısından getirilen en önemli yenilikler büyükşehir belediyeleri ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izin verdiği belediyelerde “koruma, uygulama ve denetim büroları (KUDEB)”nın kurulması olmuştur. Bunun yanında emlak vergisine dayalı olarak “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı”nın oluşturulması ve bunun tahsil yetkisinin belediyelere verilmesi önemli bir gelişme niteliğindedir.

2863 sayılı Kanunda 2004 yılında gerçekleştirilen bu değişikliklere paralel olarak 2004-2005 yıllarında yerel yönetimlerle ilgili organik kanunlar yenilenmiş, yeni kanunlarla kültürel ve doğal mirasın korunması konusu belediyelerin görev alanına dahil edilmiştir. Bu kapsamda 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanununun yerini alan 2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. maddesi ile “kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun” korunması konusunda belediyelere yetki verilmiştir. Benzeri bir yetki 2004 yılında yürürlüğe giren ve 1984 tarihli ve 3030 sayılı Kanunun yerini alan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile büyükşehir belediyelerine de tanınmıştır.

2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı Kanun ile Türkiye’deki yerel yönetim sistemi önemli değişikliklere uğramıştır. Bu kapsamda büyükşehir belediyelerinin sayısı 16’dan 30’a çıkarılmış, ilin sınırı ile büyükşehir belediyesinin sınırı birbirine eşitlenmiştir. Sınırlar bakımından benzeri bir düzenleme ilçe belediyeleri için de söz konusu olmuştur. Bunun yanında il düzeyinde yetkili bir yerel yönetim birimi olan il özel idaresinin tüzel kişiliğine bu 30 ilde son verilmiştir. Böylece 30 ilde büyükşehir belediyeleri ile bu belediyelerin yapısı içinde yer alan ilçe belediyeleri, eskiye kıyasla oldukça geniş coğrafi sınırlara sahip olmuştur. Coğrafi sınırların genişlemesi, Muğla, Aydın gibi kültürel ve doğal mirasın daha çok kent merkezinin dışında yer alan illerde hem büyükşehir belediyelerinin hem de ilçe belediyelerinin sorumluluğunu arttırmıştır.

Ayrıca belediyelerle ilgili temel mevzuat, somut olmayan kültürel mirasın korunması, öğretilmesi ve tanıtımı konusunda da yetki belediyelere vermektedir. Somut olmayan kültürel miras ulusal değere sahiptir, ancak bunların birçoğu yerel

kaynaklıdır. Yerelde belediyelerin bu konuda göstereceği hassasiyet, bunların gelecek kuşaklara aktarılmasına önemli bir katkı yapacaktır.

Genişleyen coğrafi sınırlar içinde “kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun” korunması konusunda büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyelerinin etkin olması bir taraftan seçilen belediye başkanının bu konudaki hassasiyeti, diğer taraftan belediyelerin sahip olduğu mali kaynaklarla doğrudan ilişkilidir. Alt yapı yatırımlarını tamamlamış belediyelerin kültürel ve doğal mirasın korunması için daha fazla mali kaynak aktarması mümkün olabilecektir. Bunun yanında kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda yerel yönetimlere yetki aktarılmasına karşın, merkezi yönetimin bu konudaki başat yetki ve sorumluluğu devam etmektedir. Bu nedenle sınırları içindeki kültürel ve doğal mirası koruma konusunda aktif olan/ olmak isteyen belediyelerin merkezi yönetimle koordinasyon ve uyum içinde çalışması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akipek, S. (2001). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin Değerlendirilmesi., Erişim tarihi: 30.12.2019 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/629232>.

Coşkun, B. ve Nohutçu, A. (2005). *Türkiye’de Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma: Kuramsal Tarihsel Perspektif, Genel Değerlendirme ve Saptamalar*. A. Nohutçu & A. Balcı (Ed.), Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılanması I. İstanbul: Beta.

Coşkun, B. - Ak, D. - Pank Yıldırım, Ç. (2018). *Mevzuatta Son Dönemlerde Meydana Gelen Gelişmeler Bağlamında Çevresel Açından Korunan Alan Yönetiminin Değerlendirilmesi*, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10 (4), 29-44.

Coşkun, B. - Pank Yıldırım, Ç. - Şen, E. (2021). “Osmanlı Belediyeciliğinin Dönüm Noktası: 1877 Tarihli Vilâyet Belediye Kanunu”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 30, Sayı 2, Nisan 2021, s.1-20.

Çal, H. (1997). *Osmanlı Devletinde Âsâr-ı Atîka Nizamnâmeleri*. Vakıflar Dergisi, 26, 391–400, , erişim tarihi: 01.01.2020, <https://core.ac.uk/download/pdf/50612490.pdf>.

Çal, H. (2009). *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Müzeler*. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 7 (14), 315-333.

Düstur Tertib 1, 3, 4 ve 8. Ciltler, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67> erişim tarihi: 01.09.2021.

Genim, M. S. (2014). İmparatorluk ve Cumhuriyet Döneminde Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları Mevzuatı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 13(26), 111-124.

Karaduman, H. (2004). *Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi*. Erişim tarihi: 01.09.2021, <https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/dergi/belgeler-cilt-xxv-sayi-29-yil-2004/>.

Karakul, Ö. ve Yıldız, T. (2020). *Kültürel Mirasın Korunmasında Yerel Yönetimlerin Rolü* Türkiye, Erişim tarihi: 28.11.2021. http://uclg-mewa.org/uploads/file/6d44af25b1604d4894507cf8658500ef/Kulturel_Mirasın_Korunmasında_Yerel_Yonetimlerin_Rolu-Turkiye.pdf.

Nesli, A. (2018). *Eski Eserlerin Korunmasının Hukuk Tarihi Yönüyle İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 1, 431-478, Erişim tarihi: 01.09.2021, <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2018/06/12-ASLIHAN-NESLI.pdf>.

Mumcu, A. (1969). *Eski Eserler Hukuku ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, 45-78, Erişim tarihi: 02.09.2021, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/324/3226.pdf>.

Önge, M. (2018). *Kültür Mirasını Tanımlamak İçin Türkiye’de Kullanılan İlk Özgün Terim: Âsâr-ı Atika*. Avrasya Terim Dergisi, 6(1), 8 –14.

Şahin, G. (2007). *Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle ilgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği*. Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, Erişim tarihi 30.12.2019, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/831/10505.pdf>.

Ürün, Ş. (2016). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme: Doğal Miras Alanları Başvuru, Adaylık ve Değerlendirme Süreçleri*, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, Ankara, Erişim tarihi: 28.11.2021. https://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/tez/sutez.pdf.

Varuy, N. (1988). “Kentsel Sitlerin Korunması”, *Murat Sarıca Armağanı*, Aybay Yayınları, İstanbul. Erişim tarihi: 30.12.2019, <http://katalogtarama.cekulvakfi.org.tr/resimler/3/4/25858/ab00000511.pdf>,

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun.

5393 sayılı Belediye Kanunu

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu

5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

<https://teftis.ktb.gov.tr>

www.kocaeli.gov.tr

www.mevzuat.gov.tr

www.resmigazete.gov.tr

<http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-kuruluslarla-kulturel-iliskilerimiz.tr.mfa>,
erişim tarihi: 01.01.2020.

<http://www.unesco.org.tr>

<https://www.kamusiturki.com>

<https://ich.unesco.org>.

Araştırma Makalesi / Research Article

AFETE HAZIRLIK: KONTROL ODAĞI VE GENEL AFET HAZIRLIK İNANIŞI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

İbrahim Efe EFEÖĞLU*

Konuralp SEZGİLİ**

Mehmet SEĞMENOĞLU***

ÖZ

Afetler fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, yaşamı durduran ya da kesintiye uğratan, insanların baş etme kapasitesinin sınırlı olduğu doğa veya insan kaynaklı olaylar olarak tanımlanmaktadır. Afetlerle mücadeleye önemli miktarlarda kaynak ayrılmasına rağmen afetlere hazırlık düzeyi yetersiz kalmaktadır. Bu nokta, afetlere hazırlıklı olma durumunu afet yönetim süreçlerinin en kritik bileşenlerinden biri haline getirmektedir. Bu çalışma, bireylerin afetlere hazırlıklı olmaları ve önlem alabilmeleri bağlamında kontrol odağı kavramını merkeze almaktadır. Araştırmada katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğine göre kontrol odağı belirlenerek bunların Genel Afet Hazırlık İnanç Ölçeğinin altı boyutu ile ilişkileri analiz edilmiştir. Bulgular, eğitim, yaş, meslek grubu ve meslek deneyiminin afete hazırlık bağlamında anlamlı farklılıklar sergilediğini göstermektedir. Regresyon analizi, iç kontrol odağının Genel Afet Hazırlık İnanç boyutları içinde algılanan engeller üzerinde negatif, öz yeterlik üzerinde pozitif bir etkide bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, Genel Afete Hazırlık İnanç, Kontrol Odağı, Dış Kontrol Odağı, İç Kontrol Odağı.

* Doç. Dr., Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, e.efeoglu@atu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3928-4568>

** Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, ksezgili@atu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6301-1805>

*** Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İşletme Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, segmenoglumehmet@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-1786-4473>

DISASTER PREPAREDNESS: A RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN LOCUS OF CONTROL AND GENERAL DISASTER PREPAREDNESS BELIEF

ABSTRACT

Disasters are defined as natural or man-made events that cause physical, economic and social losses, stop or interrupt life, and allow limited coping capacity. Despite considerable resources allocated to disaster management systems, levels of preparedness for disasters remains inadequate. This fact makes disaster preparedness as one of the most critical components of disaster management processes. This study focuses on the concept of locus of control in the context of individuals' disaster preparedness beliefs. In the research, the socio-demographic characteristics of the participants and the locus of control according to Rotter's Internal-External Locus of Control Scale were determined and their relations with the six dimensions of General Disaster Preparedness Belief Scale were analyzed. Findings show that education, age, occupation and tenure show significant differences in the context of disaster preparedness. Regression analysis reveals that internal locus of control has a negative effect on perceived barriers and a positive effect on self-efficacy of General Disaster Preparedness Belief.

Keywords: *Disaster, Disaster Management, General Disaster Preparedness Belief, Locus of Control, External Locus of Control, Internal Locus of Control.*

1. GİRİŞ

Dünyanın çeşitli coğrafyalarında olduğu gibi Anadolu da depremler başta olmak üzere çığ, toprak kayması, su baskınları gibi bir anda ortaya çıkan ya da kuraklık ve salgın hastalıklar gibi aşamalı biçimde gelişerek yıkıcı sonuçlara sebep olan afetlerden yoğun biçimde etkilenmektedir (Gökçe ve Tetik, 2012). Afetler değişen risk düzeyine göre herhangi bir zamanda ve yerde gerçekleşebilecek, belirli seviyelerde önlem alınabilen ve gerçekleştikten sonra sonuçları sınırlı seviyede yönetilebilen olaylar dizisidir. Yönetim düşüncesi bakımından bu dizinin en önemli bileşenlerinden biri afetlere hazırlıktır; zira afetle mücadeleye önemli miktarlarda kamusal kaynak ayrılmasına ve yaygın çalışmalar yürütülmesine rağmen, afete hazırlıklı olma durumu örgütler ve özellikle bireyler bakımından genellikle yetersiz seviyelerde kalmaktadır (Hale ve Moberg, 2005; Paton, 2003). Afetlere hazırlıkta bireylerin sahip olduğu en *önemli* avantajlar afetlere ilişkin bilgi ve farkındalık ile kaynaklara bağlı olarak etkili kurumsal mekanizmaların geliştirilmesidir (Khan, 2008). Bireylerin bilgi ve farkındalığını arttıracak önlemlerin alınması ve kaynakların etkin kullanılarak kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi, kamu kurumları başta olmak üzere sivil toplum ve özel sektör kuruluşları tarafından da yürütülmektedir. Bununla birlikte afete hazırlıktaki organizasyonların kaynak bakımından gücü ya da operasyonel yetkinliği, bireylerin bilgi ve farkındalığının geliştirilmesi bakımından tek başına açıklayıcı ve yeterli değildir. Bu çerçevede afetlere hazırlanmada bireysel farklılıkların incelenmesi, afet zararlarının azaltılması bakımından yüksek önem arz etmektedir.

Sosyo-demografi ve kişilik gibi bireysel hususların afete hazırlıkta etkili olduğunu gösteren çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı da afete hazırlık inanışında bireysel farklılıkların rolünü kontrol odağı kavramı üzerinden incelemektir. Bu çerçevede Rotter (1966) tarafından geliştirilen iç-dış kontrol odağı kurgusu merkeze alınarak bireylerin mevcut kontrol odağı ile afetlere hazırlık inanışları arasındaki ilişkiler araştırma konusu yapılmaktadır. Diğer bir deyişle, bireylerin alınacak önlemler sayesinde afetten en az zararla kurtulabileceğine inanması veya başına gelebilecek kötü senaryoları kendi dışındaki sebeplere yükleyerek elinden hiçbir şey gelmeyeceğine inanması anlamına gelen kontrol odağı farkı bireysel düzeyde ayrıştırılarak bu farkın afete hazırlık inanışıyla ilişkisi ortaya konmaktadır. Bu kapsamda ilk bölümde afetin

genel çerçevesi ve kontrol odağı kavramları ele alınarak ikisi arasındaki ilişkiler irdelenmekte ve temel argümanlar geliştirilmektedir. İlerleyen bölümlerde araştırma yöntemi ve geliştirilen modellere ilişkin bulgular paylaşılmakta, sonuç değerlendirmesinde bulguların kuramsal ve pratik değeri tartışılmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Afet ve Afete Bireysel Hazırlık İnancı

Afet, kontrol dışı veya kontrol altına alınamayan, can kaybının yanı sıra fiziksel, sosyal ve çevresel kayıplara (Ergünay, 2007); pazar, üretim ve işsizlik gibi ekonomik kayıplara neden olan (Özmen, Nurlu, Kuterdem ve Temiz, 2005; AFAD, 2021), günlük yaşamı bozan veya kesintiye uğratan (Gürer, 2011), müdahalede kaynağın yetersiz kaldığı (Işık vd., 2012) kısa veya uzun süreli olaylar dizisi olarak tanımlanabilir. Deprem, toprak kayması, yanardağ patlaması, tsunami, gibi jeolojik (Uzunçibuk, 2009); sel-su taşkını, çığ, fırtına, aşırı kuraklık, hortum, iklim değişikliği, küresel ısınma gibi meteorolojik kökenli doğa olayları (Yılmaz ve Öztürk, 2017) ile kimyasal kirlilik, patlama, yangın, kaza, terör olayları gibi insan ve teknoloji kaynaklı (Burling ve Hyle, 1997) olaylar, insanların canına ve malına zarar verdiği anda afet olarak değerlendirilir. Doğal sebeplerin yanı sıra çarpık kentleşme, nüfus artışı, doğal çevreye zarar verilmesi ve iklim değişikliği gibi insan eliyle gelişen faktörler de afet riskini artırmaktadır (ADRC, 2005). Afetlerin sebep olduğu yıkıcı insani ve ekonomik sonuçlar, bu konuda çeşitli tedbirler alınmasını gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda, kriz yönetim sürecinden hareket eden bütünleşik afet yönetim sistemleri; hazırlık ve zarar azaltma, müdahale, iyileştirme aşamalarıyla (AFAD, 2021) afeti döngüsel bir yaklaşımla ele almaktadır (Bean, Viljoen ve Ittmann, 2011; Uzunçibuk, 2009). Bununla birlikte, mevcut afet yönetim sistemleri genellikle afet sonrası müdahale araçları üzerine kurulmuştur (Genç, 2007b). Afetlerin çok yönlü etkilerine müdahale aşamasında, afetleri yönetmekle sorumlu kurum ve kuruluşların afet sonrası koordinasyonda güçlükler yaşaması, ayrıca teknoloji, finansman ve diğer kaynakların kıtlığı gibi nedenler, afet yönetim süreçlerinde hazırlığın önemini belirginleştirmektedir. Afete hazırlığın afetin olumsuz etkilerini azalttığı ortadadır (Kadioğlu, 2008). Bununla birlikte genel olarak, bireylerin afete hazırlanması, kurumsal mekanizmalar gibi çoğunlukla yetersiz kalmaktadır (Paton, 2003).

Afete hazırlıkta bireysel fark kaynakları üzerine yapılan çalışmalarda; yaş, eğitim, gelir (Sattler, Kaiser ve Hittner, 2000; Kasapoğlu ve Ecevit, 2003) gibi sosyo-demografik faktörlerin yanı sıra bireylerin kritik farkındalığı (Paton, 2003), risk algısı (Miceli, Sotgiu ve Settanni, 2008), hazırlıklı olma algısı (Mulilis ve Duval, 1995), önceki afet deneyimi (Dooley, Catalano, Mishra ve Serxner, 1992; Rincon, Linares ve Greenberg, 2001; Kasapoğlu ve Ecevit, 2003; Miceli vd., 2008), afet eğitimi (Sorensen, 1983; İnal, Kocagöz ve Turan, 2012) gibi çeşitli faktörlerin afete hazırlıkta etkili olduğu gösterilmiştir. Bu çalışmada, bilişsel psikolojide üretilen ve 1950-1960 yılları arasında çok sayıda araştırmayla aşamalı olarak geliştirilen Sağlık İnanç Modelinin (Rosenstock, 1974) İnal, Altıntaş ve Doğan (2018) tarafından uyarlanan Genel Afet İnanç Hazırlık Ölçeği kullanılmıştır. Sağlık İnanç Modeli, uzun yıllardır kullanılan ve çeşitli araştırma bulgularıyla tutarlı bulunan bir modeldir (Janz ve Becker, 1984). Modelde “algılanan duyarlılık” sağlık sorunu karşısında kişisel değerlendirmeleri, “algılanan ciddiyet” sağlık sorunu ve potansiyel sonuçlarının ciddiyetine ilişkin öznel değerlendirmeleri, “algılanan yararlar” hastalık riskini azaltan sağlık odaklı davranışta bulunmanın etkinliği konusundaki kişisel değerlendirmeleri, “algılanan engeller” sağlık odaklı davranış değiştirme konusunda kişisel değerlendirmeleri içermektedir (Glanz, Rimer ve Viswanath, 2008). Modelin “eyleme geçiriciler” bileşeni sağlık odaklı davranış geliştirmek için tetikleyici olayların gerekliliğine ilişkin inancı, “öz yeterlik” ise bir davranışı başarıyla gerçekleştirmeye ilişkin kişisel inancı ifade etmektedir (Glanz, Rimer ve Viswanath, 2008; Rosenstock, 1974). İnal ve arkadaşları (2018) hastalık riski karşısında bireysel algılara ilişkin bu boyutları afetlere uyarlamıştır.

2.2. Kontrol Odağı

Rotter (1966) kontrol odağı kavramını, bireyin eylemleri sonucu aldığı ödül ve cezanın kendisi tarafından mı yoksa başka güçler tarafından mı denetlendiğine ilişkin beklentileri olarak tanımlamaktadır (Küçükkaragöz, Akay ve Canbulat, 2013). Diğer bir deyişle kontrol odağı, bireyin davranışlarının sebep olacağı sonuçlar hakkındaki beklentilerinin içsel veya dışsal olarak yorumlanması şeklinde anlaşılabilir (Rotter, 1966). Bireylerin kontrol odağının kaynağı; çocukluktaki ödül ceza deneyimleri (Skinner, Zimmer-Gembeck ve Connel, 1998) ile geçmişteki başarı, destek ve beklentileri ışığında karşılaştıkları durumlar olarak ifade edilmektedir (Graham ve Weiner, 1996; Shojaee ve French 2014). Bunun sonucunda bireyler

karşılaştıkları olayların sorumluluğunu kendi eylemlerinin sonuçları olarak kabul ederek iç kontrol odaklı olabileceği gibi sonuçların bireysel sorumluluğundan uzak durarak ve bunları diğer bireylere ya da metafizik olgulara yükleyerek dış kontrol odaklı olabilir (Konan, 2013). Bireylerin kontrol odağının iki uç nokta olan yüksek iç kontrol odağı ile yüksek dış kontrol odağı arasında bir noktada bulunduğu bildirilmektedir (Maddux, 1991; Tokat, Kara ve Ülkün, 2007). Bazı bireyler bu iki uç arasında denge kurabilir (Rotter, 1975; Dağ, 1991). Rotter (1990) başarı karşısında beklentilerin artmadığı veya tam tersi başarısızlık durumlarında beklentilerin azalmadığını, bazılarının başarıyı yeteneklerinin ötesinde bir daha tekrarlanmayacak şekilde şansa bağladığını, bazı görevlerde ise bireyin kendi becerisine inandığını aktarmaktadır (Tabak, Erkuş ve Meydan, 2010). Bu nedenle önemli bir bireysel fark kaynağı olan kontrol odağının, bireylerin yaşamının belirleyicileri ile ilgili genel beklentilerini temsil etmesi itibarıyla (Rotter, 1966), afet hazırlığı inancı için önemli bir açıklayıcı olabileceği değerlendirilmektedir.

2.3. Kontrol Odağı ile Genel Afet Hazırlık İnancı Arasındaki İlişkiler

Yönetim yazınında kontrol odağı çeşitli örgütsel davranış değişkenleriyle ilişkilendirilmiştir. İç kontrol odağı yüksek bireylerin çevreleri üzerinde daha fazla kontrol istedikleri, yetenekleri sayesinde yeni duruma daha iyi uyum sağladıklarına inandıkları ve karşılaştıkları olaylarda sorumluluğu üstlenerek durumu kontrol altına alabilecek kabiliyetlere sahip olduklarına inandıkları belirtilmektedir (Phares, 1962; Selart, 2005). İç kontrol odağı yüksek bireyler aldıkları eğitimler, yaptıkları seçimler ve kendi kendilerine öğrenebilmeleriyle kendi geleceklerini şekillendirdiklerine ve dolayısıyla kendi tercihlerinin kendilerini başarıya veya başarısızlığa götürdüğüne inanmaktadırlar (Çetinkaya Duman ve Şengün, 2011; Hsu, 2011; Gupta, Bhattacharya, Sheorey ve Coelho, 2018). Bir şeyleri değiştirebildiklerine olan inançları sayesinde iç kontrol odaklı bireylerin dışarıdan yardım beklemek yerine kendilerine güvenmeyi tercih ettikleri (Phares, 1962; Selart, 2005), bu bireylerin örgütlerde başarılı, etkili, atılgan, girişimci, güvenli ve bağımsız bireyler olarak tanımlandığı ifade edilmektedir (Yeşilyaprak, 2000; Şahin, Basım ve Çetin, 2009). Diğer yandan iç kontrol odağı yüksek bireylerin, çevresel değişimlere ve uyarılara duyarlık gösterdikleri için (Basım, Erkenekli ve Şeşen, 2010) dışsal farkındalıklarının ve dolayısıyla risk algılarının yüksek olduğu bilinmektedir. Dış kontrol odaklı bireylerin ise eylem sonuçlarının yazgı, şans,

olasılık gibi kendileri dışındaki diğer güçlerin etkisinde olduğunu düşündüğü (Rotter, 1954), olaylar ve diğer insanların yaptıklarının üzerinde bireysel etkilerinin bulunmadığına inandığı, dolayısıyla bunlar üzerinde kontrol sahibi olmadığını düşündüğü ileri sürülmektedir (McAllister, 2003; Çetinkaya Duman ve Şengün, 2011). Dış kontrol odaklı bireylerin çaresizlik ve bireysel yetersizlik düşüncesi geliştirmeye daha yatkın, özgüvenlerinin diğerlerine göre daha az olduğu; kuşkucu ve dogmatik olmanın yanı sıra stres ve depresyon seviyelerinin de yüksek olduğu ortaya konmuştur (Ofori ve Charlton, 2002; Şahin vd., 2009; Yeşilyaprak, 2000). Bu sebeplerle dış kontrol odaklı bireyler değişimle bir fark yaratamayacaklarını varsayarak olaylar karşısında pasif bir tutum izlemektedir (Şeşen, 2010). İç kontrol odaklı bireylerin tersine dış kontrol odaklı bireyler grup çalışmalarına ve etkilerine daha iyi adapte olabildikleri gibi başarının diğerlerine danışıldığında elde edilebileceğine inanırlar (Selart, 2005). Bu sebeple çalışma hayatlarında başkalarının kontrolü altında daha iyi performans sergileyebilirler (Rotter, 1966). Bu bağlamda dış kontrol odaklı bireylerin diğer insanlar karşısında kabullenmeye meyilli bir yapıda oldukları, dış etkilere karşı daha savunmasız ve pasif oldukları, tüm işlerinin detaylı ve titizlikle düzenlenmiş olmasını istedikleri (Spector, 1982), çevrelerinde olup bitenleri kontrol edemediklerine ve arzu ettikleri yaşamı kuramayacaklarına inandıkları belirtilmektedir (Sarıçam, 2015). Bunun yanı sıra dış kontrol odaklı bireylerin sosyal yaşamlarında kendi iradelerinin işe yaramayacağı düşüncesiyle hareket ederek karşılaşılabilecekleri tehlike ve risklere karşı önlem almak yerine riskleri kabul etme eğilimi gösterdikleri, bu sebeple yeterli güvenlik tedbiri almayacakları da ifade edilmektedir (Akyürek, Koydemir ve Topçuoğlu, 2015).

Afetlere hazırlık bakımından bireylerin kontrol odağını ele alan çalışmalar incelendiğinde; iç kontrol odağı ile afetlerin zararları hakkında algılamaların (Lindell ve Perry, 1992) ve afete hazırlıklı olmanın (Sims ve Baumann, 1972) pozitif yönlü bir ilişki sergilediği görülmektedir. McClure ve arkadaşları (1999) tarafından depreme hazırlık konusunda yürütülen bir araştırmada, dış kontrol odağına sahip bireylerin afetin zararlarının önlenemeyeceğine inandıkları ortaya konmuştur. Mishra, Suar ve Paton'un (2009) afet deneyimine sahip bireylerin afete hazırlıklı olma durumunu incelediği araştırmada, dış kontrol odağının negatif yönlü bir aracılık rolü oynadığı; afet deneyimine rağmen dış kontrol odaklı bireylerin afete daha az hazırlıklı olduğu gösterilmektedir. Türkiye'de afete hazırlık eğitiminin

etkilerini ölçümleyen bir araştırmada Karancı, Akşit ve Dirik (2005) afete hazırlıklı olma inancı ve iç kontrol odağı arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmektedir.

Bu çalışmada kontrol odağı, diğer araştırmalardan farklı olarak Genel Afet Hazırlık İnancı Modeli ile ilişkilendirilmektedir. Bu modelin ilk boyutu olan *algılanan engeller* hastalığa karşı sağlık odaklı (Glanz, Rimer ve Viswanath, 2008) ya da afete karşı afet hazırlığı odaklı (İnal vd., 2018) davranışları değiştirme konusunda kişisel değerlendirmeleri içermektedir. Diğer bir deyişle algılanan engeller, önerilen davranış değişimine yönelik engeller hakkında bir değerlendirme olarak ifade edilebilir. Verilen bilgiler ışığında, iç kontrol odağı ile algılanan engeller arasında negatif bir ilişki olması beklenebilir; zira iç kontrol odaklı bireylerin afet hazırlığına ilişkin zaman, bilgi, anlayış, kaynak ya da sorumluluk gibi engelleyici öğeler üzerinde daha fazla kontrol sahibi olacağına inanması beklenebilir.

Öz yeterlik İnal ve arkadaşları (2018) tarafından bireylerin bir afet ve acil durumla başa çıkma becerilerine olan inançları şeklinde tanımlamaktadır. Sağlık İnanç modelinde de öz yeterlik arzu edilen davranışı başarıyla gerçekleştirmeye ilişkin kişisel inancı ifade etmektedir (Rosenstock, 1974; Glanz, Rimer ve Viswanath, 2008). İç kontrol odaklı bireyler dış kontrol odaklı bireylere göre daha yüksek özgüven sergilemekte, dış kontrol odaklı bireylerin ise bireysel yetersizlik ve çaresizliğe daha eğilimli oldukları kaydedilmektedir (Ofori ve Charlton, 2002; Selart, 2005). Buradan hareketle kontrol odağının içe dönük olması ile genel afete hazırlık inancının öz yeterlilik alt boyutu arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ileri sürülebilir. Aynı şekilde, kontrol odağı puanı yükseldikçe ve odak dışı döndükçe öz yeterliliğin düşmesi beklenebilir.

Algılanan yararlar, afete hazırlıklı olmanın sağlayacağı yararlarla olan inanç olarak tanımlanmıştır (İnal vd., 2018). Algılanan yararlar, hazırlığın riski azaltacağına ve koruyucu olacağına ilişkin inanca dayanmaktadır. İç kontrol odaklı bireylerin dış kontrol odaklı bireylere kıyasla alınacak tedbirlerin sorumluluğunu üstleneceği varsayılarak; algılanan yararların iç kontrol odaklı bireylerde daha yüksek olacağı, buna karşılık odağın dışa dönmesiyle algılanan yararların düşeceği ileri sürülebilir.

Eyleme geçiriciler, afete hazırlıklı olma davranışını etkileyebilecek olaylar, insanlar ve diğer faktörler olarak tanımlanmaktadır (İnal vd., 2018). İç kontrol odaklı bireylerin dışsal farkındalıklarının ve dolayısıyla risk algılarının yüksek

olduğu değerlendirilmektedir (Sattler, Kaiser ve Hittner, 2000). Diğer yandan dış kontrol odaklı bireylerin, eylem sonuçlarını diğer kişi ve olaylara yüklemesi sebebiyle (Rotter, 1966) tetikleyiciler konusunda daha pasif bir tutum izlemeleri beklenebilir. Dolayısıyla iç kontrol odağı ve eyleme geçiriciler arasında pozitif bir ilişki olduğu ileri sürülebilir.

Algılanan duyarlık sorun karşısında öznel risk değerlendirmelerini içermektedir. İç kontrol odaklı bireyler amaçlarına ulaşabilmek için çaba gösterme ve tecrübelerinden ders çıkarma eğiliminde iken çevresel değişimlere daha duyarlıdır (Tokat vd, 2007; Basım vd., 2010). Buradan hareketle iç kontrol odağı ile algılanan duyarlık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ileri sürülebilir.

Algılanan ciddiyet afet korkusu ve afetin sonuçlarına dair inanç olarak tanımlanmıştır (İnal vd., 2018). Bu boyut, afetin sonuçlarına ilişkin tehditin algılanmasını işaret etmektedir. İç kontrol odağı yüksek bireylerin çevresel değişimlere duyarlılığının yanı sıra risk algılarının yüksek olduğu (Sattler vd., 2000) göz önüne alınarak, iç kontrol odağı ve algılanan ciddiyet arasında pozitif bir ilişki olduğu ileri sürülebilir.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırma ve yayın etiğine uygun olarak bu araştırma Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu 14.04.2021 tarih ve 6/2 sayılı izniyle yürütülmüştür. Anadolu coğrafyasında tarih boyunca afetlere rastlanmış, verdiği zararın boyutlarıyla deprem (%66), sel ve su taşkını (%15), toprak kayması (%10), taş düşmesi (%7), çığ (%2) gibi doğal afetlerin etkisi altında kalmıştır (Genç, 2007a). Bu çalışmada, tarihsel süreçte sel/su taşkını, heyelan ve deprem gibi afetlerin yoğun olarak görüldüğü Adana ili seçilmiştir. Çalışmanın evrenini, nüfusun yoğunlaştığı ve şehrin ana merkezini oluşturan dört merkez ilçe Seyhan, Yüreğir, Sarıçam ve Çukurova'da ikamet eden bireyler oluşturmuştur. Adana'nın ikinci deprem kuşağında yer alması ve sıklıkla sel/su taşkını gibi toplumun her kesimini etkileyen afetlerle karşı karşıya kalması nedenleriyle katılımcıların seçiminde herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiş yapılmamış, 395 kişi basit tesadüfi örnekleme usulü ve gönüllülük esasına göre çalışmaya dahil edilmiştir. Veri analizi SPSS.26 ile yapılmıştır. Analiz öncesinde veri setinin yapısı incelenmiştir. Kayıp veri bulunmayan veri setinde normal

dağılım varsayımı sağlanmış, tek ve çok yönlü uç değere rastlanmamıştır. Çoklu doğrusallık, tekillik ve çoklu bağlantı kontrol edilerek ölçeklerin yapı geçerliği ve güvenilirliği faktör analizi ve güvenilirlik testleriyle incelenmiştir. Ortaya çıkan yapının kaynaklarını incelemek üzere fark testlerinden yararlanılmış, korelasyonlar ve regresyon analizleri yapılmıştır.

Araştırmada katılımcıların % 40.9'u kadın, % 59.1'i erkektir. 25 yaş ve altında olan katılımcıların oranı % 52.7 iken 26 yaş ve üzeri katılımcıların oranı % 47.3'tür. Katılımcıların yaklaşık yarısı (%50,6) bir yükseköğrenim derecesine (önlisans, lisans, yüksek lisans) sahipken diğer yarısı (% 49.4) ilköğretim veya ortaöğretim düzeyinde eğitim görmüştür. Örneklemenin % 36,5'ini öğrenciler, % 16.7'sini kamu görevlileri, %46.8'ini özel sektör çalışanları oluşturmuştur.

Araştırmada veri toplama aracı olarak İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ile Genel Afet Hazırlık İnanç Ölçeği kullanılmıştır. Rotter (1996) tarafından geliştirilen İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği Dağ (1991) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek 29 maddeden oluşmaktadır ve her bir maddenin iki seçeneği bulunmaktadır. Ankete katılanlar her maddedeki iki ifadeden yalnızca kendisine uygun olan bir ifadeyi maddeler arasında ilişki kurmayarak her bir maddeyi diğer maddelerden bağımsız bir şekilde işaretlemektedirler. Ankette bulunan 29 maddenin 6'sı puanlamaya dâhil edilmemekte; geriye kalan 23 maddenin her biri ise 1 puan değerinde toplama eklenmektedir. Sonuç olarak ankete katılan bireyler toplamda 0 ile 23 puan arasında bir puan almaktadır. Hesaplanan puan arttıkça bireyin iç kontrol odağı özelliği azalmakta ve dış kontrol odağı özelliği artmaktadır. Kısaca yükselen her bir puan, dış kontrol odağı özelliğindeki artışı göstermektedir (Şahin vd., 2009). Genel Afet Hazırlık İnanç Ölçeği, Sağlık İnanç Modeli esas alınarak İnal, Altıntaş ve Doğan (2018) tarafından geliştirilmiştir. 31 maddelik bu ölçek 6 boyuttan oluşmakta ve katılım derecesinin sorulduğu 5'li likert tarzında anketleşmiştir. Ölçeğin alt boyutlarında algılanan engeller (*perceived barriers*) 6 madde, öz yeterlilik (*self efficacy*) 8 madde, algılanan faydalar (*perceived benefits*) 3 madde, eyleme geçiriciler (*cues to action*) 5 madde, algılanan duyarlılık (*perceived susceptibility*) 6 madde ve algılanan ciddiyet (*perceived severity*) 3 madde ile ölçülmektedir. Özgün çalışmada ölçek ve boyutları için Cronbach'ın alfa katsayısı "0,90-0,74" arasında kaydedilmiştir (İnal vd., 2018).

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Genel Afet Hazırlık İnanç ölçeğinin yapı geçerliğini incelemek amacıyla keşfedici faktör analizi uygulanmıştır. Faktör çıkartmada, değişkenleri mümkün olan en az sayıda bileşene indirmek amacıyla temel bileşenler analizi yapılmış, varimax döndürmesi kullanılmıştır (Alpar, 2017). Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uygunluk Katsayısı (KMO=.811) örneklem hacminin değişkenler bağlamında yeterli olduğunu göstermiş, Barlett'in Küresellik Testi (2504.950, $p<.001$) ise gözlenen korelasyon matrisinde incelemeye uygun bir yapının bulunduğu ve bu yapının temel bileşenler analizi için uygun olduğunu ortaya koymuştur (Tabachnick ve Fidell, 2015; Alpar, 2017).

Tablo 1: Genel Afet Hazırlık İnanç Ölçeği Faktör Yapısı

Değişken	Faktör yükü	Faktör varyansı
Algılanan engeller ($\alpha = .75$)		
1.Acil durumlara/Afetlere hazırlık yapmaktan çok daha önemli sorumluluklarım var.	.762	.639
2.Acil durumlara/Afetlere bireysel hazırlık yapmak için yeterli bilgim yok.	.731	.610
3.Aile için afet planının anlaşılması zordur.	.694	.547
4.Acil durumlara/Afetlere bireysel hazırlık yapmak çok fazla zamanımı alır.	.678	.574
5.Acil durumlara/Afetlere bireysel hazırlık yapmak için yeterli param yok.	.662	.514
Öz yeterlik ($\alpha = .76$)		
1.Yangın çıkmasına neden olacak tehlikeleri belirleyebilirim	.794	.722
2.Evde sabitlenmesi gereken eşyaları sabitleyebilirim	.757	.648
3.Temel ilkyardım uygulayabilirim	.716	.626
4.Acil durum/afet sonrası ihtiyacım olursa psikolojik destek almak için gerekli hizmete erişebilirim.	.443	.451
Algılanan yararlar ($\alpha = .77$)		
1.Acil durumlara/Afetlere hazırlık yapmak acil durumlarda/afetlerde ihtiyaçlarıma karşılık verecektir.	.745	.664

2.Acil durumlara/Afetlere bireysel hazırlık yapmam aile bireylerimi de koruyacaktır.	.745	.663
3.Acil durumlara/Afetlere bireysel hazırlık yapmak acil durumlar/afetler sonrası ölüm riskini azaltabilir.	.741	.639
Eyleme geçiriciler ($\alpha = .69$)		
1.Arkadaşlarım Acil durumlara/Afetlere bireysel hazırlık yapmanın gerekliliği konusunda beni aydınlatırlar.	.810	.737
2.Fikirlerine önem verdiğim insanlar acil durumlara/afetlere hazırlıklı olma konusunda beni yönlendirirler.	.751	.654
3.Acil durum/Afet konusundaki politikalar beni Acil Durumlar/Afetler konusunda hazırlıklı olmaya teşvik ederler.	.631	.566
Algılanan duyarlık ($\alpha = .73$)		
1.Önümüzdeki birkaç yıl içinde Acil durum/Afet yaşama ihtimalim çok yüksektir.	.817	.707
2.Yaşamımın herhangi bir döneminde Acil durum/Afet yaşayacağımı göz önünde bulundururum.	.714	.630
3.Acil Durumlara/Afetlere bina dayanıklılığını arttırmak benim için önemlidir.	.650	.630
Algılanan ciddiyet ($\alpha = .76$)		
1.Acil durumlar/afetler sonucunda ölmekten korkarım.	.887	.806
2.Acil durum/Afet yaşama ihtimalini düşünmek beni korkutur.	.863	.779

Tablo 1’de yer aldığı üzere özgün ölçekteki faktör yapısıyla uyumlu olan 6 faktörlü yapı 20 madde ile ölçülmüş ve toplam varyansın % 64’ünü açıklaması itibarıyla yeterli bulunmuştur (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Cronbach’ın alfa katsayıları yapının ($\alpha=.799$) güvenilir olduğunu göstermektedir (Çokluk vd., 2012). Ölçeğin alt boyutları incelendiğinde; algılanan engeller 5 madde ($\alpha=.755$), öz yeterlik 4 madde ($\alpha=.758$), algılanan yararlar 3 madde ($\alpha=.773$), eyleme geçiriciler 3 madde ($\alpha=.692$), algılanan duyarlık 3 madde ($\alpha=.730$), algılanan ciddiyet 2 madde ($\alpha=.758$) ile ölçülmüştür. Düşük ölçek güvenilirliği nedeniyle eyleme geçiriciler boyutunun kullanılmamasına karar verilmiştir.

Tablo 2: Temel Değişkenlerin Korelasyonu

Değişkenler	α	<i>M</i>	<i>SD</i>	1	2	3	4	5	6
1.Kontrol odağı		11.38	3.30						
2.Algılanan engeller	.755	2.96	.91	.166**					
3.Öz yeterlik	.758	3.44	.96	-.139**	-.088				
4.Algılanan yararlar	.773	3.72	.99	-.093	-.069	.496**			
5.Eyleme geçiriciler	.692	3.32	.99	-.081	.071	.471**	.329**		
6.Algılanan duyarlık	.730	3.57	.96	-.084	-.036	.494**	.531**	.401**	
7.Algılanan ciddiyet	.758	3.48	1.18	.080	.162**	.126	.155**	.183**	.143**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Temel değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi yardımıyla incelendiğinde, kontrol odağı ile algılanan engeller ve öz yeterlik boyutları arasında zayıf ve anlamlı ilişkilere rastlanmaktadır. Bu ilişkileri çözümlemek ve bulguların çeşitli gruplara göre değişip değişmediğini tespit etmek üzere bağımsız örneklem t testi ve varyans analizi uygulanmıştır. Genel afet hazırlık inancı ölçeğinde yer alan alt boyutların demografik değişkenlerle ilişkisi incelendiğinde, algılanan engeller ile eğitim arasında düşük dereceli negatif yönlü anlamlı ($r = -.336$ $p < .01$), yaş ile düşük dereceli pozitif yönlü anlamlı ($r = .099$, $p < .05$), meslek ile düşük dereceli pozitif yönlü anlamlı ($r = .226$ $p < .01$) ilişkilere rastlanmaktadır. Algılanan engellerin demografik değişkenlere göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde değişip değişmediğini anlamak üzere yapılan fark testinde; algılanan engeller ve eğitim arasında, ilk ve ortaöğretim (3.26 , $SS = .89$) ve ön lisans ve üzeri (2.67 , $SS = .82$) grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($t_{393} = 6.83$, $p < .01$). Eğitim düzeyi daha yüksek grubun algıladığı engeller diğer gruba göre anlamlı biçimde düşüktür. Algılanan engeller ve yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığını ölçmek üzere varyans analizi uygulanmış, iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı anlaşılmıştır ($F_{9,385} = 1.717$, $p = .083$). Son olarak algılanan engeller ve meslek grupları arasında farka ilişkin yürütülen varyans analizi anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuştur ($F_{2,385} = 1.717$, $p = .083$).

$_{392}=16.124, p<.01$). Kaynakları incelemek üzere uygulanan Tukey çoklu karşılaştırma testi, farkın kamu sektörü (2.62, SS=.91) ve öğrencilerden (2.78, SS=.84) oluşan alt grupla özel sektör çalışanları (3.22, SS=.89) arasında bulunduğunu göstermektedir. Özel sektör çalışanları bakımından algılanan engellerin diğer meslek gruplarına göre yüksek olması istatistiksel olarak anlamlıdır.

Öz yeterlik ile eğitim arasında düşük dereceli pozitif yönlü anlamlı ($r=.220, p<.01$), deneyim ile düşük dereceli pozitif yönlü anlamlı ($r=.118, p<.05$), yaş ile düşük dereceli negatif yönlü anlamlı ($r=-.139, p<.01$) ve meslek ile düşük dereceli negatif yönlü anlamlı ($r=-.194, p<.01$) ilişkiler görülmektedir. Öz yeterlik ve eğitim arasında; ilk ve ortaöğretim (3.22, SS=.99) ve ön lisans ve üzeri (3.64, SS=.89) grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($t_{393}=-4.46, p<.01$). Eğitim düzeyi daha yüksek grupta öz yeterlik diğer gruba göre anlamlı biçimde yüksektir. 5 yıla kadar deneyim sahibi (3.33, SS=.92) ve 5 yıl üzerinde deneyim sahibi (3.56, SS=.99) grupları arasında özyeterlik bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($t_{387}=-2.34, p<.05$). 5 yıl üzeri deneyime sahip katılımcılar bakımından öz yeterlik, 5 yıl ve altı deneyime sahip gruba göre anlamlı biçimde yüksektir. Öz yeterlik ve yaş grupları arasında farka ilişkin yürütülen varyans analizi anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuştur ($F_{9-385}=2.826, p<.05$). Yaş grubu yükseldikçe öz yeterlik düşmektedir. Son olarak meslek grupları arasındaki fark incelendiğinde öz yeterlik bakımından anlamlı bir farklılık tespit edilmektedir ($F_{2-392}=12.146, p<.01$). Farkın kaynakları analiz edildiğinde, öğrenci (3.59, SS=.86) ile kamu sektöründe çalışanların (3.76, SS=.85) oluşturduğu alt grubun özel sektör çalışanlarından oluşan alt gruba göre (3.19, SS=1.01) yüksek olduğu görülmektedir. Özel sektörde çalışanlar bakımından öz yeterlik, kamu sektörü ve öğrenci gruplarından anlamlı biçimde düşüktür.

Algılanan fayda ile eğitim arasında düşük dereceli pozitif yönlü anlamlı ($r=.239, p<.01$) ve meslek ile düşük dereceli negatif yönlü anlamlı ($r=-.175, p<.01$) ilişkiler görülmektedir. Algılanan fayda ve eğitim arasında; ilk ve ortaöğretim (3.48, SS=.93) ve ön lisans ve üzeri (3.95, SS=.98) grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($t_{393}=-4.88, p<.01$). Eğitim düzeyi yüksek grupta öz algılanan fayda, diğer gruba göre anlamlı biçimde yüksektir. Algılanan fayda ile meslek grupları arasındaki ilişki incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmektedir ($F_{2-392}=17.975, p<.01$).

Farkın kaynakları analiz edildiğinde, kamu çalışanlarında algılanan faydanın en yüksek (4.25, SS=.88), öğrencilerde orta (3.81, SS=.96) ve özel sektör özel sektör çalışanlarında (3.46, SS=.96) en düşük seviyede olduğu görülmektedir.

Algılanan duyarlık ile meslek grupları arasında düşük dereceli negatif yönlü anlamlı ($r=-.105$ $p<.05$) ilişki görülmektedir. Farkın istatistiksel anlamı incelendiğinde, meslek grupları ile algılanan duyarlık arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu görülmektedir ($F_{2-392}=4.438$, $p<.05$). Fark özel sektör (3.43, S=.96) ile kamu sektörü çalışanlarından (3.80, S=.88) kaynaklanmaktadır. Kamu sektöründe çalışanlar bakımından algılanan duyarlık özel sektör çalışanlarına göre anlamlı biçimde yüksektir. *Algılanan ciddiyet* ise herhangi bir demografik değişkenle ilişki içerisinde değildir.

Tablo 3: Kontrol Odağının Genel Afet Hazırlık İnancı Boyutlarını Üzerindeki Etkisi

	β	t	R^2	F
1.Algılanan engeller			.140	21.300**
<i>Kontrol Odağı</i>	.131	2.762**		
<i>Eğitim</i>	-.317	-6.677**	.	
<i>Meslek</i>	.128	2.488*		
2.Öz yeterlik			.123	10.766**
<i>Kontrol Odağı</i>	-.128	-2.648*		
<i>Deneyim</i>	.261	4.639**		
<i>Eğitim</i>	.146	2.778*		
<i>Yaş</i>	-.151	-2.505*		
<i>Meslek</i>	-.142	-2.497*		
3.Algılanan faydalar			.072	10.090**
<i>Kontrol Odağı</i>	-.085	-1.728+		
<i>Eğitim</i>	.193	3.605**		
<i>Meslek</i>	-.102	-1.914+		
4.Algılanan duyarlık			.019	3.768*
<i>Kontrol Odağı</i>	-.089	-1.781+		
<i>Meslek</i>	-.109	-2.171*		
5.Algılanan ciddiyet			.006	2.531+
<i>Kontrol Odağı</i>	.080	1.591+		

** $p<.001$ * $p<.05$ + $p>.05$

Analizin son aşamasında, araştırmanın bağımsız değişkeni olan kontrol odağının genel afet hazırlık inancı boyutları üzerindeki etkisini ölçmek üzere, ilgili demografik değişkenlerin dahil edildiği çoklu regresyon modelleri oluşturulmuştur (Tablo-3). İlk modelde, *algılanan engeller* üzerinde yordayıcılar; kontrol odağı ($\beta=-.131$), eğitim ($\beta=-.317$) ve meslek ($\beta=-.128$) olarak *belirmektedir*. Model bir bütün olarak anlamlıdır; her üç değişken *algılanan engeller* üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ($F_{3-391}=21.300, p<.01$). Diğer bir deyişle eğitim düzeyinin yükselmesi ve iç kontrol odağı, *algılanan engeller* üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Ayrıca meslek grubu farklılıkları, önemi düşük olmakla birlikte *algılanan engeller* boyutu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Fark testlerinin sonuçlarında da belirtildiği üzere, özel sektör çalışanlarında *algılanan engeller* kamu çalışanlarına ve öğrencilere göre daha yüksektir. Nihayet, kontrol odağı dışı döndükçe *algılanan engeller* artmakta, içe döndükçe *algılanan engeller* azalmaktadır. Öz yeterlik boyutuna ilişkin ikinci modelde kontrol odağı ($\beta=-.128$), deneyim ($\beta=-.261$), eğitim ($\beta=-.146$), yaş ($\beta=-.151$) ve meslek ($\beta=-.142$) değişkenlerinin birlikte öz yeterliği anlamlı biçimde yordadığı görülmektedir ($F_{5-383}=10.766, p<.01$). Kontrol odağının dışı yönelik olması öz yeterliği düşürmektedir. Diğer bir deyişle kontrol odağının içe dönük olması ve öz yeterlik arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca deneyim ve eğitim arttıkça öz yeterlik artmakta, yaş yükseldikçe öz yeterlik düşmektedir. Son olarak meslek öz yeterlik üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Fark testlerinde bildirildiği üzere, özel sektörde çalışanların öz yeterliği öğrenci ve kamu sektöründe çalışanlara göre düşüktür. Üçüncü modelde, kontrol odağı ($\beta=-1.728, p=.085$) ve mesleğin ($\beta=-1.914, p=.056$) *algılanan yararlar* üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkide bulunmadığı, buna karşılık eğitimin ($\beta=.193$) *tek başına algılanan yararlar* boyutunu yordayabildiği görülmüştür ($F_{3-391}=10.090, p<.01$). Dördüncü modelde meslek değişkeni ($\beta=-.2171$) *algılanan duyarlık* üzerinde anlamlı bir etkiye sahip görünmekte ($F_{2-392}=3.768, p<.05$) iken kontrol odağı ($\beta=-1.781, p=.076$) *algılanan duyarlığı* yordayamamaktadır. Diğer bir deyişle bu araştırmaya katılan kamu çalışanlarının *algılanan duyarlığı* yüksek iken özel sektör çalışanlarının *algılanan duyarlığı* düşüktür. Son modelde kontrol odağı ve *algılanan ciddiyet* arasındaki ilişkiler incelenmiş ve kontrol odağının ($\beta=.080, p=.112$) *algılanan ciddiyet* üzerinde anlamlı etkisine rastlanmamıştır.

SONUÇ

Afet, toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay olarak tanımlanmıştır (AFAD, 2021). Afetler bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yıkıma, insani ve ekonomik zararlara yol açmaktadır. Türkiye’nin aktif Akdeniz, Alp ve Himalaya deprem kuşağında (Ergünay, 2007) ve Afrika, Avrasya ve Arabistan arasında yer alan Anadolu levhası (Tüzün ve Vuran, 2011) üzerinde yer aldığı değerlendirildiğinde, depremler başta olmak üzere afetlerin toplumsal gündemin önde gelen konuları arasında yer alması gerektiği ortadadır. Afet yönetiminin en önemli bileşenlerinden biri afete hazırlıktır. Bu çalışma, afete hazırlığın bireysel kaynaklarını inceleyerek bireylerin kontrol odağının afet hazırlık inanışları üzerinde ne tür bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymak üzere hazırlanmıştır. Araştırma bulguları sosyo-demografik değişkenler ve kontrol odağının afet hazırlık inancı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkilerde bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada yararlanılan Genel Afet Hazırlık İnancı Modeli, Sağlık İnancı Modelinden hareketle İnal ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilmiştir. Öncü modelle aynı boyutlarda tasarlanan model, bu çalışmada geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılmıştır. İlk olarak, kişisel özelliklerin afete hazırlık konusunda etkili olduğu (Sattler, Kaiser ve Hittner, 2000), sağlık inanç modelini esas alan bazı araştırmalarda demografik, psikososyal ve yapısal değişkenlerin algılanan ciddiyet, duyarlık, yarar ve engeller üzerinde dolaylı bir etkide bulunduğu (Lindell ve Perry, 1992) göz önüne alınarak; sosyo-demografik değişkenler ve afet hazırlık inancı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Yapılan fark testlerinde eğitim düzeyi açısından algılanan engeller, algılanan faydalar ve öz yeterlik boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi yüksek alt kümede algılanan engeller düşük, öz yeterlik ve algılanan yararlar yüksektir. Eğitim seviyesi, algılanan duyarlık ve algılanan ciddiyet bakımından anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Bu sonuç, politika yapımcılar açısından, afet hazırlığının düşük eğitim gruplarında görece yoğunlaştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. İkinci olarak yaş, öz yeterlik üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Yaş ile öz yeterliğin fiziksel içeriği (yangın tehlikesi belirleme, deprem için eşya sabitleme) arasındaki negatif ilişki

olağan olarak görülebilse de bu ilişkinin öz yeterliğin bilgi içeriği (temel ilkyardım uygulayabilme, psikolojik destek hizmetlerine erişme) ile negatif yönlü olması farklı sebeplere dayalı olabilir. Örneğin afet tecrübesinin afete ilişkin farkındalığı geliştirdiği göz önüne alındığında (Lindell ve Perry, 1992), son büyük depremin 1998 yılında meydana geldiği Adana örnekleminde yaşı görece büyük olan grupların öz yeterliği daha gerçekçi ele alması bu sonucun ortaya çıkmasına yol açmış olabilir. Uygulamada, yaş grupları dikkate alınarak afete hazırlık çalışmalarının yürütülmesi, özellikle afet deneyimine göre hazırlık çalışmalarının çeşitlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Meslek deneyimi, bu çalışmada öz yeterliği artıran önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. 5 yıl üzeri deneyime sahip katılımcılar bakımından öz yeterlik, 5 yıl ve altı deneyime sahip gruba göre anlamlı biçimde yüksektir. Meslek grupları; algılanan engeller, öz yeterlik, algılanan faydalar ve algılanan duyarlık bağlamında farklı sonuçlar üretmektedir. Özel sektörde çalışan katılımcılarda algılanan engeller daha yüksek iken aynı alt kümede öz yeterlik, algılanan faydalar ve algılanan duyarlık düşüktür. Bu bulgular, belirtildiği gibi afetlere hazırlığın yalnızca kamu kurumları tarafından yürütülebilecek faaliyetler olmadığını farklı bir açıdan göstermektedir; özel kesimde afete hazırlığa ilişkin kurumsal çalışmaların teşvik edilmesi gerekmektedir. Demografik değişkenler içinde cinsiyet ve medeni durumun afet hazırlığı ve kontrol odağı ile ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Ertuğrul ve Ünal (2020) tarafından yapılan bir çalışmada erkek öğrenci gruplarının genel afet hazırlığının kadın öğrenci gruplarına göre yüksek olduğu ortaya konmuştur. Bu farklılığın, bahsedilen araştırmanın örneklemini üniversite öğrencilerinin teşkil etmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. İlerleyen çalışmalarda çeşitli yaş ve meslek gruplarını içeren örneklemelerin kullanılması bu fark hakkında daha ayrıntılı bilgiler sağlayabilir. Son olarak regresyon analizleri, iç kontrol odağının Genel Afet Hazırlık İnancı boyutları içinde algılanan engeller üzerinde negatif, öz yeterlik üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle kontrol odağı içe döndükçe algılanan engeller azalmakta, dışa döndükçe algılanan engeller artmaktadır. Öte yandan iç kontrol odağı öz yeterlik üzerinde pozitif bir etkiye sahipken kontrol odağının dışa yönelmesi öz yeterliği düşürmektedir. Sonuçlar, Carpenter'ın (2010) Sağlık İnanç Modeli üzerinde yaptığı meta analiz sonucu özellikle algılanan engeller ve yararların sağlık davranışını tahmin edebildiği, algılanan duyarlık ve algılanan ciddiyetin bu iki boyuta göre görece zayıf kaldığı tespitiyle bir ölçüde uyumludur.

Bu çalışma belli kısıtlara sahiptir. Öncelikle araştırmanın depremler başta olmak üzere afetlerden yoğun olarak etkilenen bir il olan Adana'da yapılması genellenebilirlik açısından önemli bir kısıttır; zira afetlerin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde yaşayan bireylerde afet farkındalığının ve risk algısının daha gelişmiş olduğu bilinmektedir (Lindell ve Perry, 1992). Bu bakımdan bu örneklemeden üretilen sonuçların afeti görece az yaşayan bölgelere kıyasla farklılıklar sergileyebileceği değerlendirilmelidir. Diğer yandan, afet tecrübesine sahip kişilerin afet riskine yönelik farkındalığının daha gelişmiş olduğu (Lindell ve Perry, 1992), bununla birlikte, afet tecrübesinin afete hazırlık konusunda iyimserlik yaratabildiği ve bu tecrübeye sahip ve afeti atlatmış kişilerin diğerlerine göre daha yetersiz hazırlık yapabildiği de belirtilmektedir (Sattler, Kaiser ve Hittner, 2000). İlerleyen araştırmalarda, afete hazırlıkta yetersizliğin kaynaklarını ortaya koyacak kurguların sınanması, hazırlık faaliyetlerinin etkisini artırmak bakımından önemli ipuçları içerebilir. Son olarak Quarantelli (1985), araştırma kurgularında afet verilerinin daha fazla dikkate alınmasını ve afet tiplerine göre politika planlaması yapılmasını önermektedir. Bu bağlamda son dönemde ülkemiz ve dünya gündemini meşgul eden pandemi gibi yeni afetlere daha etkili hazırlanabilmek amacıyla; ilerleyen dönemde spesifik afetleri odağa alacak araştırmaların kamusal kaynakların kullanımına rehberlik edecek senaryolara katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

AFAD, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2021). Afet Yönetim Sözlüğü, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>. ET: 05.09.2021

AFRC, Asian Disaster Reduction Center. (2005). Total Disaster Risk Management: Good Practices, (January), 1–89. https://www.preventionweb.net/files/9055_TDRM05.pdf adresinden erişildi.

Akyürek, S., Koydemir, F. S. ve Topçuoğlu, E. M. (2015). Türkiye'de Güvenlik Kültürü Düzeyi Ve Bunu Etkileyen Toplumsal Kültür Öğeleri. *The Journal of Europa-Middle East Social Science Studies*, 1(2), 163–189.

Basım, H. N., Erkenekli, M. ve Şeşen, H. (2010). Birey Davranışındaki Kontrol Odağının Rol Çatışması ve Rol Belirsizliği Algısı ile İlişkisi : Kamu Sektöründe Bir Araştırma. *Amme İdare Dergisi*, 43(1), 145–165.

Bean, W. L., Viljoen, N. M., Ittmann, H. W., & Kekana, E. (2011). Disaster management and humanitarian logistics-a South African perspective. *Journal of transport and supply chain management*, 5(1), 39-52.

Burling, W. K. ve Hyle, A. E. (1997). Disaster Preparedness Planning: Policy and Leadership Issues. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 6(4), 234-244.

Çetinkaya Duman, Z. ve Şengün, F. (2011). Hemşirelik Öğrencilerinde Kontrol Odağı İle Kendi Kendine Öğrenmeye Hazıroluş Düzeyi Arasındaki İlişki. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(3), 26-31.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.

Dağ, İ. (1991). Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)'nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliği ve Geçerliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(26), 10-16.

Dooley D, Catalano R, Mishra S., ve Serxner S. (1992) Earthquake Preparedness: Predictors in a Community Survey. *Journal of Applied Social Psychology*, 22(6):451-70.

Ergünay, O. (2007). Türkiye'nin Afet Profili. *TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 1-14). Ankara: Mattek Matbaacılık Basın Yayın ve Tanıtım Tic. San.Ltd.Şti.

Genç, F. N. (2007a). Türkiye'de Doğal Afetler ve Doğal Afetlerde Risk Yönetimi. *Stratejik Araştırmalar Dergisi, Şubat(9)*, 201-226.

Genç, F. N. (2007b). Türkiyede Kentleşme ve Doğal Afet Riskleri İle İlişkisi. *TMMOB Afet Sempozyumu* içinde (ss. 349-358).

Gökçe, O. ve Tetik, Ç. (2012). *Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları*. T.C.Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Ankara. doi:10.1017/CBO9781107415324.004

Graham, S. ve Weiner, B. (1996). Theories and Principles of Motivation. In D. C. Berliner, & R. Calfee (Eds.). *Handbook of Educational Psychology* içinde (ss. 63-84). New York: Macmillan.

Gupta, P. D., Bhattacharya, S., Sheorey, P., & Coelho, P. (2018). Relationship between onboarding experience and turnover intention: intervening role of locus of control and self-efficacy. *Industrial and Commercial Training*, 50(2), 61-80.

Gürer, D. (2011). *Olağandışı Durumlarda Yaşamı Sürdürme*. (M. Kadioğlu, Ed.). İstanbul.

Hale, T. ve Moberg, C.R. (2005). Improving supply chain disaster preparedness. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 35, 195-207.

Hsu, Y. R. (2011). Work-Family Conflict And Job Satisfaction In Stressful Working Environments Support And Internal Locus Of Control. *International Journal Of Manpower*, 32(2), 233-248.

İnal, E., Altıntaş, K. H. ve Dogan, N. (2018). The Development of a General Disaster Preparedness Belief Scale Using the Health Belief Model as a Theoretical Framework. *International Journal of Assessment Tools in Education*, 5(1), 146-158.

İnal, E., Kocagöz, S., ve Turan, M. (2012). Temel afet bilinç ve hazırlık düzeyinin saptanmasına yönelik bir araştırma. *Türkiye Acil Tıp Dergisi*, 12(1), 15-19.

Işık, Ö., Aydınlioğlu, H. M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G. ve Ay, A. (2012). Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), 82-123.

İsbir, E. G., ve Genç, F. N. (2008). Afetlere Müdahalede Uluslararası Örgütlerin Rolü: 1999-Marmara Depremi Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(3), 73-97.

Kasapoğlu, A., ve Ecevit, M. (2003). Impact of the 1999 East Marmara earthquake in Turkey. *Population and Environment*, 24(4), 339-358.

Karanci, A. N., Aksit, B., ve Dirik, G. (2005). Impact of a community disaster awareness training program in Turkey: Does it influence hazard-related cognitions and preparedness behaviors. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 33(3), 243-258.

Khan, M. S. A. (2008). Disaster preparedness for sustainable development in Bangladesh. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 17(5), 662–671.

Konan, N. (2013). Relationship Between Locus of Control and Problem-Solving Skills of High School Administrators, *International Journal of Social Sciences & Education*, 3(3), 786–794.

Küçükkaragöz, H., Akay, Y. ve Canbulat, T. (2013). Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinin Öğretmen Adaylarında Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, Mart-Nisan(35), 1–12.

Maddux, J. E. (1991). Self-Efficacy. In C.R. Snyder & D.R.Forsyth (Eds). *Handbook of Social and Clinical Psychology: The Health Perspective*. New York: Pergamon Press.

McAllister, M. (2003). Nursing theory and concept development or analysis doing practice differently: Solution-focused nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 41(6), 528–535.

McClure, J. (1998). Psychology of perception of risk. *New Zealand Science Review*, 55(1-2):20-4.

McClure J, Walkey F, ve Allen M.(1999). When earthquake damage is seen as preventable: Attributions, locus of control and attitudes to risk. *Applied Psychology*, 48(2):239-56.

Miceli R, Sotgiu I, ve Settanni M. (2008). Disaster preparedness and perception of flood risk: A study in an alpine valley in Italy. *Journal of Environmental Psychology*, 28(2):164-73.

Mishra, S., Suar, D., ve Paton, D. (2009). Is externality a mediator of experience–behaviour and information–action hypothesis in disaster preparedness?. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 3(1), 11-19.

Mulilis J.P, ve Duval T.S. (1995). Negative threat appeals and earthquake preparedness: A person relative to event (PrE) model of coping with threat. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(15):1319-39.

- Ofori, R. ve Charlton, J. P. (2002). A path model of factors influencing the academic performance of nursing students. *Journal of Advanced Nursing*, 38(5), 507–516.
- Özmen, B., Nurlu, M., Kuterdem, K. ve Temiz, A. (2005). Afet Yönetimi ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü. *Deprem Sempozyumu Kocaeli 2005*, 1472–1474.
- Paton, D. (2003) Disaster preparedness: a social-cognitive perspective. *Disaster Prevention and Management*, 12(3), 210-216.
- Phares, E. J. (1962). Perceptual threshold decrements as a function of skill and chance expectancies. *Journal of Psychology*, 53, 399–407.
- Quarantelli, E. L. (1985). Organizational behavior in disasters and implications for disaster planning. *The Disaster Research Center Report Series*, 18(1), 1–29.
- Rincon, E., Linares, M. Y., ve Greenberg, B. (2001). Effect of previous experience of a hurricane on preparedness for future hurricanes. *The American Journal of Emergency Medicine*, 19(4), 276-279.
- Rotter, J. B. (1954). *Social Learning and Clinical Psychology*. New York: Prentice-Hall.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological monographs: General and applied*, 80(1), 1.
- Rotter, J. B. (1975). Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control of reinforcement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43(1), 56.
- Rotter, J. B. (1990). Internal versus external control of reinforcement a case history of a variable. *American Psychologist*, 45(4), 489–493.
- Sarıçam, H. (2015). Academic locus of control and motivational persistence : Structural equation modelling. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(1), 78–92.
- Sattler, D. N., Kaiser, C. F. ve Hittner, J. B. (2000). Disaster preparedness: Relationships among prior experience, personal characteristics, and distress. *Journal of applied social psychology*, 30(7), 1396-1420.
- Selart, M. (2005). Understanding the role of locus of control in consultative decision-making: a case study. *Management Decision*, 43(3), 397–412.

Shojaee, M. ve French, C. (2014). The relationship between mental health components and locus of control in youth. *Psychology*, 5, 966–978.

Sims, J. H., ve Baumann, D. D. (1972). The tornado threat: Coping styles of the North and South. *Science*, 176(4042), 1386-1392.

Skinner, E. A., Zimmer-Gembeck, M. J. ve Connel, J. P. (1998). Individual Differences In The Development Of Perceived Control. *Monographs Of The Society For Research In Child Development*, 63(2–3), 1–224.

Sorensen, J. H. (1983). Knowing how to behave under the threat of disaster: Can it be explained?. *Environment and Behavior*, 15(4), 438-457.

Spector, P. E. (1982). Behavior in organizations as a function of employee's locus of control. *Psychological Bulletin*, 91(3), 482–497.

Şahin, N. H., Basim, H. N. ve Çetin, F. (2009). Kişilerarası Çatışma çözme yaklaşımlarında kendilik algısı ve kontrol odağı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(2), 153–163.

Şeşen, H. (2010). Kontrol Odağı, Genel öz Yeterlik, iş tatmini ve örgütsel adalet algısının örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi: Ankara'da bulunan kamu kurumlarında bir araştırma. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 195–220.

Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2015). Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı. Ankara: Nobel Yayınevi.

Tabak, A., Erkuş, A. ve Meydan, C. H. (2010). Denetim odağı ve yenilikçi birey davranışları arasındaki ilişkiler: Belirsizliğe tolerans ve risk almanın aracılık etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 159–176.

Tokat, B., Kara, H. ve Ülkün, N. (2007). Yöneticilerin sorun çözme yetenekleri ve kontrol odağının belirlenmesi: Dpü örneği. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (11), 1–11.

Tüzün, C. ve Vuran, E. (2011). *Depreme Karşı Yapısal Risklerin Azaltılması ve Yapısal Güçlendirme*. (M. Erdik, Ed.).

Uzunçibuk, L. (2009). Doğal afetlerin kentsel ve bölgesel planlamada yeri. *Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi*, 2(101), 18–27.

Yeşilyaprak, B. (2000). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yılmaz, İ. ve Öztürk, D. (2017). Dinamik çığ tehlike değerlendirmesi için bayes ağlarının cbs'ye entegrasyonu: Ukva perspektifi. *Union Chambers Of Turkish Engineers And Architects International Geographic Information Systems Congress 2017*, 41.

Araştırma Makalesi / Research Article

ENDERUN MEKTEBİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN ÜST DÜZEY YÖNETİCİ EĞİTİMİ MODELLEMESİ

Kahan İNAL*

İlker KARAKOYUNLU**

Öz

Dünya tarihinde her alanda iz bırakmış olan Türkler, dünya siyaseti üzerinde de kurmuş oldukları devletler sayesinde etkin olarak rol oynamışlardır. Tüm bu tarihsel süreç boyunca gelişim, değişim ve dönüşüm ile Türklerin pek çok alandaki temel dinamikleri şekillenmiştir. Gulam, Medrese ve Enderun gibi bir amacı da yönetici yetiştirmek olan askeri ve eğitsel kurumlar, bu temel dinamiklerin eğitim alanındaki yansımaları arasındadır. Osmanlı Devleti'nde üstün yeteneklilerin belirlenip yöneticilerin yetiştirildiği Enderun Mektebi'ndeki eğitimin benzerini günümüzde uygulayan birçok devlet bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı Enderun Okulunu tüm yönleriyle değerlendirmektir. Araştırmada tarihsel yöntem kullanılmıştır. Veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Bu çalışmada, altı asırdan fazla ayakta kalan Osmanlı Devleti'nin asker, bürokrat, mülkiye, bilim ve sanat kadrolarının başta mesleki olmak üzere tüm yönleriyle yetiştirilmesinde üstün yetenekli bireylerin seçilmesi ve eğitilmesinin tarihteki en başarılı örneklerinden Enderun Mektebi ile benzeri amaçlarla kurulan Cumhuriyet Dönemi eğitim kurumları hakkında ana hatlarıyla bilgilendirme yapılmış, oluşturulan modele ilişkin önerilere değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enderun, Yönetici, Yetişkin, Eğitim.

* Dr., Emniyet Müdürü, Polis Başmüfettişi, EGM, kahaninal@hotmail.com ORCID: 0000-0002-5249-874X

** Emniyet Müdürü, Polis Başmüfettişi, EGM, ilkerkarakoyunlu@yahoo.com ORCID: 0000-0002-8656-1989

BUILDING A PROTOTYPE OF MODERN-DAY EDUCATION THROUGH THE EXAMPLE OF ENDERUN SCHOOL

ABSTRACT

The Turks, who left their mark in every field in world history for centuries, also played an active role in world politics through the states they have established. Through all these historical processes, our basic dynamics have been shaped along with development and change. Executive training schools, consisting of the gains of basic dynamics, were established. Military and educational institutions such as Gulam, Madrasa and Enderun, whose aim is to train administrators, are among the reflections of these basic Dynamics in the field of education. Enderun system which educated the gifted administrator of the Ottoman period is stil taken as an example by many countries. The aim of this study is to evaluate the Enderun School in all aspects. The historical method was used in the research. The data was obtained through document review. In this study, outlines are given about the education system of the Republican Era And Enderun School, which is one of the most successful examples of the history and selection of the most talented individuals in the training of the military, bureaucratic, civil, scientific and artistic staff in all aspects, especially vocational. Suggestions related to the subject are mentioned.

Keywords: *Enderun, Administrator, Adult, Education.*

GİRİŞ

Devletlerin zenginliğinin belirlenmesinde bakılan ölçeklerden birisi de insan kaynakları kapasitesinin kalitesidir. Devletler bu kapasiteyi arttırarak geleceğe yönelik hedeflerine ulaşma konusunda başarılı olmaya çalışmaktadırlar. Ulusların geçmişten günümüze kazanımlarına bakıldığında eğitime önem veren ve bu konuda önemli yatırımlar yapan devletlerin çok daha kalıcı ve uzun ömürlü oldukları görülmektedir. Hatta, bu ulusların, günümüzde, bazı köklü miraslarını koruyabildikleri anlaşılmaktadır. Türklerin tarihsel gelişim süreçleri incelendiğinde göçebelikten yerleşik hayata geçiş ile İslamiyet'in de etkisiyle eğitim anlayışında köklü değişikliklerin yaşandığına şahit olunmaktadır. Enderun Mektebi'nin bir Türk-İslam devleti olan Osmanlı Devleti'nin bir cihan imparatorluğu haline gelmesinde, büyük bir coğrafya ve farklı kültürleri yönetilebilmesinde ve uzun süre dünya siyasetine hem askeri hem de ilmi olarak yön vermesinde önemli katkıları vardır. Halen birçok devlette kamu yönetimine üst düzeyde yönetici yetiştiren, temel yaklaşımı Enderun'a benzer şekilde olan eğitim sistemleri bulunmaktadır.

Küresel gelişmeler günümüz Türkiye'sini de hedeflenen noktalara etkin bir şekilde ulaşabilmek için, her alanda (özel/kamu) kalifiye yönetici yetiştirilmesinin gerekliliği gerçeğiyle karşı karşıya getirmiştir. Türkiye'de halen yüksek kademe yönetici olarak görev yapanların büyük çoğunluğunun lisans eğitimi sonrası girdikleri sınavlarla mesleklerine ilk adımı attıkları ve kariyer planlamalarına geç sayılabilecek yaşlarda başladıkları bilinmektedir. Dikkatten kaçan nokta, sınavlara katılmayıp tespiti yapılamayan üstün yetenekli bireylerin yapabilecekleri katkılardan yoksun kalan kamu ve özel sektörün değerlendirilemeyen bu beşerî sermayenin oluşturduğu problemlerle karşı karşıya kaldığı gerçeğidir. Osmanlı Devleti'nin sefîye sınıfını oluşturan askeri ve idari yöneticiler Enderun Mektebi'nde yetiştirilmişlerdir. Enderun'un devlet yönetimine katkısı ile üstün zekâlı çocukların eğitimi başta olmak üzere üst kademe yönetici yetiştirmede örnek alınabilecek mesleki ve teknik yönleri üzerindeki çalışmalar bu okul sisteminin yaşanmakta olan problemlerin çözümü noktasında oluşturulacak bir modellemeye temel teşkil edebileceğini göstermektedir.

Ahmet Köç, yayına hazırladığı *Ayine-i Derun Kitabı*'nın giriş kısmında şöyle demektedir: *"Bugünün dünyasında eğitim sıkıntılarına bakışta veya karşılaşılan sorunların çözülmesinde geçmişteki tecrübelerden yararlanmak, akla gelen ilk*

usuldür” (Köç, 2013:xi). Köç’ün bu tespiti bağlamında, Türk-İslam Medeniyetinin en önemli kuruluşlarından biri olan ve eğitim tarihinde önemli bir yere sahip ve hatta Akkutay’a göre; *“tereddütsüz olarak eğitim mucizesi”* olarak tanımlanan Enderun Mektebi’nin *“devlet meselesi olarak ele alınıp bugünkü Milli Eğitimimize kazandırılması ihtiyacı”* (Aktutay, 1984:1) üzerinde düşünülmesi zorunlu bir gerçeklik olarak ortadadır. Türkiye’de Üst Kademe Kamu Yöneticisi olarak atanabilme usul ve esasları incelendiğinde, karar verme mekanizmasının sağlıklı işleyebilmesi ve otoritenin görevle ilgili doğru değerlendirme yapabilmesinin önemi Enderun Mektebi üzerinden bir modelleme gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, doğru öğrenci kaynağı, uzman eğitim kadrosu, uygun içerik ve süreç içerisindeki değerlendirmelerle bazı tarihçilere göre dünyanın ilk kamu yönetimi okulu ve nitelikli bir mesleki eğitim kurumu olduğu öne sürülen Enderun Mektebi üzerinden günümüzde uygulanabilir çağdaş bir modelleme ortaya koymaktır. Bu modelleme ile mevcut eğitim sisteminin daha iyi analiz edilmesi ve gelecekle ilgili daha sağlıklı kararlar alınabilmesi için araştırmacılara önemli bir veri kaynağı sunulması arzu edilmektedir.

Bu çalışma bir bütün olarak değerlendirildiğinde tarihsel bir araştırmadır. Durmuş Ekiz “tarihsel araştırma yöntemi” hakkında Bilimsel Araştırma Yöntemleri başlıklı kitabında şunları dile getirmektedir: *“Eğitim araştırmalarındaki bu yöntem, günümüz eğitim dünyasını geçmiştekilerin ışığında anlamaya çalışır. Geçmiştekilerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular ışığında günümüzdeki ve gelecekteki eğitim alanındaki gelişmeleri tahmin eder”* (Ekiz, 2009:22). Ancak, yöntem olarak bu çalışma tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Karasar’a göre, *“Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır”* (Karasar, 1991:77). Bu yöntemler baz alınarak, bu çalışmada araştırma probleminin özgeçmişine ve mevcut durumuna ilişkin bilgiler toplanarak problemin açığa kavuşturulmasına ve çerçevesinin belirlenmesine çalışılmıştır. Ayrıntılı bir literatür taraması yapılarak çalışmanın konusuyla ilgili veriler bir sistem çerçevesinde incelenmiştir.

1. YETİŞKİN EĞİTİMİ

Eğitim, bireylerin, grupların veya toplulukların bilgi, beceri ve tutumlarındaki değişiklikleri etkilemek için tasarlanmış bir veya daha fazla aracı tarafından üstlenilen veya başlatılan bir faaliyettir. Bu terim, eğitimciyi, öğrenme için uyaran, pekiştirici sunan ve değişimi teşvik etmek için faaliyetler tasarlayan değişimin temsilcisi kabul eder. Öğrenme, davranış değişikliği, bilgi, beceri ve tutumların kazanıldığı eylem veya süreçtir (Knowles, vd., 2005:10). Yetişkin eğitimi ise, Miser'e göre, *"Kendi hayatını yönetme sorumluluğunu üstlenmiş veya üstlenmeye hazır insanların, hayatlarının her döneminde eğitim ihtiyaçlarını karşılamalarına imkân veren eğitimidir"* (Miser, 1999:4).

Lindeman'a göre (Knowles, vd. 2005:40) yetişkinler; öğrenmenin tatmin edeceği ihtiyaçları ve ilgi alanlarını deneyimledikçe öğrenmeye motive olurlar ve yetişkinlerin öğrenmeye yönelimleri yaşam merkezlidir. Yetişkinlerin öğrenimi için en zengin kaynak deneyimleridir. Yetişkinler kendi kendilerini yönetmeye derin bir ihtiyaç duyarlar ve insanlar arasındaki bireysel farklılıklar yaşla birlikte artar. Miser'in (1999:27-29) sıraladığı yetişkin öğretimindeki temel ilkelere göre; yetişkinler öğrenme sürecinde etkin olmak isterler. Bu süreçte yetişkinlerin tecrübelerinden yararlanmak ve öğrenme sürecinde etkin olmalarını sağlamak için küme yöntemleri tercih edilmelidir. Eğitimde öğreticiler kolaylaştırıcı rolü de üstlenerek katılanların tecrübelerini bir öğrenme kaynağı olarak kullanmalıdırlar. Öğrenmenin kalıcılığını sağlamak için yeni bilgileri sunarken önceki öğrenmeleri dikkate almak gerekir. Öğretimin bireyselleştirilmesi, fiziksel ve psikolojik ortamın yetişkin öğrenmesine uygun hale getirilmesi önemlidir. Yaklaşımın kuramsal değil uygulanabilir olması ve ödüllendirme de yetişkin eğitiminde çok önemlidir.

Yetişkin eğitimi, kişilerin ait oldukları toplumun beklentileri doğrultusunda yeteneklerini geliştirmek, bilgilerini zenginleştirmek, teknik veya mesleki niteliklerini geliştirmek amacıyla içeriği, düzeyi veya yöntemi ne olursa olsun; okullarda, üniversitelerde, çıraklık eğitiminde katıldıkları organize eğitim süreçlerinin tamamıdır. Yetişkinlere yönelik mesleki eğitim ise, kariyerlerinde istihdam veya ilerleme sağlamalarına yardımcı olmak için yetişkinler için tasarlanmış eğitimidir (Jarvis, 2005:5-7). Ulusların ve ülkelerin ekonomik refah için yeterli sayıda ve nitelikte insan gücüne ihtiyaç vardır (Miser, 1999:9). Dünyadaki işgücünün % 80'inin işlerinde teknik ve mesleki becerileri kullanıyor olması iş,

vatandaşlık ve sürdürülebilirlik için gerekli becerilerin edinilmesinin ekonomik ve sosyal kalkınma için ne denli önemli olduğunun anlaşılması için yeterli bir veridir (Willis vd. 2009:xii).

İşe ve istihdama yönelik eğitimler genellikle iş için ilk hazırlık biçiminde düzenlenmekte ve mesleki eğitim olarak adlandırılmaktadır. Bu terim, mesleki hazırlığa bakış açılarını genişletmek amacıyla yetkinlik temelli eğitim için kullanılmaya başlanmıştır (Jarvis, 2005:215). İstihdam edilebilirlik için beceri geliştirmenin teknik ve mesleki eğitim ve öğretim gibi yollarla teşvik edilmesi, zamanın başlangıcından bu yana ekonomik ve sosyal gelişme düzeylerine bakılmaksızın tüm toplumlarda eğitimin önemli bir özelliği olmuştur. İş, insanın hayatta kalması için temel olduğundan ve işle ilgili becerilerin her yeni nesil öğrenciye aktarılması gerektiğinden, toplumların ve bireylerin bu haklı beklentisi karşılanmalıdır (Willis vd, 2009:xi).

Osmanlı Devleti'nin gelişme dönemlerinde ve özellikle 16. Yüzyıl sonuna kadar medreseler, camiler, kütüphaneler ile folklorumuzdaki karagöz, meddah, Nassettin Hoca hikayeleri, ortaoyunu ve masallar birer yetişkin eğitimi aracı olarak karşımıza çıkarken, Hristiyan gençlere Müslümanlık ve Türklük eğitimi veren Yeniçeri ocağında, Ahilik örgütleri ile devşirmelerden devlet adamı yetiştiren Enderun Mektebi'nde de yetişkinlerin eğitimi ile ilgili örnekler görmek mümkündür (Okçabol, 1994:98). Yetişkinler için üst seviye mesleki eğitim verilen Enderun'un yapısı incelendiğinde; diploma vermesi, belli bir amaca yönelik bir programa göre eğitim sunması ve eğitilenlerin sistemde yükleneceği görevlerin belli olması bir yükseköğretim kurumu özelliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Ancak Tekeli ve İlkin'e göre, "Öğretmenlik işlevinin ayrı uzmanlaşmış bir etkinlik alanı olmayışı ve akademik otoritenin açık olarak yapılanmamış olması Enderun'u bir bakıma iş başında lonca türü eğitime yaklaştırmıştır." (Tekeli ve İlkin, 1999:20).

2. OSMANLI DEVLETİ EĞİTİM SİSTEMİNDE ENDERUN MEKTEBİ

Osmanlı Devleti'nde Padişahın sarayında, Enderun'da yürütülen hizmetlerle hükümet hizmetlerinin aynı nitelikte görüldüğü ve hükümet makamlarına saray hizmetlerinde bulunan kimselerin getirildiği anlaşılmaktadır (İnalçık, 2016:67-69). Bu yaklaşım Enderun'un Osmanlı yönetim sisteminin önemli ve etkili bir parçası olarak görüldüğüne dair önemli bir göstergedir. Osmanlı Padişah Sarayı

içinde bulunan okullar Şehzadegan Mektebi, Meşkhane ve Enderun Mektebi'dir. Bu okullardan Enderun Mektebi, devşirme oğlanları (daha sonra Türkler de alınmıştır) gerçek birer Müslüman, iyi ve güvenilir devlet adamı ve asker olarak yetiştirme, sanatkâr ruhlu olanların ise yeteneklerini geliştirme amacını taşıyan bir okuldur (Baykal, 1953 ve İnalçık, 1963'ten aktaran: Akyüz, 1982:63). Enderun Mektebi, klasik Osmanlı düzeninin ikinci yükseköğretim kurumu ve saray okulu olarak karşımıza çıkmaktadır (Tekeli ve İlkin, 1999:18).

Ancak, Mehmet İpşirli tarafından “çalışma sistemi, programı ve işleyişi Enderun’un bir mektepten ziyade çeşitli hüneler, sanatların, idarî ve siyasî bilgilerin uygulamalı olarak öğretildiği, kabiliyetlerin tespit edildiği bir kurs ve staj yeri” olarak değerlendirilmesine yol açmıştır (TDV İslam Ansiklopedisi, 1995:186). Bununla birlikte, İmparatorluğun farklı yerlerinden seçilerek yetiştirilmek üzere getirilen yetenekli ve üstün bireylerin gelecekte başta bürokrasi olmak üzere devletin ihtiyaç duyduğu alanlarda istihdam edilmesi uygulaması Enderun’un mesleki eğitim yönünün öne çıkmasına neden olmuştur.

Enderun eğitim sistemi, bireylerin özelliklerinin tespit edilerek bu özellikler rehberliğinde uygun eğitim verilmesine yönelik çalışmaların uygulandığı öncü bir özel eğitim sistemidir. Enderun eğitim sistemi temelde Osmanlı Devleti’nin yetişmiş kamu yönetimi memuru ihtiyacının karşılanma amacının yanında siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal pek çok amaca da hizmet etmiştir (Turan, 2018: 5). Enderun sisteminin yapısı ve işleyişi Osmanlı Devleti’nin, döneminde, yönetim ve savaş sanatlarında neden dünyanın en güçlü devleti olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Toynbee (1999: 34-36), bu hayret verici eğitim sisteminin yürütüldüğü ilkelerin bilimsel bir seçme, görevlerin taksimi, amansız bir disiplin ve rekabeti içeren hiç şaşmayan bir uygulamaya dayandığını ifade etmektedir.

Osmanlı devlet yönetiminde devşirme usulünden sonra yönetsel faaliyetlerde düzenin rastlantılara bağlı olarak kişisel yeteneklerle değil Enderun eğitimince sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Osmanlı Devleti’nin, temel kurumlarıyla ancak I. Murad (Hüdavendigâr) devrinde biçimlendiği söylenebilir (Timur, 1994:115). Osmanlı eğitim sisteminin seçkin kadro eğitimi temsil eden Enderun Mektebi, devletin kudretini koruma yeterliliğine sahip Kapıkulu sınıfının yetiştirmesi için I. Murad tarafından 1363 yılında kurulmuştur (Ergin,1977'den aktaran: Akkutay, 1984:25). Enderun Mektebi dönemi itibarıyla yapı ve işleyişiyle

benzersiz bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklularda ve Avrupa’da özellikle hanedan mensuplarına yönelik eğitime büyük özen gösterildiği bilinmekte ise de, Enderun Mektebi’nde sistemin tamamen farklı olduğu anlaşılmaktadır (Akkutay,1984:25). Turan’a göre, *“Enderun kelimesi bir anlamda sadece eğitim kurumunun kendisini değil eğitimecek çocukların seçimi, eğitim kurumuna alınışı, eğitilmesi ve değerlendirilerek devlet adamlığı ve diğer görevlere tayin edilmesi ile ilgili bir yaklaşımı, anlayışı ve sistemi ifade etmektedir”* (Turan, 2018: 46).

Enderun Mektebi’nin, asıl teşkilatlı başlangıcı Sultan II. Murad’ın saltanatı (1421-1451) zamanına tarihlenmektedir (Baykal, 1953:18). Ancak, Saray’da Enderun Mektebi’nin bilinen haliyle yapılandırılması ve işleyişine dair düzenlemelerin kanuna bağlanması II. Mehmed’in saltanatı (Fatih Sultan Mehmed) (1451-1481) döneminde gerçekleşmiştir (Baykal, 1953:33-48). Zira Fatih Sultan Mehmet zamanında Enderun Mektebi sadece bir devşirme mektebi olma kimliğinden çıkarak, devletin korunması için gerekli olan yönetim kadrosunun eğitime de yönelmiştir (Akkutay, 1984:26). Fatih Sultan Mehmet zamanında bu okula devşirme usulü ile Türk kültürü benimsetilerek yetiştirilen Hristiyan çocuklarının yanı sıra fiziki görünüşleri güzel, zeki ve üstün yetenekli Türk çocukları da alınmıştır (Ödemiş, 2014:66).

Enderun Mektebi’ni ve sistemini iyi anlayabilmek için Osmanlı Saray düzeniyle ilgili bilgi sahibi olmak gerekir. Osmanlı Devleti’nde padişahlar 15. yüzyıldan itibaren saray içerisinde bazı düzenlemeler yaparak iç düzeni Türk-İslam geleneklerine göre şekillendirmişlerdir. Buna göre saray içerisinde oluşturulan merkez teşkilatı, dış sarayı ifade eden bölüm olan *“Birun”*, Kadınların yetiştirilmesi için kurulmuş olan *“Harem”* ile sarayın veya devlet hizmetlerinin görülmesinde çalışacak yöneticilerin yetiştirildiği seçkin bir temel kurum olan *“Enderun”*’dan oluşmaktadır. Asıl şeklini Fatih Sultan Mehmed döneminde alan bu okulun, seçkinliğiyle öne çıkan, disiplin ve eleme düzenine dayanan bir eğitim kurumu olduğu anlaşılmaktadır (Akçakaya, 2018:208,209). Sarayın Enderun ve Harem-i Hümayun kısımlarında başlıca; padişahın divan heyetini ve elçileri kabul ettiği arz odası ile mukaddes emanetler dairesi ve padişah ailelerine ait dairelerle Enderun halkına ayrılan oda ve koğuşlar bulunmaktadır (Uzunçarşılı, 1988: 475).

1909 yılına kadar hizmetini sürdüren Enderun Mektebi eğitim tarihinde önemli bir yer edinmiş, geçen yüzyıllar içinde gelişerek kültür, sanat, politika

ve askeri alanda önemli kişilerin yetiştiği bir kurum halini almıştır (Akçakaya, 2018:210). Enderun Mektebi, 1850’li yıllara kadar 79 sadrazam, üç şeyhülislam, 36 kaptan-ı derya ve sayısız başka önemli görevlerde bulunmuş devlet adamı yetiştirmiştir. Bunlar arasında Fatih Sultan Mehmed’in vezirleri Mahmud ve Gedik Ahmed ile Kanuni Sultan Süleyman’ın vezirleri İbrahim ve Sokullu Mehmed Paşalar da bulunmaktadır. Enderun’dan ayrıca birçok hattat, şair, müzisyen yetişmiştir (Akyüz, 1982:65).

Enderun, Osmanlı Devleti’nde medrese eğitiminden farklı olarak devlete nitelikli üst düzey bürokrat yetiştiren önemli bir saray eğitim-öğretim kurumudur (Ergin, 1977’den aktaran: Güngör, 2007:15). Derinlemesine incelendiğinde Enderun sisteminin asıl amacının üstün yetenekli bireylerin toplum hizmetine sunulması olduğu görülmektedir. Kurum bu amacında da uzun süre başarılı olmuştur. Enderun Mektebi dünya eğitim tarihi içerisinde ilk planlı ve kapsamlı üstün yetenekli çocukların eğitim uygulamalarından biri olarak değerlendirilebilir. Ancak, kurumun bu yönü araştırmacılar tarafından ihmal edilmiştir (Kılıç, 2010:106).

2.1. Öğrenci Seçimi ve Ders Müfredatı

Osmanlı devlet teşkilatının bir taraftan medrese kökenli ulemaya, diğer taraftan da Enderun’un kul sistemine dayandığı görülmektedir. Enderun Mektebi’nin düzenli ve sürekli öğrenci kaynağının devşirme usulü olduğu bilinmektedir. Devşirme usulü, Padişahın üç ila beş yılda bir özel komisyonlar göndererek Rumeli’deki Hristiyan tebaa arasından yetenekli, eli yüzü düzgün çocukları seçmesi olarak tanımlanabilir. Seçilenler, Türkçeyi ve Türk hayatını öğrenmeleri amacıyla Anadolu’da bir süre kalmak üzere köylere gönderilmekte, daha sonra Acemi Ocağı’na alınmakta ve askeri eğitimden geçirilmekteydiler. Burada yapılan bir inceleme-seçme sonunda bir kısmı Enderun Mektebi’ne kabul edilmekteydi (Akyüz, 1982:64).

Galata Sarayı, Eski Saray ve Edirne Sarayı gibi sarayların orta dereceli okullarını bitirenlerin Enderun Mektebi’ne kabul edildiği ve iç oğlanı da denilen ve Acemi Ocağı Kışlasından seçilen bu çocukların yüksek askeri ve mülki mevkilerde görev yapmak üzere özel bir eğitimle yetiştirilerek hazırlandığı anlaşılmaktadır. Üstün yetenekli öğrenciler bir heyet tarafından; uzun yıllar sonucu edinilen

birikim ve deneyimler çerçevesinde Türk ve Müslüman olmayan ailelerin, 8-18 yaş aralığındaki erkek çocukları arasından öncelikle 10-14 yaş arasında olanlardan seçilmektedir. Süreçte seçilen çocukların Enderun Mektebi'ndeki eğitimi ise 8 ila 10 yıl sürmekte ve öğrencilerin çağın en ileri eğitim teknikleriyle bilimin her alanında gelişmeleri sağlanmaktadır. Öğrencilere verilen dersler arasında matematik, geometri, tarih, hukuk, mimari, Farsça, Arapça, Türkçe, İslami Bilimler ve musiki bulunmaktadır. Enderun Mektebi'ndeki eğitimin temel amacı devletin üst kademelerinde görev alabilecek yetenekte gençleri bulmak ve onları bu doğrultuda teorik ve uygulamalı eğitime tabi tutarak devletin idaresinde onlardan yararlanmaktır. Bu süreçte okula devşirme çocuklarının alınmasının nedeni olası taht kavgalarını önlemek ve devletin bekasını sağlamak olarak değerlendirilebilir. Bu durum Tanzimat dönemine kadar başarı ile sürdürülmüş ve okul mezunları ile devlet bürokrasisine oldukça fazla katkı sağlamıştır (Akçakaya, 2018:211).

En önemli fonksiyonu bireyleri hem teorik hem de uygulamalı bilgi ile donatabilmek olan mesleki eğitim, kişilerin mesleklerini icra etmesinde ve kendilerini mesleki anlamda geliştirebilmesinde ihtiyaç duyacağı bilgi, beceri ve yeterlilikleri kazandırma süreci olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde ve özellikle sarayda eğitim sisteminin bilinen en önemli eğitim kurumlarından Enderun Mektebi; askerlikten diplomasiye, güzel sanatlardan spora kadar her türlü eğitim ve öğretimin üst düzeyde öğrenci merkezli ve uygulamalı olarak yapıldığı bir eğitim kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ödemiş, 2014:65). Enderun'da İslami ilimlerin aktarılması, pozitif ilimlerin okutulması, saray protokolünün öğretilmesi, mesleki uzmanlık eğitiminin sunulması ve güzel sanatlarla ilgili eğitim öğretim icra edilmesi alanlarında uzman ve mesleklerinde üstat olan hocalarca gerçekleştirilmiştir. Mezunların sayılan bu alanlar hakkında gerekli temel bilgileri öğrenirken, yeteneklerine ve ilgi alanlarına uygun olarak uzmanlaşma imkânına da sahip olabildiği anlaşılmaktadır (Işık ve Güneş, 2017:7).

Eğitim programının amacı, yapısı ve uygulamaları bakımından günümüz eğitim kurumlarına bile örnek olabilecek özelliklere sahip olan Enderun Mektebi'nin programında karakter ve kişilik eğitimine de devamlı ve sistemli olarak yer verildiği anlaşılmaktadır. Batı medeniyetinde 19.yüzyıl ortalarından itibaren bilimsel incelemelerde yer bulabilen bireysel farklılıkların ve bu farklılıkları karşılayabilecek eğitim-öğretimdeki düzenlenmelerin kuruluşundan itibaren

Enderun'da uygulanma olanağı bulduğu görülmektedir. Enderun'da eğitim devam ettiği sürece programlarda öğrencilerin psikolojik, fizyolojik ve sosyal yönden gelişimine önem verilirken, dini bilgilerin yanı sıra tarih, astronomi, matematik, yabancı dil ve edebiyat gibi modern bilimlere de programda geniş ölçüde yer verilmiştir. Bütün bu niteliklere ek olarak, eğitim ve öğretimde el becerilerine büyük önem atfedilmiş, sanat öğrenimine ise hem önem hem de öncelik verilmiştir (Ödemiş, 2014:69). Enderun Mektebi'nin beklentileri karşılayabilmesi için Fatih Sultan Mehmed tarafından ilim ve fennin birçok alanında eğitim vermeleri maksadıyla önemli ilim adamlarından öğretmenler Sarayda toplanmıştır (Akkutay, 1984:27).

Enderun sistemi içerisinde pozitif ve dini ilimlerin yanı sıra sanat ve fiziksel eğitime önem verilmekte, bu alandaki yetenekler de değerlendirilmektedir. Okutulan derslerle mektebe devam eden öğrencilere dini ilimlerin yanı sıra pozitif bilimler ve Türkçenin kuralları da öğretilmiştir. Enderun'da teorik eğitim ile pratik eğitim bir arada verilmiştir. Enderun Mektebi içerisindeki odalarda, 'büyük ve küçük odalar' hariç, herkesin sorumlu olduğu işler bulunmaktadır. Kurumsal eğitimlerin yanında orada verilen görevlerin de kusursuz yerine getirilmesi gerekmektedir. Buradaki amaç, kişilerin görevleri yerine getirecekleri birimin hizmetleri yönüyle yetiştirilmesinin yanında onun sadık, yetenekli, güvenilir bir insan olup olmadığını da anlayabilmektir. Program boyunca el becerilerine, sanat eğitimine öncelik verilerek her kademedeki karakter ve kişilik eğitimine ağırlık verilmesi mektebin diğer bir olumlu yönüdür (Akçakaya, 2018:214). Bu kadar zor ve sistemli eğitim sürecinde, eğitimi başarıyla tamamlayamayanların da olması kaçınılmazdır. Enderun eğitimini başarısızlık nedeniyle tamamlayamayanlar, burada edindikleri sanat ve becerileriyle dışarıda rahatlıkla istihdam edilebilmişlerdir (Akkutay, 1984:154-157).

2.2. Eğitim Süreci

Enderun sistemindeki temel eğitim devşirme, aileye verme, hazırlık sarayları ve Enderun-ı Hümayun olmak üzere dört temel aşamadan oluşmaktadır. Eğitimin odalarda verildiği '*Enderun*' kelime anlamı olarak bir şeyin iç tarafı harem ve mabeyin gibi anlamlara gelirken daha çok Topkapı Sarayı'nın üçüncü avlusundaki saray okulu için kullanılmış bir tabirdir. Bu okulda devşirilen veya pençik sistemi ile elde edilen Hristiyan çocukların ya da başka bir devlet tarafından hediye olarak

saraya gönderilen gençlerin burada eğitim hayatına başladıkları anlaşılmaktadır (Akçakaya, 2018:208-215).

Enderun Mektebi'nde gençlerin (iç oğlanlar); saray hizmetlerini fiilen yaparak saray işlerini öğrenmek, kuramsal bir öğrenim sonrası İslami bilimler alanında yeterli bilgi sahibi olmak, bedensel gelişim amacıyla eğitim görmek ve yeteneklerini gösterebileceği bir sanatı en iyi biçimde öğrenmek üzere yetiştirildiği görülmektedir. Genellikle iç içe geçmiş durumda yürütülen bu eğitim çalışmaları Enderun Mektebi'nde mutlaka yedi oda içinde yürütülmektedir. Öğrenciler sıra ile her odanın gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür (Akyüz, 1982:64).

Bu odalar; öğrencilerinin asıl işi okuma yazma öğrenmek ve sırayla öteki odalara çıkmak için hazırlanmak olan 'küçük ve büyük oda'lar, 'doğancılar odası', 'seferli odası', 'kiler odası', 'hazine odası' ve 'has oda'dır. Her odanın başkanı durumunda ağalar ve her odada teorik dersleri okutan ve bir kısmı Saray dışından gelen hocalar bulunmaktadır. Enderun Mektebi'nde öğrencilere Türkçe, Farsça, Arapça, tarih, edebiyat, İslami Bilimler (Kur'an, Tefsir, Hadis, Fıkıh...), matematik derslerinin okutulmasının yanında bedensel gelişimleriyle ilgili olarak cirit atma, okçuluk, ata binme, güreş gibi spor faaliyetlerine önem verildiği, sanat alanında da musiki, hattatlık, resim, minyatür, şiir, ciltçilik gibi alanlarda çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Sarayda, en değerli hocalar ve üstatlardan ders alan ve saraydaki değerli kütüphanelerden yararlanan iç oğlanların son derece iyi yetiştirildikleri görülmektedir. Enderun Mektebi'nin en üst kademesi olan 'has oda'yı bitirenler ise beş ila yedi yılda bir ya da yeni bir padişahın tahta geçmesi dolayısıyla '*çıkma*' diye tanımlanan sistemle saray dışında önemli görevlere atanmaktadırlar (Akyüz, 1982:64,65).

2.3. Enderun Mektebinde Odalar

Enderun'da odalar, aşağıdan yukarı doğru sırasıyla 'büyük ve küçük oda'lar, 'doğancı odası', 'seferli odası', 'kiler odası', 'hazine odası' ve 'has oda' olarak ayrılmıştır (Uzunçarşılı, 1988:477). Enderun'da 'büyük ve küçük oda'larda orta dereceye kadar öğrenim görülürken, diğer hazine ve kiler-i hassa odalarında ise döneminin yükseköğrenimine yakın bir öğrenim görülmektedir (Baykal, 1953:49).

Birer meslek okulu olan 'büyük ve küçük oda'lardaki iç oğlanlarının görevi Saraydaki en alt hizmetleri yerine getirmektir (Akkutay, 1984:87). 'Büyük ve küçük

oda'lar Enderun'da sadece okuma yazma ve sanat öğrenmek için oluşturulmuş odalar olup, bu odalarda öğrenim gören gençler Padişahın özel hizmetlerinde çalıştırılmamaktadır (Baykal, 1953:48). Bu odalıların terfi ve nakil işlemlerinin, Kapı Ağası vasıtasıyla yapıldığı, isteklerin Kapı Ağası vasıtasıyla Padişah'a iletildiği görülmektedir (Uzunçarşılı, 1984'ten aktaran: Güngör, 2007:20). 'Büyük oda'nın amiri saray kethüdası, 'küçük oda'nınki ise oda kethüdasıdır. Odalara büyük ve küçük denmesi sadece fiziki durumlarındandır. Öğrenciler odaların alt basamağında öğretime başlamakta, üste doğru yükselmektedir. Enderun'un hazırlık sınıfları olarak da kabul edilen bu iki odaya alınacak öğrencilerin dış saraylarda var olan hazırlık okullarından seçilebilmesinin yanı sıra devşirme çocukların seçkinleri arasından da doğrudan seçilebildiği görülmektedir. Fatih Sultan Mehmed döneminde kurulan 'büyük oda' ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulan 'küçük oda', 1675 yılında hazırlık sarayları ile birlikte kaldırılmıştır (Akçakaya, 2018:217).

Başında doğancı başının bulunduğu 'doğancı odası', padişaha avda yardımcı olmakla görevli, doğan ve şahin gibi av hayvanlarını yetiştiren koğuştur. 'Doğancı odası', 'büyük ve küçük oda'larda yetişerek, üst odalara yükselmeyi hak eden ve dolama giymekten kaftan giymeye terfi eden Enderunlulardan oluşmaktadır (Günay, 2004:139). Hane-i Bazyan da denilen ve 40 kişilik mevcudu bulunan odanın bir diğer görevi padişah avdayken dışarıdan av hayvanı getirenlere bahşiş çıkartılması ve getirilen avın padişaha sunulmasıdır. Bu doğan oğlanları aynı zamanda 'hazine odası'nın temizlik günleri nöbetlerinde de görev yapmaktadır (Baykal, 1953:66,67).

Hane-i Seferli de denilen 'seferli odası' IV. Murad zamanında 1635 yılında kurulmuştur. Bu oda ilk olarak 'büyük oda' ve 'küçük oda' oğlanlarından seçme yapılarak meydana getirilmiştir (Hammer'den aktaran: Akkutay, 1984:90). İçinde savaşı yetiştirildiği için seferli yani sefere çıkan adını almış olan 'seferli odası' daha sonra bir sanat okuluna dönüştürülmüştür. Musikişinaslar, kemankeşler, hanendeler, berberler, pehlivanlar, hamamcılar ve tellaklar yetiştirilmiştir (Akçakaya, 2018:218). Öğrencilerin hem teorik hem de pratik eğitimi bir arada gördükleri bu koğuşt dokuma, musiki, deri işleri, oyma ve kakma işleri gibi çeşitli meslek dallarında yetiştirilmelerine çalışılmıştır (Işık ve Güneş, 2017:7,8). 'Seferli odası' 1831 yılında lağv edilmiş, burada bulunan ağalar 'hazine odası' ve 'kiler odası'na nakledilmiştir (Uzunçarşılı, 1984'ten aktaran: Güngör, 2007:26).

‘Kiler odası’, Fatih Sultan Mehmed zamanında kurulmuştur (Uzunçarşılı’dan aktaran: Akkutay, 1984:94). ‘Kiler odası’nda eğitilen ve 70-100 arasında değişen öğrencilerin sayısının 16. yüzyıl sonlarında 30 ila 40’a kadar düştüğü görülmüştür. Okuma-yazmanın yanında, belirlenen ilim ve fen alanlarındaki öğrenimleri devam eden bu odadakiler padişah için yemek pişirmek, salata yapmak, sofrta kurmak, şurup ve reçel hazırlamak gibi görevleri yürütmüşlerdir. Sarayın mutfağını oluşturan ‘kiler odası’, yemek odası olup yönetimi kilerci başına aittir (Baykal’dan aktaran: Akkutay, 1984:94).

‘Hazine odası’, Fatih Sultan Mehmed devrinde ve İstanbul’un fethinden sonra kurulmuştur. ‘Kiler odası’ndan bir derece yüksek, ‘has oda’dan bir derece aşağı olan odanın görevi saray hazinelerinin kayıt altına alınması ve korunmasıdır. ‘Hazine odası’nın, Yavuz Sultan Selim döneminde daha da geliştiği ve teşkilatlandığı görülmüştür (Akkutay, 1984:97). Hazine-i Enderun isimli yapı dört büyük oda, dehliz ve bodrumlardan oluşmaktadır. Bu odalarda devletin kuruluşundan itibaren toplanmakta olan çok sayıda değerli eşya muhafaza edilmiştir. Muhafaza edilenlerden en değerlileri ise İstanbul’un fethi, Suriye ve Mısır’ın ilhakından sonra bu odaya kazandırılan Bizans ve Tomanbay hazineleridir (Güngör, 2007:33). Bu odanın amiri hazine kethüdasıdır. Saraydaki sayıları 2000 civarında bulunan terzi, kürkçü, kuyumcu, nakkaş, kılıççı, sorguççu gibi sanatkârlar bu odaya tabidir. Odanın hizmetlerine hazineli denilmektedir. Bunların görevleri Enderun hazinesini muhafaza etmek, buradaki hazine ve elbiseyi zaman zaman temizlemektir (Akçakaya, 2018:218,219). Sarayın ekonomik işleriyle ilgilenen ve odanın başkanı olan hazine kethüdası ise harcamalarla ilgili aylık olarak padişaha bilgi vermek ve hazineye yer alan eşyanın korunmasıyla görevlidir (Günay, 2004:139).

‘Has oda’, Enderun Mektebi’nde eğitim - öğretimin en yüksek kademesini ifade etmektedir. Bu odadaki eğitimin temel ve yegâne hedefi elemanları idarecilik yönünden geliştirmektir. ‘Has oda’da eğitimler teoriden çok uygulamalı olarak yürütülmüştür (Akkutay, 1984:104). Diğer odalarda yetiştirilenlerin yetenek ve becerileri değerlendirilerek ‘has oda’ya yükselebildiği; bunların arasından ise kazandıkları yöneticilik deneyimleri ve doğal olarak padişaha yakınlık ve sadakatleri ile öne çıkanların ihtiyaç duyulan alanlarda yönetim görevlerine getirildiği görülmektedirler (Günay, 2004:140,141). ‘Has oda’da görev yapanlardan bazıları, buradaki görevlerini tamamladıktan sonra, devletin üst düzey yönetici

kadrolarında görev alarak önemli hizmetler ifa etmişlerdir (Güngör, 2007:103). Odanın amiri has odabaşdır. En son sınıf olan ‘has oda’ya kadar gelenler bir tür mezuniyet ve yeterlilik göstergesi olan ‘*çıkma*’ tabiriyle çıkarılmışlar, çırak edilmişler ve her türlü hükümet ve ordu işlerinde görev yapmışlardır (Akçakaya, 2018:219,220).

2.4. Enderun Sisteminin Çöküşü

Enderun Mektebi Osmanlı Devleti’nde padişaha bağlı kul yetiştirmek maksadıyla kurulmuş olan bir kurumdur. Kapıkulu denildiği zaman akla gelen ilk unsur sadakattir. Özellikle fetih politikasının yoğunlaştığı bölgelerden devşirilen talebelerde liyakat hep ön planda olmuştur. Değişen dünya düzeni, içerisinde sosyal ve siyasal olaylara bir manada seyirci kalan Osmanlı Devleti’nde sosyal devlet anlayışı zamanla özelliğini kaybetmeye başlamış, sonuç olarak Enderun’da ve devşirme sisteminde büyük aksaklıklar kendini göstermiştir (Oğuz, 2008:30,31).

Osmanlı Devleti’nde, 17. ve 18. yüzyıllarda askeri ve siyasi alanlarda yaşanan düşüş, Enderun’un yapısında da hissedilmiştir. Bu dönemde savunma için silahlı mücadelenin yanı sıra diplomatik görüşmelerin de önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu durum Osmanlı Devleti’nin askeri ve siyasi eğitim kurumu olan Enderun Mektebi üzerinde öğretim programından çok, yönetim tarzı bakımından önemli değişiklikler yaşanmasına yol açmıştır (Akkutay, 1984:28).

Devletin gerilemesini engellemek için ıslahat çalışmalarının yapılmasından Enderun Mektebi de nasibini almıştır. Mektep II. Mahmud döneminde esaslı bir değişikliğe uğramış, Yeniçeri ocağının yerine kurulan ordunun takım ve bölüklerine küçük ve büyük subay olarak Enderunluların tayini üzerine mektebin önemi azalmıştır. Okulun öneminin bu şekilde azalmasında ayrıca yöneltilen eleştiriler de etkili olmuştur. Osmanlı Devleti’nin bu okula özellikle Türk beyliklerinden kimseyi almadığı belirtilerek bu düşüncenin arkasında, eğer Enderun’a Türk öğrenci alınsaydı buradan yetişen her Türk öğrencinin bir beylikle irtibatı olacak, bu durum ise ileride Sadrazamlığa kadar yükselecek bu kişinin kendi beyliği ile ilişki kurmasının Osmanlının geleceğini tehlikeye sokacağı düşüncesi olduğu belirtilmektedir. Devşirme ve köle çocuklarından yetiştirilen kişilerce doldurulduğu eleştirisi de yapılmaktadır. Son dönemde rüşvet vererek bu okula çocuklarını göndermek isteyenler de çıkmıştır (Akçakaya, 2018:220,221). Sonuç

olarak Enderun Mektebi 1 Temmuz 1909 tarihinde yayımlanan kararname ve yayımlanan bir de talimatname ile lağvedilmiş; ‘has oda’, ‘hazine odası’ ve ‘seferli odası’ da adları ve görevleriyle birlikte kaldırılmıştır (Akkutay, 1984:29).

3. ENDERUN MEKTEBİ’NE BENZER BAZI YURTDIŞI UYGULAMALARI

Üst düzey yöneticilerin yetiştirilmesinin gerekliliği ve önemi İngiltere, Japonya, İtalya gibi pek çok ülkede kabul edilmiş ve yöneticilerin yetiştirilmesi amacıyla kurumlar oluşturulmuştur. Yönetici yetiştirilmesi konusu zaman içinde bir sektöre dönüşmüş ve bu alanda kamu kurumlarının yanı sıra özel kuruluşlar tarafından da çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Yöneticilerin yetiştirilmesi konusunda çalışmalar yürüten özellikle batılı ülkelerde kurulan özel kuruluşların yöneticilere işletme, pazarlama, insan kaynakları yönetimi gibi çeşitli alanlarda eğitim programları sundukları görülmektedir (Günay, 2004:173-186). Fransız Ulusal Yönetim Okulu (ENA- Ecole Nationale d’Administration), yüzyıllara dayalı köklü geçmişiyle *İngiltere’de idarecilerin yetiştirildiği bir okul olan ve bazı yönleriyle Osmanlı sarayındaki Enderun Mektebi’yle arasında şaşırtıcı benzerlikler bulunan Eton Koleji* ve ABD’de faaliyetlerini sürdüren Federal Yönetim Enstitüsü de (FEI- Federal Executive Institute) *yönetici yetiştiren kurumlar arasındadır*.

3.1. ENA (École Nationale d’Administration)

ENA, kamu yöneticisi yetiştirilmesi konusunda akla gelen ilk eğitim kurumu olarak sahibi olduğu yönetsel miras ile dünya genelinde kendine önemli bir etki alanı yaratmıştır. ENA, “adli ve askeri kamu kurum ve kuruluşları” dışında Fransa’da tüm kamu kurum ve kuruluşlarında yönetici olarak görev alabilmek için bitirilmesi zorunlu bir yönetim okulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün yüksek yönetici üretim merkezi haline dönüşmüş olan ENA farklı disiplinlerden gelen deneyimini kamu işletmeciliği perspektifi ile yeni yönetim uygulamalarına yansıtmakta ve bu çerçevede eğitimlerine devam etmektedir (Akçakaya, 2018:223).

ENA’nın yüksek kamu hizmetindeki kariyerlere hazırlayan eğitimine katılımlar yarışma sınavıyla gerçekleşir. Bu eğitime, üniversiteden mezun olduktan sonra, aday halen kamu hizmetinde çalışırken veya dışarıda mesleki yaşamını sürdürürken katılabilir. Her yıl ENA’ya giriş için 2004 yılından bu yana Avrupa Birliği vatandaşlarına açık; ancak giriş sayısı sınırlı olan (üç defadan fazla girilemez) üç ayrı sınav yapılmaktadır:

- (1) Üniversiteyi bitirmiş (lisans) öğrenciler için gerçekleştirilen sınav,
- (2) Kariyer memurları veya hükümet çalışanları için gerçekleştirilen sınav ve
- (3) En az sekiz yıllık mesleki deneyime sahip seçilmiş (sivil) özel sektör çalışanları için gerçekleştirilen sınav (ENA, 2020).

ENA, mezunlarına her biri devletin yönetim merkezinde bulunan (bakanlıklarda, yerel yönetimlerde, elçiliklerde, vb.) çok çeşitli iş ve kariyer olanakları sunmaktadır. Yürürlükteki görevlendirme usulleri mesleki hareketliliği desteklemekte ve mezunların kariyerleri ilerledikçe tecrübelerini ve yeteneklerini daha da zenginleştirmelerine imkân sağlamaktadır (ENA, 2020d). Giriş sınavı; yeterlik sınavı (uygunluk) ve seçilenler için kabul sınavı olmak üzere iki aşamalıdır. Yeterlik sınavı; kamu hukuku, ekonomi ve çağdaş meseleler, sosyal sorunlar ve kamu maliyesi konularını kapsar. Kabul sınavı ise Avrupa Birliği üzerine sözlü sınav, Uluslararası konularda sözlü sınav, görüşme, grup etkileşiminin değerlendirmesi ve yabancı dil yeterliliğini içermektedir (ENA, 2020a-ENA, 2020b-ENA, 2020c).

İlk sınav, üniversitelerde lisans eğitimi tamamlamış öğrenciler içindir. Bu sınav, üniversitelerin işletme ve mühendislik bölümlerinden mezun olanları, eğitim fakülteleri ile bazı askeri akademileri ve siyaset bilimi enstitülerinin mezunlarını kapsar. Sınava Fransız uyruklu olanlar ile Avrupa Birliği üyesi bir devletin vatandaşları lisans veya eşdeğeri bir belgeye sahip olmaları durumunda başvurabilirler (aslında uygulamada sınava giren tüm adayların yüksek lisans derecesi olduğu görülmektedir) (ENA, 2020a).

İkinci sınav, en az dört yıl etkili hizmet veren kariyer memurları ve hükümet çalışanları için tasarlanmıştır. Adayların mesleki deneyimleri belirli bir yarışma sınavı temelinde değerlendirilir. Uygulamada, okula kabul edilen devlet memurları, kamu hizmetinde çok çeşitli geçmişlere sahiptir. Bunlar, akademisyenler ve ilkökul öğretmenleri, yerel yönetimlerde çalışanlar, hastane yöneticileri, merkezi hükümetin tüm bakanlıklarının bürokratları, askeri personel, müze müdürleri ve diğerleridir. Sınava Fransız uyruklu olanlar ile Avrupa Birliği üyesi bir devletin vatandaşları sınav yılının son günü itibarıyla eğitim süreleri hariç en az dört yıllık devlet hizmetini belgelendirmeleri halinde katılabilirler (ENA, 2020b).

Üçüncü sınav, özel sektörden gelen ya da toplam sekiz yıllık mesleki deneyime sahip, ulusal, yerel ya da sendika düzeyinde yöneticilik yapan seçilmiş kişiler içindir. Uygulamada, bu sınava girenler arasında idari müdürler, gazeteciler, avukatlar, denetçiler, danışmanlar ve diğerleri bulunmaktadır. Sınava Fransız uyruklu olanlar ile Avrupa Birliği üyesi bir devletin vatandaşları sınav yılının yetkililerce belirlenen tarihi itibarıyla, en az toplam sekiz yıllık mesleki deneyimini belgelendirmeleri halinde katılabilirler (ENA, 2020c).

3.2. Eton Koleji (Eton College)

İngiltere'nin en büyük ve prestijli ortaöğretim kurumlarından biri olan Eton Koleji, VI. Henry tarafından 1440–1441 yıllarında kralın verdiği bir fondan burs alan 70 nitelikli çocuk için kurulmuştur. Eton Kolejinde öğrencilerin seçimi 12 ila 14 yaş arasındaki erkeklere açık olan bir yarışma sınavının sonuçlarına göre gerçekleşmektedir. Erkek çocukları 13 yaşlarında Eton'a girerler ve üniversiteye girmeye hazır olana kadar bu kolejde eğitime devam ederler (Eton, 2020).

Eton Koleji erkek çocuklarının devam ettiği tam zamanlı yatılı bir okuldur. Kolejdeki eğitimde mükemmellik arayışında bağımsız düşünce ve öğrenmenin en iyi alışkanlıkları teşvik edilir. Çocukların güçlü yönlerini keşfetmelerine, özel yeteneklerinden en iyi şekilde yararlanmalarına katkı sağlamak üzere tasarlanmış geniş tabanlı bir eğitim imkânı sunulur. Eton Kolejinde bireysellik, farklılık, ekip çalışmasının önemi ve her çocuğun okulun ve toplumun yaşamına yaptığı katkıya saygı göstermek önemsenirken; özgüven, coşku, azim, hoşgörü ve dürüstlük teşvik edilir. Ayrıca öğrencilerin fiziksel sağlığı, duygusal olgunluğu ve manevi zenginliğinin gelişimi de desteklenir (Eton, 2020a).

3.3. FEI (Federal Executive Institute)

ABD'de Federal Yönetim Enstitüsü (FEI- Federal Executive Institute), anayasal rollerinin farkında olan liderlerle, geniş bir kurumsal görüşe sahip olan federal yöneticilerle birlikte çalışarak devlet kurumlarının performansını iyileştirmeyi amaçlamaktadır (OPM, 2020). Federal Yönetim Enstitüsü, *Uluslararası Liderlik Gelişim Programları* ve *Demokratik Bir Toplum için Liderlik* gibi eğitim programlarını insanlara sadece çözüm bulmaya yardımcı olmakla kalmayıp, değişimleri sürdürebilmeleri için gerekli becerileri öğretmekte ve bunu sınıf temelli öğrenme ile proje temelli deneyimlerin entegre bir karışımı

ile uygulamaktadır (OPM, 2020a). Enstitü, ABD Personel Yönetimi Ofisi (OPM - Office of Personnel Management) tarafından 1968 yılında üst düzey liderler için bir yönetici - yönetim geliştirme ve eğitim merkezi olarak kurulmuştur. Enstitü dinamik ve dönüştürücü kamu sektörü liderliği için kritik öneme sahip beceri, tutum ve davranışları geliştirmek için yürüttüğü çalışmalarla kuruluşundan bugüne 25.000'den fazla yöneticiye hizmet vermiştir. Enstitü bu misyonu, küçük grup çalışmaları yoluyla katılımcıların ve herkesin hem öğretmen hem de öğrenci olduğu öğrenme topluluklarıyla gerçekleştirmektedir. Federal herhangi bir ödenekten yaralanmayıp faaliyetlerini eğitim ücretleriyle yürüten enstitü kendi eğitim kadrosu dışında 150 civarında yardımcı öğretim elemanı ile Harvard Üniversitesi, Georgetown Üniversitesi ve Maxwell Syracuse Üniversitesi de dahil olmak üzere çok çeşitli ABD kolej ve üniversitelerinin de desteğini sağlamaktadır (OPM, 2020).

4. ENDERUN MEKTEBİ'NİN GÜNÜMÜZ MODELLEMESİ

Yakın tarihsel süreçte yönetici yetiştirme ve eğitime denildiğinde ilk akla gelen kurumlardan birisi olan Mekteb-i Mülkiye, 1925 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde Siyasal Bilgiler Okulu olarak kurulmuş ve kamu kesimine yönetici yetiştiren bir kurum olarak hizmet vermiştir. Ancak zaman içinde üniversite sayısının çoğalması ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinin yaygınlaşması Mekteb-i Mülkiye'nin kamu yöneticisi yetiştirme konusundaki egemen konumunu kaybetmesine neden olmuştur (Kurban, 2016:76).

Misyonu, Türkiye ve yakın coğrafyasına, kamu yönetiminin çağdaş gelişimine yönelik bilimsel çalışmalar yaparak, idare sanatına eleman yetiştirmek ve memurların yönetici olarak yetişmesini hedeflemek ve kamu yönetimi alanı için öğretim elemanı yetiştirmek olarak tanımlanan Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) ise, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) arasında yapılan bir teknik yardım anlaşmasına dayanarak 1952 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bünyesinde kurulmuştur (Sayıştay, 2013:1). Ülkemizde Enderun Mektebi sonrasında ENA benzeri bir eğitim kurumu olarak değerlendirilebilecek ilk yapının TODAİE olduğu söylenebilir. Ancak bu yapı zamanla kuruluş amacından uzaklaşmış (Akçakaya, 2018:224) ve 2018 yılında 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (HKH) ile TODAİE ile Türkiye Adalet Akademisi (TAA) kapatılmıştır. Daha sonra TAA 30762 sayılı Resmi

Gazetede yayımlanan 34 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden kurulmuş ve halen çalışmalarına devam etmektedir. Süreç Enderun Mektebi'nin günümüz uyarlamasını yapma noktasındaki çalışmamıza gerekçe teşkil eden iç içe geçmiş sorunları ortaya koymaktadır. Ülkemizde üst kademe idareci yetiştirmek için örgütlenmiş olan kurumların sınırlı sayıda olmasına ek olarak bu kurum mezunlarının istihdamında yapılan hatalar da zaten var olan krizlerin daha da derinleşmesine neden olmuştur.

Ülke için hayati öneme haiz kararların alınmasında, uygulanmasında ve denetiminde üstün eşgüdüm yeteneğiyle katkı sağlayan, devleti ve hükümeti temsil kabiliyet ve yeterliliğine sahip yöneticileri yetiştiren ve yönetim görevine hazırlayan kurumların gerekliliği göz ardı edilemeyecek bir gerçekliktir. Bugün sayıları az olan birkaç kurum oldukça sınırlı sayıda kamu yöneticisini belirli konularda yetiştirmektedir. Bu durum üst kademe yönetici adaylarının belirli alanlarda yetkin olmasını sağlarken yakın ve ilgili alanlara ilişkin sınırlı bilgiyle karar vermelerine ve sayısal olarak yetersiz kalmalarına neden olmaktadır.

Bilindiği üzere günümüz kamu yönetimi anlayışı Yeni Kamu Yönetimi ve Yönetişim kavramları odağında Özel Yönetim, İşletme Yönetimi ve *Kamu Hizmeti* odağında şekillenmektedir. Dolayısıyla yönetim biliminin izlediği yol Enderun Mektebi'ndeki gibi salt bir 'idareci' değildir (Bu okullardan mezun olanlar kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmekten ziyade özel sektörde istihdam edilmektedir).

30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan üç (3) sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile üst kademe kamu yöneticileri ile kamu kurum ve kuruluşlarında atamalara ilişkin usul ve esasların belirlenmiş olması üst kademe yönetici yetiştirme konusunda sunulacak modellemenin gerekçelendirilmesine sağladığı katkı bakımından önemlidir. Bu Kararname ile üst kademe kamu yöneticilerinin atanmasında uyulacak usuller, şartlar, görev süreleri, terfi konuları belirlenmiştir. Bu kapsamda bazı kadrolara atanabilmek için ön şartlar belirlenmekle birlikte üç (3) sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine ekli (I) sayılı cetvelde yer alan (Diyanet İşleri Başkanı, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı, Bakan Yardımcıları, Valiler, Büyükelçiler .) kadro, pozisyon ve görevlere atanacaklarda ve ekli (II) sayılı cetvelde yer alan (Dışişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Üyeleri, Diploması Akademisi Başkanı, Polis Akademisi Başkanı, Sayıştay Savcıları, Gelir İdaresi Başkanları.) kadro,

pozisyon ve görevlere atanacaklarda; *“657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinde sayılan genel şartları taşımaları, en az dört yıllık yükseköğrenim mezunu olmaları, atanılacak göreve bağlı olarak en az beş yıl çalışmış olmaları”* şartları aranmaktadır (mevzuat.gov.tr/Mevzuat Metin/19.5.3.pdf).

Bu kararname ile üst kademe kamu yöneticilerinin kamu personeli içerisinde veya özel sektör tecrübesi olan kişiler arasından atanmasının önü açılmıştır. Burada üzerinde düşünülmesi gereken nokta liyakati esas alan bir anlayışla, farklı uzmanlık alanlarını da içine alan, her an göreve hazır bir üst yönetim havuzunun nasıl oluşturulacağıdır. Üst kademe kamu yöneticisi olarak atanabilmenin ön şartlarından olan en az dört yıllık yükseköğrenim mezunu olunması gerekliliğinden hareketle eğitim veren üniversitelerin eğitim konularına ilişkin alan yelpazesinin çok çeşitli olmasının bir avantaj olduğu söylenebilir. Bu durum aynı zamanda üst kademe kamu yöneticisi olma eğiliminde olan daha fazla adayın varlığı anlamına gelmektedir. Eğitime katılmaya karar veren yetişkinlerin önlerindeki zorlu sürece hazır olmaları ve karar verme aşamasında etkin rol oynamak istemeleri eğitimin başarılı sonuç vermesi noktasında önem taşımaktadır.

Öğrenme hedeflerinin yetişkin bireylerce belirlenmesi öğrenme motivasyonu için önemlidir (Knowles, 1973:52). Daha iyi bir iş, gelir artışı, işinde yükselme, yaşam kalitesini yükseltme gibi faktörler yetişkin bireyleri eğitime yönleltmektedir. Hangi alanda eğitim görürse görsün birey için işinde yükselme ve karar verme mekanizmasında yer alabilme imkânı eğitimin her alanında güdüleyici olacak ve bu durum eğitimde toplam kaliteye olumlu yansıyacaktır. Kaliteli bir ürün veya hizmetin ancak iyi bir eğitimle mümkün olacağı unutulmamalıdır.

Kurum ve kuruluşlar gibi tüm örgütlü yapıların verimliliği, çevreye uyumu ve varlığını sürdürebilmesi üst kademe yönetimlerin belirlediği stratejilere ve bu stratejilerin uygulamadaki başarısına bağlıdır. Üst yönetimin dış çevre ile etkileşimi ve çevresel koşullardaki değişimi takip edebilmesi doğru stratejileri belirleyebilmesinin temel dayanak noktalarındandır. Hesap verebilirlik ve şeffaflık için doğru bütçeleme, çevreye uyum ve gelişmeleri takip edebilmek için ise mevzuat değişikliklerinin izlenebilmesi bu noktada büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Üst kademe kamu yönetici adaylarının eğitimlerinin önemli bir parçası olarak yasama faaliyetlerinin yürütüldüğü Türkiye Büyük Millet Meclisinin yapısı,

görevleri ve yetkileri ile kanun yapım ve denetim süreçlerine ilişkin doğru ve yeterli bilgileri edinebilmeleri amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinde en az dört ay süreyle (her yıl yasama takviminin başlangıcı olan 1 Ekim tarihini takip eden süreçte komisyon ve genel kurul çalışmalarını izleyebilecek pozisyonda) görevlendirilmeleri önem arz etmektedir.

Üst kademe kamu yöneticileri ile kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapacak her kademedeki yöneticilerin eğitimi kurumsallaşmış bir yapı içerisinde sürdürülmelidir. İhtiyaç duyulan bu sistemde dönemi itibarı ile başarılı bir eğitim öğretim sürecini ihtiva eden Enderun; öğrenci kaynağı, eğitim süresi, eğitim programı, eğiticileri, yöneticileri, yetiştirme süreçleri ile mezuniyet ve istihdamı içeren '*çıkma*' gibi sistemin temel özellikleriyle örnek alınabilir bir yapı olarak değerlendirilmiştir.

Enderun Mektebi'nin eğitim modelinde büyük bir imparatorluğun hükmettiği coğrafyadan seçilerek gelmiş yetenekli öğrencilerin var olan tüm imkânlarla eğitildiği görülmektedir. Bu duruma ek olarak bugün zorunlu eğitim öğretim çağında olan kitlenin büyüklüğünü de değerlendirmeye aldığımızda günümüz eğitim kurumlarının Enderun Mektebi ile aynı başarıyı göstermesini beklemek pek gerçekçi olmayacaktır (Ödemiş, 2014:72). Ancak, Cumhurbaşkanlığı üç (3) numaralı kararnamesinde belirtilen mevzuata uygun olarak oluşturulacak yeni bir sistemle üst kademe kamu yöneticisi yetiştirme zorunluluğunun yurt içi ve yurt dışındaki üstün yetenekli insan kaynağının tespiti ve değerlendirilmesine imkân sağlayacağı unutulmamalıdır.

Yüksek kademe kamu yöneticisi yetiştirmek amacıyla Cumhurbaşkanlığına doğrudan bağlı olarak yeni bir eğitim kurumu kurmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin yürütme kuvvetinin Cumhurbaşkanlığı Makamında temsil ediliyor olmasıdır. Cumhurbaşkanlığı makamı nezdinde *tekleşmiş* bir lisansüstü eğitim uygulaması "*Yüksek Kademe Kamu Yöneticisi Yetiştirme Akademisi*" isminde olmalıdır. Bu ismin önerilmesinin ilk sebebi tüm memurluk sistemi içinde istidam edilen personeli kapsamayacak oluşudur. İkinci sebebi ise bu eğitimin asgari lisans eğitim seviyesinin üstüne eklenerek tam bir *yetiştirmeyi* amaçlıyor olmasıdır. Örgütlenme şekline geldiğimizde ise Akademi sıfatının seçilmiş olması kelimenin etimolojik kökenine (Plato akademisinden günümüze değin) atfen evrensel bir yönetim

paradigmasından etkilenecek olmasıdır. Cumhurbaşkanlığına bağlı bu kurum yönetici adaylarının seçilme, yetiştirilme ve yeterliliğiyle ilgili sınavlar sürecinde geçerli, güvenilir ve adil bir ölçme konusunda Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) ile birlikte çalışmalıdır. Yine bu kurum yaşam boyu öğrenme ilkeleri kapsamında öğrenci potansiyellerini takip edebilmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığıyla (MEB) veya diğer kamu ve özel kişi ve kuruluşlarıyla işbirliği halinde çalışmalarını yürütmelidir.

Çalışmaların bir akademik takvim çerçevesinde yürütülmesi öğrenenlerin hazırlık yapabilmelerine imkan verecektir. Mesleki ve teknik alanlara ilişkin kamu hizmeti veren çalışanların yönetici yetiştirme eğitimlerinden geçirilerek önce alt ve orta kademe yöneticiliğinde görevlendirilmeleri sağlanmalı, daha sonra gerekli şartları taşımaları halinde Yüksek Kademe Kamu Yöneticisi Yetiştirme Akademisine alımları yapılmalıdır.

4.1. İnsan Kaynağı

Enderun Mektebi'ndeki devşirme sistemi veya pençik sistemindeki gibi küçük yaştaki çocukların öğrenci olarak alımı günümüz Türkiye'sinde elbette mümkün değildir. Ancak, üst kademe yönetici yetiştirme okullarına kabul edilecek her seviyedeki öğrencinin seçimi tüm dünyada MEB, Büyükelçilikler, Maarif Vakfı ve başka kurum/kuruluşlar aracılığıyla yerine getirilebilir.

Enderun Mektebi ile Bilim ve Sanat Merkezlerini (BİLSEM) konu alan bir araştırma süreçte farklılıkları barındırmakla beraber her iki sistemin de öğrenci seçimindeki hassasiyet ve titizlik; fen bilimleri ve sanat alanında verilen dersler ile öğrencilerin başarı değerlendirmesi ve yaş sınırlaması gibi yönlerden benzerlik gösterdiğini ortaya koymuştur (Tuncay, 2015:67,68). Bu yönüyle MEB tarafından örgün eğitim sisteminde, tüm öğrencilerle aynı müfredata tabi tutulan fakat diğer öğrencilerden ayırt edici bireysel özelliklere sahip öğrencileri değerlendirmeyi amaçlayan BİLSEM öğrencilerinin performansı ve Liselere Geçiş Sistemi (LGS) merkezi sınavıyla yerleşen öğrencilerin performansı izlenmeli ve değerlendirilmelidir. ÖSYM tarafından yapılan Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) ile yerleşen öğrencilerin performansı da mutlaka izlenmeli ve değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme ve gözlemler sonunda belirgin özellikleriyle öne çıkan öğrencilerin üst kademe insan kaynağı yetiştiren okula

devamına ilişkin süreç oluşturulmalı ve takip edilmelidir. Yüksek kademe kamu yöneticisi olarak görev alabilmenin ön şartları arasında bu Akademideki eğitimi başarıyla tamamlama mutlaka yer almalıdır. İstisnai uygulamalar olacaksa bile çok sıkı şartlara bağlı olmalıdır. Adaylar akademiye, üniversiteden mezun olduktan sonra doğrudan, halen kamu hizmetinde çalışırken veya dışarıda özel sektörde mesleki yaşamını sürdürürken katılabilmelidir.

Dil eğitiminin önemi ve farklı ülkelerin kültürel özelliklerinin bilinmesinin katma değeri göz önünde tutularak Maarif Vakfı tarafından yurt dışında açılan okullarda eğitim gören üstün yetenekli Türk öğrencilerin tespiti yapılarak eğitimi takip edilmeli, Büyükelçilikler aracılığıyla bu öğrencilerin üst kademe insan kaynağı yetiştiren okula devamına ilişkin işlemler yürütülmelidir.

Öğrenim hayatlarının hangi aşamasında tespit edilirse edilsin bu öğrenciler ihtiyaç halinde burslarla desteklenmeli, projelerde görevlendirilmeli ve gerek okulun tavsiyesi, gerekse davet usulüyle yönetici yetiştirmeyi amaçlayan modern eğitim programlarının uygulandığı sisteme dahil edilmelidir. Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca, Milli Eğitim Bakanlığı, Maarif Vakfı ve Üniversitelerin eğitim süreçlerinde üstün yetenek ve akademik başarılarıyla ön plana çıkan öğrencilerinin kamuda istihdam edilenleri değerlendirilmek ve gerektiğinde davet edilmek üzere düzenli aralıklarla Yüksek Kademe Kamu Yöneticisi Yetiştirme Akademisine bildirilmelidir. Akademinin yapacağı bu davet bilgilendirme, ön mülakat ve yapılacak sınava davet süreçlerini içermelidir.

Yüksek Kademe Kamu Yöneticisi Yetiştirme Akademisinin insan kaynağı, Enderun Mektebi'nden farklı olarak sadece erkekler arasından değil herhangi bir ayırım yapmadan tüm üstün yeteneklilerin veya kurumların orta kademe yöneticileri ile özel sektörden (yurt dışı veya içinden) en az lisans mezunu olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasından karşılanmalıdır.

4.2. Başvuru ve Sınav

Sınava başvuracak adaylarda; üst seviye yabancı dil yeterliliği, yaş, kamu veya özel sektörde en az beş yıl çalışma tecrübesi, olumlu performans (kamu çalışanları için sicil amirinin vereceği puan, özel sektör için referans mektubu), herhangi bir suç/fiil nedeniyle (hükmün açıklanmasının geriye bırakılma halleri dahil) adli ve idari cezası bulunmama şartları aranmalıdır. Yüksek Kademe Kamu

Yöneticisi Yetiştirme Akademisi tarafından her yıl yapılacak sınava 40 yaşını tamamlamamış adaylar en fazla beş kez girebilme hakkına sahip olmalıdır.

Sınav, adayların hazır bulunuşluk ve bilişsel yeterliliklerini ölçen birinci aşama ve adayı tanıma, uygunluğunu tespiti içeren bireysel değerlendirme aşamalarından oluşmalıdır. Sınavda kullanılacak ölçme araçlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında MEB, ÖSYM ve Üniversitelerden destek alınmalıdır.

4.3. Eğitimin İçeriği

Akademide eğitim süresi en az iki yarıyılı ders olmak üzere dört yarıyıldan oluşmalıdır. İlk iki dönemde teorik dersler, üçüncü dönem uygulamalı eğitimler ve eğitim gezileri, dördüncü dönemde ise staj ve değerlendirmeden oluşmalıdır. Eğitim sürecinde katılımcıların etkin olarak rol alması sağlanmalıdır. Eğitim sadece kuramsal değil bireysel farklılıkları da gözeterek şekilde uygulamaya dayalı olmalıdır.

Ders müfredatında; kamu hukuku, idare hukuku gibi hukuk derslerinin yanı sıra uluslararası ilişkiler, yönetim ve organizasyon, planlama, liderlik, proje döngüsü, etkili konuşma, mali mevzuat, iletişim, koordinasyon, istatistik, etik, bürokrasi, kriz yönetimi, bilimsel araştırma yöntemleri, yazışma ve protokol kuralları gibi derslerin bulunması gerekmektedir. Üst seviye bir mesleki eğitim düzenlemesi olan sistem temelde yetişkin öğrenenleri kapsadığından eğiticilerin kolaylaştırıcı rolüyle katılanların tecrübesinden yararlanması önemlidir. Katılanların geçmiş öğrenmelerinin önemi asla göz ardı edilmemelidir. Üst kademe yönetici adayının aldığı teorik eğitimleri destekler nitelikte eğitim gezilerine katılması ve süreci raporlaması sağlanmalıdır. Eğitsel geziler, planlı olmak kaydıyla yasama faaliyetlerinin her aşamasını (komisyonlar, alt komisyonlar, genel kurul faaliyetleri), yöneticinin alanıyla ilgili çalıştay ve konferansları kapsamalıdır. Kriz Yönetimi, etkili konuşma, yazışma gibi derslerin değerlendirme aşamasında uygulamaya mutlaka yer verilmeli ve değerlendirmeler mümkün olduğunca uzmanlardan oluşan bir heyet tarafından yapılmalıdır.

4.4. İstihdam

Üst kademe kamu yöneticilerinin belirlenmesinde ve atanmasında öncelikli kaynak bu eğitimi başarı ile tamamlayanlar olmalıdır. Yukarıda belirtildiği üzere istisnai atama ve görevlendirmeler sıkı şartlara bağlanmalı ve mutlaka hukuki

düzenleme yapılmalıdır. Okulun özel nitelikli bir okul olduğu unutulmamalı, bu yönüyle amacına uygun olarak yetiştirilen insan kaynağının da istihdamda en iyi şekilde değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Temelde aynı eğitimi almış farklı kurumların üst yöneticilerinin görev aldığı bürokratik alan verimli, etkin ve rasyonel çalışma ortamları oluşturacaktır. Enderun Mektebi'nin yüz yıllar boyunca yönetici yetiştiren bir okul olması ona atfedilen değerle doğrudan bağlantılıdır. Amacı üst kademe kamu yöneticileri ile ilgili usûl ve esaslar ile kamu kurum ve kuruluşlarında atama usûl ve esaslarını belirlemek olan 3 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin ekli cetvellerindeki kadro ve görevlerin sayısı ile görev süreleri Yüksek Kademe Kamu Yöneticisi Yetiştirme Akademisinde eğitim-öğretime katılacak adayların sayısının tespitinde belirleyici rol oynamalıdır.

4.5. Denetim ve Kontrol

Günümüzün rekabetçi ve dinamik dünyasında, en az özel sektör kadar kamu sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların da misyonunu ve amacını oluşturan taahhütlerinin, hedefleri ve hedefleri yerine getirme yeteneğinin sürekli olarak değerlendirmesi gereklidir. Stratejik hedeflerine ulaşmak için desteklenmesi gereken kurumsal eksikliklerin tespiti ile mevcut kaynakların ve yeteneklerin kapsamlı olarak değerlendirmesi esastır. Bu kapsamda Yüksek Kademe Kamu Yöneticisi Yetiştirme Akademisi'nin tüm faaliyetlerini denetleyecek sistemin işlerliği ve gelişimine katkı sağlayacak bir kontrol ve yürütme mekanizmasının oluşturulması gerekir.

Bu İcra Kurulunda Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı, Milli Eğitim, Çalışma ve Sosyal Hizmetler, Dışişleri Bakanlıkları temsilcileri, Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) temsilcisi ve Yüksek Kademe Kamu Yöneticisi Yetiştirme Akademisi Başkanı yer almalıdır. Kurulun sekretarya işlemleri Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı tarafından yürütülmeli, Kurul olağanüstü durumlar haricinde yıllık hazırlanan takvime bağlı olarak düzenli aralıklarla (örn. iki ayda bir) toplanmalı, Kurul gündemi Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı tarafından oluşturulmalıdır.

Ayrıca üst kurul Cumhurbaşkanlığı Makamına sunulmak üzere düzenli olarak ve ayrıca talep halinde derhal danışma, denetim ve tavsiye raporları hazırlamakla görevli olmalıdır. Kurulun karar ve tavsiyelerinin Akademi için bağlayıcılığı olmalıdır.

SONUÇ

Yetişkin eğitiminin nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili pek çok çalışma yapılmış ve çeşitli varsayımlar ortaya konulmuştur. Tek bir doğru yöntem ve yol ortaya konulamamakla birlikte bu akademide öğrenim göreceklarin yasal, fiziksel, psikolojik ve sosyolojik açıdan yetişkin bireyler olduğu gerçeğinden hareketle tasarlanacak öğrenme deneyimlerinin yetişkin eğitimi ilkeleriyle örtüşmesinin yararlı olacağı değerlendirilmiştir.

Yetişkinler bir konuda öğrenmeye başlamadan önce neyi, neden ve nasıl öğreneceklerini bilmeye ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle akademik takvim ve diğer açıklamalarla süreç hakkında bilgilendirilmeleri önemlidir. Kendi yaşamlarıyla ilgili sorumlulukları alma eğilimindeki yetişkinlerin gerçek yaşamda karşılaşacakları problemlerle başa çıkmalarına katkı sağlayacak eğitimlere ilgi duydukları unutulmamalıdır. Bu nedenle öğrenme yönelimleri sorun ya da problem merkezlidir. Her yetişkin yaşamı boyunca edindiği bilgi ve tecrübeleri öğrenme ortamına getirecektir. Eğitimin bu zengin kaynaktan yararlanılacak şekilde olabildiğince kişiselleştirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca yetişkinlerin öğrenme motivasyonunda terfi, daha iyi bir iş, daha yüksek bir maaş gibi dış güdüleyicilere göre işinde mutlu olma ve yaşam kalitesi gibi içsel baskıların daha etkili olduğu unutulmamalıdır.

Başta kamuda olmak üzere her alanda üst düzey yöneticilerin tespiti, görevlendirilmesi ve yer değiştirmelerinde gerekli eğitimlerden geçmiş olmanın ve liyakatin esas alınıyor olması özelde kurumlarda, genelde ise devlette kaynakları da içeren yönetsel süreçlerde arzu edilen etkinlik ve verimliğe ulaşmanın ön şartıdır. Bu çerçevede dünya tarihinde önemli bir yeri olan Osmanlı İmparatorluğunun uzun yıllar başarıyla hükmettiği dönemin en bilinen eğitim öğretim kurumlarından birisi olan Enderun Mektebi'nin incelenmesinin ve örnek alınabilecek yönlerinden faydalanılmasının ülkemizde devletin idari teşkilatları için önemli bir kazanç olacağı değerlendirilmiştir.

Enderun Mektebi'nde eğitim öğretimle ilgili bütün faaliyetlerin üst seviyede ve uygulamalı olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu Enderun Mektebi'nde uygulanan eğitim anlayışının başarıya ulaşmasının altında yatan bir dizi önemli unsur dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki ve belki

de en önemlisi sistemin başarısındaki en önemli unsur öğrencilerin seçimindeki hassasiyettir. Oluşturulan kurullarca yapılan seçimlerin bir sistem dahilinde ve belirlenmiş kriterler doğrultusunda gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Sistemde öğrenenlerin bireysel ilgi ve yeteneklerinin desteklendiği, mutlaka güzel sanatlarla ilgilenmesinin sağlandığı, çok yönlü bir gelişimin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Sınıf atlamada zaman ve yaş sınırlamasından daha çok liyakatin ve objektif değerlendirilen başarının esas alınması dikkat çekmektedir. Eğitimle ilgili çalışmalarda 19. Yüzyılda ve özellikle 20. yüzyılın başlarında yetişkin eğitimi alanında kendine yer bulan bireysel farklılıkların Enderun sisteminin planlı, sürekli ve vazgeçilmez bir parçası olmasının üzerinde önemle durulmalıdır.

Enderun Mektebi'nde alanında uzman ve döneminin seçkin öğrencilerin görev alması, başarılı öğrencilerin daha alt düzeydeki öğrencilere rehberlik yapıyor olması ve bütün eğitim süresinin programlı, dengeli gelişim üzerine kurulu olması bugüne dair bir modellemede dikkate alınması gereken noktalar dır.

Araştırma sonunda dünyada üst kademe yönetici yetiştiren ve araştırmaya dahil edilen günümüz eğitim kurumlarının uygulamada öğrencilerin seçiminden istihdamına Enderun tarzı uzun bir eğitim öğretim sürecini yürütmedikleri anlaşılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer ilgili birimler tarafından örgün eğitim sisteminde tespiti yapılan üstün yetenekli öğrencilerin geliştirilen bilişsel özelliklerinin, yurtdışında yaşayan yetenekli Türklerin yurtdışında bulundukları süre zarfında elde ettikleri tüm kazanımlarının ve bu sisteme dâhil edilen her bireyin nitelikleri ülkemizde kamu yönetiminin istenilen noktaya getirilmesine katkı sağlayacaktır. Yönetici yetiştirmek üzere kurulmuş tüm sistemlerin tek çatı altında yeniden yapılandırılması ve kontrolü başta zaman olmak üzere nitelikli iş gücünü de içeren kaynakların etkin ve verimli kullanımına katkı sağlayacak ve büyük ölçüde kaynak israfının da önüne geçecektir. Oluşturulacak merkezi yapının yönetsel sisteme belki de en önemli katkısı doğru ve sürekli yapılan ihtiyaç analizleriyle olası kriz durumlarına hazırlıklı olunmasını sağlayacak oluşudur. Sürdürülebilir büyüme ve istikrar gibi anahtar kavramların kamu yönetimi başta olmak üzere çalışma yaşamının her alanında hayata geçirilmesinin yetkin personelin istihdamından geçtiği unutulmamalıdır.

Cumhurbaşkanlığına doğrudan bağlı olarak kurulacak Yüksek Kademe Kamu Yöneticisi Yetiştirme Akademisi ile ulusal veya uluslararası alanda kamu veya özel sektörde çalışan yetenekli yöneticilerin üst kademe kamu yöneticisi olarak değerlendirilmesi her alandaki çalışmalara ülkemiz adına katkı sağlayacaktır. Günümüz şartları belirli alanlarda (eğitim, sağlık, güvenlik vb.) devlet kurumlarının özel sektör kuruluşları ile iç içe faaliyet göstermesini zorunlu kılmıştır. Ortak amaçlara yönelik daha güçlü ve rekabetçi bir yapı ile bu işlevleri yerine getirebilecek birlikte hareket etme kapasitesine sahip yönetim ağının gerekliliği kendini bu noktada da göstermektedir. Yönetim kademesinin bu alanda eğitim almış kimselerden oluşturulması gerekliliğinden hareketle devletin üst düzey yönetici kademesinde görev alacak herkesin bir sistem dahilinde küçük yaşlardan itibaren tespit edileceği, yetenekleri doğrultusunda yönlendirileceği, eğitimi ve istihdamı da dahil olmak üzere bireysel farklılıklarının göz önünde bulundurulacağı bir eğitim öğretim yapısına olan ihtiyaç çok açıktır. Enderun sisteminin temel dinamiklerinden kazanım sağlayarak, üst kademe yöneticisi yetiştirmeye ilişkin yeni bir eğitim modeli oluşturmanın ülkemizin uzun vadeli menfaatleri açısından olumlu sonuçlar doğuracağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Akçakaya, M. (2018). *Türk-İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Akkutay, Ü. (1984). *Enderun Mektebi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No:38.

Akyüz, Y. (1982). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: A.Ü.S.B.F. Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi.

Baykal, İ. H. (1953). *Enderun Mektebi Tarihi*. İstanbul: Halk Basımevi.

Ecole Nationale d'Administration (ENA, 2020). <https://www.ena.fr/eng/Concours-Prepas-Concours/Competitive-entrance-examinations> (Erişim tarihi: 12.05.2020).

Ecole Nationale d'Administration (ENA, 2020a). <https://www.ena.fr/eng/Concours-Prepas-Concours/Competitive-entrance-examinations/The-students-examination> (Erişim tarihi: 12.05.2020).

Ecole Nationale d'Administration (ENA, 2020b). <https://www.ena.fr/eng/Concours-Prepas-Concours/Competitive-entrance-examinations/Career-civil-servants-examination> (Erişim tarihi: 12.05.2020).

Ecole Nationale d'Administration (ENA, 2020c). <https://www.ena.fr/eng/Concours-Prepas-Concours/Competitive-entrance-examinations/The-troisieme-concours> (Erişim tarihi: 12.05.2020).

Ecole Nationale d'Administration (ENA, 2020d). <https://www.ena.fr/eng/Formation-initiale/Professions-and-careers> (Erişim tarihi: 12.05.2020).

Ekiz, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Eton College (Eton, 2020). <https://www.britannica.com/topic/Eton-College> (Erişim tarihi: 15.06.2020).

Eton College (Eton, 2020a). <https://www.etoncollege.com/EtonsAims.aspx?nid=7228fed0-c26f-4dd6-ae1d-db79bdcac748> (Erişim tarihi: 15.06.2020).

Günay, Ö. F. (2004). *Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güngör, T. (2007). *Enderun Saray Mektebinde Has Oda Teşkilatı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Işık, A. ve Güneş, E. (2017). "Türk Tarihinde Özel Yeteneklilerin Eğitimi: Osmanlı Enderun Mektebi". *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, (Aralık, 4/3), 1-13.

İnalçık, H. (2016). *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları.

İpşirli, M. (1995). "Enderun". *TDV İslam Ansiklopedisi (11.Cilt)*, 185-187. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/11/C11004135.pdf> (Erişim tarihi: 02.12.2021).

Jarvis, P. (2005). *International Dictionary of Adult and Continuing Education*. Taylor&Francis.

Karasar, N. (1991). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara.

Kılıç, C. (2010). *Enderun Mektebi Örnekleminde Günümüz Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü.

Knowles, M. S. (1973). *The Adult Learner: A Neglected Species*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED084368.pdf>. (Erişim tarihi: 02.10.2019).

Knowles, M. S., Holton, E. F. ve Swanson, III R. A. (2005). *The Adult Learner. Sixth Edition*. Elsevier.

Köç, A. (2013). *Ayine-i Derun*. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın/137.

Kurban, S. (2016). “Tanzimat Sonrası Dönemden Günümüze Üst Düzey Yönetici Eğitimi”. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 71-81.

Miser, R. (1999). *Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Office of Personnel Management (OPM 2020). <https://www.opm.gov/services-for-agencies/center-for-leadership-development/federal-executive-institute/> (Erişim tarihi: 15.05.2020).

Office of Personnel Management (OPM 2020a). <https://lab.opm.gov/our-services/> (Erişim tarihi: 15.05.2020).

Oğuz, M. (2008). *Osmanlı Devletinin Yükselme Döneminde Enderun Saray Okulunun Yeri ve Önemi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Okçabol, R. (1994). *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*. İstanbul: Der Yayınları.

Ödemiş, İ. (2014). “Enderun Mektebi ve Demokratik Eğitim Modeli Perspektifinden Mesleki Eğitim: Teorik Bir Çözümleme”. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, (Cilt 3, Sayı 3), Makale No 6, 65-75.

Sayıştay Başkanlığı (2013). Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü 2012 Yılı Denetim Raporu. https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/62643830/files/raporlar/kid/2012/%C3%96zel_B%C3%BCt%C3%A7eli_%C4%B0dareler-B/TODAIE.pdf (Erişim tarihi: 12.02.2020).

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07031350_bilsem_yonergesi.pdf (Erişim tarihi: 10.09.2019).

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşum ve Dönüşümü*. 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Timur, T. (1994). *Osmanlı Toplumsal Düzeni*. 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları: 99.

Toynbee, A. J. (1999). *Türkiye, Bir Devletin Yeniden Doğuşu*. (Çeviren: Kasım Yargıcı) İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.

Tuncay, A. (2015). *Enderun Mektebi İle Bilim ve Sanat Merkezlerindeki Üstün Yetenekli Öğrencilere Verilen Fen Bilimleri Eğitiminin Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turan, Ş. (2018). *Enderun Eğitim Sisteminin Türk Eğitim Sisteminde Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkiye Adalet Akademisi Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/05/20190502-1.pdf> (Erişim tarihi: 22.09.2019).

Türkiye Maarif Vakfı Kanunu, Kanun Numarası: 6721. <https://turkiyemaarif.org/page/51-tmv-kanunu-11> (Erişim tarihi: 10.08.2019).

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usûllerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. <http://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.3.pdf> (Erişim tarihi: 27.09.2019).

Willis, P., Harris, R. ve McKenzie, S. (2009). *Rethinking Work and Learning*. Adult and Vocational Education, Springer.

Araştırma Makalesi / Research Article

**AFAD'IN SURIYELİ SIGINMACILARA YÖNELİK FAALİYETLERİ
ÜZERİNDE İNSANÎ GÜVENLİK KAVRAMI BAĞLAMINDA BİR
İNCELEME¹**

Hacer KAYA*
Hüseyin ARAS**

Öz

Suriye Arap Cumhuriyeti'nde yaşanmış olan istikrarsızlıktan dolayı Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların insanî nitelikteki bazı ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından gerçekleştirilmiş olan bazı faaliyetler bu çalışmada “insanî güvenlik” kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Çünkü Suriye'den Türkiye'ye gelen sığınmacılar bir yandan “bir insanlık meselesi”dir, diğer yandan “bir iç güvenlik konusu”dur.

Çalışmada “insanî güvenlik” kavramı içerisinde temellendirilmiş olan yedi alt kategoriden dördüne odaklanılmıştır. AFAD tarafından Suriyeli sığınmacıların ekonomik güvenliklerinin, sağlık güvenliklerinin, gıda güvenliklerinin ve kişisel güvenliklerinin sağlanıp sağlanmadığını belirlemek çalışmanın en temel amacıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriyeli sığınmacılar konusunu iç güvenliği gereğince başarılı bir şekilde yönetip yönetemediğini elde edilen verilerden hareketle yorumlamak da çalışmanın amaçlarındandır.

Nitel bir araştırma olan çalışmada veriler iki farklı yöntemle toplanmıştır. “Görüşme Formu” araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacı tarafından geliştirilen ve birincil kaynak olan AFAD'dan veri elde etmek amacıyla kullanılan veri toplama aracıdır. Bundan başka, hem AFAD'dan elde edilen verileri teyit etmek hem de veri çeşitliliği sağlamak amacıyla ikincil kaynaklara da başvurulmuş, bu doğrultuda alan yazın taraması yapılmıştır. Toplanan veriler “verilerin azaltılması”, “verilerin sunumu”, “sonuç çıkarma ve doğrulama” kapsamındaki üç etkinlik basamağı çerçevesinde çözümlenmiştir.

¹ Bu çalışma ilk yazarın “Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların İnsanî Güvenliği: AFAD Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Yüksek Lisans, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Anabilim Dalı, hcrkya95@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6677-1524

** Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, huseyinaras06@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8117-6574

Elde edilen sonuçlar Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriyeli sığınmacılar konusunu hem bir insanlık meselesi olarak gördüğünü hem de bu konu nedeniyle potansiyel iç güvenlik meseleleri yaşanmasını engellemeyi başardığını göstermektedir. Sonuçlar, benzer bir durumun gelecekte tekrar yaşanması halinde, sığınmacı konusunu yönetme hususunda Türkiye'de AFAD ile birlikte sorumlulukları bulunan Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülecek çalışmalara katkı sağlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler: AFAD, Suriyeli sığınmacı, İnsanî güvenlik, İç güvenlik, Terörizm

AN INVESTIGATION on AFAD'S ACTIVITIES for SYRIAN ASYLUM SEEKERS in THE CONTEXT of HUMAN SECURITY CONCEPT

ABSTRACT

In this study some activities carried out by the Directorate of Disaster and Emergency Management (AFAD) in order to meet some human needs of Syrian asylum seekers coming to Turkey due to the instability in the Syrian Arab Republic were examined within the framework of the concept of "humanitarian security". Because the issue of asylum seekers coming to Turkey from Syria is on the one hand "a matter of humanity", on the other hand it is "an issue of internal security".

It has focused on four of the seven subcategories based on the concept of "humanitarian security" in the study. The main objective of the study is to determine whether the economic security, health security, food safety and personal security of Syrian asylum seekers can be ensured by AFAD. It is also objective of the study is to interpret using obtained data whether the State of the Republic of Turkey was able to successfully the problem of Syrian asylum seekers according for the internal security.

In the study, which was a qualitative research, the data were collected in two different methods. "Interview Form" is a data collection tool developed by the researcher in accordance with the purpose of the research and used to collect data from the primary source. In order to confirm the data obtained from the primary source and to provide a variety of data, secondary sources were

also referenced and the field was scanned accordingly. The collected data were resolved within the framework of three activity steps within the scope of “data reduction”, “presentation of data”, “conclusion and verification”.

The findings are proved that the State of the Republic of Turkey sees the issue of Syrian refugees both as a humanitarian issue and has succeeded in preventing potential internal security problems due to this issue. The results will contribute to the studies to be carried out by the Directorate of Migration Management, which has responsibilities together with AFAD in Turkey, in terms of managing the refugee issue, in case a similar situation occurs again in the future.

Keywords: *AFAD, Syrian asylum seeker, Humanitarian security, Internal security, Terrorism*

GİRİŞ

Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmaları 2010 yılının son aylarında başlamıştır. Protestoların, mitinglerin, gösterilerin ve iç çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bu halk ayaklanmalarının amacı, bazı Arap ülkelerinde liderlerin, rejimlerin, ekonomik ve politik yapının değişmesini sağlamaktır. Yolsuzluklar, işsizlik sorunu, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, insan onuru, özgürlükler vb. gibi gerekçelerle harekete geçen halk kitleleri, ülkelerindeki liderlerin devrilmesi sayesinde amaçlarına ulaşabileceklerini düşünmüşlerdi. Ancak bazı ülkelerde liderler devrilmiş ve müteakiben serbest seçimler yapılabilmiş olsa da her şey beklendiği gibi gerçekleşmemiştir. Bu halk ayaklanmaları, amaçlarıyla örtüşmeyen sonuçlara da sebep olmuştur.

Arap coğrafyasındaki bu halk ayaklanmalarının 2011 yılının ortalarından itibaren etkisini göstermeye başladığı devletlerden biri Suriye Arap Cumhuriyeti'dir. Ülkenin tamamında etki gösterdiği söylenemese de mevcut iktidarın değişmesini, insan haklarının kullanılmasını, gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılmasını vb. isteyen Suriye halkının bir bölümünün bu süreçteki eylemleri ve gösterileri Suriye'de yıllarca süren bir istikrarsızlığın sebebidir. Bu istikrarsızlığın bir sonucu olarak Suriye'den başka ülkelere kitlesel göçler gerçekleşmiştir. Bu göçlerin hedefindeki ülkelere biri Türkiye olmuştur.

Suriye'deki istikrarsızlığın Türkiye'ye doğru sebep olduğu ilk kitlesel göç hareketi 29 Nisan 2011 tarihinde gerçekleşmiştir. İlk kez bu tarihte 252 kişiden oluşan grup Hatay'ın Yayladağı ilçesinden girerek Türkiye'ye sığınmıştır. Suriye'den Türkiye'ye gelen sığınmacı² sayısı 2012 yılında 14.237, 2013 yılında 224.655, 2014 yılında 1.519.286, 2015 yılında 2.503.549, 2016 yılında 2.834.441, 2017 yılında 3.426.786, 2018 yılında ise 3.623.192 kişiye ulaşmıştır. 2019 yılında 3.576.370 kişiye gerilemiş olan sığınmacı sayısı 2020 yılında bir miktar artarak 3.641.370 olmuştur. 10 Şubat 2021 tarihi itibarıyla Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sayısı 3.653.619'dur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)³.

² Suriye'de yaşanmış olan istikrarsızlık nedeniyle Türkiye'ye gelen kişiler için Türk hukuk sisteminde "sığınmacı" statüsü bulunmamaktadır. Buna rağmen çalışmada bu kişiler için yaygın günlük kullanımı nedeniyle "sığınmacı" kavramı kullanılmıştır. Kavram Türk hukuk sisteminde "geçici koruma statüsü" altında bulunan Suriyelileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Ayrıca Türkiye'ye Suriye'den gelen sığınmacıların hepsinin Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşı (Suriyeli) olmayabileceği düşünülse de, çalışmada "Suriye'den gelen sığınmacılar" kavramı yerine "Suriyeli sığınmacı" kavramı kullanılacaktır.

³ 29 Ekim 2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile statüsü "Başkanlık" olarak değiştirilmiş olan kurumun çalışmanın hazırlandığı

Suriye'den çok sayıda sığınmacının Türkiye'ye gelmesi Türkiye'de sığınmacı konusuna dikkat çekmiş ve konunun yönetilmesini gerekli hale getirmiştir. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sayısının artması üzerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti hukuk sisteminde birtakım düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede 4.4.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesine dayanılarak hazırlanan ve 22.10.2014 tarihli ve 29153 numaralı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara "geçici koruma statüsü" verilmiştir. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ise bu statünün Suriyeli sığınmacılara verilmesiyle birlikte onlara yönelik tüm hizmetlerin koordinasyonu ile görevlendirilmiştir (AFAD, 2017:11). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara "geçici koruma statüsü" verilmesi, kitlesel olarak Türkiye'ye gelen sığınmacıların bireysel durumlarını değerlendirme imkânı bulunmamasının sonucudur. Onlara yönelik insanî güvenlik temelindeki hizmetler için AFAD'ın görevlendirilmesi ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriyeli sığınmacıların insanî nitelikteki bazı ihtiyaçlarının karşılanmasını bir vicdan meselesi olarak da değerlendirdiğini göstermektedir.

Çalışma AFAD'ın Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyetlerini insanî güvenlik kavramı bağlamında incelemektedir. Suriye'deki istikrarsızlık nedeniyle ülkelerinden göç ederek Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılar çalışmanın odak noktasıdır. Başka bir ifadeyle çalışmada AFAD'da kaydı bulunan sığınmacılar için Nisan 2011-Mart 2018 tarihleri arasında AFAD koordinasyonunda gerçekleştirilmiş olan faaliyetler incelenmiştir. İnsanî güvenliğin yedi alt kategorisinden olan ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği ve kişisel güvenlik (birey güvenliği) konuları AFAD'ın çalışmaları bağlamında incelenirken, siyasî güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevre güvenliği konuları çalışmanın kapsamına dâhil edilmemiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bir Uluslararası İlişkiler (Uİ) kavramı olarak "güvenlik", tanımı üzerinde devletlerce uzlaşma sağlanabilen kavramlardan biri değildir. Kavram uluslararası ilişkilerin öznesi ve başat unsuru olan devletlerin tehdit algılarına göre farklı anlamlar kazanabilmektedir. Uluslararası gelişmelere ilişkin millî

dönemdeki adı "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü" idi. Bu nedenle çalışmada kurumun statüsünün değişmesinden önceki adı kullanılmıştır. Güncel bir okuma kurumun yeni adı olan "Göç İdaresi Başkanlığı" biçiminde yapılabilir.

değerlendirmeleri, kısa ya da uzun vadeli politik hedefleri, küresel ya da bölgesel düzeylerdeki iş birlikleri, menfaatleri, çeşitli alanlardaki yarışmaları, nüfuz elde etme çabaları, demokratiklikleri vb. devletlerin bu kavramın tanımına ilişkin yaklaşımlarının önemli belirleyicileri olabilmektedir. Bu halde güvenlik kavramının devletler tarafından kabul görebilecek nitelikteki standart bir tanımının yapılmasının mümkün olmaması bir yana, Soğuk Savaş sonrası genişleyen ve derinleşen güvenlik anlayışlarının da etkisiyle devletlerin çok farklı bakış açıları ve refleksleriyle farklı güvenlik tanımları geliştirebildikleri görülmektedir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde güvenlik Bilgin'in (2010:76) de ifade ettiği üzere "muğlak" bir kavramdır. Kavramı betimlemek için kullanılabilen bu sıfat, tehdit algılarını anbean etkileyebilen küresel gelişmelerin süregittiği bir dünyada varlığını sürdürme gayretinde olan devletlerin neden kavram üzerinde standart bir tanım geliştiremediklerini açıklayabilir. Soğuk Savaş sonrasında güvenliğe farklı açılardan bakmanın zorunlu hale gelmiş olması, güvenliğin tanımsal boyutta "ne olduğu"na değil, işlevsel anlamda "ne anlam ifade etmesi ve neleri hedeflemesi gerektiği"ne odaklanılmasını sağlamıştır. Devletler için potansiyel tehdit niteliğine sahip olan olguların çeşitlendiği, bu nedenle tarihsel süreçte hâkim güvenlik anlayışı olan askerî güvenlik anlayışının tek başına sürdürülemezliği bu dönemden itibaren daha güçlü biçimde fark edilmeye başlanmıştır.

Kopenhag Okulu'nun güvenliğe yeni anlamlar kazandıran çalışmalarının etkisiyle insan, güvenlik alanında varlığı dikkate alınan bir referans nesnesi haline gelmiştir. İnsanların birtakım ihtiyaçlarının sağlanması sorumluluğunun devletlerde olduğu ilân edilmiş, devletler insanların yeni anlayış çerçevesinde güvenliğini sağlamakla yükümlü tutulmuştur. Kısaca özellikle 1990'lı yıllardan itibaren devlet odaklı güvenlik anlayışından insan (birey) odaklı güvenlik anlayışına geçiş yaşanmış; "insanî güvenlik" kavramı bu zeminde önem kazanmaya ve değer görmeye başlamıştır.

1.1. İnsanî Güvenlik Nedir?

İnsanî güvenlik silahlarla ilgili bir mesele değildir, insan yaşamı ve haysiyetiyle ilgilidir (UNDP, 1994:22). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (BMKP) 1994 yılındaki İnsanî Kalkınma Raporunda insanî güvenlik; ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, kişisel güvenlik (birey güvenliği), çevre

güvenliği, toplumsal güvenlik ve siyasî güvenlik olmak üzere yedi (7) başlık altında ele alınmaktadır (UNDP, 1994:24). Rapor insanî güvenliğin temel özelliklerini dört başlık altında toplamaktadır. Bu özelliklerden ilki, tüm insanlara yönelik tehdit bulunduğundan insanî güvenliğin evrensel bir sorun olmasıdır. Yoğunlukları yerlerine göre değişiklik gösterse de uyuşturucu, suç, çevre kirliliği ve insan hakları ihlâli her kesimden insanı ilgilendirmektedir. İkincisi, insanî güvenliğin bileşenlerinin birbirine bağlı olmasıdır. Üçüncüsü, insanların güvenliğinin dünyanın her yerinde tehlike altında olma ihtimalidir. Kıtık, hastalık, çevre kirliliği, uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm, etnik kökene dayalı çatışmalar ve toplumsal bölünme gibi sorunlar ulusal sınırları aşmaktadır. Dördüncüsü ise erken önleme müdahaleleriyle insanî güvenliğı sağlamanın kolay olmasıdır (UNDP, 1994:22).

BMKP'nin 1994 yılındaki raporuna göre ekonomik güvenlik, genellikle temel gelir kaynağına sahip olmak, ücretli bir işte çalışmak ya da mecbur kalındığında devlet tarafından finanse edilen kaynakların varlığından yararlanmaktır. Başka bir ifadeyle insanların temel gelirlerinin temin edilmesi ile hayatlarının belirli standartlar doğrultusunda sürdürülmesidir (UNDP, 1994:25).

Gıda güvenliğı, tüm insanların temel gıdalara fizikî ve ekonomik yönden erişiminin mümkün olmasıdır. Bununla birlikte satın alma yoluyla hazır yiyeceklerle ulaşılabilirliğin sağlanması ve yeterli gıda mevcudiyetinin bulunmasıdır. Rapor, dünyada gıda üretiminin artmasına rağmen kıtlık, yetersiz gıda dağıtımı, satın alma gücünün eksikliği gibi sorunların gıda güvenliğini tehlikeye attığını belirtmektedir (UNDP, 1994:27).

Sağlık güvenliğı, insanların hem doktora hem de ilaçlara erişimlerinin mümkün olması, bulaşıcı hastalıklardan ve salgınlardan korunması, temiz su kaynaklarının bulunması vb. gibi asgarî bir korumanın sağlanmasıdır. Buna ek olarak kadınların doğum esnasında hijyenik koşullar içinde olmalarının sağlanması, anne ölümlerinin yaşanmaması için doğum sonrası gelişen ani rahatsızlıklara kısa sürede etkili müdahalelerde bulunulması gibi hususlar da BMKP'nin 1994 yılında yayımladığı raporda sağlık güvenliğı kapsamında değerlendirilmektedir (UNDP, 1994:27-28).

Birey güvenliğı, insanlara yönelik fiziksel şiddetin önlenmesini hedefler. Şiddetin kaynağı siyasal şiddet uygulandığında devlet, devletlerarası çatışma ve

savaş durumlarında diğer devletler, etnik tabanlı problemlerde diğer insanlar olabilir. Ayrıca sokak çetelerinin, çevredeki suç işlemeye eğilimli kişilerin, tacize, tecavüze ve ailesi tarafından şiddete maruz kalan kadınların ve çocukların, intihara ve uyuşturucu kullanımına başvuran kişilerin yarattığı tehditler de insanlar için “birey güvenliği” açısından yönetilmesi gereken sorunlardır. Çünkü tehditler insanların korkusuzca yaşama haklarını elinden almaktadır (UNDP, 1994:30-31).

BMKP’nin 1994 yılında yayımladığı raporda insanî güvenlik bağlamında çevre güvenliği, toplumsal güvenlik ve siyasî güvenlikten de söz edilmektedir. Rapor, çevre güvenliğini, doğada gerçekleşen felaketlerin insan hayatına olan etkisi ve insanların çevreye verdikleri zararlar olarak tanımlamaktadır. Toplumsal güvenlik, insanların mezhepsel ve etnik şiddetten korunması ile geleneksel ilişkilerin ve değerlerin kaybının önlenmesidir. Siyasî güvenlik ise, temel insan haklarına saygı duyulan ve fikirlerin özgürce ifade edildiği bir toplumda insanların hayatlarını onurlu bir şekilde sürdürmelerinin sağlanmış olmasıdır (UNDP, 1994:28-33).

Tehdit algıları değiştikçe güvenlik kavramına ilişkin yaklaşımlar da değişime uğrayabilir. Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanların algıladıkları tehditler üzerinden karşılaştırma yapan Bilgin (2010:79) insanların yaşadıkları sorunların farklılık göstermesine bağlı olarak insanî güvenlik temelindeki ihtiyaçlarının farklılaştığını ifade eder. Aynı gelişmişlik ölçeğinde başka bir karşılaştırma yapmış olan Jackson (2017:163) ise savaş tehlikesiyle yaşamayan, yeterli miktarda gıdaya ve barınma imkânlarına sahip olan gelişmiş ülkelerdeki insanî güvenlik kavramının, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan askerî ve siyasî nitelikli tehditlerle barınma, sağlık, ekonomi bağlamındaki tehditleri hisseden insanların algıladıklarından farklı nitelik taşıdığını tespit etmektedir.

Alkire (2003:3-4) insan haklarının, insanî yeteneklerin kullanımına ilişkin fırsatların ve yaşamak için gerekli olan en temel ihtiyaçların karşılanmasını insanî güvenliğin gerekleri olarak görür. Bağbaşıoğlu (2017:512) kavramı, geleneksel olmayan ve bireyi merkeze alan ekonomik, siyasî baskı, çatışmalar, salgın hastalıklar, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı ve göç gibi tehditlerin konu edinildiği bir kavram olarak değerlendirir. Migiro (2012) ise bu kavramı “aç kalan bir aile için yemek, mülteci için barınacak yer ve sıradan bir insanın kendisini güvenli hissettiği bir yer, yoksul bir çocuk için okula gitme şansı” biçiminde örneklenmiştir.

Milyonlarca insan bulaşıcı hastalık, iç savaş, çevresel felaketler, kıtlık vb. gibi (Owen, 2004:374) sebepler yüzünden zararlar görmektedir. Bu nedenle insanî güvenlik kavramı, hastalıklardan insan kaynaklı çevre felaketlerine, terörizmin yol açtığı insanlık trajedilerinden nükleer veya küçük silahların çoğalmasına kadar birçok konuyu içerisinde barındırmaktadır (Hampson, 2008:238). Kavramın çok geniş bir anlam içeriğine sahip olmasına ve giderek daha fazla önem kazanmasına yol açan etkenler bulunduğu da bilinmektedir. Buna göre Acharya (2001:9) insanî güvenlik kavramının içeriğinin zenginleşerek daha fazla önem kazanmasına dört sebebin etki ettiğini belirtmektedir. Bu sebeplerden ilki devletlerarası ve devlet içi çatışmaların artması, ikincisi demokratikleşmenin yayılmaya başlaması, üçüncüsü ağır insan hakları ihlallerinin yaşanması ve insanî müdahalenin ortaya çıkması, dördüncüsü ise yoksulluğun yaygınlaşması, işsizlik ve küreselleşmedir.

1.2. İç Güvenlik Konusu Bağlamında Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algılar ve Toplumsal Gerçeklik

Erdoğan (2017:23) tarafından yapılmış olan bir çalışmaya göre, Türk halkının % 86,2'si sığınmacıların devletten yardım alarak, % 65,1'i ise dilenerek geçimlerini sağladıklarını düşünmektedir. Çalışmayan ve Türkiye'den yardım bekleyen sığınmacılar bu nedenle Türk halkının gözünde ülke ekonomisine yük olarak görülmektedir. Bununla birlikte Erdoğan'ın (2017:25) anılan araştırmasına göre Türk halkının % 54,6'sı sığınmacılara Türkiye'de kesinlikle çalışma izni verilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Tunca (2019:96-99) tarafından Çanakkale ve Balıkesir'de 785 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ile "kişi bazlı" olmak üzere yüz yüze yapılmış olan araştırmada da, araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının % 74,4'ünün Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki işsizliği artırdığını düşündüğü tespit edilmiştir.

Erdoğan (2020:83) tarafından 26 ilde 2.089 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ile 2017 yılında "kişi bazlı" olmak üzere yüz yüze yapılmış olan ve Türk halkı içinde Suriyeli sığınmacıların yarattığı kaygıyı beş (5) puan üzerinden değerlendiren saha çalışmasında ise, Suriyeli sığınmacıların şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlâkı ve huzuru bozduklarını düşünen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının puan ortalaması 3,4 puan olarak bulunmuştur. Yine Erdoğan (2020:83) tarafından aynı 26 ilde 2.271 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ile bilgisayar destekli yüz yüze anket yöntemi ile gerçekleştirilmiş olan araştırmada

2020 yılına gelindiğinde aynı konudaki algıya ilişkin oranın 0,3 puan artarak 3,7 puana yükseldiği görülmüştür.

Erdoğan (2020:88) tarafından 26 ilde 2.271 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ile yüz yüze gerçekleştirilmiş olan çalışmada, araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının % 43,5'i "hırsızlık", % 40,5'i "sataşma/taciz" ve % 38,2'si ise "şiddet" olmak üzere son 5 yıl içinde Suriyeli sığınmacılardan bizzat kendisinin, ailesinin veya çevresindekilerin zarar gördüğünü belirtmiştir. Tunca (2019:96-99) tarafından Çanakkale ve Balıkesir’de yapılmış olan araştırmada da, araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının % 52,4’ü Suriyeli sığınmacıların darp, kavga, gasp vb. gibi suçlarla şahsî güvenliklerini tehdit ettiklerini belirtmiş, aynı araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yine % 52,4’ü ise Suriyeli sığınmacıların gelişi ile hırsızlık/kundaklama olaylarının arttığını ifade etmiştir.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de karışıkları suçlara ilişkin bazı örneklerle medyada rastlanmaktadır. Örneğin, Suriye’deki bir müzeden çalınan yaklaşık iki bin yıllık olduğu düşünülen tarihi eser niteliğindeki İncil’i Bursa’da satmaya çalışan Suriyeli sığınmacı yakalanmıştır (Milliyet, 2017). Adana’da bir Suriyeli sığınmacı dünyanın en pahalı maddelerinden olan ve altın aramada da kullanılan “kaliforniyum” adlı kimyasal maddeyi satmaya çalışırken yakalanmıştır (Haberler, 2019). İstanbul’da Suriyeli bir sığınmacı Suriye’de satamadığını iddia ettiği sahte altınları satmaya çalışırken yakalanmıştır (Kartal24, 2020). Konya’da para ve cep telefonu gasp eden 9 kişilik Suriyeli sığınmacı çetesi çökertilmiştir (cnnturk, 2018a). Otuz iki kentte eş zamanlı olarak düzenlenen bir operasyonda ise, PKK ve DEAŞ’e ilaç satan içinde Suriyeli sığınmacıların da bulunduğu bir şebeke güvenlik güçlerince çökertilmiştir (Haberler, 2016).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de sebep oldukları ve bu nedenle Türk halkında onlar hakkında oluşan olumsuz yargılara kaynaklık eden başka vaka örnekleri de bulunmaktadır. Mersin’de Suriyeli beş kişinin kendilerini polis olarak tanıtp yabancı turistleri gasp etmesi (Hürriyet, 2020), İstanbul’da altmış sekiz Suriyeli çocuğu dilendiren Suriyeli bir çetenin yirmi dört üyesinin yakalanması (cnnturk, 2020), İstanbul Zeytinburnu’nda alışveriş yapan bir Suriyelinin esnafa sahte para vermesi (cnnturk, 2018b) bunlardan bazılarıdır. Bu tür olaylar Suriyeli sığınmacılar hakkında Türk halkında var olan olumsuz algıların ve güvenlik

kaygılarının yersiz olmadığı, şayet gerekli tedbirler alınmazsa bu tür olaylardan daha fazlasının gerçekleşmesinin mümkün olduğunun göstergeleri olarak kabul edilebilir.⁴

Suriyeli sığınmacıların neden olabilecekleri güvenlik problemlerinden biri, Türk halkından gelebilecek olan tepkiye şiddet kullanarak karşılık vermeleri ve sığınmacıların kendi adalet ve güvenliklerini sağlamak amacıyla örgütlenmeleridir. Bu örgütlenmenin daha ileri boyutlara vararak terör sorununa sebep olabileceği de düşünülmektedir. Türk halkı sığınmacılarla birlikte terör örgütü üyelerinin de sınırdan geçtiğine inanmakta ve her an bir terör saldırısı ile karşılaşma korkusu yaşadıklarını ifade etmektedir (ORSAM-TESEV, 2015:19-20). Başka bir ifadeyle sığınmacıların terör örgütü üyesi olabilecekleri veya terör örgütlerine yardım yapabilecekleri düşüncesi de Türk halkında yer edinmiştir. Bunun da etkisiyle yaşanan çeşitli terör olayları Suriyeli sığınmacılara yönelik bakışın sertleşmesine neden olmuştur. Nitekim Tunca (2019:96-99) tarafından gerçekleştirilmiş olan çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının % 34,3'ünün terör eylemlerinin artmasının sebebini Suriyeli sığınmacıların gelişine bağladıkları görülmektedir.

Kendini dışlanmış hisseden Suriyeli sığınmacılar suç işlemeye yönelebilirler. Bu nedenle Suriyeli sığınmacılar konusu Türkiye'nin hassasiyetlerini gerektiren bir konudur. Suriyeli sığınmacılar hakkındaki olumsuz algıların ve tutumların Türk halkı ve Suriyeli sığınmacılar arasındaki gerilimleri artırarak iç güvenlik meseleleri yaratabileceği söylenebilir. İşte bu algılar ve toplumsal gerçeklik Suriyeli sığınmacılar için insanî güvenliğin sağlanmasını elzem hale getirmektedir.

1.3. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Mevcut Durumu

AFAD koordinatörlüğünde Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların başta gıda ve barınma olmak üzere gerekli tüm temel ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılmıştır. AFAD'ın çalışmaları sığınmacıların Türkiye'ye ilk kez kitlesel olarak girişlerinin gerçekleştiği 2011 yılının ortalarında başlamış, kampların yönetimine ilişkin tüm

⁴ Bu çalışmanın Suriyeli sığınmacıların işledikleri suçların türlerini, oranlarını vb. tespit etmek gibi bir amacı bulunmamaktadır. Bu nedenle resmî kaynaklardan elde edilebilecek olan suç bilgilerine ve suç istatistiklerine burada yer verilmemektedir. Başka bir ifadeyle Suriyeli sığınmacıların ne işledikleri suçların türlerinden ne de o suçlara ilişkin istatistiklerden söz etmenin çalışmaya katkısı bulunmamaktadır. Burada Suriyeli sığınmacıların suçlar işleyebildiklerini, bu nedenle Türk halkının onlara yönelik olumsuz algılarının bu toplumsal gerçeklikle birleşmesi neticesinde önemli sorunların ortaya çıkabileceğini ifade etmek gerekli ve yeterli görülmüştür.

faaliyetlerin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) devredildiği⁵ 2018 yılının ortalarına kadar da sürmüştür.

Türkiye'deki kayıt altındaki sığınmacıların bir kısmı AFAD tarafından kurulmuş olan geçici barınma merkezlerinde kalmış, bir kısmı ise geçici barınma merkezlerinde kalmak istemediğini belirterek temel bazı ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılamışlardır. AFAD'ın görevli olduğu 20 Mart 2018 itibarıyla⁶, Türkiye'deki şehirlerde geçici barınma merkezlerinde ve geçici barınma merkezlerinin dışında yerleşik bulunan sığınmacı sayısı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'de Türkiye'deki illerde AFAD'ın sorumlu olduğu dönemde bulunan Suriyeli sığınmacı sayısına ait veriler yer almaktadır. Buna göre 227.365'i geçici barınma merkezlerinde, 3.327.131'i ise geçici barınma merkezleri dışında olmak üzere toplam 3.554.496 Suriyeli sığınmacı 20 Mart 2018 itibarıyla Türkiye'de bulunuyordu. Geçici barınma merkezlerinin en kalabalık olduğu beş il Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Adana ve Kahramanmaraş idi. Geçici barınma merkezleri dışında kalan Suriyeli sığınmacıların en kalabalık oldukları beş il İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep ve Mersin iken, en az bulundukları beş il ise Tunceli, Gümüşhane, Artvin, Bayburt ve Bartın idi.

⁵ AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu'ndan (2020) alınan bilgiye göre, AFAD'ın Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar için geçici barınma merkezlerinin kurulmasına ilişkin koordinasyon ve bu merkezlerin yönetimi görevleri ile birlikte Türkiye sınırları içerisindeki tüm hizmetlerin genel koordinasyonu görevi de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. AFAD bu tarihten sonra, Türkiye'de yeni bir kitlesel göç dalgası ile karşılaşılması istisnası haricinde, sadece Suriye tarafındaki koordinasyon görevine devam etmektedir. Buna göre Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar için Türkiye sınırları içerisindeki tüm faaliyetler Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

⁶ Çalışmada AFAD'ın Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar nedeniyle görevli olduğu dönemdeki çalışmalar incelendiğinden, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara ilişkin daha yakın tarihli güncel istatistiklere yer verilmemiştir. Başka bir ifadeyle daha yakın tarihli güncel istatistiklerin çalışmada kullanılması gereklidir. Güncel istatistikler Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) üzerinde yürütülecek bir çalışma için kullanılabilir.

Tablo 1: 20 Mart 2018 İtibarıyla İllere Göre Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Sayısı

Şehir	A	B	Toplam	Şehir	A	B	Toplam	Şehir	A	B	Toplam
İstanbul	0	551.784	551.784	Manisa	0	10.815	10.815	Tokat	0	1.090	1.090
Şanlıurfa	80.779	396.710	477.489	Nevşehir	0	8.683	8.683	Kırıkkale	0	1.226	1.226
Hatay	17.228	431.157	448.385	Isparta	0	7.100	7.100	Bitlis	0	912	912
Gaziantep	24.063	349.745	373.808	Edirne	0	6.523	6.523	Düzce	0	1.247	1.247
Adana	26.979	163.493	190.472	Elazığ	0	10.616	10.616	Ordu	0	825	825
Mersin	0	204.694	204.694	A.Karahisar	0	5.916	5.916	Erzurum	0	1.000	1.000
Kilis	25.088	105.074	130.162	Samsun	0	5.723	5.723	Bingöl	0	953	953
Bursa	0	142.110	142.110	Çanakkale	0	4.732	4.732	Rize	0	918	918
İzmir	0	135.195	135.195	Niğde	0	4.908	4.908	Karaman	0	717	717
Mardin	2.754	90.010	9.764	Siirt	0	4.502	4.502	Bilecik	0	651	651
K.Maraş	17.257	82.969	100.226	Yozgat	0	4.466	4.466	Karabük	0	721	721
Ankara	0	95.713	95.713	Yalova	0	3.785	3.785	Antalya	0	677	677
Konya	0	104.029	104.029	Sivas	0	4.325	4.325	Çankırı	0	529	529
Kayseri	0	72.433	72.433	Eskişehir	0	3.991	3.991	Kütahya	0	756	756
Osmaniye	14.690	38.939	53.629	Balıkesir	0	4.129	4.129	Zonguldak	0	456	456
Kocaeli	0	50.540	50.540	Trabzon	0	2.994	2.994	Amasya	0	569	569
Diyarbakır	0	32.681	32.681	Van	0	2.903	2.903	Erzincan	0	170	170
Adıyaman	9.073	20.449	29.522	Kırklareli	0	2.375	2.375	Kars	0	226	226
Malatya	9.454	20.512	29.966	Çorum	0	2.708	2.708	Giresun	0	173	173
Batman	0	21.144	21.144	Aksaray	0	2.530	2.530	Ardahan	0	151	151
Şırnak	0	14.869	14.869	Uşak	0	2.380	2.380	Tunceli	0	91	91
Muğla	0	13.200	13.200	Bolu	0	1.966	1.966	Iğdır	0	120	120
Sakarya	0	13.061	13.061	Hakkâri	0	8.486	8.486	Sinop	0	128	128
Denizli	0	11.449	11.449	Kastamonu	0	1.348	1.348	Gümüşhane	0	92	92
Aydın	0	10.759	10.759	Ağrı	0	1.125	1.125	Artvin	0	59	59
Burdur	0	8.476	8.476	Kırşehir	0	1.206	1.206	Bayburt	0	52	52
Tekirdağ	0	9.786	9.786	Muş	0	1.328	1.328	Bartın	0	78	78

A: Geçici Barınma Merkezi İçİ

B: Geçici Barınma Merkezi Dışı

Kaynak: AFAD, 2018.

Tablo 1'de görüldüğü üzere Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar 20 Mart 2018 tarihi itibarıyla Türkiye'deki bütün illere dağılmıştı. Ortada AFAD tarafından başarıya ulaştırılması gereken bir görev vardı. Bu görevin başarılması Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyasal ve toplumsal meşruiyeti açısından da önemliydi.

2021 yılına gelindiğinde, GİGM'nin verilerine göre 10 Şubat 2021 tarihi itibarıyla Türkiye'deki geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacı sayısı 3.653.619 idi (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Buna göre Türkiye'deki kayıtlı Suriyeliler Türkiye nüfusunun %4,39'una karşılık gelmekteydi. İstatistikler, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı konusunun yönetiminin sorumluluğu AFAD'dan GİGM'ye geçtikten sonra da önemini koruduğunu göstermektedir. Konunun başarıyla yönetilmesinin gereği bu tarihten sonra da devam ederken, önceki dönemde gerçekleştirilen çalışmaların amaca hizmet edip etmediğinin tespit edilmesi önemlidir. GİGM'nin 10 Şubat 2021 tarihli aynı verilerine göre Türkiye'nin en kalabalık şehri olan İstanbul'da dahi geçici koruma kapsamında 520.792 Suriyelinin bulunması bu durumun öneminin bir başka göstergesi kabul edilebilir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı, Problemi ve Alt Problemleri

Araştırmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriyeli sığınmacılar konusunu AFAD tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sayesinde başarılı bir şekilde yönetip yönetemediğini tespit etmektir. Araştırmada "AFAD tarafından gerçekleştirilmiş olan çalışmalar Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların insanî güvenlik temelindeki ihtiyaçlarını karşılayabilmiş midir?" sorusuna cevap aranmıştır. Bu araştırma problemiyle ilgili olarak şu alt problemlere ayrı ayrı cevaplar bulunmasına çalışılmıştır:

1. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların ekonomik güvenliklerinin sağlanması için yapılmış olan çalışmalar nelerdir?
2. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sağlık güvenliklerinin sağlanması için yapılmış olan çalışmalar nelerdir?
3. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların gıda güvenliklerinin sağlanması için yapılmış olan çalışmalar nelerdir?
4. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların kişisel (birey) güvenliklerinin sağlanması için yapılmış olan çalışmalar nelerdir?

2.2. Sayıtlar ve Sınırlılıklar

Araştırmaya ilişkin verilerin toplandığı birincil kaynak olan AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu'nda mülakat yoluyla alınan bilgilerin ait olduğu dönemde ve ilgili konuda yapılmış olan tüm çalışmaları kapsadığı kabul edilmektedir.

Araştırma,

1. İnsanî güvenliğin 7 alt kategorisinden dördü olan ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği ve kişisel güvenlik ile,⁷
2. Nisan 2011- Mart 2018 yılları arasında geçici barınma merkezlerinde ve

⁷ Siyasî güvenlik, vatandaş olmak hasebiyle sahip olunan haklarla; toplumsal güvenlik kültürel kimliğe ilişkin vatandaşlık haklarıyla; çevre güvenliği ise havanın, toprağın, suyun vb. temizliğine duyulan ihtiyaçla ilgili olduğundan Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların öncelikli güvenlik ihtiyaçları arasında değerlendirilmemektedir.

dışında yaşamış olan Suriyeli sığınmacıların ekonomik, sağlık, gıda ve kişisel güvenliklerinin sağlanması için AFAD koordinatörlüğünde yürütülmüş olan faaliyetlerin ve o dönemi kapsayan alan yazının incelenmesi ile,

3. Türkiye’de bulunan ve geçici koruma statüsüne sahip olan Suriyeli sığınmacılar ile,
4. AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu ile araştırmada veri toplamak için yapılmış olan yüz yüze görüşmede kullanılan görüşme formundaki sorular ile sınırlıdır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışmada, geçmişte var olan bir durumun var olduğu haliyle tespit edilmesini ve ortaya koyulmasını amaçlayan tarama modeli kullanılmıştır. Veriler hem birincil hem de ikincil kaynaklardan toplanmıştır. Birincil kaynaktan veri toplamak için araştırma kapsamında geliştirilmiş olan bir görüşme formu kullanılmış, ikincil kaynaklardan veri toplamak için ise alan yazın taraması yapılmıştır.

Görüşme Formu Kullanılarak Verilerin Toplanması:

Çalışma kapsamında, AFAD’ın Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar konusunun yönetilmesi için ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği ve birey güvenliği çerçevesinde neler yaptığını belirlemek amacıyla AFAD Genel Merkezi’nde araştırmacılarından biri tarafından AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu’nda yer alan dört (4) uzmanla Patton (1987) görüşme formu yaklaşımı kullanılarak 08.09.2020 tarihinde gevşek yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Patton (1987) görüşme formu yaklaşımı, benzer konulara yönelmek amacıyla farklı kişilerden aynı tür bilgilerin alınması olan görüşme türüdür. Bu görüşme türüne göre hem önceden hazırlanmış olan sorular sorulur hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular da sorulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Gevşek yapılandırılmış mülakatta ise açık uçlu sorulara yer verilir. Bu mülakat türünde görüşen ve görüşülen kişi bazı konularda derinlere inebilir.

Görüşmede kullanılan “Görüşme Formu” araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Alan yazın taraması yapılarak hazırlanan görüşme formu, önce

Uluslararası ilişkiler alanında akademisyen olarak görev yapan iki (2) uzman ile Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi alanında akademisyen olarak görev yapan bir (1) uzmanın görüşlerine sunulmuştur. Uzman denetimi olarak değerlendirilen bu aşamada öğretim üyelerinin formun biçimine, formdaki sorulara ve araştırmanın amacıyla uyumluluğuna ilişkin görüşleri alınmış ve alınan görüşler doğrultusunda form yeniden oluşturulmuştur. Son olarak, bir öğretim üyesi tarafından Türkçe dilbilgisi kurallarına uygunluk açısından incelendikten sonra görüşme formuna nihai hali verilmiş ve görüşmede kullanılmak üzere basılı hale getirilmiştir.

Görüşme Formu'nda aşağıdaki beş (5) soruya yer verilmiştir:

1. “Ekonomik güvenlik” terimi alan yazında insanların temel geçim kaynağına sahip olması, ücretli bir işte çalışması, devletlerin finanse ettikleri yardımlardan yararlanması vb. biçiminde yer almaktadır. Bu kapsamda kişiler için istihdam sağlanması veya bazı ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla onlara maddi yardımlar yapılması gibi faaliyetler ekonomik güvenlik temelinde değer ifade etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisindeki konteyner kent içi ve dışı olmak üzere AFAD kayıtlarında yer alan Suriyeli sığınmacıların ekonomik güvenlikleri için bu süreçte görevli olduğu dönemde AFAD tarafından ne gibi faaliyetlerde bulunulmuştur? Suriyeli sığınmacıların ekonomik güvenliklerinin sağlanması neden önemli görülmüştür?

2. “Sağlık güvenliği” terimi alan yazında insanların hastalıklardan korunmasının, sağlık hizmetlerine kolay erişimlerinin vb. sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda ücretsiz sağlık hizmetlerinden faydalanma ve ilaca erişimin kolay olması gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sağlık güvenliği bağlamında önemli görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisindeki konteyner kent içi ve dışı olmak üzere AFAD kayıtlarında yer alan Suriyeli sığınmacıların sağlık güvenlikleri için bu süreçte görevli olduğu dönemde AFAD tarafından ne gibi faaliyetlerde bulunulmuştur? Suriyeli sığınmacıların sağlık güvenliklerinin sağlanması neden önemli görülmüştür?

3. “Gıda güvenliği” terimi alan yazında tüm insanların temel gıdalara hem fiziksel hem de ekonomik olarak erişiminin sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda insanların günlük yemek ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri adına ekonomik desteğin sağlanması ya da gıda yardımında bulunulması gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gıda güvenliği bağlamında önemli görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisindeki konteyner kent içi ve dışı olmak üzere AFAD kayıtlarında yer alan Suriyeli sığınmacıların gıda güvenlikleri için bu süreçte görevli olduğu dönemde AFAD tarafından ne gibi faaliyetlerde bulunulmuştur? Suriyeli sığınmacıların gıda güvenliklerinin sağlanması neden önemli görülmüştür?

4. “Kişisel güvenlik” terimi alan yazında insanların hem fiziksel hem de psikolojik şiddete karşı korunması vb. biçiminde tanımlanmaktadır. Devlet kaynaklı(devlet içi savaş, devletlerarası savaş, siyasal şiddet) ya da bireylerin birbirlerine uyguladıkları fiziksel/psikolojik şiddete karşı insanların korunması adına gerçekleştirilen psikolojik desteğin sağlanması, mağdur olan kişinin güvenli alana tahliye edilmesi vb. gibi faaliyetler bu kapsamda önemli görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisindeki konteyner kent içi ve dışı olmak üzere AFAD kayıtlarında yer alan Suriyeli sığınmacıların kişisel güvenlikleri için bu süreçte

görevli olduğu dönemde AFAD tarafından ne gibi faaliyetlerde bulunulmuştur? Suriyeli sığınmacıların kişisel güvenliklerinin sağlanması neden önemli görülmüştür?

5. Birleşmiş Milletler 1994 İnsani Kalkınma Raporu'na göre siyasi güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevre güvenliği de insanî güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir. AFAD tarafından bu güvenlik boyutları kapsamında veya farklı boyutlarda süreci yönettiği dönemde çalışmalar gerçekleştirilmiş midir, varsa bu boyutlar hakkında bilgi verebilir misiniz?"

Alan Yazın Taraması Yapılarak Verilerin Toplanması:

Bu kapsamda 2013-2017 yılları arasında AFAD tarafından hazırlanmış olan ve Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılar ile ilgili bilgilerin yer aldığı raporlar incelenmiştir.

AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu'yla yapılan yüz yüze görüşmeyle elde edilen veriler Miles ve Huberman (1984:23) tarafından geliştirilmiş olan "verilerin azaltılması", "verilerin sunumu", "sonuç çıkarma ve doğrulama" kapsamındaki üç etkinlik basamağı çerçevesinde analiz edilmiştir.

AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu'nda yer alan uzmanlarla yapılan görüşmede ses kaydı alınan konuşmaların yazıya dökülmesi işleminde çözümleme tutarlılığına bakılması için herhangi bir formül kullanılmamıştır. Görüş bildiren kişiler sorulan sorulara birbirine benzer cevaplar verdikleri için görüş birliği ortaya çıkmıştır. Bu yüzden elde edilen verilerin kategorilere kodlanmasına gerek olmadığı değerlendirilmiştir. Çalışmanın başladığı andan tamamlanmasına kadar geçen süreçte elde edilen verilerin azaltılması için daha çok not alma işleminden yararlanılmıştır. Elde edilen tüm ham veriler ayıklanarak özetlenmiş, gerekli görülen yerlerde notlar alınarak hangi verilerin çalışmada kullanılacağına, hangi verilerin kullanılmayacağına karar verilmiştir.

"Verilerin azaltılması" sürecinde, elde edilen verilerin içerisinde ham verinin önemli kısımlarını belirleme, odaklanma, sadeleştirme, özet haline getirme ve tahvil etme (Miles ve Huberman, 1984:23) işlemleri gerçekleştirilmiştir. "Verilerin sunumu" sürecinde, ilk aşamadaki süreçte ayıklanmış, özetlenmiş ve dönüştürülmüş olan veriler belirli sonuçlara ulaşılması için düzenleme (Özdemir, 2010:329) işlemine tâbi tutulmuştur. "Sonuç ve doğrulama" süreci, araştırmanın her aşamasında toplanmış olan verilerin anlamlılığının ortaya koyulmaya çalışıldığı süreçtir. Özdemir (2010:329) sonuç ve doğrulama sürecini, araştırma sürecinin

başında belirsiz bir biçimde ve bir bakıma verilerin içinde saklı duran gerçekliğin araştırmanın son aşamasında keşfedilmesi ve gün yüzüne çıkarılması olarak ifade etmektedir. Bulguların doğrulanması elde edilen sonuçların denenmesi ve onaylanması suretiyle gerçekleştirilmektedir (Merriam 1998’den akt. Baltacı, 2017:8). Bu süreçte veriler ile ilgili var olan belirsizlikler düzenlenip organize edilerek değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Sığınmacıların Ekonomik Güvenlikleri İçin Gerçekleştirilmiş Olan Çalışmalar

AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu’ndan (2020) alınan bilgilere göre, AFAD koordinatörlüğünde geçici barınma merkezlerinde kuaförlük, dikiş-nakış, bilgisayar, dokumacılık, internet, el sanatları, İngilizce ve Türkçe öğrenimi gibi çeşitli alanlarda meslek edindirme kursları açılmıştır. Suriyeli sığınmacıların bu kurslarda bilgi ve beceriler kazanmaları sağlanmış, meslek edinmeleri önündeki engeller kaldırılmış ve ekonomik alandaki yetersizliklerinin giderilmesi amaçlanmıştır. Geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan sığınmacılara gününbirlik olarak dışarı çıkma izni de verilmiş, bu sayede, barınma merkezlerinin dışındaki sığınmacılar gibi çalışarak para kazanma imkânı elde edebilmeleri sağlanmıştır. Bu izinler 22.10.2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği’nin “Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler” başlıklı altıncı bölümünün 29. maddesinde düzenlenen iş piyasasına erişim hizmetleri kapsamındadır.

Bu kurslara ilişkin bilgiler alan yazın incelemesinde de tespit edilmiştir (Bkz. AFAD, 2016). Diğer taraftan Türkçe bilen sığınmacı kadınlara geçici barınma merkezlerinde açılmış olan hastanelerde ve okullarda çalışabilme fırsatı tanınmıştır (AFAD, 2014c). Geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan sığınmacılara kişisel ihtiyaçlarını giderebilmeleri için AFAD koordinatörlüğünde kişi başı para yardımları yapılmış olması (AFAD, 2013b:48) ve bunun için AFAD tarafından geliştirilen Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi (EYDAS) kurulması (AFAD, 2014a:116-117) da sığınmacıların ekonomik güvenlik temelinde ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmış olan çalışmalardandır.

3.2. Sığınmacıların Sağlık Güvenlikleri İçin Gerçekleştirilmiş Olan Çalışmalar

AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu'ndan (2020) alınan bilgilere göre, AFAD kayıtlarında yer alan Suriyeli sığınmacılar geçici barınma merkezi içinde veya dışında temel sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanabilmişlerdir. Geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan sığınmacıların sağlık ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sahra hastaneleri kurulmuştur. Hem geçici barınma merkezlerinde hem de geçici barınma merkezleri dışında yaşamış olan sığınmacılar temel sağlık sorunlarını giderebilmeleri için eczanelerden ücretsiz ilaç temin edebilmişlerdir.

Alan yazında bulunan çalışmalar da bu bulguları teyit etmektedir. Buna göre geçici barınma merkezi içerisinde AFAD tarafından sistemli bir şekilde sağlık kontrolleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca geçici barınma merkezi içerisinde kurulmuş olan eczaneler sayesinde ilaca erişilebilmiştir. Geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan sığınmacı çocuklarda da, geçici barınma merkezlerinde yaşamamış olan çocuklarda da çocuk felci ve kızamık aşısı olma imkânlarının bulunduğu tespit edilmiştir (AFAD, 2013a:42).

Hamile olan veya erken doğum riski bulunan kadınlar için de ayrı tedbirler alınmıştır. Özellikle yemeklerde bu durumdaki kadınlar için ayrı yemek menüleri hazırlanmıştır (AFAD, 2014a).

AFAD, Türkiye-Suriye sınırının Türkiye tarafında sağlık güvenliği ile ilişkilendirilebilecek başka önlemler de almıştır. Suriye'de kullanılan kimyasal silahların Türkiye'de bir soruna yol açıp açmayacağından emin olunması için sınıra kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer silah (KBRN) keşif araçları gönderilmiş ve bu araçlarla taramalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bölgede ilaç ve gaz maskeleri temin edilmiş ve bölge halkı bu konuda bilgilendirilmiştir. Bu konuda geniş çaplı bir tarama da gerçekleştirilmiştir (Milliyet, 2013).

AFAD tarafından geçici barınma merkezlerinde suya ve sabuna erişimler kolaylaştırılmıştır. Bu nedenle hastalıklara yakalanma olasılıklarının düşük olduğu ifade edilebilir (AFAD, 2014b:87). AFAD, Suriyeli sığınmacıların salgın hastalıkları taşıma ihtimali, hastalığa yakalanma ve var olan hastalığın yayılması oranı açısından kişisel temizliğe önem vermiştir. Bu yüzden her bir geçici barınma merkezinde 20 kişiye bir tane olmak üzere çamaşır makinesi ve bulaşık tezgâhı koyulmuştur.

Kadın ve erkekler için de ayrı banyolar yapılmıştır. Geçici barınma merkezlerinde içmek, yemek yapmak ve kişisel bakım için temiz su temin edilmiştir. Düzenli olarak su analizleri yapılmıştır (AFAD, 2014c). Böylece sığınmacıların hastalıklara yol açabilen mikroplardan korunması sağlanmıştır. Geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan tüm insanlara içmek için kişi başı 3 litre, yemek yapma, kişisel temizlik ve ev temizliği için kişi başı en az 50 litre içilebilir, hastalıklara yol açabilen mikroplardan veya kimyasal ve radyolojik kontaminasyondan arıtılmış su temin edilmiştir (AFAD, 2016).

3.3. Sığınmacıların Gıda Güvenlikleri İçin Gerçekleştirilmiş Olan Çalışmalar

AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu'ndan (2020) elde edilen bilgilere göre, geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan Suriyeli sığınmacılara ilk zamanlarda AFAD görevlileri tarafından günlük olarak üç öğün yemek verilmiştir. Ancak sığınmacıların yemekleri damak tatlarına uygun bulmamalarını belirtmelerinin ardından gıda ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için geçici barınma merkezlerinde pazar/çarşı yeri yapılmıştır. Yemeklerini pişirebilmeleri için de ocak dağıtılmıştır. Böylece sığınmacılara pazar yerinden gıda ürünlerini alarak istedikleri yemekleri pişirebilme imkânı sunulmuştur. Geçici barınma merkezlerinde toplam 49 adet market Suriyeli sığınmacıların hizmetine açılmıştır.

AFAD tarafından 2012 yılında Dünya Gıda Programı (WFP) ve Türk Kızılay'ı ile yapılan görüşmeler neticesinde geçici barınma merkezlerinde AFADKART adı verilen gıda kartı uygulamasına da geçilmiştir. BM'den ve hem ulusal hem de uluslararası diğer sivil toplum örgütlerinden gelen maddî yardımların gıda ihtiyacı için ayrılan kısmı bu karta eşit şekilde pay edilmiştir. Sığınmacılar kendilerine verilen AFADKART sayesinde gıda ve temizlik malzemesi ihtiyaçlarını geçici barınma merkezlerinde kurulmuş olan marketlerden karşılayabilmıştır (AFAD, 2014a:45). Kartlı gıda sistemi ve "Yemeğini Kendin Yap" projesi ile geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan sığınmacıların gıda ihtiyaçlarını karşılamaları kolaylaşmıştır (AFAD, 2013b:39). Geçici barınma merkezlerinde yaşamamış olan Suriyeli sığınmacıların gıda güvenliği benzer şekilde gıda kartları, yardım kuruluşları ve paydaş gıda şirketleri ile sağlanmıştır. Ancak geçici barınma merkezi dışında yaşamış olan Suriyeli sığınmacıların gıda ve beslenme koşullarına dair yeterli sayısal veri mevcut değildir (Akgün, 2016:12).

3.4.Sığınmacıların Birey (Kişisel) Güvenlikleri İçin Gerçekleştirilmiş Olan Çalışmalar

AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu'ndan (2020) alınan bilgilere göre, Suriyeli sığınmacılar kişisel güvenlikleri sağlanması gereken kişiler olarak da kabul edilmişlerdir. Bu yüzden Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de sadece belirli alanlara yerleştirilmemiş, bunun yerine sığınmacıların ülkenin farklı noktalarında yaşamalarına izin verilmiştir. Geçici barınma merkezlerinde ise kalan sığınmacı sayısına dikkat edilmiş ve aynı durum geçici barınma merkezleri içerisinde de sağlanmıştır. Böylece sığınmacıların bir araya gelerek gettolaşmalarının ve buna bağlı olarak güvenlik meselelerine yol açmalarının önüne geçilmek istenmiştir.

Geçici barınma merkezlerinde güvenlik hizmetlerinin jandarma ve özel güvenlik tarafından sağlanmış olduğu ve parmak izi uygulaması ile geçici barınma merkezlerine giriş-çıkışların denetim altına alınmış olduğu AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu (2020) tarafından verilen bilgiler arasındadır. Buna ek olarak geçici barınma merkezlerinde yaşamamış olan Suriyeli sığınmacılar fiziksel şiddete maruz kaldıklarında Türk vatandaşları gibi emniyet güçlerinden yardım talebinde bulunabilmişlerdir.

AFAD Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu'yla (2020) yapılan görüşmede elde edilen bilgilere göre, Suriye'de yaşanmış olan istikrarsızlıktan kaçarak Türkiye'ye gelmiş olan sığınmacıların kendi ülkelerinde yaşadıkları olayların psikolojilerinde yarattığı etkilerden kurtulamadıklarını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu durumun özellikle uyku problemine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan sığınmacıların önemli bir kısmının psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğunun tespit edilmesinin ardından AFAD koordinatörlüğünde, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iş birliği ile alanında uzman kişiler tarafından geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan sığınmacılara psikolojik destek verilmesi sağlanmıştır. Birebir görüşmeler gerçekleştirilmiş ve geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan sığınmacıların psikolojik sorunlarıyla ilgilenilmiştir. Geçici barınma merkezlerinin mahalleleri için kadın sığınmacılara yönetimde söz sahibi olduklarında kendilerine olan güvenlerinin artabileceği düşüncesiyle muhtarlık yapabilme imkânları da sunulmuştur.

Alan yazında da bu konuyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Suriyeli sığınmacıların büyük bir kısmının travma sonrası stres bozukluğu riski taşıdığı

tespit edilmiş ve özellikle sığınmacı çocuklarda şiddetli depresyon, anksiyete semptomları görülmüştür (Akgün, 2016). Bu yüzden geçici barınma merkezlerinde özellikle travmaya maruz kalmış, yetim veya öksüz olan Suriyeli sığınmacı çocuklar için psikolojik ve maddî destek hizmeti, aile danışmanlığı hizmeti, sağlık hizmeti vb. gibi hizmetler sağlanmıştır (Duruel, 2016:1409). Ancak geçici barınma merkezlerinde yaşamamış olan Suriyeli sığınmacıların psikolojik destek alabilecekleri sığınmacılar için özel olarak açılmış psikolojik danışma merkezleri olmadığından sığınmacılar Türk vatandaşlarının yararlandıkları danışma merkezlerinden yararlanmışlardır (Kaya, 2016:34).

Hem fiziksel şiddete hem de taciz veya tecavüz olaylarına maruz kalan Suriyeli sığınmacı kadınlar için geçici barınma merkezlerinde AFAD koordinatörlüğünde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı sosyal hizmetler uzmanları tarafından seminerler düzenlenmiştir. Bu seminerlerde, kadınların sahip oldukları haklar, kadının aile ve toplumdaki yeri ve önemi, aile içi şiddetin yanlışlığı ile ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır. Yapılan seminerlere Suriyeli sığınmacı erkek ve kadınların katılımı sağlanmıştır (AFAD, 2014b:38). Aile içi şiddet, cinsel istismar ve saldırı durumu söz konusu olduğunda Suriyeli sığınmacı kadınlar AFAD yetkilileri tarafından geçici barınma merkezi içerisinde ayrı bir alanda koruma altına alınmıştır (AFAD, 2014b:75; ORSAM-TESEV, 2015:38). Ayrıca AFAD koordinatörlüğünde İçişleri Bakanlığı'na bağlı 3.512 güvenlik personeli tarafından geçici barınma merkezlerinin güvenliği sağlanmıştır (AFAD, 2016:44-46).

Suriye'de yaşanmış olan istikrarsızlık yüzünden ailesini kaybeden ve Türkiye'ye gelmiş olan Suriyeli yetim çocuklar yetimhanelere yerleştirilmiştir. Türkiye genelinde Suriyeli sığınmacı yetimlerin barındırıldığı, temel ihtiyaçlarının yanı sıra sağlık ve eğitim hizmetlerinin de verildiği yetimhaneler sosyal politika alanında önemli bir misyon üstlenmiştir. Ailesini savaşta kaybetmiş olan çocukların sahiplenilmesi, barındırılması ve eğitimi hem bugünün hem de yarının sosyal risklerinin önüne geçilmesini sağlamak gayesiyle yapılmıştır. Kimsesiz kalan Suriyeli sığınmacı çocukların terör örgütlerinin, organ mafyalarının ve sokak suçlarının kurbanı olmalarının engellenmesi hususunda yetimhanelerin önemli bir görevi üstlendiği düşünülmektedir (Duruel, 2016:1409).

Nihayetinde Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar için AFAD tarafından insanî güvenliğin dört boyutunda (ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği ve

birey güvenliği boyutlarında) onların en temel nitelikteki ihtiyaçlarını karşılayan çalışmalar yapılmış olduğu, üstelik bu konuda son derece hassas davranıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Suriyeli sığınmacılar konusu Türkiye Cumhuriyeti Devleti için “başarıyla yönetilmesi gereken” bir konudur. Konunun hem insanî boyutları hem de güvenlik boyutları var. Bu yönüyle değerlendirildiğinde Suriyeli sığınmacılar konusu hem iç güvenlik hem bölgesel güvenlik hem de uluslararası güvenlik için potansiyel tehditler barındırabilir. Konunun başarılı biçimde yönetilmesi gereklidir. Çünkü bu konu başarıyla yönetilemediğinde çeşitli sorunların “sebebi” olabilir. Suriyeli sığınmacılar bir yandan adı suçların müsebbibi, diğer yandan hem yerel terörizm hem de bölgesel ve uluslararası terörizm için insan kaynağı olabilirler. Nitekim Buzan'ın (2015:60) dikkat çektiği üzere, kendilerini güvende hissetmeyen (güvenlik ihtiyaçları karşılanmayan) bireyler bu ihtiyaçlarını karşılamak için yasadışı yollara sapabilirler. Bu olasılık sadece belirli bir toplum ya da toplumsal grup için değil, onlarla etkileşim içinde olan diğer toplumlar ve toplumsal gruplar için de önemlidir. Çünkü Türk halkının olası tepkileri nedeniyle Suriyeli sığınmacıların güvenlik ihtiyaçlarını kendi yöntemleriyle sağlamaya çalışmaları ihtimâlî, Türk halkının da güvenliğini tehdit edebilir.

Konuya karşı proaktif bir yaklaşım sergilemek uluslararası güvenlik sorunlarının fazlaca yaşandığı bir dönemde ve coğrafyada önemlidir. Dünyanın çeşitli yerlerinde ve özellikle Avrupa'da aşırı sağ terörün yükselişe geçtiği son dönemlerde Türk halkında Suriyeli sığınmacılara yönelik hasmane tutumların gelişmesinin önlenmesi için Suriyeli sığınmacıların insanî güvenliklerinin temin edilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Çalışmada Suriyeli sığınmacıların insanî güvenliklerinin Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarla karşılanıp karşılanmadığı bu gerekçeyle incelenmiştir. Çalışmaların Suriyeli sığınmacı konusunu yönetmek üzere 2018 yılından itibaren görevlendirilmiş olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından devam ettirilebilmesiyle de bu konunun başarıyla yönetilmesi mümkün olabilecektir. Bu nedenle çalışmanın GİGM tarafından kullanılabilir nitelikte sonuçlar üretmiş olması çalışmanın önemli gayelerinden biridir.

Suriyeli sığınmacıların ekonomik güvenlik temelindeki bazı ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılmış olan çalışmalar onların dilencilik, hırsızlık vb. gibi yöntemlere başvurmalarının ya da yasadışı faaliyetlere yönelmelerinin önüne geçilmesine katkıda bulunduğu ifade edilebilir. Temel ve acil sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmaları, kullanılabilir ve içilebilir suya kolaylıkla ulaşabilmeleri vb. ise hem salgın hastalıklara karşı korunabilmelerini hem de kişisel günlük bakımlarını yapabilmelerini sağlamış olduğu açıktır. En önemli ihtiyaçlardan biri olan gıda ihtiyacının karşılanması konusunda ise başarılı çalışmalar gerçekleştirildiği görülmektedir. AFAD koordinatörlüğünde başlatılmış olan gıda kartı uygulaması, geçici barınma merkezlerinde yaşamış olan sığınmacıların gıda güvenliklerinin güvence altına alınmasını sağlamıştır. Sığınmacılar bu kart sayesinde geçici barınma merkezlerinde açılmış olan pazar/çarşı yeri ve marketlerden gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmişlerdir. Geçici barınma merkezlerinde yaşamamış olan sığınmacılar ise hazırlanmış olan gıda paketlerini yardım merkezlerinden ücretsiz olarak temin edebilmişlerdir. Bu durum Suriyeli sığınmacıların yemek ihtiyaçlarını karşılamak için suça yönelimlerinin önüne geçilmesi açısından önemli görülebilir. Sığınmacıların kişisel güvenliklerinin sağlanması adına kolluk birimleri ile birlikte yürütülmüş olan çalışmaların da, Suriyeli sığınmacılar ile Türk halkı arasında oluşabilecek birtakım problemlerin ortaya çıkmasını engellemiş olabileceği ifade edilebilir. Geçici barınma merkezlerinin hem iç hem de dış güvenliğinden özel güvenlik ve jandarma sorumlu olmuştur. Ayrıca geçici barınma merkezlerine giriş çıkışlarda parmak izi uygulaması kullanılmış ve geçici barınma merkezleri güvenlik kameraları ile izlenmiştir. Geçici barınma merkezleri dışında yaşamış olan Suriyeli sığınmacılar tehdit anında Türk vatandaşlarından farkları olmaksızın kolluk birimlerinden yardım talebinde bulunabilmişlerdir. Buna ek olarak Suriyeli sığınmacılara psikolojik destek de sağlanmıştır. Böylece Suriyeli sığınmacıların psikolojik sorunlarına dayalı olarak fiziksel şiddete eğilimlerinin önüne geçilmeye çalışıldığı da söylenebilir. AFAD tarafından yürütülmüş olan bu çalışmalar, Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de hâlihazırda ve gelecekte oluşturabilecekleri tehditlerin yönetilebilmesi için önemlidir. AFAD koordinatörlüğünde yürütülmüş olan çalışmalarla sığınmacıların birtakım ihtiyaçlarının karşılanması sayesinde suçlara karışma eğilimlerinde azalmalar gerçekleşmiş olabileceği düşünülmektedir.

Türkiye’ye kitlesel göçlerle gelen Suriyeli sığınmacıların birey bazında durumlarını tespit etme ve değerlendirme imkânı bulunmaması nedeniyle

Suriyeli sığınmacılara geçici koruma statüsü tanınmıştır. Ancak tanınan bu hak bazı şartlara bağlanmıştır. Terör eylemlerinde bulunduğu ya da terör eylemi planladığı tespit edilenler, millî güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler ile ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler geçici koruma kapsamına alınmamaktadır. Buna ek olarak millî güvenliği, kamu düzenini, kamu güvenliğini veya sağlığını tehdit edebilecek şartların oluşması durumunda da geçici koruma statüsü kaldırılabilir. Suriyeli sığınmacıların suça karıştıkları tespit edildiğinde ya da sığınmacıların tehdit haline geldikleri durumlarda geçici koruma statüsü kaldırılmaktadır. Bu düzenleme Suriyeli sığınmacılar nedeniyle yaşanabilecek olası bazı sorunların önüne geçilebilmesi adına gerçekleştirilmiş olan önemli bir düzenlemedir.

Özetle, AFAD'ın Suriyeli sığınmacılara yönelik çalışmalarının BM'nin 1994 yılındaki İnsanî Kalkınma Raporu'nda yer alan ve insanî güvenliğin yedi alt kategorisinden dördü olan ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği ve kişisel güvenlik (birey güvenliği) tanımlamalarından yola çıkılarak ulaşılan ölçütler ve Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında yer verilmiş olan görevler ile karşılaştırılmasıyla elde edilen sonuçlar AFAD'ın bu konuyu başarıyla yönetebildiği sonucuna ulaştırmaktadır. Başka bir ifadeyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından Suriyeli sığınmacıların temel bazı ihtiyaçlarının dikkate alındığı ve bu doğrultuda gerekli çalışmaların yapılmış olduğu açıktır. Üstelik temel insanî ihtiyaçlara odaklanan bu çalışmalar geçici barınma merkezlerinde ya da bu merkezlerin dışında yaşama temelinde bir farklılaşma gözetilmeksizin yapılmıştır. İhtiyaçların sınırsızlığı dikkate alındığında elbette eksiklikler ve aksaklıklar bulunabilir. Daha fazlasının da aslında yapılabileceğini ileri sürüp eksikler ve aksaklıklar bulunduğunu öne çıkararak eleştirel yaklaşımlar üretmek, vatandaş olmayan bu kadar kalabalık bir kitlenin belki elzem dahi olmayan ya da yapılması halinde eleştiri konusu olabilecek nitelikteki ihtiyaçlarının karşılanmasının iç kamuoyunda yaratacağı ekonomik ve siyasal yükleri gözden kaçırmaya sebep olabilir. Çalışma bunu dikkate almaktadır.

Çalışmaya göre AFAD, Suriyeli sığınmacıların BM tarafından tanımlanmış olan insanî güvenliğin dört kategorisi temelindeki ihtiyaçlarını karşılayabilmiştir. Bunun düzeyini tespit etmek ya da eksikliklerini ya da aksaklıklarını ortaya

koymak da, önemli görülüyorsa, başka çalışmaların konusu olabilir. Yapılmış olan çalışmaların, Suriyeli sığınmacıların iç güvenlik meselelerine sebep olabilmelerinin önüne geçilmesine katkılar sunmuş olabileceği de değerlendirilmektedir. Bu sonuç önemli görülmektedir. Ancak bunun kadar önemli olan bir husus da Türk halkının Suriyeli sığınmacılar için yapılan çalışmaların bu minvaldeki önemi konusunda bilgilendirilmesini sağlamaktır. Aksi halde Türk halkının bu konuda manipülasyonlara maruz kalabileceği ve bu manipülasyonlar nedeniyle iç güvenlik meselelerinin ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir. Aşırı sağ terörün dünya üzerindeki olası yayılımından etkilenebilecek gruplar Türkiye’de önemli sorunların sebebi olabilirler.

Bu kadar önemli bir konuyu başarıyla yönetebilmek hem gelecekte yaşanabilecek benzer konularla baş edebilme iradesi sağlaması hem de bölgesel ve küresel sorunları başarılı biçimde yönetebilme tecrübesi kazandırması açısından son derece önemli kıymetler taşımaktadır. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde Suriyeli sığınmacı konusunu yönetmek üzere İçişleri Bakanlığı’na bağlı bir kurum olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) görevlidir. GİGM tarafından benzer durumlarda yürütülecek çalışmalar, benzer statülerdeki kişilerin iç güvenlik meselelerine sebep olabilecekleri ihtimali dikkatten uzak tutulmadan yürütülmelidir. Bundan sonrasında ise hem Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların hem de benzer statüdeki kişilerin Türkiye’den ülkelerine geri dönüşlerini güven ve huzur içinde temin etmeye yönelik çalışmalara önem verilmesi elzem görülmelidir. GİGM’nin bu hedefe odaklanarak çalışmalarını daha ziyade bu minvalde yürütmesi bir yandan AFAD’ın bugüne kadarki çalışmalarını daha anlamlı hale getirebilecek diğer yandan sığınmacılar ve benzer statüdeki kişiler nedeniyle yaşanabilecek olası iç güvenlik meselelerinin önüne geçilmesini kolaylaştırabilecektir.

KAYNAKÇA

Acharya, A. (2001). Human Security: East Versus West. *International Journal*, 56(3), 442–460.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Suriye Koordinasyon Çalışma Grubu. (2020). *Mülakat*. Hacer KAYA, Ankara, 8 Eylül 2020.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2013a). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar 2013 Saha Araştırması Sonuçları. Erişim tarihi: 2 Şubat 2020, <https://www.>

[afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17947/xfiles/syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30_12_2013_tr_1_.pdf](https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17947/xfiles/syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30_12_2013_tr_1_.pdf)

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2013b). Suriyelilerin Konakladığı Geçici Barınma Merkezlerindeki Harcama ve Maliyet Analizi. Erişim tarihi: 2 Şubat 2020, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/24372/xfiles/2-Suriyelilerin_Konakladigi_Gecici_Barinma_Merkezlerindeki_Harcama_ve_Maliyet_Analizi_2013_Turkce_.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2014a). Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında. Erişim tarihi: 2 Şubat 2020, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17962/xfiles/suriyeli-misafirlerimiz_1_.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2014b). Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri Kardeş Topraklarındaki Misafirlik. Erişim tarihi: 2 Şubat 2020, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17932/xfiles/webformatisuriyedenturkiyeyenufushareketleri_1_.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2014c). Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar. Erişim tarihi: 2 Şubat 2020, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadınlar_-2014_2_.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2016). Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında, Kamp Yönetim Sistemi ve Kuruluş Süreci. Erişim tarihi: 2 Şubat 2020, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25332/xfiles/13a-Suriyeli_Misafirlerimiz_Kardes_Topraklarinda_2016_Turkce_.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2017). Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması. Erişim tarihi: 2 Şubat 2020, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2018). 20.03.2018 Tarihli Suriye Raporu Bilgi Notu.

Akgün, N. (2016). Suriyeli Mültecilerde Ruhsal İyilik Hali Ve İlişkili Faktörlerin

Değerlendirilmesi. Tıpta Uzmanlık Tezi, Selçuk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Konya.

Alkire, S. (2003.) A Conceptual Framework for Human Security. Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, University of Oxford, 1-52.

Bağbaşıoğlu, A. (2017). “İnsan Güvenliği ve NATO: NATO’nun Ege Misyonu Örneği”. T. Sakman. (Der.), Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları (ss. 511-521). İstanbul: Tasam Yayınları Uluslararası İlişkiler Serisi.

Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 1-15.

Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(14), 30-53.

Buzan, B. (2015). *İnsanlar, Devletler ve Korku*. (E. Çıtak, Çev.) İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

cnnturk. (2020). “Suriyeli Çocukları Dilendiren Çete Çökertildi.” Erişim tarihi: 20 Mart 2021, <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/suriyeli-cocuklari-dilendiren-cete-cokertildi>.

cnnturk. (2018a). “Suriyeli Gasp Çetesi Çökertildi.” Erişim tarihi: 13 Eylül 2020, <https://www.cnnturk.com/turkiye/suriyeli-gasp-cetesi-cokertildi>.

cnnturk. (2018b). “Esnaftan Sahte Para Dayağı.” Erişim tarihi: 20 Mart 2021, <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/esnaftan-sahte-para-dayagi>.

Duruel, M. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorunu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(5), 1399-1414.

Erdoğan, M.M. (2017). Suriyeliler Barometresi-2017: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi. Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020, <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2017/12/sb-2107-yc3b6netici-c3b6zeti-06122017.pdf>

Erdoğan, M.M. (2020). Suriyeliler Barometresi-2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi. (Orion Kitabevi, 1. Baskı, Ankara). Erişim tarihi: 9 Kasım 2020, <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf>

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). “Geçici Koruma” Erişim tarihi: 18.02.2021, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Haberler. (2019). “Adana’da Bir Suriyeli, Dünyanın En Pahalı Maddesini Satmak İsterken Yakalandı.” Erişim tarihi: 13 Eylül 2020, <https://www.haberler.com/20-bin-dolarlik-kaliforniyum-maddesini-satmak-11944151-haberi/>.

Haberler. (2016). “32 İlde Operasyon Düzenlenen İlaç Çetesinin Ucu PKK ve IŞİD’e Dayanıyor.” Erişim tarihi: 13 Eylül 2020, <https://www.haberler.com/ilac-cetesinin-ucu-pkk-ve-daes-e-dayaniyor-8404287-haberi/>.

Hampson, F.O. (2008). Human Security. P. D. Williams. (Ed.), *Security Studies: An Introduction* (ss. 229-242). New York: Routledge.

Hürriyet. (2020). “Suriyeli Sahte Polisleri, Gerçek Polisler Yakaladı.” Erişim tarihi: 20 Mart 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/video/suriyeli-sahte-polisleri-gercek-polisler-yakaladi-41628075>.

Jackson, R. (2017). Rejim Güvenliği. A. Collins. (Ed.), *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları* (ss.161-175). (N. Uslu, Çev.) İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Kartal24. (2020). “‘Suriye’de Satamadım’ Diyerek Sahte Altın Satmaya Çalışan Suriyeli Sahte Altın Çetesi Yakayı Ele Verdi.” Erişim tarihi: 13 Eylül 2020, <https://www.kartal24.com/104334-suriyede-satamadim-diyerek-sahte-altin-satmaya-calisan-suriyeli-sahte-altin-cetesi-yakayi-ele-verdi>.

Kaya, A.S. (2016). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Sorunları: Nizip Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.

Migiro, Rose A. (2012). *Human Security “more than an abstract concept” — for hungry family, it’s food on the table, for refugee, it’s shelter from conflict.* Sixty-Sixth General Assembly, Plenary General Assembly told, GA/11246, 112th Meeting (AM). Erişim tarihi: 24 Mart 2020, <https://www.un.org/press/en/2012/ga11246.doc.htm>

Miles, M.B. and Huberman, A.M. (1984). Drawing Valid Meaning From Qualitative Data: Towarda A Shared Craft. *Educational Researcher*, ss. 20-30.

Milliyet. (2013). “AFAD ilaç ve Gaz Maskesi Stoğu Başlattı.” Erişim tarihi: 21 Aralık 2020, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/afad-ilac-ve-gaz-maskesi-stogu-baslatti-1756609>.

Milliyet. (2017). “Değeri 1,5 Milyon Dolar Olan Tarihi İncil Ele Geçirildi.” Erişim tarihi: 13 Eylül 2020, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/degeri-1-5-milyon-dolar-olan-tarihi-incil-ele-gecirildi-2409568>.

ORSAM-TESEV (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi - Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı). (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri. O. Orhan ve S. Senyücel Gündoğar. (Ed.), Rapor No: 195, Ankara. Erişim tarihi: 9 Ocak 2020, https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf.

Owen, T. (2004). Human Security-Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition. *Security Dialogue*, 35(3), 373-387.

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.

Patton, Q.M. (1987). *How To Use Qualitative Methods In Evaluation*. London: Sage Pub.

Tunca, H.Ö. (2019). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Toplumun Güvenlik Algısına Etkisi: Gaziantep ve Balıkesir Örnekleri. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Malatya.

UNDP. (1994). Human Development Report. Oxford University Press, New York, 326s.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

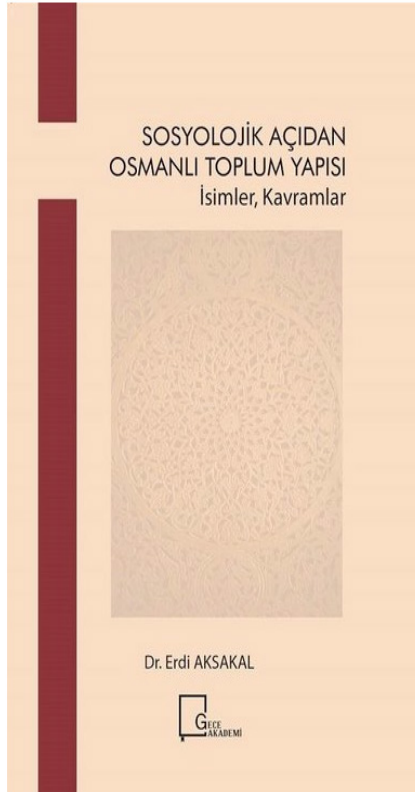

Kitap İncelemesi / Book Review

**“SOSYOLOJİK AÇIDAN OSMANLI TOPLUM YAPISI
İSİMLER, KAVRAMLAR” İSİMLİ KİTAPIN TANITIM VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

***INTRODUCTION AND EVALUATION OF THE BOOK “NAMES
AND CONCEPTS OF THE OTTOMAN SOCIAL STRUCTURE IN
SOCIOLOGICAL TERMS”***

Yılmaz KILIÇ*

* Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi;
e-mail: yilmazkiliç019@gmail.com, ORCID 0000-0002-9085-9657.

YAZARIN KISA ÖZGEÇMİŞİ VE YAYINLARI

Eserin yazarı lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini Atatürk Üniversitesi'nde tamamlamış ve yine aynı üniversitede Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak akademik hayatını devam ettirmektedir.

Çalışmaları

Makaleler:

Modernist Milliyetçi Kuramlar Işığında Türk Milliyetçiliğine Bakış¹

Kültürel Kimliğin İnşa Sürecinde Melez Bir Kavram Olarak Alevilik²

Comparison of Effects of Nebivolol, Carvedilol and Irbesartan on Left Ventricular Hypertrophy Associated With Hypertension³

Covid-19 Salgınının Türkiye'de Aile İçerisinde Yol Açtığı Toplumsal Etkiler⁴

1980 Öncesi Milliyetçilik Müzaheretü Örneği: Bayrak Dergisi/Example of Pre-1980 Nationalism Advocacy; Journal of Bayrak⁵

Kentsel Olandan Sanala Tüketim Mabetleri ve Etik-Estetik Karmaşası/Consumption Sanctuaries and Ethics-Aesthetics Confusion From the Urban to the Virtual⁶

Türk Kültüründe Eril Mekân Örneği Köy Odaları (An Example for Masculine Space in Turkish Culture: Village Rooms)⁷

Evcilleştirilmişten Yasaklanmışa Ölüm ve Ölüm Sosyolojisine Dair⁸

Morfolojik Yöntemle Erzurum Halk Masalı Çözümlemesi: Ölü Yiyen Derviş/Erzurum Folk Tale Analysis by Morphological Method: Ölü Yiyen Derviş⁹

Türkiye'de Halkçılığın Kaynağı ve Tebaadan Halka Zihni Dönüşüm/The

¹ Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 54, C. 0, 2015, ss. 203-221.

² Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 53, C. 0, 2014, ss. 215-231.

³ European Review for Medical and Pharmacological Sciences, C. 18, 2014, ss. 630-637.

⁴ Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 4, C. 24, 2020, ss. 1811-1831.

⁵ Belgi, S. 19, C. 2, 2020, ss. 1926-1947.

⁶ Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 65, C. 0, 2019, ss. 497-519.

⁷ Folklor/Edebiyat, S. 98, C. 25, 2019, ss. 291-308.

⁸ Research: Social Studies, S. 7/2, 2019, ss. 77-93.

⁹ Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 62, 2019, ss. 255-265.

Source of Populism in Turkey and The Transformation of the Minds to Community
From the Tebaa¹⁰

Hakemli Kongre/Sempozyum Bildiri Kitaplarında Yer Alan Yayınlar:

Milliyetçilik Çalışmalarında Erkek Namusu ve Kadın İffeti Söylemleri¹¹
Gelenekselden Postmoderniteye Namus Algısı ve Cinsiyeti Yeniden
Kurgulamak¹²

Kirlilik Normu Olarak Namus ve Cinayetlerinin Sosyolojik Analizi¹³
Sosyolojik Bağlamda Tarih ve Gelenek İlişkisi¹⁴
Geleneksel Türk Toplum Yapısında Militarizm ve Erkeklik¹⁵
Sabri Ülgener’de Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Zihniyet ve Din İlişkisi¹⁶
Geleneksel Toplumdan Postmodern Toplumlara Beden ve Ölüm Algısı¹⁷

Kitap ve Kitap Bölümleri:

Göç ve Göçmen Sorunsalı¹⁸
Sosyolojik Açıdan Din ve Dini Gruplar¹⁹
Toplumsal Yapıda Öncü Çalışmalar: İsimler Kavramlar²⁰
Osmanlı Devleti’nde Toplumsal Tabakalaşma²¹
Modern Siyasal İdeolojiler (Siyaset Sosyolojisi)²²
Erzurum İli Okuma Kültürünün Ekonomik ve Sosyal Analizi²³
Sosyolojide Din Tartışmaları Sosyolojiden Hemen Önce Tanrısal Akıl Yerine
Doğal Akıl²⁴
Sanat Kavramı ve Sanatın Tarihsel Gelişimi (Sanat Sosyolojisi)²⁵

¹⁰ Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 2, C. 22, 2018, ss. 917-932.

¹¹ 13th International Congress on Social Studies With Recent Researches, Kasım 2020.

¹² 13th International Congress on Studies With Recent Research, Kasım 2020.

¹³ Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu, Ekim 2020.

¹⁴ 11th International Congress of Social Sciences With Current Research, Aralık 2019.

¹⁵ 11th International Congress of Social Sciences With Current Research, Aralık 2019.

¹⁶ International Conference on Social Sciences-Cappadocia, Nisan 2018.

¹⁷ International Conference on Social Sciences-Cappadocia, Nisan 2018.

¹⁸ Efe Akademi Yayıncılık, İstanbul 2020.

¹⁹ Akademisyen Yayınevi, Ankara 2019.

²⁰ Çizgi Yayınevi, Ankara 2019.

²¹ Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum 2015, ss. 1-20.

²² Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum 2015, ss. 1-24.

²³ İmaj Yayınevi, Ankara, 2017.

²⁴ Akademisyen Yayınevi, 2019.

²⁵ Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum 2020, ss. 1-32.

1. DIŞ TENKİT

Öncelikle belirtmemiz gereken bir husus vardır ki o da bu kitabın ilk olarak 2017 yılında bir doktora tezi olarak kaleme alınmış olup isminin “Türk Sosyologlarının Osmanlı Toplum Yapısına Dair Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz” olduğudur. Bir yıl sonra kitap haline getirilen bu akademik çalışmanın ismi “Sosyolojik Açıdan Osmanlı Toplum Yapısı İsimler, Kavramlar” olarak değiştirilmiştir.

Tanıtımını yaptığımız bu kitap Türkçe kaleme alınmıştır. 13,5 X 21 cm ebatlarında bir kitap olarak okuyucuya sunulmuş olan Sosyolojik Açıdan Osmanlı Toplum Yapısı İsimler, Kavramlar 238 sayfa olup Gece Akademi’si yayınlarıncı bastırılmıştır. Aralık 2018 tarihinde yayınlanan eser enzo kağıda (kitap kağıdı) basımı yapılmış olup hem kapak hem de iç sayfalar saman kağıdı renginde dizayn edilmiştir. Lakin ön kapakta kitaba uygun bir resim kullanıldığını söylemek pek mümkün değildir.

Eserin kaliteli bir basımının yapılmadığı göze çarpan ilk unsurlardan biridir. Kolayca kopan sayfalar bize bu fikri vermektedir. Kitabın genel sayfa yapısı hakkında bilgi verecek olursak sol sayfaların üst kısmında sayfa numarası, kitap adı ve ne olduğu anlaşılamayan bir simge vardır. Sağ sayfaların en üst kısmında sayfa numarası, divit resmi ve yazarın adı yer almaktadır. Dipnotlar sayfa altına verilmiştir ve toplam olarak 408 adet dipnot kullanılmıştır. Ancak kenar boşluklarının düzenli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Özellikle sayfaların bitiş noktaları ciddi farklılıklar göstermiştir.

Ön kapağın üst kısmında kitap adı, alt kısmında yazar adı ve yayın evinin ismi yer almaktadır. İlaveten sol kısmında bordo renginde dikey şekilde iki şerit vardır. Kitabın sırt kısmında yine aynı şekilde kitap adı (eksik şekilde), yazar adı ve yayın evinin simgesi bulunmaktadır. Kapağın arka kısmında en başta kitap ismi (eksik şekilde) yer alırken hemen altında bir paragraf kadar Osmanlı toplum yapısının genel değişimi ile ilgili çok kısa bilgi verilmiştir. En alt kısmında ise yayın evinin ismi ve sosyal medya erişim bilgileri ile barkod numarası verilmiştir.

Ön kapak sayfasından sonraki ilk sayfa neredeyse kapak sayfasının aynısı olarak konulmuş ve kitap, yazar ve yayınevi bilgileri mevcuttur. Daha sonra ise eserin yayına sunulması aşamasında emeği geçen kurumlar ve iletişim adresleri

ile ilgili bilgiler mevcuttur. Devamında ön kapaktan sonraki sayfanın aynısı gereksiz bir tekrar olarak yeniden kullanılmıştır.

Önsöz kısmında eserin Dr. Erdi Aksakal’ın doktora tezinin isim değişikliği ile bu halini aldığı ifade edilip iki sayfalık bir önsöz yazılmıştır. Önsöz kısmından sonra içindekiler tablosu bulunmaktadır. İçindekiler kısmından sonra 11-18 sayfalar arasında yer bulan giriş kısmı vardır.

Eser iki ana bölümden oluşmaktadır. Hem akademik bir çalışma hem de bir kitap kaleme alındığı düşünülürse bölümlerin çok geniş tutularak metot yanlışlığı yapıldığını ve bölümlerin biraz daha spesifikleştirilmesi gerektiğini ifade etmeliyim. Birinci bölüm 19-78 sayfalar, ikinci bölüm 85-190 sayfalar aralığında yer almaktadır. 206-225 arası sayfalar sonuç ve 226-238 arası sayfalar kaynakça kısmına ayrılmıştır.

Bölüm adlandırmaları ve ana başlıklar, büyük ve koyu harflerle ve sayfa üstüne ortalı olarak yazılmıştır. Alt başlıklar ise sadece baş harfleri büyük ve koyu olarak yazılıp sola yaslı hale getirilmiştir. İçindekiler tablosu ile başlıkların birbiri ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Aksakal, giriş kısmında iki tane dipnot kullanırken birinci bölümde 133, ikinci bölümde 73 tane dipnot kullanmıştır. Eser ana bölümlerinden sonra, sonuç ve kaynakça kısmı ile nihayete erdirilmiştir. Dizin ve ekler kısmı yer almamaktadır. Akademik bir çalışmada böyle bir eksikliğin olması ciddi bir hatadır.

2. ÖZET

2.1. 1. Bölüm

Dr. Erdi Aksakal’ın tetkikini yaptığımız bu eseri iki ana bölümden oluşmaktadır. Yazar tarafından *OSMANLI’DAN CUMHURİYET’E TÜRKİYE’NİN TOPLUMSAL YAPISI* olarak adlandırılan ilk bölüm 19-78 numaralı sayfa aralıklarını ihtiva etmektedir. Yazar, bölümün ilk satırlarında Osmanlı toplum dinamiklerinden ve devletin toplum yapısına karşı yaklaşımı ve izlediği politikalardan bahsetmiştir. Osmanlı toplumunun çok dilli ve dinli bir sisteme sahip olduğu ifade edilmiş, devletin merkezi bir anlayış izlediği ve sisteminin bozulmaması adına erklerin dengeli idare edildiği anlatılmıştır. Toprak mülkiyetinin devlette kalması, aristokrasi ve burjuva sınıfının oluşumunun engellenmesi gibi...

Türk ve Osmanlı halk tabakaları ile bu konudaki görüşler hakkında bilgi veren yazar, toplum yapısı ve mülkiyet arasında ilişki olduğunu ifade etmiştir. Eski Türklerde halk tabakası hakkında bilgi vermek isteyen Aksakal, Şerif Mardin'in bu konudaki görüşlerine yer vermiştir. Tepede bir han ya da aşiret reisinin olduğu, onun altında beylerin ve en alt kademede de halkın bulunduğu bir yapı anlatılmıştır. Soylu ve halk ayrımının yapıldığı ifade edilerek soylu sınıftan olmanın şartı akrabalık ve başarı olarak gösterilmiştir. Örnek olarak ise Göktürk yazıtlarında halk tabakasına “kara kamig budun-kara kemikli millet” denilmesi verilmiştir. İbrahim Kafesoğlu'nun kara ve ak ifadelerinden yola çıkarak yaptığı yorumlara yer verilmiş ve kara sözcüğünün alt tabakayı değil de yüksek seviyeyi işaret ettiği ve ak sözcüğünün ise az sayıda olan beylerin tanımlanması için kullanıldığı anlatılmıştır.

Eski Türk toplumlarındaki ve Osmanlı'daki toplumsal tabakanın karşılaştırmasına yer veren müellif, tabaka ayrımının Osmanlı'da yönetenler ve yönetilenler olarak daha net bir şekilde yapıldığını söylemiştir. Halil İnalcık'ın kul-yöneticiler ayrımından yola çıkılarak askeri sınıftan olan kişilerin verilen padişah berati sayesinde dini veya hükümet yetkisine sahip olduğu ve ikinci grubun vergi veren, hükümet işlerine karışmayan reaya olduğu beyan edilmiştir.

Aksakal, Osmanlı toplumunda Hegelyan anlamda bir toplum yapısının olmadığını ifade etmiştir. Merkezi otoriteden bağımsız bir mülkiyet hakkının bulunmadığı bu sistemde loncalar, eşraf-ayan gibi unsurlar devletin sivil toplumu daha kolay kontrol etmesini temin etmiştir. Burada ifade edilmesi gereken bir nokta da devletin bazen kontrol etmekte zorlandığı tarikatların toplumsal yapı içerisinde sivil toplum kuruluşu olarak hareket etmesidir. Dini vasıfları ağır basan bu kuruluşların halkın ihtiyaçlarına göre teşkil edildiği hesap edilirse şehir merkezinde, kırsal bölgede ve göçebe gruplar arasında farklılık gösterdiği aşikardır. Vakıflar, ibadet, eğitim, sağlık ve ulaşım, köle azat etmek, dul kadınlara yardım etmek gibi toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet etmiştir.

Müellif, Osmanlı'da ticaretin serbest rekabet yerine karşılıklı denetim, yardımlaşma ve imtiyaza dayalı olduğunu ifade etmiştir. Esnaf teşkilatından ve dinamiklerinden bahseden yazar, lonca kültüründen ve hiyerarşik düzenden de kesitler sunmuştur. Burada pirlerin, şeyhlerin ve kethüdaların görevleri çok kısa ifade edilerek Osmanlı ticari hayatı hakkında minimize edilmiş bilgiler verilmiştir.

Yazar, 27. sayfada Osmanlı toprak mülkiyeti hakkında kısa bir bilgi verme yolunu tercih etmiştir. Toprak mülkiyeti devletin elinde bulundurulurken sosyal tabakalaşma istenilen şekilde dizayn edilmiştir. Osmanlı toprak düzeninin temeli olan miri arazi rejimi sayesinde fethedilen yerlerdeki tarıma elverişli arazilerin özel mülkiyet dışı tutularak kontrol altında tutulduğu anlatılmıştır.

Batı'daki ve Osmanlı'daki birey algısını karşılaştıran yazar, Orhan Türkdoğan'ın bu konudaki fert-toplum dengesine dayanan toplum modelini açıklamıştır. Bireyin bireyi sömürdüğü kapitalist yapının Osmanlı'da bulunmadığı ifade edilerek ekonomik sistemin İslami esaslara göre düzenlendiği belirtilmiştir. Devlet-devlet esası belirlenerek sosyalist bir model reddedilmiştir. Osmanlı toplum yapısını ifade eden en önemli noktalardan bir tanesi de halifelik sıfatı ile hükümdarın halkını bir emanet olarak görmesi ve halkının refahı için belirli sorumlulukları üstlenmesi olarak gösterilmiştir.

Osmanlı'da Yöneten-Yönetilen Ayrımı”, isimli başlıkları altında ise yönetenler ve yönetilenler gruplandırılarak ilgili birim altında bulunan görevli ve kişiler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

“Osmanlı Toplumu'nda Yöneten-Yönetilen İlişkisinde İlk Değişme; Ayanlar”, isimli başlık altında yazar, öncelikle sipahinin savaş döneminde devlete asker göndermek ve vergi toplamakla yükümlü olduğu bir yapı olan tımar sisteminin yerini iltizam sistemine bıraktığını izah etmiştir. Bu değişim ile birlikte ayanların taşra teşkilatında gittikçe önemli yere geldiğini belirten müellif, bu insanların kendilerine “halkın koruyucusu” sıfatını yakıştırdıklarını söylemiş ve merkezin halk üzerindeki otoritesinin zayıfladığını ifade etmiştir. Ayanlar ile burjuva karşılaştırması yapılmış ve ayanların feodallerden ayrı olarak iktisadi girişimlere dayanan bağımsız iktidar kaynaklarını geliştirme fırsatının olmadığı söylenmiştir.

“Toplumsal Yapıya İlişkin Görüşler”, isimli başlık altında Aksakal, öncelikle sosyoloji ve tarih bilimlerinin ortak ve farklı yönlerinin sosyolojik açıdan üzerinde durmuş ve bu bilim dallarının çalışma prosedürlerinden bahsetmiştir.

“Ümmetçi Toplum Yapısından Milletçi Toplum Yapısına”, isimli başlık altında yazar, geniş şekilde Ziya Gökalp'in kültür temelli milli devlet, milliyetçilik, Türklük ve sosyal yapı ile ilgili çalışmalarının toplum anlayışı üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Milliyetçi Osmanlı aydınlarınca İslam dini ve Türk vasfı toplumsal

olarak benimsetilmeye çalışılmıştır. Yazarın ifade ettiğine göre; Gökalp'in görüşü Osmanlı kültürünün Türk kültüründen ayrılması ve esas olan şeyin Türk kültürü olması gerektiği yönündendir. Osmanlı, medeniyetten uzaklaşmıştır ve kültür ise Türk milli kimliğinin bir değeridir. Yazarın ifade ettiğine göre; Ziya Gökalp, ananelerin örflerle uyuşmasından kurumların ortaya çıktığını düşünmekte ve bu kurumlar milli olma vasfını taşımaktadır.

“Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplum Yapısı”, isimli başlık altında mülkiyetin müşterek veya devlete ait olduğu bu tip üretimin isim babasının Marx olduğunu ifade eden müellif, Osmanlı, İran ve Hindistan gibi doğu toplumlarında kullanıldığını dile getirmiştir. Böyle bir yapının Batı'da olması mülkiyet anlayışı farklılığından (feodalitede özel mülkiyet anlayışının varlığından) dolayı uygulanması pek mümkün olmamıştır. Yazar, mülkiyetin devlete ait olduğu bir anlayışın temelini iklim ve bölgesel şartlardan dolayı kanal ve su yolları ile yapılan sulamanın Doğu toplumlarında çok önemli olmasına ve geniş arazilerden dolayı devlet otoritesinin şart olmasına bağlamaktadır. Merkez için biçilen en önemli görev kamu işlerinin (ulaştırma, sulama tesisi, silah, malzeme, erzak) yürütülmesi olmuştur. İlkel üretim biçimlerinden çıkışın simgesi olan Asya tipi üretim tarzı yazar için toplayıcılık ve avcılığın bir üst halidir.

Asya tipi üretimin toplulukların temel noktası olması görüşünün Marx tarafından benimsendiğini anlatan yazar, devlete meydan okuyacak güçlü bir sınıfın oluşmadığını ifade etmiştir. 51. sayfada bu üretim tarzının bazı özelliklerini sıralayan müellif, Türk sosyal bilimlerinde Asya tipi üretimin araştırılması için Atüt çalışmalarına vurgu yapmıştır. Siyasal olarak Asya tipi üretim düşüncesi yankı uyandırmış ve Rusya'da bu teori bir dönem yasaklanmıştır. Yazarın ifade ettiğine göre; Sencer Divitçioğlu da ATÜT araştırmalarının siyasi bağlantısı olduğuna inanmaktadır. Divitçioğlu, Osmanlı toplumunda sınıfların olmadığını ve yönetenlerin israfçı olduğunu ifade etmiştir. Yazar, Osmanlı tımar sistemi ile Avrupa'daki aristokratik yapıyı karşılaştırmış ve farklılıklarını ortaya koymuş, tımar sisteminin miri arazi rejimine dayandığını söyleyerek Asya tipi üretim tarzının benimsendiğini kanıtlamaya çalışmıştır. Tımar sistemi ve Asya tipi üretim arasındaki benzerliklere örnek vermek isteyen Aksakal, sınıf çatışmalarını, devletin yaptığı kamu görevlerini ve köy-şehirdeki iş bölümünü söylemiştir. Müellifin belirttiğine göre; Divitçioğlu, Osmanlı toplum yapısını feodalizm ile eşit görmemekte, Asya ve Doğu sistemi içerisinde değerlendirmektedir.

“Feodalizm ve Osmanlı Toplum Yapısına İlişkin Görüşler”, başlığı altında yazar, ilk olarak Avrupa serfi ve tımar reayasını karşılaştırmış ve köylülük açısından bir fark olmadığını ifade etmiştir. Müellif, daha sonra Batı feodalizmi üzerinde durmuştur. Başlık altındaki metnin sonlarına gelindiğinde ise çok kısa şekilde fief ve tımarın ortak noktası olduğundan bahsedilmiştir.

“Pre-kapitalist Yaklaşım ve Osmanlı Toplumu”, isimli başlık altında müellif, ilk olarak Doğan Avcıoğlu’nun görüşlerine yer vermiş ve Osmanlı toplumunun pre-kapitalist yapıya uygun olduğunu ama Asya tipi üretim veya feodalizme uygun olmadığını söylemiştir. Tımarın ortaya çıkış koşullarından bahsedilmiş ve ihtiyaçlardan dolayı ortaya çıktığı belirtilmiştir. Tımar sisteminin menşei ile ilgili görüşlere kısaca yer veren müellif, sistemin prosedür yönleri ile tevcihi ve geri alınması usulleri hakkında bilgi vermiştir.

Tarihçilerin Türkiye’nin Toplum Yapısına Yönelik Yaklaşımları, isimli başlık altında yazar birincisi Osmanlı’nın Batı Avrupa’daki gibi toplumsal bir gelişim sağladığına yönelik ve ikincisi Batı’dan farklı olarak kendine özgü toplumsal yapı belirlediğine dair iki görüşten bahsetmiştir. Her iki görüşü de destekleyen yazarların fikirlerine yer verilmiş ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu başlığın sonunda ise Osmanlı’nın kendine ait nitelikleri olduğunu savunan fikir sahiplerinin düşünceleri maddeler halinde sıralanarak bilgi verilmiştir.

2.2. II. Bölüm

TÜRK SOSYOLOJİSİNDE OSMANLI-TÜRK TOPLUM YAPISI TARTIŞMALARI, isimli ana başlık altında müellif, bu konu hakkında farklı yazar ve düşünürlerin görüşlerine yer vermiştir.

İlk olarak Behice Boran’ın fikirlerine yer verilmiştir. “Behice Boran’da Sosyoloji ve Sosyal Bilim Kavramı”, isimli başlık altında yazar, ilk olarak sosyolojinin Türk tarihindeki yerine ve çıkış zamanına temas etmiştir. Daha sonra Batı’da sosyolojinin oluşum dinamiklerine değinen müellif, Fransız ve Alman olmak üzere iki farklı ekolden bahsetmiştir. Türkiye’de sosyolojinin kurumsallaşması açısından Durkheim ekolünü benimseyen, siyasal başarısından dolayı Türk sosyolojisinin babası olarak kabul gören Ziya Gökalp ekolünün ve Fransız Le Play okulunun etkisini taşıyan Prens Sebahattin etkisinin üzerinde durulmuştur. Prens Sebahattin, özel mülkiyet anlayışının liberal kişiliği de geliştireceğini savunmuştur.

A.B.D’de eğitimini tamamlayıp Amerikan sosyolojisini Türkiye’ye taşıyan Behice Boran, Comte-Durkheim etkisi ile şekillenen sosyoloji ekolü ile tanışmıştır. Aksakal’ın ifade ettiğine göre; Boran ve Ankara sosyolojisi ekibi felsefeden sanata, sanayiden köye birçok alanı ülke gelişimi açısından ele almıştır. Boran’ın toplumun yönlendirilebileceği kanısında olduğunu ifade eden müellif, Ankara sosyolojisi grubunun milli ilim anlayışını reddederek bilimde evrenselliği kabul ettiğini söylemiştir. Yazarın anlattığına göre; Boran, insan toplumlarının incelenmesinde insan-doğa ilişkisinden yola çıkılması gerektiğini düşünmektedir. Marksist sosyologlardan etkilenmiş olan Boran, insanı diğer canlılardan ayıran unsurun teknoloji olduğunu ifade eder.

“Boran’ın Toplumsal Yapı Anlayışı”, isimli başlık altında yazar, öncelikle Boran’ın toplumsal yapı anlayışından bahsetmiştir ve bu anlayışın da fonksiyonel kurumlar birliği olduğunu ifade etmiştir. Toplumsal analizlerde metodolojiden yola çıkan Boran, olayların bilime uygunluk veya aykırılık tartışmalarının tek başına doğru ve yeterli olmadığını düşünmektedir. İş bölümüne inanan Boran, Marksist bir anlayış benimsemiştir.

“Boran’ın Türkiye’nin Toplum Yapısına Dair Görüşleri Üzerine Bir Analiz”, isimli başlık altında Aksakal, ilk önce Boran’ın Osmanlı toplum yapısına dair görüşlerini Türkiye’nin içinde bulunduğu geri kalmışlık faktörünü de hesaba katarak açıkladığını bildirmiştir. Boran, Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra Cumhuriyet’e geçişin devamlı, modernleşme, batıcılık, ileriliklik veya gericilik gibi kavramlarla açıklamanın yanlışlığı üzerinde durmuştur. Her toplumun kendine has özellikler taşıdığı ve bu özellikler çerçevesinde şekillendiğine inanan Boran, Osmanlı toplumunun da Batı ile benzerlikler göstermesine karşın tamamen benzer olmadığı fikrini taşımaktadır. Osmanlı toplumunun feodal olduğu fikri üzerinde duran Boran, toprak mülkiyeti ve rant analizleri açısından bir değerlendirmede bulunmaktadır. Batı’nın feodal tipi mahalli iken Osmanlı’nın feodal tipi merkezidir. Batı, feodalizmden kapitalizme geçerken Osmanlı’da feodalite devam etmekteydi ve Osmanlı Batı toplumlarının gözünde hammaddeler kaynağı ve mamul eşya pazarı haline gelmiştir. Osmanlı’da bir batılılaşma çabası olduğu zamanda Batı kapitalizme geçmeye çalışıyordu. Boran, Osmanlı’nın yapısal özelliklerini sınıf temelinde açıklamaya çalışmış ve imparatorluktan Cumhuriyet’e geçişin iki yönünü savunmuştur. Burada vurgulanan Kurtuluş Savaşı’nın bir burjuva ihtilali vasfı taşıması ve antiemperyalist bir mücadele olmasıdır.

Toplumsal bakış açısı olarak görüşüne yer verilen bir diğer fikir adamı Niyazi Berkes’tir. “Berkes ve Düşünce Dünyası”, isimli başlık altında müellif, Ankara sosyolojisi grubunun bir üyesi olduğunu ifade ettiği Niyazi Berkes’in Türk toplumunun siyasal, sosyal ve ekonomik yapısına ilişkin analizler yaptığına değinmiştir. Berkes’in Amerika’da aldığı eğitime değinen Aksakal, Berkes’in Osmanlı toplum yapısını çok temelli bir yapıda ele aldığını söylemiştir.

“Berkes’in Laiklik ve Çağdaşlaşma Kavramları İle Toplumsal Yapı Anlayışı”, isimli başlık altında yazar, öncelikle Berkes’in son 200 yıllık dönemdeki Türk toplum yapısı üzerindeki değişimler üzerinde yoğunlaştığını ifade etmiştir. Osmanlı devlet anlayışında temel unsurlardan biri olan nizam-ı alem düşüncesi ve bir noktadan sonra Batı ile ilişki kurma zorunluluğunun ortaya çıkması durumu arasında karşılaştırılmalı bir değerlendirmede bulunulmuştur. Yazar, daha sonra Niyazi Berkes’in laiklik ve secularizm anlayışının toplum tarafından kabul ve etkileri üzerine Berkes’in görüşlerine yer vermiştir. Ancak daha sonra asıl olan şeyin din-devlet ayrımı olduğu kanaatinden bahseder. “Laiklik” ve “secularizm” kavramlarını Cumhuriyet öncesi ve Osmanlı gerileme döneminde arayan Berkes, Osmanlı ve Batı anlayışında bağlantı kurmaya çalışmıştır. Yazarın ifade ettiğine göre; Berkes, toplumun öncelikle ulusçu ve gelenek dışı olması gerektiğine inanmaktadır. Ancak yazar, Osmanlı’nın klasik düzeninden, millet sisteminden, saltanat ve hilafet özelliklerinden Cumhuriyet sonrasına taşıdıklarımıza bakılarak Berkes’in amacının geleneksel düzen oluşturmak olduğunu söylemiştir.

“Doğu Despotizmi ve Osmanlı Toplum Yapısı Üzerine Bir Analiz”, isimli başlık altında yazar, öncelikle Berkes’in Avrupa ve Doğu ülkeleri toplumsal yapıları ile değişimleri arasındaki değerlendirmeleri hakkında bahislerde bulunmuştur. Ona göre; Doğu toplum ve devlet modellerinin yönetim şekilleri doğu despotizmidir. Despot, bir kul kitlesi geliştirerek bu grubu köksüz, geleneksiz ve yabancı kavimlerden teşkil etmektedir. Doğu devletlerinin siyasi despot yapısını kökleri havada, dalları ve yaprakları yerde olan Tuba ağacına benzetmiştir. Devletin toplumdan kopuk olduğu bu yapıda hükümdara kul olacak kişiler kölelerden, köylülerden, dağlık ve geri kalmış bölgelerden temin edilirdi. Ayrıca yazarın ifade ettiğine göre; Berkes’in üzerinde durduğu noktalardan biri de Doğu toplumlarında düzene karşı olan her şey ihtilal olarak değerlendirilmektedir. Osmanlı toplum yapısının kendine özgü nitelikleri vardır ve özellikle klasik dönem Osmanlı toplum yapısını Avrupa toplum yapısına benzetmek doğru değildir.

Berkes'e göre; despot devlet anlayışının temsil edildiği birinci dönemden sonra kapıkullarının olduğu ikinci despotizm dönemine geçilmiştir. Üçüncü dönemde devlet kurumlarında iç çatışmalar var iken dördüncü dönemde ise bu iç çatışmalara çözüm olarak eski sistemin getirilme çabalarından dolayı yaşanan bocalamadan bahsetmiştir. Osmanlı Devleti, tam anlamı ile müesseseseleşmiş bir devlet değildir. Berkes'e göre; tabaka tabaka olan heterojen bir toplum yapısı mevcuttur ve bürokrat ihtiyacı devşirilen insan gücü ile temin edilmiştir. Genel kabulün aksine Osmanlı Devleti, çok dinli yapısından dolayı teokratik bir devlet değildir. Bu çok dinli yapı millet sistemini teşkil etmiştir. En kısa ve temel şekilde Osmanlı toplum yapısı Batı Avrupa din ve siyasetinden farklı kendi sistemi içinde Doğu despotizmi ile Sünni Halifelğe dayalıdır.

Yazarın konu ile ilgili olarak görüşlerine yer verdiği diğer bir isim Şerif Mardin olmuştur. "Mardin ve Sosyal Bilim Anlayışı", isimli başlık altında yazar, Şerif Mardin'in Türk sosyolojisi üzerindeki etki ve önemine (özellikle bilimsel duruşuna) vurgu yapmıştır. Yazarın ifade ettiğine göre; Mardin, yöneten-yönetilen perspektifinden konuya bakarak siyasi, kültürel ekonomik ekseninde değerlendirmeler yapmış ve merkez-çevre (sultan ve sarayın etrafında toplananlar merkez; köylüler ise çevre) bağlamında Osmanlı yöneticilerinin halkı kontrol çabasına giriştiğini ifade etmiştir. Vergiyi toplayanlar ve ödeyenler olarak bir ayrım meydana gelmiştir. Patrimonyalizmin egemen olduğu bir anlayışta sivil toplum kuruluşlarının etkin olmadığını söylemiş ve Osmanlı'da da bu eksikliğin belli ölçüde hissedildiğinden bahsetmiştir. Daha sonra Tanzimat döneminde yaşanan ikili oluşumlar hakkında bazı mülahazalar yapılmıştır.

"19. Yüzyıl Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Yapının Değişim Yönü ve Patrimonyal Bürokrasiyi Besleyen Merkez ve Çevre İlişkisi", isimli başlık altında yazar, ilk olarak Tanzimat Dönemi değişimlerinden bahsetmiş ve daha sonra 1800'ler itibarıyla Osmanlı bürokrasisinin padişaha veya mirasa dayanmak yerine akılcı bürokrasiye doğru yöneldiğini ifade etmiştir.

"Türkiye'de Toplumsal Yapının Siyasal-İdeolojik Kodları; Yeni Osmanlılardan Jön Türklere", isimli başlık altında yazar, Osmanlı Devleti'nde artan Batı etkisine, Tanzimat ile artan merkezi uygulamalara ve 1860'larda meydana gelen yeni oluşumlarla ilgili tartışmalara yer vermiştir. Kırım Savaşı'ndan sonra azınlık hakları ile ilgili bazı değişimler olduğu ifade edilip millet-i hakime anlayışının kaybolması anlatılmıştır.

Yazar, haberleşme araçlarının (özellikle gazetelerin) toplumu yönlendirme konusunda etkisinden bahsetmiştir. Tercüman-ı Ahval gibi gazeteler, kıraathanelerde halkı bilgilendirmek gibi bir vasfı icra etmiştir. Gazetelerin kolay kapatılabilmesi durumu “Meslek” gibi gizli örgütlerin teşkiline sebep olmuştur. Şinasi, Süleyman Nazif, Ali Suavi ve özellikle Namık Kemal ile birlikte özgürlük duygusunun yerleşmesi ve yayılması konusuna değinilmiştir.

Aksakal, Şerif Mardin’in Yeni Osmanlıların İslamiyet teorileri yanında vatan, meşrutiyet, özgürlük, adalet, müzakere gibi kavramları da kullandığını söylemiştir. Jön Türkler, Yeni Osmanlılara göre özgürlük gibi kavramlara daha sosyal bir nitelik kazandırmıştır ama Yeni Osmanlılar’dan daha derinlikli düşüncelere sahip değildir. Mardin, Jön Türklerin muhafazakar nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Onlar doktor olarak yetiştikleri için devlet işlerini de hasta-doktor ilişkisine benzetmişlerdir. Yeniçeri gibi bazı unsurlar, toplumun tasavvuf geleneğini kazanmasında etkili olmuştur.

Osmanlı toplum yapısı ile ilgili görüşlerine yer verilen bir diğer fikir insanı Cahit Tanyol’dur. Yazar, öncelikle Tanyol’un hayat hikayesine, eğitim serüvenine ve eserlerine yer vermiştir. “Tanyol’un Sosyolojiye Bakışı”, isimli başlık altında yazar, Cumhuriyet Dönemi’nde yaşanan önemli olayların Tanyol’un sosyoloji bakış açısını da belirlediğini ifade etmiştir. Tanyol’un tek bir sosyoloji bakış açısı olmadığı ifade edilip Türk toplumunun diğer toplumlardan farklı özellikleri olduğu anlatılmıştır. Tarihe sosyoloji penceresinden bakmanın faydalı olacağı kanaatindedir. Tanyol’un sosyolojiye bakış açısı 1940-1960 arası ve 1960 sonrası olarak ayrılmıştır.

Müellifin anlattığına göre, 1940 ve 1960 arası dönemde Tanyol’un sosyoloji görüşünü belirleyen en önemli kişiler Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin olmuştur. Tanyol’a göre; Tanzimat’tan itibaren toplumumuz Avrupalı olmayı tercih etmemiş, Avrupalı gibi görünme telaşını yaşamıştır. 1960’lardan itibaren Tanyol, Gökalp sosyolojisinden uzaklaşmaktadır. 1950 ve 1960’lı yıllardan itibaren Amerikan sosyolojisinin uygulamaları, Tanyolu da etkilemiştir ve kendisi köy monografileri çalışmalarına yoğunlaşmıştır.

1960 ve sonrası dönemde Cahit Tanyol, yazarın ifade ettiğine göre, Marksist metodoloji ve sosyoloji anlayışını benimsemiştir. Gökalp ve Prens Sabahattin görüşünden ayrılarak bilimsel sosyalizmi benimsemiştir. 1960-1970 arası dönemde yaşanan askeri ihtilal Tanyol’un görüşlerinde köklü değişikliğe sebep

olmuştur. Burada askerlerin devlet yönetme konusunda Atatürk'ten itibaren sabit bir tavrı olduğu ve bu durumun da bakış açısını etkilediği ifade edilmiştir. Yazarın ifade ettiğine göre; Tanyol'u en fazla etkileyen kişilerden biri de Weber olmuştur ve Weber'in devlet ile bürokrasi hakkındaki düşüncelerinin toplumumuz için gerekli olduğunu kabul etmektedir. Tanyol'un din alanı genişledikçe sömürü potansiyelinin artacağı kanaatinde olduğu belirtilmiştir. Dini kullananlar ile mücadelenin laik için temel olduğu kanısındadır.

“Cahit Tanyol'un Türkiye'nin Tarihsel ve Toplumsal Yapısı Düşünceleri Üzerine Bir Analiz”, isimli başlık altında yazar, Tanyol'un Osmanlı toplum yapısının hangi materyaller üzerinde değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerini açıklamıştır. Türk toplumunda Batı'daki gibi işçi-patron ayrımının olmadığı ifade edilip zengin-fakir ayrımının olmaması Türk ve Batı toplumlarının aynı süreçten geçmediğinin kanıtı olarak gösterilmiştir. II. Mahmut'tan itibaren temelsiz batılılaşma hedefinin ve emperyalizmin devleti çürüttüğü kanaatindedir. Aksakal'ın ifadesine göre; Tanyol, sınıfsız devlet ve sosyalist toplum modelinin Kur'an'ın adalet anlayışına uygun olduğuna inanmaktadır. Sosyalizmin Allah'ın vaat ettiği cennet olduğunu düşünen fikir insanı, Türkiye'de burjuvazinin ve işçi sınıfının olmadığını da düşünmektedir.

Osmanlı toplum yapısı hakkında görüşlerine yer verilen bir diğer fikir insanı Baykan Sezer'dir. Aksakal, ilk önce Sezer'in hayat hikayesi, aldığı eğitim ve eserleri ile ilgili bilgi vermiştir.

“Sezer'in Sosyoloji Yaklaşımı”, isimli başlık altında yazar, Sezer'in “*toplum sorunlarının açıklanması ve çözülmesi, deneylerin toplama*” şeklindeki sosyoloji tanımına yer vermiştir. Sosyoloji, çok uzun yıllardır insanların uğraştığı problemleri konu almasından dolayı eski, ele aldığı konuları işleyiş biçimindeki yeniliklerden dolayı yeni bir bilim dalı olarak ifade edilmiştir. Sezer için sosyolojinin anlaşılması adına 1800'ler Avrupası incelenmelidir.

“Doğu-Batı Çatışma Kuramı ile Türk Sosyolojisi ve Türk Toplumu Üzerine Düşünceler”, isimli başlık altında yazar, Türk toplumunun kendine has özelliklerinden dolayı Sezer'in Doğu-Batı sosyolojisi ayrımını yaptığına değinmiştir. Türk sosyolojisinden bahsetmek için Türk gelenek ve göreneklerinden yararlanmak gereğine ve sorunların bütüncül felsefe ile değerlendirilip sonuca

varılması gerektiğine değinilmiştir. Doğu ile Batı toplumlarının ayrışma nedenleri üzerinde durulmuş ve temel olarak iki fark üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Yazar, Türk sosyolojisini izah için birincisi meseleye Batı eksenli bakılan ve ikincisi Türk toplumunun değerleri gözünden bakılan iki temel görüşün varlığından bahseder. Ama Baykan Sezer, üçüncü bir yolun varlığını ifade etmektedir. Üçüncü yol adına Sezer, Türkiye’nin kendine has nitelikleri olduğu ve bu bağlamda ona göre değerlendirme kriterleri olması gerektiğini düşünmektedir. Yazarın ifadesine göre; Sezer, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde merkezin zayıflaması ile köylerde feodal bir yapının oluştuğuna inanmamaktadır ve Asya tipi bir üretim tarzını da reddetmektedir.

“Türk Toplum Yapısını Açıklayacak Üçüncü Bir Yol Mümkün mü?”, isimli başlık altında yazar, Baykan Sezer’in Türk toplum yapısını Batı faktörleri ile açıklamanın doğru olmadığına vurgu yaptığını belirtmiştir. Sezer için esas olan Türk niteliğinden yola çıkıp yeni kavramlar oluşturmak ve meselelere bu perspektif ile bakmaktır. Türk tarihine yoğunlaşıp iki temel değişim üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi, Anadolu’nun Türkleşmesi diğeri de Osmanlı’nın batılılaşma çabasıdır. Anadolu’nun Türkleşmesi’nde bir kültürden diğerine geçildiğini düşünen Sezer, yerleşik kültürde Türklerin pek çok özelliklerini kaybettiğini ama Anadolu’daki Türklerde böyle bir durum olmadığını söylemiştir. Türklerin kimliklerini koruması ve Haçlı Seferleri kendilerini farklı konuma taşımıştır. Sezer, Osmanlı Devleti’nin emperyal niteliğinin olmadığını ve sömürü düzeninin bulunmadığını ifade etmiştir.

Yazarın ifade ettiğine göre; Baykan Sezer, batıcılışma çabasında hatanın Batı’nın dünya egemenliğine girdikten sonra Batı’ya yaranma çabasında olduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyet batıcılışmasında ise esas problem inkar üzerine kurulu bir yapının olmasıdır. Sezer, batıcılışmanın Türk toplumunu geri götürdüğü kanaatindedir.

“Osmanlı Toplum Yapısına Özgün Örgütlenme Modeli”, isimli başlık altında yazar, öncelikle bozkır kültürünün Türk yaşam tarzı üzerindeki etkileri ile ilgili bazı mülahazalarda bulunmuştur. Osmanlı Devleti kuruluşunun göçebe unsurlardan teşekkül ettiği yönünde görüşlere yer verilmiştir. Oğuzların Anadolu’ya göçleri ve Selçuklu’nun kuruluşu, Moğol istilası altında Türk-İslam gaze anlayışının farklı boyut kazanması ve Denizli-Antalya-Bursa’nın uluslararası pazar haline gelmesi ile

dünya ticaretinde Türk etkisinin artması beraberinde toplumsal yapı olarak ciddi değişimleri de getirmiştir.

Yazar, fetih ve göç politikası ekseninde alınan yerlere liderlerin adlarının verildiğini (Saruhan-ili, Menteşe-ili gibi) anlatmıştır. Daha sonra fethedilen yerlere bazen zorla göçlerin yaptırıldığı bazen de ailelerin teşvik edilerek yer değiştirmelerin yaptırıldığı ve bu durumun da demografik yapıyı etkilediği ifade edilmiştir.

Yazar, daha sonra ekonomik, askeri ve toplumsal bir yapı olan tımar sistemi üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Tımar sisteminin kökeni için iktâ sisteminden alındığı ve Bizans pronoiasından alındığı şeklinde iki görüşe yer veren yazar, Arap-Sasani etkisi faktörünü açıklama gereksinimi duymamıştır. Daha sonra tımarın ekonomik, askeri ve toplumsal huzur açısından önemine vurgu yapan Aksakal, bu yapının gerekliliğinden bahsetmiştir.

“Osmanlı Tipi Bir Üretim ve Sistemden Bahsetmek Mümkün mü?”, isimli başlık altında yazar, öncelikle tımar sistemini zaruri kılan şeyler olan ekonominin tarıma dayanması, ulaşım sistemlerinin gelişmemesi ve para ekonomisinin olmaması gibi etkenler üzerinde durmuştur. Bu durum yazarın da ifade ettiği gibi çevre koşullarının Osmanlı devlet ve toplum yapısını nasıl etkilediğini göstermektedir.

Daha sonra Osmanlı toplum yapısı klasik dönem ve yenileşme/Batılılaşma olarak ikiye ayrılmıştır. Klasik dönem Osmanlı toplumunun İslam ve Bizans kültürü ekseninde şekillendiği ifade edilmiştir. Osmanlı iktisadi hayatının en temel görüşlerinden biri olan iaşecilik (ülke içinde mal ve hizmet arzının mümkün olduğu kadar bol, kaliteli ve ucuz olması felsefesi) açıklanarak devletin halkın ihtiyaçlarının karşılanması açısından ne kadar hassas olduğu belirtilmiştir. Osmanlı iktisadi hayatı içindeki mihenk taşlarından biri olan ve günden güne devlet hazinesinin artırılması anlayışı olarak kabul edilen gelircilik felsefesinin izahı yapılmıştır. Bir diğer önemli yapı taşı olarak herhangi bir değişime karşı direnç gösterilen gelenekçilik anlayışı anlatılmıştır.

Müellif, özellikle Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş döneminde sosyal refah ile adalet kavramının iç içe geçtiğini belirtmiştir. Ahi teşkilatının da ekonomik hayattaki etkisinden dolayı Batı'da yaşanan burjuvazi mücadelenin Osmanlı

Devleti’nde görülmediği belirtilmiştir. Devletin geliri eşit paylaştığı açık iken yine devlet halktan da görevlerini eksiksiz yerine getirmesini istemiştir. Padişahın, halkını Allah’ın bir emaneti olarak gördüğünü ifade eden yazar, Osmanlı toplum yapısındaki İslami anlayışa da dikkat çekmektedir. Osmanlı toplum yapısındaki kendine özlülük kavramının içindeki en önemli unsurlardan biri olarak İslamiyet’in olduğu belirtilip malın ve mülkün Allah yolunda harcanması felsefesinin de toplumsal açıdan önemine dikkat çekilmiştir.

Müellif, daha sonra padişahın Allah’ın gölgesi sıfatından yola çıkarak hükümdarın toplum üzerindeki egemenliğini vurgulamıştır ve bu durumun da beraberinde padişaha inanma ve itaati de sağladığını dile getirmiştir. Hükümdarın bu kadar kutsiyet arz etmesi yazarca Osmanlı Devleti’nde eleştiri kültürünün gelişmemesinin bir nedenidir. Devlet içerisindeki kâdir-i mutlak inancının (Tanrı’nın ve hükümdarın emirlerinin sorgusuz yerine getirilmesi) toplum yapısında ekonomiden siyasete tüm kurumlarda aşırı derecede etkin olduğu ifade edilmiştir.

Yazar, kitabın son satırlarında tekrardan tımar sistemi üzerine yoğunlaşmış, yetkililerin bu sistem sayesinde ekonomik alana müdahale edebildiklerini söylemiştir. Burada esas amacın kâr değil halk ihtiyaçlarının ucuz ve bol şekilde karşılanması olduğu belirtilmiştir. Rekabet esası olmadığı için de toplumsal sınıflaşmanın ve çatışmanın meydana gelmediği vurgulanmıştır. Türk-İslam geleneğine uygun şekilde sömürünün reddedildiği ve ahlâk kurallarının kârdan ön planda tutulduğu bir yapı karşımız çıkmaktadır.

2.3. Sonuç

Yazar, sonuç bölümünde öncelikle Osmanlı Devleti’nde yer alan nizâm-ı alem ilkesinden bahsetmiş ve padişahın bu prensip çerçevesinden bakılarak Allah’ın yeryüzündeki gölgesi olarak görmesinden söz etmiştir. Bu bakış açısı kâdr-i mutlak görüşünün yerleşmesinde önemli olmuştur. Devlet, halkına emanet olarak bakmakta kendine en önemli görev olarak halkının mutluluğunu edinmiştir.

Daha sonra yazar, cemaat ve mezhep esasına dayanan millet sisteminin Cumhuriyet ile birlikte yerini vatandaşlık esasına bıraktığını ifade etmiştir. Toplum için doğru olanı bilen otorite devlet ve millet arasında aşılmaz bir setin çekilmesine neden olmuştur. Tarikat ve cemaatlerin Osmanlı’da kimlik vermek gibi bir

niteliklerinin olduğu ifade edilmiştir. Osmanlı toplum yapısında inancın ne kadar baskın olduğu ifade edilmiştir. Yazarın ifadesine göre; tebaa Allah'ın cisimleşmiş hali ve gölgesi kabul ettikleri padişahın otoritesine koşulsuz itaat etmiştir.

Müellif, artık son paragrafında Osmanlı tipi üretim tarzının var olduğunu ve toplumsal yapı esasında önemli bir yeri olduğunu söylemektedir.

3. İÇ TENKİT

Öncelikle belirtmemiz gereken bir husus vardır ki o da bu kitabın ilk olarak 2017 yılında bir doktora tezi olarak kaleme alınmış olup isminin “Türk Sosyologlarının Osmanlı Toplum Yapısına Dair Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz” olduğudur. Bir yıl sonra kitap haline getirilen bu akademik çalışmanın ismi “Sosyolojik Açıdan Osmanlı Toplum Yapısı İsimler, Kavramlar” olarak değiştirilmiştir. Ancak ifade etmek gerekir ki kitabın içeriği ile başlığı uyumlu olmamıştır. Bunun nedeni ise kitabı eline alan bir kişinin isminden dolayı doğal olarak Osmanlı toplumu ağırlıklı ve toplumu ilgilendiren kavramlar üzerine inşaa edilmiş bir eser bekleyecektir. Ancak kitabın içeriği farklı kurgulanmıştır. Eserin bir kısmı Osmanlı toplum yapısını ilgilendirir iken genel kısmı kitap başlığına hizmet etmemektedir. Bazı yazarların sosyolojik görüşlerine yer verilmiştir. Ancak bu kişilerin Osmanlı toplum yapısı ile ilgili görüşleri sınırlı tutulmuştur. Düzenli akış sağlanamadığı gibi konular sürekli olarak aynı şekilde-farklı yerlerde tekrar ettirilmiştir. Bu durum ile ilgili örnek verecek olursak; 19. sayfada toplum anlayışından bahsedilirken 20. sayfada halk tabakalarından, 21. sayfada hükümdar olabilme hakkından, 25. sayfada ticari hayattan, 26. sayfada tekrar toplum tabakalaşmasından, 27. sayfada Osmanlı toprak mülkiyetinden bahsedilmektedir.

Kitabın isim harfleri tamamen büyük ve koyu harflerle saman kağıdı renginde sayfa üzerine yazılmıştır. Bir eser kaleme alınır iken konu, zaman ve mekân sınırlamasının getirilmesi meselenin işlenişinin sağlığı açısından kıymetlidir. Ancak bu kitap hazırlanırken herhangi bir konu, zaman ve mekân sınırlamasına tabii tutulmamıştır. Bu da işlenen konuların çok geniş görünümlü lakin yüzeysel kalmasına neden olmuştur.

Aralık 2018 tarihinde yayımlanan bu eser ikinci kalite hamura basımı yapılmış olup hem karton kapak hem de iç sayfalar saman kağıdı renginde dizayn edilmiştir. Ön kapakta kitaba uygun bir resim kullanıldığını söylemek pek mümkün

değildir. Kitabın kapak sayfasında ne olduğu çok belirgin olmayan ama işleme tarzı bir işçiliğin resminin konulduğu görülmektedir. Ancak bu resmin kitap ve içeriği ile bırakın uyumlu olmasını ne olduğu dahi tam olarak anlaşılamamaktadır.

Eserin kaliteli bir basımının yapılmadığı göze çarpan ilk unsurlardan biridir. Kolayca kopan sayfalar bize bu fikri vermektedir. Kitabın genel sayfa yapısı hakkında bilgi verecek olursak sol sayfaların üst kısmında sayfa numarası, kitap adı ve ne olduğu anlaşılamayan bir simge vardır. Sağ sayfaların en üst kısmında sayfa numarası, divit resmi ve yazarın adı yer almaktadır. Ancak kenar boşluklarının düzenli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Özellikle sayfaların bitiş noktaları ciddi farklılıklar göstermiştir.

Önsöz kısmında eserin Dr. Erdi Aksakal’ın doktora tezinin isim değişikliği ile bu halini aldığı ifade edilmiştir. Sonrasında ise Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi toplum anlayışı fikrinin değişim safhaları hakkında kısaca bilgi verilip bu konuda çalışması bulunan kişilerin isimleri zikredilmiştir. Müellifin danışmanına teşekkürleri ile kitabın bu safhası da nihayete erdirilmiştir. Bizi karşılayan bir diğer unsur içindekiler tablosudur. Ancak ciddi bir eksiklik göze çarpmaktadır ki bu da kısaltmalar kısmının eksik bırakılmasıdır.

Önsöz kısmından sonra içindekiler tablosu yer almaktadır. İçindekiler tablosunda yazar tarafından önsöz de dahil olmak üzere tüm konular Latin sayı ve rakamlarla numaralandırılmıştır. Kitaptaki ana konuların başlıklarının tüm harfleri büyük harfle diğer başlıkların sadece baş harfleri büyük harfle yazılmıştır. Numaralandırma işleminin yapılmasından dolayı bir başlık sistematığının olduğunu söyleyebiliriz. Ancak istenilen akademik düzeyde değildir.

İçindekiler kısmından sonra 11-18 numaralı sayfa aralıklarında bulunan giriş kısmı okuyucuyu karşılamaktadır. Yazar, burada okuyucu için bir ön hazırlık bağlamında eser içerisinde anlattığı bilgiler ile ilgili çok yüzeysel açıklamalar yapmıştır. Okuyucunun ön bilgilendirilmesi açısından kıymetli olan bu kısım göreceli olarak başarılı sayılabilir. Giriş kısmından sonra yazar birinci bölüm ile eserine başlamaktadır.

Eserin oluşturulma aşamasında gözden kaçan veya herhangi bir sebepten ötürü konulmayan kısaltmalar tablosu ciddi bir eksiklik olarak dikkatleri çekmektedir. Çünkü; bu şekilde okunan metin içerisinde geçen kısaltmalar

ne kısaltmalar tablosunda ne de metin içinde açıklanmadığı için belirsiz kalabilmektedir. ATÜT gibi.

Eserin kaleme alınma esnasında 408 adet dipnot atılmıştır. Bir kitap yazıldığı göz önünde bulundurulur ise bu referans sayısının az olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü; birçok sayfa referans gösterilmeden ya da tek referans ile kaleme alınmıştır. Eğer gerektiği şekilde referans gösterilerek bir çalışma yapılırsa idi bu dipnot sayısı daha fazla olacaktı. Ancak burada ifade edilmesi gereken en önemli husus referans sayısının azlığından ziyade bilimsel bir çalışmada olması icap eden tutarlılık ilkesinin çiğnenmesidir. Yapılan atıflar şekil açısından sürekli olarak değişiklik göstermektedir, eksik veya yanlış yöntemlerle gösterilmiştir. Bu konuda şu örnekleri verebiliriz.

1. Gösterilen kaynaklarda sayfa sayısı ifade edilirken “s.” veya “S.” gibi kısaltmalar birçok yerde kullanılmamış iken 55. sayfada yer alan 72 numaralı referansta bu duruma bir örnek vardır. Diğer örnekler²⁶...
2. Atıf yapılan kaynağın cilt numarası ifade edilirken “c.” veya “C.” şeklinde kısaltmalar çoğunlukla kullanılmaz iken 79. sayfadaki 124 ve 81. sayfadaki 129 numaralı referansta “C.” şeklinde kısaltma ile gösterilmiştir.
3. 114. sayfadaki 199 numaralı ve 179. sayfadaki 354 numaralı referansların yazı puntoları diğerlerinden daha küçük, 143. sayfadaki 285 numaralı referansın puntosu daha büyük seçilmiştir. Ve 285. referans tamamlanmayıp düzensiz bir şekilde 144. sayfaya devam ettirilip hizâsız bir atıf olmuştur.
4. 177. sayfadaki 347 ve 348 numaralı referanslarda ise İstanbul Üniversitesi kısaltma olarak verilmeye çalışmıştır. Ancak bu “İstanbul, Ü” şeklinde pek anlamlı olmayan bir kısaltma olmuştur. Ayrıca 347 numaralı dipnotta eserin tam künyesi belirtildikten sonra 348 numaralı dipnotta hatalı olarak yine tam künye verilmiştir. Daha sonra aynı eser referans olarak tekrar tekrar gösterilmiştir. Yazarın soyadı, adı geçen eser (a.g.e.), sayfa numarası şeklinde gösterilmesi gerekir iken eser adı tam olarak verilmiştir. 176. sayfadaki 344 numaralı referans tam künye olarak verilmiştir. Aynı eser

²⁶ 71. sayfadaki 106 numaralı referansta, 79. sayfadaki 123 ve 125 numaralı referansta, 92. sayfadaki 151 ve 152 numaralı referansta sayfa numarası “s.” kısaltması ile beyan edilmiştir. 86. sayfadaki 136 numaralı referansın, 93. sayfadaki 156 numaralı referansın ve 133. sayfadaki 261 numaralı referansın sayfa numaraları ise bildirilmemiştir.

345 numaralı dipnotta adı geçen eser (a.g.e.) şeklinde gösterilmesi gerekir iken bu yapılmamıştır. 169. sayfadaki 329 numaralı referans tam künye olarak verilmiştir. Hatalı olarak 173. sayfadaki 340 numaralı referansta aynı eser tekrar tam künye verilmiştir.

5. Yapılan atıflarda noktalama işaretlerinin eksikliğinden kaynaklı hatalar da yapılmıştır. 198. sayfadaki 391 numaralı referansta, 184. sayfadaki 365 numaralı referansta “,” eksikliği vardır.
6. Genel olarak numaralandırma işlemleri rakamlar ile yapılırken bazı yerlerde Romen Rakamı ile yapılmıştır. 173. sayfadaki 340 numaralı dipnotta “Cilt IX” şeklinde atf yapılmıştır. Burada eleştirilecek en önemli konu bir standardın belirlenmemiş olmasıdır.
7. 55. sayfadaki 72 numaralı referansta “G.Ü İ.İ.B.F Dergisi” şeklinde bir kısaltma yapılmıştır. Yapılması gereken öncelikle bir bilginin tam olarak ifade edilip daha sonraki tekrarlarında kısaltmalar biçiminde verilmesidir.
8. Toplam olarak 21 sayfa herhangi bir atf yapılmadan yazılmıştır. Bilimsel bir çalışma olduğu göz önüne alınırsa bu kabul edilebilir değildir.

Dipnotlar hakkında söylenebilecek hususlardan bir tanesi de yazar dipnotlarda kavram açıklamalarına veya konu izahlarına yer vermemiştir. Sadece ilgili eserlerin künyeleri belirtilerek bir dipnotlama usulü benimsenmiştir. Genel olarak kitap ve makale gibi benzer türdeki eserlerden ve bir yerde de Kur’ân-ı Kerim’den faydalanan Aksakal, isimler ve kavramlar üzerine bir çalışma yaptığı halde sözlük kullanmamıştır. Yararlandığı eserlerin tamamı Türkçe olup yabancı bir kaynağa yer vermemiştir. Bir diğer can alıcı eksiklik, Osmanlı Devleti toplum yapısı ile ilgili bir çalışma yaptığı halde konuya ilişkin birinci derece kaynaklara ve anı, hatıra, seyahatname gibi temel bilgi kaynaklarına yer vermemiştir.

Göze çarpan çok ciddi hatalardan bir tanesi de yapılan birebir alıntılarının tek tırnak içinde gösterilmesidir ki bununla ilgili olarak 169., 177. ve 178. sayfada örnekler mevcuttur. 149. ve 150. sayfalarda ise yapılan alıntı hiç tırnak içine alınmadan sadece italik yazı ile gösterilmiştir. 82. ve 83. sayfalarda verilen sıralı bilgiler hem madde işareti hem de numara kullanımı ile gösterilerek bir hata yapılmıştır. Müellif kitabın kaynakça kısmında kullanılan kaynak sayısını

vurgulamak için rakamlandırma ile listeleme yolunu seçmiştir. Akademik olarak çok da kabul görmeyen bu usulle 202 tane bu konu ile ilgili veri kaynağı taradığını beyan etmeye çalışmıştır.

Yapılan başlıklandırma işleminin de çok sağlıklı yapıldığı söylenemez. 1., 2., 3., ve 4. derece başlık kriterlerinin ihmal edildiği açıktır. Ayrıca başlık sözcüklerinin arasındaki gereksiz ve büyük boşluklar bir kitapta olması gereken şıklığı bozan diğer bir unsurdur. Kitabın hemen hemen her yerinde olduğu gibi buralarda da noktalama yanlışlıklarının yapıldığı olmuştur. “:” konulması gereken yerlere “;” kullanılması en fazla tesadüf edilen hatalardandır. 35. sayfadaki başlıkta buna bir örnek mevcuttur. Kitabı kaleme alan müellifin yaptığı en fazla tekrar eden hatalardan bazıları da yazım hatalarıdır. “ki, de, da” gibi eklerin bitişik yazılacak iken ayrı, ayrı yazılacak iken bitişik yazıldığı birçok nokta mevcuttur.

Bir kitap kaleme alındığı hesap edilir ise konunun anlaşılabilirliğinin artırılması açısından kullanılan tablo sayısının fazla olması beklenebilecek bir unsur iken sadece iki tane tablo kullanılmıştır. Bunlardan 29. sayfadaki tablo belirsiz bir şekilde basılmış ve görsel olarak hoş bir görüntü arz etmemektedir. Bu tabloda yazar Osmanlı toplumundaki temel ayırım noktası olan yöneten ve yönetilenlerin ayrımı ve bu kişilerin kimler olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Ancak çok başarılı değildir. 63. sayfada ise Doğu İslamcı Halk Cephesi ve batıcı-laik bürokrat temsilcileri ile ilgili bir tablo oluşturmaya çalışmıştır. Yazar tabloları oluştururken nereden referans aldığı ile ilgili bilgi vermeyerek bilimsel açıdan ciddi bir yanlış yapmıştır.

Kitabını iki ana bölüm altında kaleme alan yazar, birinci bölümde öncelikle Osmanlı Devleti’ndeki millet sisteminden bahsetmiş ve daha sonra yer yer Batı ile karşılaştırmalı olarak Türk toplum yapısına yer vermiştir. Ancak Aksakal kitabını yazarken ve bölümlendirirken belirli bir sıra takip etmiş midir? Bu soruya olumlu bir yanıt vermek pek mümkün değildir. Ayrıca başlıklar ve başlık altında anlatılanların çok uyumlu olduğunu da söyleyemeyiz. Özellikle yapılan ciddi yanlışlardan bir tanesi de çok kısa alanlar içerisinde konudan konuya atlanması olmuştur. Örnek verecek olursak; 19. sayfada toplum anlayışından bahsedilirken 20. sayfada halk tabakalarından, 21. sayfada hükümdar olabilme hakkından, 25. sayfada ticari hayattan, 26. sayfada tekrar toplum tabakalaşmasından, 27. sayfada Osmanlı toprak mülkiyetinden bahsedilmektedir.

Eser temel olarak iki ana bölümde ele alınmıştır. Ancak ana bölümlerin sayısı artırılmış olsa idi daha doğru bir metot izlenmiş olacağı kanaati bulunmaktadır. Çünkü; ana bölüm sayısı az olur ise anlatılar konular ya çok yüzeysel olacak ya da konudan konuya atlama durumu meydana gelecektir. Bu noktada yazarın tercih ettiği yöntemin yanlış olduğunu söylemek mümkündür.

Kitabın isminden dolayı eser içerisinde Osmanlı toplum yapısı ile ilgili kavram ve terimlerin sıkça yer alması beklenmektedir. Lakin beklenilenin aksine böyle olmamıştır. ATÜT (Aksakal, 2018:178) ve OTÜT (Aksakal, 2018:17) gibi sınırlı sayıda kavrama yer verilmiştir. Bahsedilen az sayıdaki kavramlar ise izaha muhtaç bırakılmıştır.

Osmanlı toplum yapısı ile ilgili kitap düzeyinde bir çalışma yapılır ise yazarından beklenen hususlardan bir tanesi de Osmanlı toplum yapısını oluşturan zümrelere geniş şekilde yer vermesi ve hatta diğer pek çok kaynaktan zikredilmeyen zümrelerden bahsetmesidir. Çeltikçi reaya kulları, devletin bazı sektörlerde kullandığı yabancı işçiler, sendikal yapılara üye insanlar, ihtida eden gayr-i müslim tebaa gibi. Mevcut çalışma diğer birçok çalışma gibi yöneten ve yönetilenler çerçevesinde ele alınmış, asker ve sivil reaya sınıflarına ayrılarak yapılmıştır. Zikredilen toplumsal gruplar hakkında bir veya birkaç başlık altında bahsedilmesi çalışmanın ayrıcalığını artıran bir unsur olabilirdi.

Yazar kitabın ikinci bölümünde Osmanlı toplum yapısı ile ilgili fikirlerini bağdaştırabileceği fikir insanlarına yer vermiştir. Bu kişilerin önce kısa biyografilerine ve eserlerine yer verilmiş daha sonra Osmanlı toplum yapısına ilişkin görüşleri aktarılmıştır. Ancak buradaki temel eksiklik bu fikir insanlarının sosyolojik görüşleri daha geniş yer bulur iken bu görüşlerin Osmanlı toplum yapısı ile ilgili kısmı çok sınırlı tutulmuştur. Yani verilen görüşler kitabın yazılış amacına uygun olmamıştır. Daha doğrusu kitabın genel yazılışı açısından bir değerlendirme yapacak olursak ne başlığa uygun bir içerik vardır ne de kitabın yazılış amacına uygun içerik vardır. Bu kitap sosyoloji bilimine hizmet eden bir eser olmuş iken Osmanlı toplum yapı ile doğrudan ilgili bir çalışma olmamıştır.

Aksakal'ın kaleme aldığı sonuç kısmı olması gereken nitelikleri taşımamaktadır. Kitabın diğer bölümlerinde izah ettiği bilgilerin kısa özetini vermiştir. Ancak sonuç kısmında diğer bölümlerden elde edilen veriler ışığında bir

sonuca ulaşılmalı veya elde edilen veriler değerlendirilmeli iken diğer bölümler kısa bir şekilde tekrar edilmiştir. Eserin ekler ve dizin kısımları bulunmamaktadır.

Eserin son kısmında kaynakça yer almaktadır. Burada müellif, çalışmasını meydana getirirken kullanmış olduğu kaynakları kitap, makale, bildiri gibi başlıklar altında ayrı ayrı belirtmek yerine herhangi bir ayırım yapmadan tek düze halinde vermeyi tercih etmiştir. 13 sayfa olan kaynakça bölümünde kaynakça ifadesi büyük harfle ve koyu olarak sayfa ortasında yer alır iken eserler listesi sola dayalı olarak verilmiştir. Kaynakçada sıralama esası soy isimlerin baş harflerine göre belirlenmiştir. Böyle bir çalışma için kullanılan referans eserleri yeterli gibi gözükse de konunun ele alınış biçiminden dolayı beklenen seviyede bir çalışma olmadığı aşikârdır.

Müellifin, eserini kaleme almadan önce gerekli olan literatür taramasını tam anlamı ile yaptığını söylemek mümkün değildir. Zira bir bilimsel veya akademik çalışmada yapılacak ilk şeylerden biri konu ile ilgili olarak daha önce sunulmuş yayınları incelemektir ki çalışma doğru şekilde yönlendirilebilsin. Erdi Aksakal'ın bu taramayı tam olarak yapmadığı hususundaki en güçlü delillerimizden birisi Suna Başak Avcılar'ın doktora tezinden²⁷ beklenen şekilde istifade etmemesidir. Erdi Aksakal, kendi çalışmasından yıllar önce ve daha detaylı hazırlanmış benzer formattaki bir doktora tezine orijinal katkılar sağlayamamıştır.

Yazar, Osmanlı tipi üretim tarzı bir yapının muhtemelliğine ilişkin konuda ilk önce Osmanlı Devleti'nin özellikle kuruluş safhasındaki bozkır kültürü ve etkisinden bahsetmiştir. Otlu steplerde yaşayan ve geçimlerini göçebe çobanlıkla sağlayan insanların elde ettiği yiyecek ve giyecekler için hayvanlarına sadece ot verdiğini ifade etmiştir. Böyle göçebe kültürünün olduğu bir ortamda özel mülkiyet anlayışının söz konusu olmadığı ifade edilmiştir (Aksakal, 2018:182). İlhami Durmuş, konuya ilişkin bir makalesinde bozkır kültürünün çoban, çobancılık ve besi kültürü kültürünü ortaya çıkardığını dile getirmiştir. Bozkır göçebeliğinde birinci derecede etkili faktör at olmuştur. Öyle ki “atın hızı ve demirin gücü sayesinde bozkır halkı oldukça geniş coğrafyaya yayılmıştır.” tespiti yapılmıştır (Durmuş, 2017:20-21).

²⁷ Suna Başak Avcılar, “Türk Sosyal Bilimcilerinin Osmanlı Tabakalaşma Sistemine İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1994.

Bir çobanın en önemli faaliyeti vahşi hayvanları uysallaştırmak ve hayvanlarının sayısını artırmaktır. Devasa büyüklükteki sürülerin nizamının sağlanması, otlak alanlarının tespiti ve korunması ciddi ehemmiyet arz etmiştir. Bu durum beraberinde yırtıcı kuşların hayvan otlatılmalarında kullanılması gibi bir sonucu doğurmuştur (Deer, 1954:159-161). Bozkır göçebeleri orman, çöl ve balıkçı göçebelerinden ayrı olarak hayvan besiciliği ve ziraati benimsemiştir. Bu göçebe türünden başka bir göçebe türünü benimseyenler genel olarak avcılık ile hayatlarını idâme ettirmiştir (Abdülkadir İlgen, 2005:824). Muhtelif yazarların görüşlerinde de olduğu gibi bozkır göçebe kültürünün varlığı hayat şartlarını, kuralları ve akışını kendine göre belirlemiştir. Bu noktada Aksakal’ın özel mülkiyet konusundaki ifadelerinin mümkün olabileceği söylenebilmektedir.

Yazar, Halil İnalıcık’ın Osmanlı’nın kuruluşuna ilişkin görüşlerini, *“1200’lerin ilk ve ikinci yarısında Orta Anadolu’daki gelişmeler ve Batı Anadolu’da Bizans toprakları üzerinde gazi Türkmen beyliklerinin kuruluşu süreci içerisinde incelenmesi gerektiği”* şeklinde ifade etmiştir. Oğuzların Anadolu’ya sürekli ve yoğun göçleri, Selçuklu’nun kuruluşu, Moğol istilası altında Türk-İslam gaza hareketinin aldığı hal ve Denizli, Antalya, Bursa’nın milletlerarası Pazar olması ile kazanılan stratejik üstünlük üzerinde durulmalıdır (Aksakal, 2018:183). Konu ile ilgili olarak Fuad Köprülü, Osmanlı’nın kuruluşu meselesini anlamak için öncelikle 1200’ler Anadolu’sunun tetkik edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Anadolu Selçuklu İmparatorluğu’nun en güçlü olduğu dönemlerini yaşaması, Dördüncü Haçlı Seferi’nden sonra İznik ve Trabzon Devletleri’nin kurulması ve Moğolların Anadolu’daki hakimiyetleri gibi kilit olaylar dönemin belirleyici unsurları olmuştur (Köprülü, 1991:27-28).

Kayı Boyu’nun Anadolu’ya geliş tarihi ile ilgili kesin bir zaman vermek pek mümkün değildir. Osmanlı Tarihi ile ilgili mevcut en eski eser Ahmedî tarafından yazılmış olan manzumedir. Sultan I. Alaeddin Keykubat, Gündüz Alp ve Ertuğrul’a belirli görevler vermiştir. Tatar yağmacılarla mücadelelerine karşılık Söğüt kendilerine dirlik olarak verilmiştir (Demir, 2017:55-56). Orhan Bey babası hayatta iken askeri anlamda yönetimi eline almıştır. 1321 tarihinde Mudanya’yı almış, Konur Alp’i Karadeniz’e doğru fetihler yapması için göndermiştir. Gazi Abdurrahman, Yalova’yı almış, Akçakoca ise Ermeni Pazarı, Ayangölü’nü almıştır (Uzunçarşılı, 2011:117).

Müellif, daha sonra devletin yürütmüş olduğu göç ve fetih organizasyonlarından bahsedip fethedilen yerlere beylerin isimlerinin verildiğinden bahsetmiştir. İnalıcık'ın görüşüne yer veren Aksakal, Anadolu'da ortaya çıkan tüm beyliklerin de ülkeyi kuran kişinin ata mirası olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Örnek olarak: Aydın-ili, Saruhan-ili, Menteşe-ili gibi. Osmanlı Devleti'nin de kurucusu kabul edilen Osman Bey'e atfen adını buradan aldığı belirtilmiştir (Aksakal, 2018:184). Konu ile ilgili olarak Nejat Göyünç, Osmanlı ismine ilk olarak Ahmedî'nin ünlü mesnevisi İskendername'de rastlandığını belirtmiştir. 1400'lerin başlarında veya biraz daha önce "Osmanlı" adının kullanıldığını dile getirmiştir (Göyünç, 1999:1-2).

Osman Gazi'den sonra beyliğin başına geçen Orhan Bey Maltepe Muharebesinde Bizans kuvvetlerini yenilgiye uğratarak ciddi bir başarı elde etmiştir. Osmanlı, zaman içerisinde ilerleyerek Balkanlara egemen olmaya başlamıştır. Hem Anadolu hem Rumeli'de Osmanlıların kısa zamanda yayılmasını mümkün kılan siyasi, sosyal, etnik ve ekonomik pek çok sebep sayılabilmektedir. Bahsi geçen hızlı yayılma beraberinde devletin göç ve fetih politikasını da şekillendirmiştir (Özkan, 2019:11-12).

Yazar, gazi akıncıların fetihleri sırasında yerli Rumların kalelere sığındığını, gönüllü teslim olanlara zarar verilmediğini ifade edip fethedilen yerlere kimi zaman zorla kimi zaman ikna edilerek Anadolu'ya Türklerin yerleştirildiğini söylemiştir (Aksakal, 2018:184). Konuya ilişkin olarak Hakan Doğan, Osmanlı Devleti'nin iskân politikaları için Rumeli'yi hususi olarak seçtiğini belirterek devletin fethettiği yerlere Anadolu'dan aileleri yerleştirdiğini ifade etmiştir. Rumeli'deki ailelerin de Osmanlı Devleti'nce kolay kontrol edebilecek yerlere nakil ettirildiğini ve iskân konusunda da Anadolu'daki konar-göçerlerin özellikle seçildiğini ifade etmiştir. Konar-göçerlerin özellikle seçilmelerindeki nedenler ise yaşam tarzlarından dolayı devlet itaatine yabancı olmaları, yerleşik düzene zarar vermeleri ve otorite boşluğu olduğu zamanlarda iktidar aleyhine faaliyetlerde bulunmalarından dolayıdır (Doğan, 2009:661). Müellif, daha sonra dervişlerin yeni Türk göç ve köylerinin çekirdeğini oluşturduklarını belirterek kurulan zaviyelere dikkat çekmiştir (Aksakal, 2018:184). Dervişlerin ve tarikatların Türk toplum yapısının şekillenmesindeki yerine ilişkin olarak Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler" isimli eserinde dervişlerin kendi örf ve

adetlerini Anadolu topraklarına yaymak istediğini ifade etmiştir. Barkan, “ *Birçok köye adını veren dağ başlarında yer açan, bağ ve bahçeler yetiştiren dervişler; garbe doğru ilerleyen Türk akınına doğuran zaviyeler, padişahların hizmetinde bulunan ve padişahlara nasihat veren şeyhler*”in varlığından bahsetmektedir (Barkan, 13). Barkan, ahi grupların sadece Osmanlı toplum yapısında değil diğer Anadolu Beylikleri’nin de oluşmasında etkili olduğunu ifade etmiştir (Barkan, 17).

Yazar, Osmanlı tipi bir üretim tarzının olabilirliği açısından değerlendirme yapmak için ilk önce Ortaçağ toplumlarında devletlerde üretimin tarım esaslı olmasından, ulaşım sistemlerinin gelişmemesinden ve para ekonomisinin gelişmemesinden dolayı devletlerin vergi toplama usullerinin mevcut duruma göre tespit edildiğinden bahsetmiştir. Bu durum da göstermektedir ki doğa sosyal çevreyi çok büyük oranda etkilemektedir. Toprak kiralalarının nakdi olarak toplanamadığını belirten müellif, bu durumu kapitalizmin filizlenmesi olarak kabul etmektedir (Aksakal, 2018:190). Ortaçağdaki vergi gelirlerine ilişkin olarak İbrahim F. Pelin, “*vergi asli gelir olmaktan çıkıyor ve fevkalade gelir şekline bürünüyor ve yerini malikane gelirine bırakıyor*” şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. Ortaçağ feodalitesinde egemen sınıfların, aristokrasi ve kilisenin vergilerden kurtulmaya çalıştığını belirten Pelin, yükün çiftçiye kaldığına değinmiştir (Pelin, 1935:402-403) .

Daha sonra Aksakal, ulaşım sistemlerinin yetersizliği, para ekonomisinin gelişmemesi ve tarım ekonomisinin esas olmasının nasıl bir ahvâli zorunlu kıldığını anlatmıştır. Yazarın ifadelerinden anlaşılmaktadır ki Bizans’ta pronoia, Selçuklular’da iktâ ve Osmanlı’da tımar isimli yapının ortaya çıkış esasları yukarıda saydığımız nedenlere dayanmaktadır. Atlı askerlerin çok önemli olduğu bir dönemde dünya genelinde ortak ihtiyaçların birbirine benzer yapıların oluşumuna zemin hazırladığını söyleyen yazar, zamanla oluşturulan sistemlerin dünya koşullarına göre değiştiğini ifade etmiştir (Aksakal, 2018:191). Bizans pronoiasının Kemal Çiçek’in kaleme aldığı makalesinden genel hatları ile askeri görevleri karşılığı verilen genelde ömür boyu zaman zarfına yayılmış dirlikler olduğunu öğrenmekteyiz (Çiçek, 1995:64). Pronoia olarak verilen arazide yaşayan köylüler (paroikoi) olarak adlandırılmakta ve bu kişiler devlet malı sayılmaktadır (Çiçek, 1995:64).

Kelime anlamı olarak “kesmek, ayırmak” anlamına gelen iktâ sözcüğü, terim olarak, devlet başkanı veya onun adına yetki kullanan mercinin bir bölgenin kaynaklarını kullanma hakkını ya da imtiyazını tahsis anlamına gelmektedir (Demirci, 2000:43). Ve Erkan Göksu’nun ilgili makalesinden öğrendiğimize göre, “İslam tarihinde Hz. Peygamber döneminde ilk örneklerine rastlanan *iktâ*, *Hulefa-i Raşidin*, *Emeviler* ve *Abbassiler döneminde olgunlaşmıştır*” (Göksu, 2009:138). Halil İnalçık, İslam Ansiklopedisi’ne yazdığı maddesinde tımar ile ilgili olarak; “İran, Bizans İmparatorluğu, *Batı Avrupa*, *İslam Devletleri* ve *Türk-Moğol Devletleri’nde var olan sistemlerden Osmanlı Devleti kendine uygun şekilde faydalanarak tımar teşkilatını oluşturmuştur. Osmanlı tımar sisteminde kullanılan cebe, geçim gibi Moğolca’dan geçen kelimeler bu etkileşimin bir kanıtıdır*” (İnalçık, 2012:168) .

Aksakal, Osmanlı toplumunun izah edilmesi aşamasında pre-kapitalist yaklaşımın irdelenmesinin elzem olduğunu vurgulamaktadır. Doğan Avcioğlu’nun görüşlerine yer verilmiş ve Osmanlı toplumunun kapitalizme uygun bir yapısının olduğu ve pre-kapitalist özellikler taşıdığı ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemindeki mevcut toplumsal, ekonomik ve siyasi şartlar devlet ile toplumun kapitalizm öncesi zamanı yaşadığını göstermektedir (Aksakal, 2018:71-72). Özkan Aydar’ın konuya ilişkin makalesinde de benzer düşüncelere yer verilmiştir. Pre-kapitalist bir sistemden kapitalizme geçiş için üç unsur gereklidir. Toprağa bağımlı köylünün bağımlılıktan kurtarılması, uzmanlaşmış zanaatkarlar ve ticaret ile tefecilikten sağlanmış nakit para. Bu husustaki en önemli nokta paradır. Avcioğlu’na göre, Türkiye geri kalmış bir memleket değildir, emperyalizme kapılarını kapatmıştır (Aydar, 2018:267-268).

Yazar, kitapta Osmanlı Devleti’nin ekonomik yapısı içerisinde temel görüşlerden biri olan provizyonizm (iaşecilik) prensibi üzerinde de durmuştur. Eserde yapılan tanım ile provizyonizm, “ülke içinde mal ve hizmet arzının mümkün olduğu kadar bol, *kaliteli ve ucuz olarak sağlaması*” şeklinde tanımlanmıştır. Yazara göre, “*verimliliğin düşük ve ulaşımın yüksek maliyetli olduğu bir sistem içerisinde üretim ve değişim üzerine ziraatten ve tarımdan başlayarak kapsamlı bir düzenleme yapılmıştır*”. Üretim açısından verimliliği en üst düzeye çıkarmak için küçük ölçekli aile işletmelerinin devlete intikal ettirildiği belirtilmiştir (Aksakal, 2018:193). Konu ile ilgili olarak Harun Şahin, ilgili makalesinde görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir. “*Toplumsal ihtiyaçlarının karşılanmasının esas olduğu*

Osmanlı Devleti’nde toplumun iaşelerinin kolaylıkla karşılanması en temel amaçlardan biridir. Bu provizyonist anlayış gereği ülke içindeki mallar ihtiyaç duyulan bölgelere dağıtıldıktan ve ihtiyaçlar giderildikten sonra kalan malın ihracına izin verilmiştir” (Şahin, 2015:398-399). “Özellikle İstanbul’un iaşesinin karşılanmasının yanında piyasasında yeterli miktarda para bulunmalıdır” (Şahin, 2015:401).

Yazarın Osmanlı Devleti’nde var olduğunu bahsettiği diğer ekonomik temel ilke “devlet gelirlerinde yüksek seviye ile istikrar” anlamına gelen gelirciliktir. Devlet hazinesinin günden güne istikrarlı bir şekilde artırılması prensibine dayanan bu anlayışta üretim kapasitesinin ve parasal mübadele hacminin çok önemli olduğu vurgulanmıştır (Aksakal, 2018:194). Konuya ilişkin olarak Harun Şahin, “*geleneklere bağlılık ve arz yönlü refah anlayışına istinat eden iaşe anlayışıyla beraber dengelenme ve etkileşim içinde olan bir oluşumdur*”, şeklinde bir gelircilik tanımına yer vermektedir. Devlet gelirleri mümkün olduğunca artırılmaya çalışılırken giderler de en alt seviyeye çekilmeye çalışılmıştır (Şahin, 2015:399).

Yazarın ekonomik hayat içerisinde bahsettiği diğer bir önemli ilke “değişimleri asgariye indirecek ya da ortadan kaldıracak kadim olana uyma” şeklinde tanımlanabilecek gelenekçilik ilkesidir. Müellif, bu ilke çerçevesinde Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarından itibaren ekonomik düzenin merkezi idarenin gücünü artmasına dayanan bir anlayıştan bahseder. Sosyal ve iktisadi hayatta herhangi bir değişikliğin müspet karşılanmayıp kadime dönme eğiliminin baskın olduğu ifade edilmiştir (Aksakal, 2018:194). Konuya ilişkin olarak Yasin Akkuş ve Süleyman Ahmet Menteş’in makalesinden gelenekçilik ilkesinin, Osmanlı’nın miras devraldığı İslam Devletleri’nden örnek aldığı bir uygulama (Akkuş, Menteş 2018:173) olduğunu öğreniyoruz.

Loncalar, bulundukları şehirdeki ekonomik yapıyı ayakta tutan, sarayın ve ordunun ihtiyaçlarını temin eden yapılar olarak var olmuşlardır. Devlet, loncaları hem desteklemiş hem de ihtisab kanunları ile kontrol altında tutmuştur. Burada bahsi geçen destek ve denetim mefhumu gelenekçilik politikası ile uyumludur (Uzun;Afşar, 2019:82). 1800’lü yıllarda Avrupa’da ortaya çıkan sanayi devrimi üretim stratejilerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Sanayileşme olgusunda temel hedef şehirlerin, sarayın, ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Her ne kadar sanayileşme hamleleri kapitalizme geçiş olarak değerlendirilse de Osmanlı’nın

böyle bir birikimi yoktur. Üretim ve tüketim dengesi, ihtiyaçların karşılanması devlet kontrolünde olduğundan dolayı denetim altındaki sanayileşme hamleleri gelenekçi felsefesinin bir uygulamasıdır (Uzun;Afşar, 2019:82-83).

Aksakal, Osmanlı sosyal yapısı ve iktisadi hayatı içinde önemli yeri olan ahilik kurumuna da vurgu yapmıştır. Batı’da görülen sınıf mücadelelerinin olduğu burjuvazi yapı Osmanlı Devleti’nde bulunmaz iken meslek içi rekabetten çok dayanışmanın esas olduğu bir yapı olarak vurgulanmıştır (Aksakal, 2018:196). Konuya ilişkin olarak Murat Akgündüz’ün yazmış olduğu makalede *“Ticari hayatta kardeşliği esas alan ahiliğin özellikle Anadolu’da yaygın bir müessese olduğunu”* vurgulamaktadır. Arapça kelime anlamı “kardeşim” olan “ahi” sözcüğü (Akgündüz, 2014:10) Osmanlı Devleti’nin ticari hayata bakış açısını göstermektedir.

Ahiler ve fakılar o derecede etkili ve önemlidirler ki Osman Gazi bir bölgeyi fethettiğinde mevcut bölgenin yapısını bu kişilerden öğrenmiştir. Osman Bey ve oğlu Orhan Bey tarafından ahilere ve fakılara vakıf olarak köy ve çiftlikler verilmiştir (Temel, 2007:4). Moğolların Anadolu’yu işgali sonucunda ahiler yerleşim yerlerinden uzaklaşarak mücadelelerini sürdürmüştür. Ahi teşkilatları Anadolu Türkleri’nin teşekkül ettiği ilk halk teşkilatlanmasıdır. Ahiler için dostluk, disiplin, yardımlaşma, saygı en önemli kavramlardır (Temel, 2007:33).

Bâciyân-ı Rum ismini taşıyan ve kadınlardan müteşekkil bir ahilik teşkilatı de bulunmaktadır (Arslan, 2015:251). Aşıkpaşazâde Bâciyân-ı Rum’un Hacı Bektaş-ı Veli ile ilişkili olduğunu dile getirmiştir (Çubukçu, 2015:218). Ancak bu ahi teşkilatından sadece Aşıkpaşazâde tarafından bahsedilmesi bazı araştırmacıların aklına böyle bir yapının aslında hiç olmadığını ve “bâciyân” kelimesinin “hâciyân” ile karıştırıldığı fikrini getirmiştir. Yapılan çalışmalar bu teşkilatın var olduğunu ortaya koysa da çok fazla bilgi yoktur (Köprülü, 1991:415). Yazarın Osmanlı toplum yapısı ile ilgili bir eser kaleme alır iken ahilik teşkilatından bahsetmesi yerinde olmuştur. İlaveten verdiği bilgilerin diğer modern çalışmalar ile karşılaştırılması yapıldığında doğru olduğu tespit edilmiştir. Lakin ifade edilmelidir ki yapıya ilişkin detay bilgilere ve diğer çalışmalar ile desteklenmeye ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür.

Müellif, Türk sosyolojisinde Osmanlı-Türk toplum yapısı üzerine tartışmalara yer verir iken bazı bilim insanlarının görüşlerine değinmiştir. Üç bilim insanının görüşleri tetkik edilmeye çalışılacaktır. Görüşlerine başvuru

ilk isim Behice Boran olmuştur. *“Boran Osmanlı toplum yapısını açıklama gayreti içerisinde iken Osmanlı’nın tamamen Batı ile benzer olmadığına, elbette kendine has bir takım yanları olduğunun farkındadır. Ona göre zaten bir toplum yapısı incelenirken yapılması gereken ilk iş, arizi, geçici, dar kapsamlı, mahalli nitelikteki bütün belirtileri bir kenara iterek söz konusu yapının genel, somut ve zorunlu niteliklerini bulmaktır (Aksakal, 2018:100).”* Suna Başak Avcılar tarafından kaleme alınan doktora tezinde Aksakal’ın cümlelerini destekleyen şu cümleler kurulmuştur. *“Osmanlı toplum yapısının Batı Avrupa’daki gelişmelerden pek de farklı bir çizgi izlemediği ana fikrini savunarak, Marksist tarih yorumculuğunun başını çekenler İsmail Hüsrev, Mübeccel Belik Kıray ve Behice Boran’dır (Avcılar, 1994:191).”* Bu noktadan bakacak olur ise Aksakal’ın ifade ettiği görüşün tutarlı olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki iki anlatımda da Osmanlı toplum yapısı üzerinde Avrupa’nın etkisi olduğu dile getirilmiştir.

Yazarın ifade ettiğine göre, Boran, Osmanlı toplumu ile feodalizmin iç içe olduğunu düşünmektedir. Toprağa bağımlı tarım işçilerinin (serfler) benzer durumu Osman toplumu için de geçerlidir. Bu tarz toplum yapısında insan ve hayvan gücü, tarım aletleri oldukça mühimdir (Aksakal, 2018:101). Muhtemeldir ki Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu merkezîyetçi anlayış feodal toplum tarzını farklı bir boyuta taşımıştır. Buradaki en önemli farklılıklardan birisi Batı’nın feodalitesi yerel Osmanlı’nın feodalitesi merkezidir (Aksakal, 2018:102). Yakup Akkuş, konuya ilişkin bir makalesinde Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarında ekonominin temel kaynağının toprak olduğunu ve toprak tasarrufunda seçilen Tımar Sistemi’nin Selçuklu İktâ Sistemi’nin bir devamı olduğunu ifade etmiştir (Akkuş, 2010:46). Osmanlı Devleti’ndeki toprak sistemi ve ekonomik faaliyetlere bu açıdan bakacak olur isek Batı’nın feodal yapısından etkilenmiş olsa bile devraldığı mirastan (Türk-İslam birikimi) etkilendiği de açıktır.

Aksakal’ın görüşlerine yer verdiği diğer bilim insanı Niyazi Berkes’tir. Anlatıldığına göre, Osmanlı toplum yapısını izah ederken doğu despotizmi, feodalizm ve Asya tipi üretim tarzının yetersiz olduğu görüşü hakimdir. 1800’lü yıllar devletin karşısına gayr-i müslimlerin devletle bütünleşmesi, müslümanların devletle bütünleşmesi ve hem gayr-i müslimlerin hem de müslümanların siyasal hayata entegresi gibi sorunları çıkarmıştır (Aksakal, 2018:132). *“Sultan baba, yönettiği tebaasına sevgi, şevkat ve özellikle merhamet gösterir iken karşılığında tebaadan üretim, eylem ve yöneticileri sorgulamamayı bekler. Özellikle*

patrimonyalizmin söz konusu olduğu toplumlarda sivil toplumun eksikliğinden bahsetmek mümkündür. *Meşruiyeti temsil eden padişah, otoritesini sağlayan ise geleceklere kendisine bağlı patrimonial bürokratlardır* (Aksakal, 2018:134).” Merkezden uzak eşraf ve nüfuzlu kimseler bazen merkezi otorite için tehdit unsuru olmuştur. Hükümet bahsi geçen tehdit unsurları için asker, sivil memur ve din adamlarını kullanmıştır (Aksakal, 2018:134-135). Seyfettin Aslan konuya ilişkin yazmış olduğu bir makalesinde Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarında İslam, Türk ve Bizans devlet yapısından etkilendiğini, kalıtsal kamu görevini (patrimonial officialdom) benimsediğini belirtmiştir. Patrimonial sistemin üst düzey yöneticileri taşra idarecileridir. *“Görevlilerin sadakatleri, sarayda düşünce yapılarının şekillendirilmesi, kul statüsü, atamalarının dönüşümlü yapılması usulü ve devlet aygıtına mensubiyetleri ile sağlanmıştır* (Aslan, 2003:248).” Bu noktada Aksakal’ın kitabında geçen görüşlerin diğer modern bir çalışma ile karşılaştırıldığında tutarlı olduğu görülmüştür.

Müellif, “Türk Toplum Yapısını Açıklayacak Üçüncü Bir Yol Mümkün Müdür?” isimli başlık altında Türk toplum yapısını açıklama noktasında Batı eksenli düşüncelerin yetersiz kaldığını ifade ederek Baykan Sezer’e de dayandırarak üçüncü bir bakış açısı üzerinde durmuştur. Çünkü; Türk kültür ve yaşayışı ortada iken meseleyi Batılı bakış açısı ile açıklamak yerinde olmayacaktır. Sezer’in de desteklediği görüşün iki ana hattı vardır ki birincisi Anadolu’nun Türkleşmesi, ikincisi Osmanlı’nın Batıcılışması hadisesidir. Sezer’e göre, Anadolu’nun Türkleşmesi bir uygarlıktan diğer bir uygarlığa geçiştir. Lakin yurt değişmiştir, kimlik değişmemiştir (Aksakal, 2018:179).

Mustafa Kafalı, “Anadolu’nun Fethi ve Türkleşmesi” isimli makalesinde Anadolu’nun fethi ve Türkleşmesi ile ilgili şu tespiti ifade etmiştir. Anadolu’da kurulan köyler ve kasabalara Türkçe isimler verilmiştir. Bunun yanında doğa, coğrafya, fetihle görev alan beyler, alimler ve din adamlarına atfen de adlar verilmiştir. Afşin, Altıntaş, Arslan-Apa, Kara-Arslan, Demirtaş, Alaiye, Artukabad, Sandıklı, Aktepe, Boztepe, Gazi Emir, Orhan-Eli, Koca-Eli, Ahi Mesud, Karaca-Ahmed gibi (Kafalı, 1996:10). Anadolu’nun ıssız yerlerini yurt edinen Türkmenler, “Ören”, “Viran”, “Höyük” isimlerini bu yerlere çokça vermiştir. O günlerden bu günlere Anadolu’da harabe olan pek çok yer Kızılca-Ören, Gökçe-Ören, Tepe-Viran, Viran-Şehir, Alaca-Höyük, Boz-Höyük, Karaca-Höyük vb. isimlere sahiptir

(Kafalı, 1996:11). Burada bahsedilen husus Anadolu’nun fethi ve Türkleşmesi ile birlikte yer adlarındaki değişim aracılığı ile Türk kültürünün günümüze kadar geldiğinin bir göstergesidir.

Yazarın ifade ettiğine göre, Baykan Sezer, batıcılışma konusunda batının dünya egemenliğine girdikten sonra gösterilen batıya yaranma çabasının bir hata olduğunu dile getirmiştir. *“Türkiye sorunlarına çözüm yolunu Batılılaşmakta bulmuştur. Bu seçimin getireceği yeni sorunlara çözüm aramak için batı sosyolojisine başvurmuştur.”* Cumhuriyet batılılaşmasında ise inkâr yöntemi seçilerek hata yapılmıştır. Öyle ki Sezer’e göre, batılılaşma çabaları Türk toplumuna bazı kayıplar verdirmiştir (Aksakal, 2018:181-182).

“Batılasmak” veya “Batılılaşmak” yerine “Batıcılışmak” teriminin kullanılması toplum yapısındaki değişimi anlatmak adına daha uygun bir ifadedir. Batı ile işbirliği yapmak niyeti ön plandadır. Batıcılışmak, bir siyasi tercihtir ve toplumun yaşadığı problemlere çözüm bulmak istenmiştir. Lakin sadece belirli bir mahfilin yaptığı tercih olarak kalan bu düşünce problemleri çözemediği gibi artırmıştır (Köktürk, 2004:63).

SONUÇ

Değerlendirme aşamasına geçilirken ilk olarak bahsedilmesi gereken nokta çalışılan konunun orijinalliğidir. Kitaba bahis konu bağlamında Suna Başak Avcılar tarafından 1994 tarihinde doktora tezi olarak hazırlanmış “Türk Sosyal Bilimcilerinin Osmanlı Tabakalaşma Sistemine İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme” isimli bir çalışma mevcuttur. Tetkiki yapılan çalışma ile Avcılar tarafından yazılan doktora tezinde ciddi benzerlikler bulunmaktadır. Görülen o ki literatür taraması yapılır iken bazı çalışmalar göz ardı edilmiştir. Benzerlik yüzünden yaşanan handikabın aşılması için zaman, kaynak veya mekân sınırlaması getirilebilirdi. Ancak çalışmanın farklılaşması adına bunlardan hiçbiri yapılmamış ve çalışmanın orijinalliği yaralanmıştır. Ayrıca “Türk Sosyal Bilimcilerinin Osmanlı Tabakalaşma Sistemine İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme” isimli doktora tezi değerlendirmesini yaptığımız çalışmadan daha kapsamlı bir çalışmadır.

13,5 X 21 cm ebatlarında bir kitap olarak okuyucuya sunulmuş olan “Sosyolojik Açıdan Osmanlı Toplum Yapısı İsimler, Kavramlar” 238 sayfa olup Gece Akademi’si yayınlarınca bastırılmıştır. Aralık 2018 tarihinde yayınlanan eser

enzo kağıda (kitap kağıdı) basımı yapılmış olup hem kapak hem de iç sayfalar saman kağıdı renginde dizayn edilmiştir. Lakin ön kapakta kitaba uygun bir resim kullanıldığını söylemek pek mümkün değildir. Eserin kaliteli bir basımının yapılmadığı göze çarpan ilk unsurlardan biridir. Kolayca kopan sayfalar bize bu fikri vermektedir. Kitabın sayfa ve kapak yönünden daha kaliteli bir basımı yapılabilirdi. Ancak burada ifade edilen eleştiri noktalarına yazarın müdahalesi pek fazla olmadı ve şekilsel bir bakış olduğundan eserin niteliğini kötüleyen bir durum değildir.

Bir okuyucu eseri eline aldığı ilk karşılaşacağı kısım olan önsözde eserin amacı, yöntemi ve kapsamı hakkında bilgi edinerek okuma faaliyetine başlamak isteyecektir. Bu eserin yazarı da okuyucunun cevabını arayacağı soruları önsöz kısmında yanıtlamış ve kitabın yol haritası hakkında bilgi vermiştir. Esere bu açıdan bakar isek yazarın bölümün amacına göre hareket ettiğini söyleyebiliriz.

Daha sonra giriş bölümünde müellif, çalışma konusu ile ilgili olan daha önce yapılmış çalışmalara değinmeli ve kullanacağı kaynaklar ile kaynakların kullanılma biçimine ilişkin bilgi vermelidir. Ancak yazar giriş kısmında değinmesi gereken hususlara değinmemiş, eserinin özeti mahiyetinde cümlelere yer vermiştir. Bu özet mahiyetindeki giriş kısmı okuyucuyu diğer bölümlere hazırlamak amacına hizmet etmişken konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar ve kullanılan kaynaklar hakkında bilgi olmaması bir eksikliklerdir.

Yapılan başlıklandırma işleminin olması gereken nitelikleri taşıdığını söylemek pek mümkün değildir. 1., 2., 3., ve 4. derece başlık kriterlerine uygun hareket edilmemiştir. Ayrıca başlık sözcüklerinin arasındaki gereksiz ve büyük boşluklar bir kitapta olması gereken şıklığı bozan diğer bir unsurdur. Kitabın hemen hemen her yerinde olduğu gibi buralarda da noktalama yanlışlıklarının yapıldığı olmuştur. “:” konulması gereken yerlere “;” kullanılması en fazla tesadüf edilen hatalardandır. 35. sayfadaki başlıkta buna bir örnek mevcuttur. Kitabı kaleme alan müellifin yaptığı en fazla tekrar eden hatalardan bazıları da yazım hatalarıdır. “ki, de, da” gibi eklerin bitişik yazılacak iken ayrı, ayrı yazılacak iken bitişik yazıldığı birçok nokta mevcuttur.

Eserin sade bir dil ile yazıldığı genel itibarı ile söylenebilir iken bazı karmaşık ve uzun cümlelerin yer yer okuyucunun kafasını karıştırdığını söylemek mümkündür. Terimlerin geçtiği cümleler izah edilmemiş, paragraflarda geçen kısaltmaların

açıklanmaması eseri okuyanın kendi çabası ile çıkarım yapmasını zorunlu kılmıştır. Paragraflar arasında keskin geçişler yapıp konudan konuya atlanmış ve bu da konu bütünlüğü ile konu akışını yaralayan bir unsur olmuştur. Bu durum ile ilgili örnek verecek olursak; 19. sayfada toplum anlayışından bahsedilirken 20. sayfada halk tabakalarından, 21. sayfada hükümdar olabilme hakkından, 25. sayfada ticari hayattan, 26. sayfada tekrar toplum tabakalaşmasından, 27. sayfada Osmanlı toprak mülkiyetinden bahsedilmektedir. Belki de böyle bir duruma sebebiyet veren noktalardan biri konu sınırlamasının olmamasıdır. Eğer zaman, mekân veya kullanılan kaynaklar yönünden bir sınırlama yapılmış olsa idi bu tür bir konudan konuya atlama olmayacaktı.

Genel olarak söyleyebiliriz ki yazar vermiş olduğu kitap başlığına uygun içerikleri yazmamıştır. Kitabın yazılış amacının hasıl olmadığını daha önce dile getirmiştik. Osmanlı toplum yapısı ile ilgili kavramlara çokça yer verileceği ümidi boşa çıkarak bir okuma yapılmıştır. Suna Başak Avcılar tarafından kaleme alınan doktora tezinde “Tabakalaşma Olgusu İle İlgili Kavramlaştırmalar”, “Tabakalaşma Olgusunun Kavramlaştırılmasının Gerekliliği”, “Tabakalaşma ve Tabakalaşma İle İlgili Kavramlar Konusundaki Problemler ve Sebepleri”, “Olgu İle İlgili Kavramları Günlük Dilde Kullanım Yaygınlığı” gibi doğrudan çalışılan konunun amacına hizmet eden başlıklar açılmıştır. Bu şekilde çalışılan konuya ilişkin başlıklar açılması yerinde olabilirdi. Yazarın sert bir üsluptan kaçınarak yumuşak bir anlatım tarzını benimsediği söylenebilir iken konu bütünlüğü ilkesinin sağlandığını söylemek mümkün değildir.

Eser Osmanlı Devleti’ndeki toplumsal yapı ile ilgili gibi gözükse de daha çok sosyoloji bilimine hizmet eden bir hüviyettir. Bu açıdan bakarsak eserin birden fazla yönü olduğunu söylemek mümkündür. Lakin kitabın asıl yazılış amacı olan Osmanlı toplum yapısı hakkındaki kısım ciddi anlamda eksik bırakılmıştır. Ayrıca çalışma yapılmadan önce Osmanlı tarihi açısından incelenmesi elzem olan ana kaynaklar incelenmemiştir. Bu da kaynakça zayıflığı olarak göze çarpmaktadır. Ana konusu ve kitap içeriği esasen Yeniçağ ve Yakınçağ Osmanlı Tarihi ile ilgili bir eser olmasından mütevellit bu çalışmada Osmanlı toplum yapısına ilişkin doğrudan veriler sunan arşiv kaynakları kullanılmalıydı. Tahrir defterleri, sicil-i ahvâl defterleri, vergi kayıtları gibi temel kaynak oluşturacak defterlerden yararlanılması yerinde olacaktı. Ancak bu yapılmayarak çalışmanın ana kolonlarından biri eksik bırakılmıştır.

Osmanlı toplum yapısı ile ilgili bir çalışma yapıldığı göz önünde bulundurulur ise meseleye kadın-erkek perspektifinden bakılması çalışmanın başlığına uygun olacaktır. Ancak yazar böyle bir başlık açmamıştır. Kadınların ve erkeklerin eğitim durumları, istihdam edilme oranları ve istihdam edilme türleri, yapılan işlere karşı alınan ücretler, vs. Toplumu meydana getiren en küçük birim ailedir. Bundan ötürüdür ki Osmanlı aile yapısı, evlilik yaşları, çocuk sayıları, akraba evlilikler vs. Bahsi geçen her başlık bu eserin amacına hizmet eden bir unsurdur. Lakin bu bahislerden söz edilmemiştir.

Çalışmanın eleştirilebilecek yönlerinden birisi de zaman ve mekân açısından herhangi bir sınırlamanın olmamasıdır. “Osmanlı Toplum Yapısı” isimli bir başlıklandırma zaman ve mekân sınırlandırması taşımadığından oldukça geniş bir muhtevaya hitap etmektedir. Eğer bu derece geniş açığa sahip bir başlık verildi ise kaynaklar belirtilerek bir çerçeve çizilebilirdi. Ancak yapılmamıştır. Bu bir metot hatası olarak değerlendirilebilecek husustur.

Eser temel olarak iki ana bölümde ele alınmıştır. Ancak ana bölümlerin sayısı artırılmış olsa idi daha doğru bir metot izlenmiş olacağı kanaati bulunmaktadır. Çünkü; ana bölüm sayısı az olur ise anlatılan konular ya çok yüzeysel olacak ya da konudan konuya atlama durumu meydana gelecektir. Bu noktada yazarın tercih ettiği yöntemin yanlış olduğunu söylemek mümkündür.

Kitabın yazımı aşamasında verilen referanslar hususunda şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür. 408 adet dipnot atılmıştır. Bir kitap yazıldığı göz önünde bulundurulur ise bu referans sayısının az olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü; birçok sayfa referans gösterilmeden ya da tek referans ile kaleme alınmıştır. Eğer gerektiği şekilde referans gösterilerek bir çalışma yapılsa idi bu dipnot sayısı daha fazla olacaktı. Lakin burada ifade edilmesi gereken en önemli husus referans sayısının azlığından ziyade bilimsel bir çalışmada olması icap eden tutarlılık ilkesinin çiğnenmesidir. Yapılan atıflar şekil açısından sürekli olarak değişiklik göstermektedir, eksik veya yanlış yöntemlerle gösterilmiştir. Bu duruma örnek verecek olur isek referans verilen kaynağın cilt numarası verilir iken “c.” veya “C.” şeklinde kısaltmalar genel itibari ile kullanılmamıştır. Ancak 79. sayfadaki 124 ve 81. sayfadaki 129 numaralı dipnotta “C.” şeklinde bir kısaltma tercih edilmiştir. Bu ve bunun gibi bazı hatalar tespit edilmiş ve yukarıda tartışılmıştır. Daha ciddi bir problem olarak 21 sayfanın herhangi bir referans

kullanılmadan kaleme alınması karşımıza çıkmıştır. Eğer bu sayfaların tamamı yazarın yorumları olsa idi dipnot atılmasına ihtiyaç doğmayacaktı. Lakin doğrudan bilgi veren cümleler bulunmaktadır.

Yazarın eseri kaleme alırken ben dilini kullanmayıp ideolojik bir üsluptan kaçındığını söylememiz gerekmektedir. Konular işlenir iken müellif kendi duygu ve düşüncelerini yazısına karıştırmamaya özen göstermiştir. Ancak yazım hataları noktasında çok fazla tekrar eden hataların olduğunu söylemeyiz. Özellikle “ki, de, da, nın, nin” gibi eklerin ve “yüzyıl” ifadelerinin yazımlarında ciddi hatalar yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Akgündüz, Murat. (2014). “Ticari Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahilik Teşkilatı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 31, C. 31, 2014, 9-18.

Akkuş, Yakup. (2010). “Osmanlı ve Avrupa’nın İktisat Politikaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz (XIV. ve XV. ASIRLAR)”, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, S. 52, C. 0, 107-140.

Akkuş, Yasin; Menteş, Süleyman Ahmet. (2018). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Girişimcilik: Klasik Dönem Üzerine Bir Çalışma”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, C. 5, 169-186.

Arslan, Hüseyin. (2015). “Ahilik Teşkilatı’nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 49, 248-271.

Aslan, Seyfettin. (2003). “Osmanlı Siyasi Rejimini Şekillendiren Bir Olgu Olarak Patrimonyalizm”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S. 1-2, C. 17, 245-253.

Avcılar, Suna Başak. (1994). *Türk Sosyal Bilimcilerinin Osmanlı Tabakalaşma Sistemine İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.

Aydar, Özkan. (2018). “Osmanlı Üretim İlişkileri Tartışmalarında Farklı Bir Yaklaşım: Hikmet Kıvılcımlı Örneği”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 2, C. 7, 262-276.

Barkan, Ömer Lütfi. (2015). “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *İnsan&İnsan*, S. 5, C. 2, 5-37.

Çarşılı, İsmail Hakkı. (2011). *Osmanlı Tarihi* (10. Baskı), Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çiçek, Kemal. (1995). “Osmanlılardan Önce Akdeniz Dünyası’nda Yapılan Tahrirler Hakkında Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 6, 51-89.

Çubukçu, Hatice. (2015). “Bâciyân-ı Rum ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 5, 217-231.

Deer, Jozsef. (1954). “İstep Kültürü”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 1-2, C. 12, 159-176.

Demir, Yaşar. (2017). “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Bizans-Avrupa Ekseninde Cereyan Eden Münasebetler”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 2, C. 3, 54-91.

Demirci, Mustafa. (2000). “İktâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, C. 22, 43-47.

Doğan, Hakan. (2009). “Osmanlı Devleti’nin Rumeli’nin İskânında Uyguladığı Yöntem ve Stratejiler”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel 1. Sayı, C. 29, 657-674.

Durmuş, İlhami. (2017). “Bozkır Kültür Çevresinde At, Göçer-Ev ve Demir”, *Asya Araştırmaları Dergisi*, S. 1, C. 1, 19-34.

Göksu, Erkan. (2009). “Türkiye Selçuklularında İktâ”, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 26. Sayı, 137-154.

Göyünç, Nejat. (1999). “Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye”, *İSAM Araştırmaları Dergisi*, 3. Sayı, 1-7.

İlgen, Abdülkadir. (2005). “Bozkır Göçebelerinde Sosyo-Ekonomik Yapı”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 49, C. 0, 817-840.

İnalçık, Halil. (2012). “Timar”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul, 168-173.

Kafalı, Mustafa. (1996). “Anadolu’nun Fethi ve Türkleşmesi”, *Erdem*, S. 22, C. 8, 5-17.

Köktürk, Gökhan. (2004). “Baykan Sezer ve Niyazi Berkes’in Osmanlı Toplum Yapısı ve Batılılaşma İle İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılmalı Bir Değerlendirilmesi”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, S. 1, 57-66.

Köprülü, Fuad. (1991). Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu (4. Baskı), Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Köprülü, Orhan. (1991). “Bâciyân-ı Rum”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, 415.

Özkan, Selim Hilmi. (2019). Osmanlı Tarihi “Osmanlı Kuruluş Meselesi ve Osmanlı Kimliği” (2019), İstanbul:Optimum Basım.

Pelin, F. İbrahim. (1935). “Verginin Tarihsel Evrimi ve Batı ile Doğu Arasında Bu Hususta Muvazilik”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 4. Sayı, 1. Yıl, Teşr-i Sâni, 401-406.

Şahin, Harun. (2015). “Osmanlı İktisadi Dünya Görüşünün Ana İlkeleri Çerçevesinde Klasik Dönem Osmanlı İktisat Politikasına Bakış”, *EKEV Akademi Dergisi*, 61. Sayı, 19. Yıl, 393-402.

Temel, Hilal. (2007). *Ahilik Teşkilatının Halkın Eğitimi ve Öğretimindeki Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi.

Uzun, Mustafa Cüneyt; Afşar, Bilge. (2019). “Osmanlı Ekonomisinin Temel Unsurlarının Ekonomik Yaklaşımlar Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, 54-93.

Araştırma Makalesi / Research Article**BELEDİYELERİN ÇEVRESEL YÖNETİŞİM ALGISI: ÇANAKKALE BELEDİYESİ ÖRNEĞİ¹**

Emine SANCAK*

Alper BİLGİLİ**

ÖZ

Çevre, günümüzde sadece devletler tarafından değil aynı zamanda özel sektör ve sivil toplumun da katılımıyla bütüncül bir biçimde ve ortak akıl çerçevesinde ele alınması gereken bir konu haline gelmiştir. Yönetişim, yönetim süreçlerine devletlerin yanında sivil toplum ve özel sektör gibi hükümet dışı aktörlerin de katılımını gerektiren yapı veya düzen olarak adlandırılmaktadır. Çevresel yönetim ise çevresel konulara ilişkin alınacak karar ve oluşturulacak politika süreçlerinde tüm aktörlerin etkin bir biçimde katılımını gerektiren bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Türk Kamu Yönetimi'nde 2000'li yıllarda "Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı" ile gündeme gelen reform çalışmaları başta yerel yönetimler olmak üzere birçok alanda değişiklik meydana getirmiştir. Bu kapsamda yerel düzeyde yönetişimin güçlendirilmesi amacıyla katılımcılığı, şeffaflığı ve etkinliği sağlamak adına değişiklikler yapılmıştır. 1997 yılında başlatılan Yerel Gündem 21 Programı ve 2005 yılında 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda yer alan Kent Konseyleri yerel düzeyde yönetim çalışmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın problemini; "Yönetişim süreciyle beraber katılımçı yönetim anlayışına uyum sağlamaya çalışan belediyeler bu anlayışı çevre yönetimi süreçlerine yansıtabilmiş midir?" sorusu oluşturmuştur. Çalışma nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmış ve yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilen veriler MAXQDA Analytics Pro 2020 programı kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu kapsamda yapılan analiz sonucunda "Katılımcıların yönetim kavramına dair bilgi düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiş, ancak Çanakkale Belediyesi çevre yönetimi süreçlerine katılımçı yönetim anlayışını yansıtabilmiştir." sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, Yerel Yönetimler, Çevresel Yönetişim, Çevre Sorunları, Çevre Politikaları.

¹ "Yerel Yönetimlerin Yönetimden Yönetişime Geçiş Sürecinde Çevresel Yönetişim Algısı: Çanakkale Belediyesi Örneği" başlıklı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü. ORCID: 0000-0002-3402-0814

** Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü. ORCID: 0000-0002-9341-0601

ENVIRONMENTAL GOVERNANCE PERCEPTION OF MUNICIPALITIES: THE CASE OF CANAKKALE MUNICIPALITY

Abstract

The environment has become an issue that needs to be addressed in a holistic manner and within the framework of common reason, with the participation of states the private sector and civil society. Governance is called a structure or order that requires the participation of non-governmental actors, such as civil society and the private sector, as well as states in management processes., on the other hand, environmental comes to the fore as an element that requires the effective participation of all actors in the decision-making and policy processes that will be created on environmental issues. In the 2000s, the reform efforts raised in the Turkish Public Administration with the ‘Basic Law on Public Administration’ have brought about changes in many areas, especially in local governments. In this context, changes have been made to ensure participation, transparency and effectiveness in order to strengthen governance at the local level. The Local Agenda 21 program, launched in 1997, and the city councils contained in the Municipal Law No. 5393 in 2005 are characterized as governance studies at the local level. The problem of the research is when: “have municipalities that are trying to adapt to the participatory management approach together with the governance process been able to reflect this understanding in environmental management processes?” question arises. As a result of the analysis conducted within this scope, this question was found to be “the participants’ level of knowledge about the concept of governance is low, but Çanakkale Municipality was able to reflect the participatory management approach to environmental management processes.” has found the answer in the form.

Keywords: Governance, Local Governments, Environmental Governance, Environmental Problems, Environmental Policies.

GİRİŞ

Uygarlığın başlangıcından itibaren doğa ve insan arasında ilişki var olmuştur. Sanayi devrimine kadar geçen süre içerisinde bu ilişkinin kısmen doğa ile uyum içerisinde devam ettiği görülmektedir. Ancak sanayi devriminden itibaren bu uyum hızla bozulmaya başlamıştır. Çevre ve içerisinde yaşamını sürdüren diğer canlı varlıklar sanayi faaliyetlerinin yıkıcı sonuçlarından kaçamamış, çevre tahribatı gün geçtikçe artmaya devam etmiştir. 1960'lı yıllara kadar çevre koruma düşüncesi doğa koruma, hayvan ve bitki varlıklarının korunması ve ormanların korunması gibi konularla sınırlı kalmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllar çevre konusunun düşünsel alanda tartışıldığı, önemli eserlerin yankı uyandırdığı ve araştırmaların yoğunlaştığı dönem olmuştur (Kaplan, 1999: 108). Çevresel konulara ilişkin tahribatın uluslararası alanda tartışılmaya başlanması ancak 1972 yılında düzenlenen Stockholm Çevre Konferansı ile mümkün olmuş ve bu konferans ile küresel alanda çevre sorunlarına dikkat çekilmiştir. Konferansın ardından çevre konusunda faaliyetler yürütmek üzere yetkilendirilen uluslararası örgütler ortaya çıkmıştır. Stockholm Çevre Konferansı'nın sonrasında birçok konferans düzenlenmiş ve uluslararası çevre anlaşmaları imzalanmıştır.

Stockholm Çevre Konferansı'nın düzenlendiği 1972 yılından günümüze kadar geçen süre içerisinde uluslararası alanda düzenlenen bu konferanslarda ve belgelerde çevrenin korunmasına yönelik tüm faaliyetlerde devletlerarası iş birliğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Dolayısıyla çevre sorunlarının çözümünde alınacak kararlar, oluşturulacak politikalar ve yürütülecek faaliyetler bütün aktörlerin katılımını ve iş birliğini gerektirmektedir. Yönetişim kavramı bu noktada önem kazanmaktadır. 1989 yılında bugünkü kullanım şekliyle Dünya Bankası'nın ortaya attığı yönetim kavramı, çok sayıda ve çeşitli aktörün etkileşimine dayanan yönetme biçimi anlamına gelmektedir. Çalışmanın konusu bu noktada çevresel yönetime odaklanmaktadır. Çevresel yönetim, çevresel konulara ilişkin tüm karar alma ve uygulama süreçlerinde bütün aktörlerin katılımını gerektiren yapı ya da düzen anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle çevresel yönetim, çevresel konuların ele alınmasında ilgili tüm paydaşların etkin bir biçimde katılımını gerektiren ve çevresel bilginin şeffaflığını sağlayacak ortaklıkların hayata geçirilmesini amaçlamaktadır.

Çevre sorunlarının bütün insanlığın ortak paylaştığı konuları oluşturması, bu sorunların çözümünde ortaya koyulacak çabaların yine “ortak akıl” çerçevesinde ele alınmasını gerektirmektedir. Çevresel yönetim bu noktada önem kazanmaktadır. Çevresel yönetim küresel, ulusal, bölgesel veya yerel düzeylerde ele alınabilmektedir. Çalışma, çevresel yönetim anlayışının yerel düzeyde uygulanabilirliğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Dolayısıyla iklim krizi gibi ulusları aşan çevre sorunlarını ortak bir payda içerisinde uluslararası alanda ele alan Devletler aynı zamanda yerel düzeyde de bu sorunlarla başa çıkmanın yollarını aramaktadır. Şüphesiz ki her ne kadar bir takım çevre sorunları evrensel nitelik taşısa da bu sorunların ortaya çıkışı yerel unsurlar içermektedir. Dolayısıyla yerel anlamda çevreyi ele almak, çözüm üretmek ve çevrenin geliştirilmesi için faaliyetlerde bulunmak önem kazanmaktadır. Zamanla çevre yönetimini de gündemine alan yerel yönetimler çevre koruma girişimlerinde bulunmaya ve kendi görev alanları içerisine çevreyi de dahil etmeye başlamışlardır. Sonuç olarak çalışma, çevresel yönetim anlayışının yerel düzeyde uygulanabilirliğini ortaya koymayı amaçlamış, yerel düzeyde ortaya çıkan çevre sorunlarının ele alınmasında ve bu sorunların çözümüne ve iyileştirilmesine yönelik çabalarda kısacası yerel çevre yönetiminde yönetim yaklaşımının uygulanabilirliğini araştırmaktadır.

“Yönetim süreciyle beraber katılımcı yönetim anlayışına uyum sağlamaya çalışan belediyeler bu anlayışı çevre yönetimi süreçlerine yansıtabilmiş midir?” sorusu çalışmanın problemi oluşturmuştur. Tespit edilen bu problemde yola çıkılarak bu araştırmanın amacı, “Çanakkale Belediyesi ve Kent Konseyi Çevre Meclisi bünyesinde bulunan katılımcıların çevresel yönetim ile ilgili deneyimlerini, düşüncelerini ve problemlerini anlamak” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Çanakkale Belediyesi personeli, Belediye Meclis Üyeleri ve Kent Konseyi Çevre Meclisi üyelerinden oluşan 16 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde ses kaydı alınmış, bu veriler Microsoft Word Programı ile yazılı hale dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler MAXQDA Pro 20 programı ile içerik analizine tabi tutulmuş ve analiz sonucunda ortaya konulan tablolar yorumlanmıştır.

1. ÇEVRE POLİTİKALARINA KATILIMCI PERSFEKTİFTEN BAKIŞ

Devletler, ulusal veya uluslararası kuruluşlar insan yaşamını önemli ölçüde etkileyen çevrenin korunmasını, geliştirilmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla birtakım amaçlar ve ilkeler belirlemektedir. Çevre politikası

olarak adlandırabileceğimiz bu amaç ve ilkeler çevrenin korunmasını için yol haritası sunmaktadır. Ancak çevre politikalarını belirlemek kadar bu politikaların hayata geçirilmesinde faydalanılacak araçları belirlemek de bir o kadar önemli konudur. Çevre politikalarını hayata geçirmek amacıyla sıklıkla kullanılan araçlar düzenleyici, ekonomik ve katılımcı araçlar başlıkları altında toplanmıştır. Ancak bu sınıflandırma içerisinde çalışma açısından önem taşıyan başlık katılımcı araçlardır. Keleş' göre (2009: 367-389) çevre politikalarının katılımcı yaklaşıma göre oluşturulması için iki yol izlenmektedir. İlk olarak, karar ve yönetim süreçlerinin demokratik hale getirilmesi gerekmektedir. Bu demokratikleşme vatandaşların bu süreçlere katılımının sağlanması ile gerçekleştirilebilir. İkinci olarak ise, devlet çevre yönetimi yapılarını dönüştürmelidir. Çeşitli aktörlerin paydaş olarak politika süreçlerine katılmasını gerektiren yönetim mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu yolları izleyen politika yapıcılar, örneğin, yerel çevresel bir sorunla ilgili görev ve sorumluluklarını sivil toplum kuruluşları (STK) ile paylaşabilir veya bu sorunla ilgili halka danışarak çözüm yolları üretebilir (Keleş vd., 2009: 389). Çevre yönetimine katılma veya çevre bağlamında katılma hakkı, birey ve toplulukların çevre konusunda yönetimin alacağı ve uygulayacağı kararlara katılabilmelerini ifade etmektedir. Bu çerçevede içerisinde katılma, bireyleri etken bir yurttaş haline getirmektedir (Ertürk, 2012: 445). Çevrenin korunması işlevi, oy verme, vergi ödeme, yasaklara uyup çevreyi kirletmeme gibi geleneksel ödevlerin dışına çıkmıştır (Turgut, 2017: 170).

Şüphesiz siyasal parti faaliyetleri ve oy verme siyasal katılmanın en temel araçları arasındadır. Fakat katılımcı eleştiri tam da bu noktada cereyan etmektedir. Belirli aralıklarla yapılan seçimlere katılmak ve oy kullanarak irade beyanında bulunmak gerçek bir katılma olarak görülmemektedir. Asıl katılma oy vermenin ötesindedir. Gerçek katılma, önceden alınmış kararların onaylanmasından ziyade, vatandaşların kararların alınmasından önce de siyasal sürece aktif olarak katılımını ifade eder (Erdoğan, 2010: 315). Dolayısıyla bahsi geçen katılım, karar alma süreçlerinin hem öncesinde hem sonrasında tüm aşamalarda aktif rol almayı gerektiren bir kavramı ifade etmektedir. Bu çalışma çevre politikalarına bu perspektiften bakmaktadır. Çevre politikalarının katılımcı yaklaşıma göre oluşturulması için iki yol izlenmektedir. İlk olarak, karar ve yönetim süreçlerinin demokratik hale getirilmesi gerekmektedir. Bu demokratikleşme vatandaşların bu süreçlere katılımının sağlanması ile gerçekleştirilir. İkinci olarak ise, devlet

çevre yönetimi yapılarını dönüştürmelidir. Çeşitli aktörlerin paydaş olarak politika süreçlerine katılmasını gerektiren yönetim yapıları oluşturulmalıdır. Bu yolları izleyen politika yapıcılar, örneğin, yerel çevresel bir sorunla ilgili görev ve sorumluluklarını sivil toplum kuruluşları ile paylaşabilir veya bu sorunla ilgili halka danışarak çözüm yolları üretebilir (Keleş vd.,2009:367-375).

Çevresel konularda katılımın sağlanması gerekliliğine, çevre konusunda günümüze kadar gerçekleştirilen birçok konferansta ve düzenlenen çoğu sözleşmede yer verilmiştir (Bknz: Rio Deklarasyonu 10., İklim Değişikliği Çerçeve sözleşmesi 6., Biyolojik Çeşitlilik Anlaşmasının 14., “İstedğimiz Gelecek” belgesinin .43.,44.,45.,46.,49.,50.,51. maddeleri). Ancak katılımın sadece yasalarda veya sözleşmelerde yer alması ve uygulanması da yeterli gözükmemektedir. Bilinçli yerel yönetimler kendilerine özgü katılım mekanizmalarını ayrıca yaratmak zorundadırlar (TOKİ ve IULA-EMME, 1993: 45). Böylece karar verme mekanizmaları daha geniş toplumsal tabana dayandırılarak mevcut çevre politikalarının süreklilik ve işlerlik kazanması daha mümkün görünmektedir (Uysal, 1984: 32). Bu noktada hükümetler, katılımı etkin bir şekilde sağlamak amacıyla araçlar geliştirmeli ve bu araçları çevresel politikalar oluştururken kullanmalıdır. Hükümetlerin ilgili kurumlarca yürüttüğü çevresel politikaların karar alma süreçlerine katılımını sağlamak amacıyla yaygın olarak kullandığı katılımcı araçlar Tablo 1’de örneklendirilmiştir (Keleş vd., 2009:403-404):

Tablo 1: Katılımcı Araçlar

PLANLAMA	Planlamanın katılımcı bir araç olmasının sebebi, planlamanın ve plan kararlarının uygulanması sürecinin ilgili paydaşların katılıma açık olmasıdır.
HALKA DANIŞMA	Belirli konularda kararların alınmasından önce halkın görüşlerine ve önerilerine başvurulmasıdır.
POLİTİKA GÖRÜŞMELERİ	Çeşitli sorun alanlarını içinde bulunduran kapsamlı bir politikanın ilkeleri saptanırken ya da bir politika stratejisi oluşturulurken ilgili kesimlerin görüş ve önerilerine başvurulmasıdır.
BİLGİ EDİNME HAKKI	Çevre açısından bilgi edinme hakkı, kişilerin ve ya ilgililerin , çevreyi bozma olasılığı bulunan projeler hakkında bilgi sahibi olması, haberdar edilmesi anlamına gelmektedir (Ertürk, 2012:442).

YARGI YOLUYLA KATILIM	Vatandaşların yargı organlarını harekete geçirmesi, çevre politikalarına halkın katılımını sağlayan etkili bir yöntemdir.
GÖNÜLLÜ UYGULAMALAR	Gönüllü uygulamalar ne finansal teşvik ne de yasal düzenlemeler olmadan çevreyi korumak için bireylerin veya kurumların bir şeyler ortaya koyma çabasıdır (Carter,2007:329).

Bunların yanı sıra çevre konusunda görev ve sorumluluğu bulunan her kurum ve kuruluş halk, sivil toplum ve özel sektör gibi katılım aktörlerini sürece dahil etmek amacıyla farklı katılım araçları kullanabilmektedir (Keleş vd., 2009: 389).

2. YÖNETİŞİM, YEREL YÖNETİŞİM VE ÇEVRESEL YÖNETİŞİM KAVRAMLARI

Yönetenler ve yönetilenler arasında çift taraflı iletişim modelinin olması gerektiğini vurgulayan yönetim kavramı (Yıldırım, 2011: 4), bugünkü anlamda ilk kez 1989 yılında Dünya Bankası'nın (DB) yayınladığı Afrika'nın kalkınmasını ele alan bir raporda kullanılmıştır (Sobacı, 2007: 220). "Aşağı Sahra Afrikası: Krizden Sürdürülebilir Büyümeye" isimli bu raporda, özel sektör ve piyasa mekanizmalarının hesap veren bir yönetim şeklini, güvenilir bir adalet sistemini ve etkili bir kamu servisini içeren iyi yönetim ile ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (WB, 1989: XII). Kooiman'a (1993: 2) göre yönetim; toplumları yönlendirmek, kontrol etmek ve yönetmek amacıyla sosyal, politik ve yönetim aktörlerinin ortaya koydukları amaca dönük bütün eylemleri ifade etmektedir. Farklı araştırmacıların yönetim tanımlamalarını yaparken üzerinde en çok durduğu konu, yönetişimin toplumdaki her kesimin önemli ölçüde katılımına imkân tanıyan bir kavram olduğudur. Yönetişimi bir yönetim felsefesi veya yaklaşımından ziyade bir model olarak ele alan yaklaşımlarda katılıma ve çok taraflılığa vurgu yapılmaktadır (Gündoğan, 2013: 18; Gündoğan, 2004: 13).

Yönetişim anlayışı, yerelleşme eğilimleri ile ön plana çıkan yerel yönetimler için de söz konusu olmaktadır. Yönetişim anlayışının yerel yönetimlere entegre edilmesi de yerel yönetim kavramını ortaya çıkarmaktadır (Parlak ve Sobacı, 2012: 238). Yerel halk ihtiyaçlarına en uygun şekilde hizmet sunacak olan yönetimi seçerek iş başına getirmektedir fakat temsili demokrasi olarak adlandıracağımız bu yapı günümüzde yetersiz kalmaktadır. Günümüzde vatandaşların sadece

seçim süreçlerine katılımından ziyade daha katılımcı mekanizmalar ile yönetimde söz sahibi olması gerekliliği tartışılmaktadır. Bu noktada yerel yönetim yerel yönetimler için bu mekanizmaları sağlayacak bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Göymen'e göre (2010: 92) yönetim kavramı çerçevesinde amaçlanan yerel yönetimlerin her şeyi yapması değil, toplumdaki diğer aktörleri bir ortaklık anlayışı içerisinde yapabilir kılmaktır. Eğer sözü edilen ortaklık gerçekleşebilirse, bir kentte bulunan yerel halk ve diğer grupların kente karşı bağlılıkları artacaktır. Yerel yönetim ve mekanizmalarıyla sağlanacak olan etkin ve katılımcı anlayış, hem yerel yönetimlerin faaliyetlerine meşruiyet kazandıracak hem de temsili demokrasinin eksikliklerini de bir ölçüde giderilebilecektir.

Diğer yandan çalışmanın temel kavramlarından biri olan çevresel yönetim kavramını da ele almak gerekmektedir. Çevre sorunlarının yarattığı olumsuz etkileri hafifletmek veya ortadan kaldırmak amacıyla günümüze kadar 50 yıllık bir süreç içerisinde çeşitli kavramlar, çözümler, araçlar, uygulamalar ve görüşler ortaya atılmıştır. Çevresel sorunların giderek artması ve çeşitlenmesi sebebiyle bu sorunların yarattığı ekonomik, toplumsal ve siyasal birçok etki özellikle son yıllarda tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Bu durum uluslararası ve sınır tanımayan çevre problemlerini çözmek amacıyla uluslararası tüm kuruluşları hızlı ve etkili uygulama arayışlarına yöneltmiştir. Çözüm arayışları sonucunda ortaya çıkan önemli bir yaklaşım çevresel yönetiştir (Yalçın, 2009: 306-307). Carter (2002: 226)'e göre çevresel yönetim, hükümetlerin hem politika kararlarını alma şekillerini hem de bu politikaları uygulamak için kullandıkları araçları değiştirmelerini ve bu doğrultuda kendilerini dönüştürmelerini gerektiren bir yapıyı ifade etmektedir. Aynı zamanda Carter, çevresel yönetimin hükümet genelinde çevresel kaygıların koordinasyonunun iyileştirilmesini ve çevresel hususların her sektörde rutin karar verme sürecine dahil edilmesini içerdiğini ifade etmiştir. Çevresel yönetim adı altında gerçekleştirilen uygulamalar, karar alma süreçlerinde tüketiciden başlayarak STK'lara kadar olan katılımcıların geniş bir tabana yayılmasını hedeflemektedir (Bal vd., 2015: 186). Çevresel yönetim toplum ve doğa arasındaki etkileşimi belirleyen bir dizi kural, uygulama, kurum ve politika olarak tanımlanmaktadır. Kavram, iklim değişikliğinden ozon tabakasının incelmeye kadar küresel, ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte artan çevre sorunlarının yönetiminde önemli etkisi olan aktörler (hükümetten STK'lara) tarafından geliştirilen girişimleri vurgulamaktadır (Yıldırım ve Ayna, 2018: 415).

3. TÜRKİYE’DE YEREL YÖNETİŞİM: YEREL GÜNDEM 21 VE KENT KONSEYLERİ

Yönetişim kavramı Türkiye gündeminde 1996’da İstanbul’da yapılan Habitat II Konferansı ile yer almaya başlamıştır (Güler, 2003: 110). Konferans sonucunda ortaya çıkan “Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı” adlı raporun “*Türkiye Deneyinin Başarılı Örnekleri*” başlığı altında, yönetim ile ilgili Türkiye’de gerçekleştirilen adımlar ortaya konulmuştur. Bu raporda, Aliğa ve Çeşme Belediyeleri’nin örgütlediği kent meclisleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Çocuk ve Kadın Meclisleri, İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin Danışma ve Gençlik Meclislerinin yerel düzeyde katılımın başarılı örneklerini oluşturduğu ifade edilmiştir (Habitat II, 1996: 69). Habitat II etkinliği ardında şu fikirleri bırakmıştır: insan yerleşmeleri hakça, sürdürülebilir, yaşanabilir kılınmalıdır. Bu üç amacı gerçekleştirebilmek için “yurttaş bilinci, yapabilir kılma stratejisi, çok aktörlü yönetim” araçları kullanılmalıdır (Tekeli, 1998: 221-223; Densenko, 1998: 251-252, 363). Habitat II Konferansı Türkiye’de sivil toplum adına da önemli bir yerde durmaktadır. İlk defa Habitat II Konferansının hem öncesinde hem de sonrasında Türkiye’nin iki farklı kesimini temsil eden STK’lar ortak bir etkinlikte bir araya gelmişlerdir. Konferansa dair tartışmalar sayesinde sivil toplum kavramı Türkiye gündemine girmeyi başarmıştır (Gümüş, 2009 ve Doğan, 2002’den aktaran; Arslan, 2010: 270).

Türkiye’de yerel düzeyde yönetim modelini ele aldığımızda Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri karşımıza çıkmaktadır. Yerel Gündem 21 (YG-21), 1992 yılında düzenlenen Rio Konferansı’nın bir çıktısı olan Gündem 21’in 28. bölümünde yer almaktadır. Bu bölümde yer alan eylemler kısmındaki ifadeler ile yerel yönetimlere vatandaşları, yerel örgütleri ve özel teşebbüsleri ile diyaloga girerek kendi YG-21’lerini oluşturmaları konusunda çağrıda bulunmaktadır. Türkiye’de buna paralel olarak iki gelişme meydana gelmiştir. Bunlardan ilki yerel yönetim kurumları ve çeşitli STK’ların hazırladığı Ulusal Gündem 21 (UG-21) Planıdır. Bu Plan 2002 yılında Johannesburg’da düzenlenen Dünya Zirvesinde sunulmuştur. İkinci olarak ise bazı belediyeler bu gelişmeleri yakından izleyerek kendi YG-21 planlarını hazırlamışlardır (Aliğa 1995; Bursa 1996; Antalya 1997; Urla 1997; Çeşme 1998). YG-21 sürecine 1992 yılında düzenlenen ve YG-21’lerin ortaya çıkmasına vesile olan Rio Konferansı’nın hemen sonrasında dahil olmayan Türkiye, YG-21 uygulamaları ile ancak 1996 yılında düzenlenen BM Habitat II İnsan

Yerleşimleri Konferansından sonra tanışmaya başlamıştır. Gerek Johannesburg’da sunulan Ulusal Gündem 21 gerekse Rio Konferansından sonra bazı kentlerde başlayan YG-21 uygulamaları 1996 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen Habitat II Konferansı ve bu Konferans sırasında ortaya koyulan sürdürülebilirlik, hakkaniyet ve yaşanabilirlik ilkelerinin yol göstericiliğinde ilerlemiştir (Göymen, 2010: 203-210). Türkiye’de Yerel Gündem 21 Programı’na katılan yerel yönetimlerin sayısı 1997 yılında başlatılan Birinci Aşama Projesinde 9 kent (Bursa, İzmir, Antalya, Adıyaman, Ağrı, Harran, Trabzon, Gölbaşı ve Çanakkale) ile sınırlı iken günümüzde bu kent sayısı artmış, neredeyse Türkiye’nin tüm illerini kapsar hale gelmiştir.

YG-21 Programı’nın ortağı olan tüm kentlerde çeşitli katılımcı yapılar görülmektedir. Bu yapılar; kamuoyu yoklaması, halk toplantıları, dilekçe, planlama çemberleri vb. gibi birçok isim alarak çeşitlenebilmektedir. Ancak sayılan bu katılımcı yöntemlerin dışında, YG-21’lerin amacını gerçekleştirmede kullanılan en yaygın yöntemlerin başında Kent Konseyleri gelmektedir (Emrealp, 2005: 32). Kent Konseyinin temel amacı yerel katılımı sağlayabilmektir. Konseyler yerel katılımı sağlayarak halkın, özel sektörün ve STK’ların yönetim sürecine dahil olmasına imkân tanımaktadır. Bu şekilde yerel yönetimlere karşı ilgili paydaşların güveni kuvvetlenmektedir (Kastellioğlu, 2015: 226). Türkiye Cumhuriyeti 58. Hükümetinin kurulmasından önce Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, iktidarda oldukları dönemde uygulayacakları bir yıllık Acil Eylem Planını açıklamıştır. Bu kapsamda AKP tarafından, yerel düzeyde sivil toplum katılımını sağlayacak Kent Konseylerinin kurulacağı Acil Eylem Planı içerisinde taahhüt edilmiştir. Kent Konseyleri, AKP Acil Eylem Planıyla ilk defa siyasi gündemin ana maddeleri içerisinde yer almış ve Kamu Yönetimi Reformu çalışmaları çerçevesinde yoğun bir şekilde tartışılmıştır (Soygüzel, 2015: 9). Bu gelişmeleri takiben Türkiye’de Kent Konseyleri 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76. maddesi uyarınca oluşturulmuştur. Bu maddeye göre (Güneş ve Beyazıt, 2012: 129):

“Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır (RG: 13.07.2005: 25874)”.

Ayrıca, kent konseylerine yürüteceği faaliyetler konusunda Kanunda sayılan çeşitli kurum ve kuruluşlar, STK'lar veya üniversiteler destek sağlayabilmektedir. Kent Konseylerinde görüşülen konular belediye meclisince ilk toplantıda ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Görüldüğü gibi 76. maddenin bakış açısı yerel yönetimi gerçekleştirmeye yöneliktir. Bu düzenleme geçmişle kıyaslandığında belediye veya kent yönetimi anlayışında yeni ve radikal bir sayfa açmaktadır (Kaypak, 2011: 140). Aynı zamanda 76. madde incelendiğinde kent konseylerinin amaçlarından birinin de çevreye duyarlılık ilkesini hayata geçirmek olduğu görülmektedir. Bu ifade çevresel yönetimi destekler niteliktedir. Diğer bir önemli nokta, kent konseylerine katılım sağlayacak kurum ve kuruluşların yelpazesinin oldukça geniş tutularak her kesimden temsilin ve katılımın amaçlanmasıdır. Belediye Kanununun gerekçesine göre bu madde sivil bir danışma mekanizması olarak değerlendirilmiştir. Yine gerekçeye göre kent konseylerinin sivil bir yapı olması ve bu konuda gösterilen hassasiyet de göz önünde bulundurularak kent konseylerini düzenleyen 76. maddenin ayrıntılı düzenlenmesinden kaçınılmış ve sadece genel ilkeler belirtilmiştir (TBMM, 2005).

4. ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. Yöntem

“Yönetişim süreciyle beraber katılımcı yönetim anlayışına uyum sağlamaya çalışan belediyeler bu anlayışı çevre yönetimi süreçlerine yansıtabilmiş midir?” sorusu bu araştırmanın problemi oluşturmaktadır. Bu problem doğrultusunda çalışma aşağıda sıralanan araştırma sorularına cevap aramaktadır:

1. Çanakkale Belediyesi için yönetim ne ifade etmektedir?
2. Çanakkale Belediyesinde yönetim anlayışı uygulanabilmekte midir?
3. Çanakkale Belediyesi çevreci belediyecilik anlayışı ile yönetilmekte midir?
4. Çanakkale Belediyesi iç ve dış paydaşlarla ilişki kurarak onların çevresel kararlara ve politikalara katılımını sağlamakta mıdır?
5. Çanakkale Belediyesi çevresel faaliyetleri yürütürken ilgili iç ve dış paydaşlar ile iş birliği/danışma süreçleri içerisinde bulunmakta mıdır?
6. Çanakkale Belediyesi'nin belirttiği iç ve dış paydaşlar hangi yollar ile çevresel katılımı gerçekleştirmektedir?

7. Çanakkale Belediyesinde çevresel bilgilerin şeffaflığını sağlamakta mıdır? Sağlanıyor ise çevresel bilgiye erişim yolları nelerdir?
8. Çanakkale Belediyesi çevre konusunda kurum içi yapılanmayı sağlayabilmiş midir?

Bu araştırmanın amacı Çanakkale Belediyesi ve Kent Konseyi Çevre Meclisi bünyesinde bulunan katılımcıların çevresel yönetim ile ilgili deneyimlerini, düşüncelerini ve problemlerini anlamaktır. Bunun yanı sıra araştırmada yönetim yaklaşımının, Çanakkale Belediyesi bünyesinde ve çevresel konular kapsamında uygulanabilirliğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Günümüzde karşılaştığımız canlı ve cansız varlıkları tehdit eden pek çok çevre krizi bulunmaktadır. Bu krizlerin üstesinden gelebilmek yine bu problemlere doğrudan veya dolaylı bir biçimde katkısı bulunan insanoğlu sayesinde olacaktır. Elbette ki çevre sorunlarının ortaya çıkmasında ve artış göstermesinde herkes eşit bir biçimde pay sahibi değildir. Ancak şüphesiz, çevre sorunlarının sebep olduğu olumsuz sonuçlardan kimse kaçamayacaktır. Dolayısıyla burada bir genel menfaat söz konusudur. Bu sebeple araştırma, çevre sorunları ile mücadele etmek amacıyla ortaya konulan girişimlerin “ortak akıl” çerçevesinde nasıl ele alınacağı konusunda yönetim yaklaşımını başat noktaya koymaktadır. Küresel, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde uygulanacak olan çevresel yönetimin, çevre konularının ele alınmasında önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Araştırma bu anlamda önem taşımakta ve literatüre bir katkı sunacağı varsayılmaktadır.

Çalışma nitel araştırma yöntemi şeklinde tasarlanmış, bu doğrultuda yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Sorulan soruların önceden kestirilebilir veya kısa yanıtlara neden olabilecek şekilde hazırlanmasından kaçınılmıştır. Bu kapsamda 15 açık uçlu soru hazırlanmıştır. Bu araştırmada kullanılan ilk örnekleme yöntemi ise amaçlı örnekleme yöntemidir. Amaçlı örnekleme yöntemi kendi içerisinde birçok türe ayrılmaktadır. Araştırmada kullanılan tür ise ölçüt örnekleme türüdür. Ölçüt örneklemede temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan tüm durumların incelenmesidir. Burada bahsi geçen ölçüt veya ölçütleri araştırmacı kendi oluşturulabileceği gibi, daha önceden hazırlanmış olan bir ölçütü de kullanılabilir. Bu araştırmada kullanılan ölçüt “çevresel konularla doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilişkisi

bulunmak” olarak belirlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 122). Araştırmada ikinci olarak kullanılan örnekleme yöntemi kartopu örnekleme yöntemidir. Kartopu örneklemede araştırmacı önce hedef evrenden bir öge veya az sayıda öge belirlemektedir. Bu belirlenen ögeler genelde araştırmacının kolay bir biçimde ulaşabileceği ögelerdir. Araştırmacı belirlenen ögelerle çalışmasını gerçekleştirirken, ögelere bildikleri ve çalışmaya katılmaya istekli olabilecek kişilerin isimlerini ve adreslerini sorarak onlara ulaşmaya çalışır. Kısacası ilk hedef ögelerin yardımı ile öge sayısı arttırılmış olmaktadır (Güler vd., 2015: 95).

Araştırmanın kapsamını Çanakkale Belediyesi ve Çanakkale Belediyesi Kent Konseyi bünyesinde yapılan Çevre Meclisi üyeleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda amaca dönük örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılarak, Çanakkale Belediyesi bünyesinde çalışan 10 kişi, Çanakkale Belediye Meclis üyelerinden 4 kişi ve Kent Konseyi bünyesinde bulunan Çevre Meclisi üyelerinden 2 kişi olmak üzere toplamda 16 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan Çanakkale Belediyesi çalışanları çevre ile doğrudan ya da dolaylı yoldan ilişkili olan müdürlüklerden seçilmiştir. Araştırmaya katılan Belediye Meclis üyeleri ise her partiyi temsil etmesi açısından her partiden olmak üzere, çevre ile doğrudan ve dolaylı ilişkisi bulunan ihtisas komisyonu üyelerinden seçilmiştir. Araştırmanın önemli bir sınırlılığını pandemi süreci oluşturmaktadır. Yukarıda sayılan 16 katılımcının 7’si ile COVID-19 pandemi koşullarından dolayı Zoom görüntülü konuşma programı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında kalan 9 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler COVID-19 pandemi süreci dolayısıyla sağlık açısından problem teşkil etmemesi adına daha kısa tutulmuştur. Bu sebeple ortalama her görüşmecisi ile 15-25 dakika arasında görüşme sağlanabilmiştir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığını görüşmek için başvurulmuş kişilerden ve kurumlardan olumsuz geri dönüşler alınması oluşturmaktadır. Araştırma açısından önem arz eden Kent Konseyi üyelerine ve Kent Konseyi Çevre Meclisinde bulunan diğer üyelere de görüşme talebinde bulunulmuş ancak görüşme talebi reddedilmiştir. Olumlu geri dönüşler alınan katılımcılar ile pandemi süreci dikkate alınarak gerçekleştirilen görüşmeler sırasında katılımcıların izni alınarak tamamında ses ve/veya görüntü kaydı alınmıştır. Elde edilen ses kayıtları Microsoft Office Word Programı ile yazılı hale dönüştürülmüştür. Katılımcılardan elde edilen veriler MAXQDA Pro 2020 programı kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur.

4.2. Bulgular

İlgili literatür taraması sonucunda elde edilen ve görüşmecilerden elde edilen verilerin analizi sırasında eklenen kavramlar birleştirilerek önce temalar oluşturulmuş, daha sonrasında ise bu temalar altında ayrı ayrı kategorize edilmiş alt kodlar oluşturulmuştur. Bu bağlamda toplamda dokuz ana tema belirlenmiştir:

Tablo 2: Temaların Listesi

Tema 1:	Yönetişim Algısı
Tema 2:	Yönetişimin Uygulanabilirliği
Tema 3:	Kentin Çevre Sorunları
Tema 4:	Çevre ve Belediye İlişkisi
Tema 5:	Çevresel Yönetişim ve Katılım
Tema 6:	Çevresel Yönetişim ve Katılım Yolları
Tema 7:	Çevresel Bilginin Şeffaflığı
Tema 8:	Çevresel Bilgiye Erişim Yolları
Tema 9:	Çevresel Yönetişimi Uygulama Konusunda Öneriler

Temalar ve alt kodlar MAXQDA Pro 2020 programı kullanılarak tablo haline getirilmiştir. Bu tablolar temaların adlarını taşıyan başlıklarda incelenmiştir.

4.3. Yönetişim Algısı

Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların yönetim kavramına dair ne düşündüklerini öğrenebilmek amacıyla “yönetişim kavramının onlar için ne ifade ettiği” sorulmuştur. Bu kapsamda 16 katılımcıdan elde edilen veriler “Yönetişim Algısı” teması altında birleştirilmiştir. Yönetişim Algısı temasına ait alt kodların kodlanma sayısı ve yüzdeliklerine göre dağılımları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3: Yönetişim Algısı Temasına Ait Alt Kodlar ve Yüzdeliklerine Göre Dağılımı

Alt Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Fikrim Yok	11	39,3
Birlikte Çalışma	5	17,9
Katılımcılık	3	10,7
Ortak Akıl	2	7,1

Yönetim	2	7,1
Kent Konseyi	2	7,1
İletişim	2	7,1
Hesap Verilebilirlik	1	3,7
TOPLAM	28	100

Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin analizi sırasında bu temaya ait kodlama oldukça sınırlı kalmıştır. Bunun sebebi çalışmaya katılan 16 katılımcıdan 11 tanesinin yönetim hakkında tam bir fikrinin olmamasıdır. Tablo 3'te görüldüğü gibi fikrim yok alt kodu %39,3 ile en fazla kodlanan alt koddur. Dolayısıyla, yönetim kavramının belediye çalışanları, belediye meclis üyeleri ve kent konseyi çevre meclisi üyelerinin birçoğu tarafından tam anlamıyla bilinmemekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu katılımcılar yönetim kavramını onlarda çağrışım yaptığı kelimelerle açıklamaya çalışmışlardır. Katılımcıların 5'i ise yönetim kavramı hakkında bilgi sahibi olup çalışmamızda yaptığımız genel tanımlamalara çok daha yakın bir tanımlama yapabilmektedir. Tüm bu verilerden elde edilen analizlere göre yukarıda tabloda görüldüğü gibi bu vurgular %17,9'luk pay ile "birlikte çalışma" kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Yönetim kelime olarak işteş bir yapıya sahip olması sebebiyle birlikte çalışma üzerine odaklanan katılımcılar tarafından birden fazla kişinin katıldığı bir eylem olarak yorumlanmıştır. Yönetişim Algısı teması altında en fazla kodlanan üçüncü alt kod %10,7 ile "katılımcılık" olmuştur. %7,1 ile bu alt kodu "ortak akıl, yönetim, kent konseyi ve iletişim" alt kodları takip etmiştir.

4.4. Yönetişimin Uygulanabilirliği

Yönetişim kavramının katılımcılar için ne ifade ettiği sorulduktan sonra bu kavram katılımcılara net bir biçimde açıklanmıştır. Katılımcılara "Yapılan bu açıklamaya göre düşündüğünüzde yönetim anlayışının belediyenizde uygulanabildiğini düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplara dayanarak aşağıdaki tabloda belirtilen alt kodlamalar yapılmıştır. Yönetişimin Uygulanabilirliği temasına ait alt kodların kodlanma sayısı ve yüzdelerine göre dağılımları aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: Yönetişimin Uygulanabilirliği Temasına Ait Alt Kodlar ve Yüzdeliklerine Göre Dağılımı

Alt Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Uygulanabildiğini Düşünüyorum	8	50,0
Kararsızım	6	37,5
Uygulanamadığını Düşünüyorum	2	12,5
TOPLAM	16	100

Görüşme gerçekleştirilen 16 katılımcıdan 8'i yönetim anlayışının belediye içerisinde uygulandığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla kodlamalar içerisinde uygulanabildiğini düşünüyorum alt kodu %50 ile en yüksek paya sahip olmuştur. Bir diğer ifadeyle; katılımcıların %50'si Çanakkale Belediyesi'nin katılımcı belediyeçilik anlayışına sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Buradan çıkan sonuca göre, kavram tam olarak bilinmese dahi, içerdiği anlam açısından düşünüldüğünde (katılımcılık ağır basmakla birlikte) belediyede uygulandığı ortaya konulmuştur. Katılımcıların 6'sı ise yönetim anlayışının şeklen belediyede var olduğunu ancak uygulamada bunun görülemediğini belirterek kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Yönetişimin bir anlayış olarak belediye içerisinde uygulanmadığını ifade ederek kararsız kalan söz konusu 6 katılımcı yukarıdaki temada fikrim yok alt koduna dahil olan katılımcılardan oluşmaktadır. Böylelikle kararsızım alt kodu kodlamalar içerisinde %37,5'lik paya sahip olmuştur. Son olarak katılımcılardan 2'si yönetim anlayışının belediyede uygulanmadığını ifade etmişlerdir. Bu sebeple uygulanmadığını düşünüyorum alt kodu %12,5 ile en az paya sahip olan alt kod olmuştur.

4.5.Kentin Çevre Sorunları

Katılımcılardan öncelikle çevre sorunlarının onlar için ne ifade ettiğini anlatmaları istenmiştir. Sonrasında görüşmecilere göre kentin en önemli çevre sorununun hangisi olduğunu belirlemek amacıyla "kentin sahip olduğu en önemli ve belediye içerisinde en aktif şekilde görüşülmekte olan çevre probleminin ne olduğu" sorulmuştur. Katılımcılar bir veya birden fazla çevre sorununu belirtmişlerdir. Elde edilen verilere dayanarak kentin çevre sorunları teması altında toplam 32 kodlama yapılmıştır. Kentin Çevre Sorunları temasına ait alt kodların kodlanma sayıları ve yüzdelikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 5: Kentin Çevre Sorunları Temasına Ait Alt Kodlar ve Yüzdeliklerine Göre Dağılımı

Alt Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Madencilik Faaliyetleri	11	34,4
Su Kirliliği	7	21,9
Düzensiz Yapılaşma	5	15,6
Katı Atık	4	12,5
Yeşil Alan	3	9,4
Çevre Sorunu Yoktur	2	6,2
TOPLAM	32	100,00

Görüşmecilere göre kentin en önemli çevre sorunu %34,4'lük pay ile Çanakkale ili sınırları dahilinde gerçekleştirilen maden arama faaliyetleridir. Katılımcılardan 11'i bölgelerinde kontrolsüzce yapılan ve çevre tehdidi oluşturan en önemli faaliyetin maden arama faaliyetleri olduğunu ifade etmiş, bu çalışmaların kenti besleyen su kaynaklarına yakın noktalarda yapılmasının su kirliliği yarattığını vurgulamışlardır. 11 katılımcının kentin en önemli çevre sorununa "madencilik faaliyetleri" şeklinde cevap vermesi, kentte yakın geçmişte uzun süre gündemde kalan madencilik faaliyetleri ile doğrudan ilişkili bulunmaktadır. Bununla bağlantılı olarak vurgulanan en önemli ikinci çevre sorunu %21,9 ile su kirliliği olmuştur. Kent nüfusunun artış göstermesi ile tarım alanları ve yeşil alanlar içerisinde gerçekleştirilen düzensiz yapılaşma %15,6'lık pay ile en önemli üçüncü çevre sorunu olarak belirtilmiştir. Katılımcıların 4'ü Çanakkale'de katı atık problemi olduğunu vurgulamışlardır. Katı atık sorunu alt kodlamalar içerisinde %12,5'lik paya sahiptir. Kentleşmenin ve nüfus artışının yeşil alanların azalmasına yol açtığı dolayısıyla yakın zamanda vatandaşların yeşil alanlara ulaşmada daha büyük problemler ile karşılaşacağı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda yeşil alan alt kodu %9,4'lik paya sahip olmuştur. Katılımcıların 2'si Çanakkale ilinin çevre sorunu olmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla çevre sorunu yoktur alt kodu tüm kodlamalar içerisinde %6,2 ile en az vurgulanan alt kod olmuştur.

4.6. Çevre ve Belediye İlişkisi

Bu tema altında aşağıda belirtilen üç soruya cevap aranmıştır:

1. Belediye çevre yatırımlarına yeteri kadar kaynak aktarıyor mudur?
2. Belediye çevreci bakış açısına sahip midir?
3. Belediyenin çevresel alanda sunduğu hizmetler yeterli midir?

Bu tema altında toplam 35 kodlama yapılmıştır. Çevre ve belediye ilişkisi temasına ait alt kodlamalar ve bunlara ilişkin sıklık ve yüzdelik bilgileri aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir:

Tablo 6: Çevre ve Belediye İlişkisi Temasına Ait Alt Kodlar

Alt Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Çevreci Belediyecilik Anlayışı	11	31,4
Kaynak Aktarımı Yapılıyor	10	28,6
Çevresel Hizmet Sunmada Yetersizlik	7	20,0
Çevreci Bakış Açısı Bulunmuyor	4	11,4
Kaynak Aktaramıyor	3	8,6
TOPLAM	35	100

Görüşmeye katılan katılımcıların 11'i Çanakkale Belediyesi'nin çevreci belediyecilik anlayışıyla yönetildiğini ve dolayısıyla bu anlayış ile hareket ettiğini düşünmektedir. Çevreci belediyecilik anlayışı bu tema altında yapılan kodlamalar içerisinde %31,4'lük paya sahiptir. Katılımcıların 10'u Çanakkale Belediyesi'nin gerçekleştirdiği çevresel yatırımların yeteri kadar bütçeden pay aldığını vurgulamışlardır. Katılımcıların 7'si Çanakkale Belediyesi'nin yetersiz çevresel hizmet verdiğini savunmuştur. Bu sebeple bu tema altında yapılan kodlama içerisinde çevresel hizmet sunmada yetersizlik alt kodu %20'lik paya sahip olmuştur. Katılımcıların 4'ü Çanakkale Belediyesi'nin çevrecilik anlamında çok fazla söylem ürettiğini ancak bunu eylemlerine yansıtamadıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla belediyenin çevreci bakış açısıyla hareket etmediğini savunmuşlardır. Çevreci bakış açısı bulunmuyor alt kodu tüm kodlamalar içerisinde %11,4'lük paya sahip olmuştur. Katılımcıların 3'ü Çanakkale Belediyesi'nin çevre faaliyetlerine yeterince kaynak aktaramadığını vurgulamışlardır. Dolayısıyla kaynak aktarılamıyor alt kodu %8,6'lık paya sahip olmuştur. Bu kişiler belediyenin bütçesi içerisinde çevre

faaliyetlerine ayrılan payın oldukça sınırlı kaldığını ifade etmişlerdir. Bu temadan elde edilen verilere göre, Çanakkale Belediyesi'nin çevresel konulara ilişkin kaynak aktarımını yeterli biçimde yapabildiği, sunduğu çevresel hizmetler konusunda da yeterli olduğu ve çevreci bir bakış açısına sahip olduğunu sonuçlarına ulaşılmıştır.

4.7. Çevresel Yönetişim ve Katılım

Çanakkale Belediyesi 2020-2024 Yılı Stratejik Planı'nda yaptığı paydaş analizinde, paydaşlarını iç paydaş ve dış paydaş olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Çalışmamızda bu ayrım dikkate alınarak "Çanakkale Belediyesi çevre yönetimi süreçlerine katılımı sağlayabiliyor mu? Eğer sağlıyor ise en çok hangi paydaşlar ile iş birliği içerisinde?" sorularına yanıt aranmıştır. Yönetişim tüm aktörleri bir araya getirerek çeşitli faaliyetleri birlikte gerçekleştirme amacını içermektedir. Bu anlamda Çanakkale Belediyesi'nin çevresel konularda gerek iç paydaşlar ile gerekse dış paydaşlar ile iş birliği içerisinde hareket edip etmediği bu çalışmanın sorularından birini oluşturmaktadır. Çevresel yönetim ve katılım teması altında iç paydaşlar ve dış paydaşlar olmak üzere ikili bir gruplandırma yapılmıştır. İlk grup olan iç paydaşlara ait alt kodların kodlanma sayısı ve yüzdelikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 7: Çevresel Yönetişim ve Katılım Temasına Ait Alt Kodlar ve Yüzdeliklerine Göre Dağılımı (İç Paydaşlar)

İç Paydaşlar Alt Koduna İlişkin Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Belediye Müdürlükleri	7	53,8
Belediye Meclisi	4	30,8
Mahalle Muhtarlıkları	2	15,4
TOPLAM	13	100

Çanakkale Belediyesi yaptığı paydaş analizinde iç paydaş olarak Belediye Müdürlükleri, Belediye Meclisi ve Mahalle Muhtarlıklarını saymıştır. Çalışmada iç paydaşlar tek bir alt kod altında toplanmaktansa, hangi iç paydaşa daha fazla ağırlık verildiği saptanmaya çalışılması sebebiyle iç paydaşlar detaylandırılmıştır. Belediye müdürlükleri alt kodu iç paydaşlar grubu içerisinde %53,8'lik bir paya sahiptir. Katılımcıların 7'si belediye müdürlüklerinin çevresel konularla ilgili kendi aralarında işbirliği içerisinde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Kurum içerisinde her zaman iletişimde olduklarını, çevresel konulara ilişkin yürütülecek olan

faaliyetlerde birbirleri ile danışma içerisinde bulunduklarını ve ortak projeler yürüttüklerini vurgulamışlardır. Belediye müdürlüklerinin birbirleri ile diğer belediye yapılarına kıyasla iletişim halinde oldukları gözükmemektedir. Bu durum da iç paydaşlar içerisinde Belediye Müdürlüklerini çevresel konularda işbirliği/dayanışma süreçlerini diğer yapılara karşılaştırıldığında daha yoğun yürüttüklerini göstermektedir. Belediye meclisi alt kodu ise iç paydaşlar grubu içerisinde %30,8'lik paya sahiptir. Belediye meclisi içerisinde çevre ve sağlık komisyonu bulunmaktadır. Katılımcıların 4'ü bu komisyonun düzenli aralıklarla toplantılar düzenlediğini ifade etmiştir. Bu komisyonda yer alan katılımcılar, çevre ile ilgili gündeme almaları gereken konuları hem kendi aralarında hem de mecliste görüştüklerini belirtmişlerdir. İç paydaşlar içerisinde belirtilen muhtarlar alt kodu %15,4 ile en az kodlamaya sahip alt kodlamadır. Katılımcıların 2'si çevresel konularda talepleri olduğu takdirde muhtarlar ile görüştüklerini ifade etmişlerdir. Bunun dışında muhtarlar ile iş birliği içerisinde yürütülen herhangi bir çevresel faaliyet olduğunu belirten katılımcı bulunmamaktadır. Bu noktada en az temas edilen iç paydaşların muhtarlar olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8: Çevresel Yönetişim ve Katılım Temasına Ait Alt Kodlar ve Yüzdeliklerine Göre Dağılımı (Dış Paydaşlar)

Dış Paydaşlar Alt Koduna İlişkin Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Sivil Toplum Kuruluşları	12	19,4
Örgütsüz Halk	11	17,7
Üniversiteler	10	16,1
Diğer Kamu Kurumları	9	14,5
Kent Konseyleri	7	11,3
Çevre Meclisleri	5	8,1
Uzman Desteği	4	6,5
AB Projeleri	3	4,8
Özel Sektör	1	1,6
TOPLAM	62	100

Çanakkale Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı'nda yaptığı paydaş analizinde dış paydaş olarak birçok kurum belirtmiştir. Bu alt kod altında, "Çanakkale Belediyesi, dış paydaşların çevre yönetimine katılımını sağlıyor mu?

ve “Eğer bu sağlanıyorsa bu paydaşlar hangileridir?” sorularına cevap aranmıştır. Çanakkale Belediyesi’nin dış paydaş olarak tanımladığı ve yukarıda belirtilen kuruluşlar içerisinde çevre konularına ilişkin en fazla işbirliği yaptığı kuruluş STK’lardır. Katılımcıların 12’si çevre yönetiminde STK’lardan destek aldıklarını, onları bu yapılara dahil ettiklerini ifade etmiştir. Böylelikle Dış Paydaşlar alt kodu içerisinde STK’lar %19,4’lük pay ile en yüksek orana sahiptir. Çanakkale Belediyesi çevresel konulara ilişkin en fazla kentin sivil aktörleri ile bir araya gelmekte, onlar ile birlikte faaliyetler yürütmektedir. Dış Paydaşlar içerisinde STK’lardan sonra en çok paya sahip olan örgütsüz halk alt kodu %17,7’lik paya sahiptir. Katılımcıların 11’i belediye tarafından gerçekleştirilen çevresel konulara ilişkin çalışmalarda halk ile bir araya geldiklerini ve halkı bu çalışmalara dahil ettiklerini ifade etmişlerdir. Halkın katılımcı yapılarla birlikte çevresel konulara dahil edilmesi danışma süreçleriyle sınırlı kalmakta olduğu saptanmıştır.

Dış paydaşlar içerisinde %16,1 ile en çok üçüncü paya sahip alt kodlama üniversitelerdir. Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların 10’u üniversiteler ile iş birliği içerisinde hareket edildiğini vurgulamıştır. Katılımcılar çevre konusunda çalışan akademisyenlerden ihtiyaç duyulduğunda destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 9’u diğer ilgili kamu kurumları ile iletişime geçtiklerini bu kuruluşlar ile iş birliği içerisinde hareket ettiklerini ifade etmişlerdir. Dış paydaşlar alt kodu içerisinde diğer ilgili kamu kurumlarının payı %14,5’tir. Kent Konseyleri (6 Kod- %11,3) ve Çevre Meclisleri (5 Kod- %8,1) ise bu sıralamada nispeten daha alt sıralarda yer almışlardır. Nihayetinde, katılımcılar STK’lar, Örgütsüz Halk, Üniversiteler ve Diğer İlgili Kamu Kurumları ile iletişimlerini daha fazla vurgulamışlardır. Dış paydaş içerisinde sayılan Özel Sektör ise %1,2’lik pay ile dış paydaşlar içerisinde en az ilişki kurulan yapı olmuştur.

4.8. Çevresel Yönetişim ve Katılım Yolları

“Çanakkale Belediyesi çevresel kararlar alınırken, çevre politikalarını belirlerken ve çevresel faaliyetler yürütürken iç ve dış paydaşları hangi yollarla bu aşamalara dahil ediyor?” bu temanın ana sorusunu oluşturmuştur. Bu tema altında oluşturulan alt kodlar, kodlanma sayıları ve yüzdelikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 9: Çevresel Yönetişim ve Katılım Yolları Temasına Ait Alt Kodlar ve Yüzdeliklerine Göre Dağılımı

Alt Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Belediye Meclisi Gündemi	11	18,3
Stratejik Planlama Süreçleri	10	16,7
Talepleri Değerlendirme	9	15,0
Farkındalık Faaliyetleri	7	11,7
Çevre ve Sağlık Komisyonu	6	10,0
Çevre Eğitimi Faaliyetleri	5	8,3
Çevresel Eylemler	3	5,0
Anket Çalışmaları	3	5,0
Çevre Etkinliği Düzenleme	3	5,0
Kampanyalar Düzenleme	2	3,3
Dilekçe	1	1,7
TOPLAM	60	100

Görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan, “kent konseyleri veya çevre meclisi üyeleri çevresel konulara ilişkin belediye meclisine gündem yaratabiliyorlar mı? Eğer böyle bir durum varsa somut bir örnekle açıklamaları” istenmiştir. Katılımcıların 11’i Kent Konseyi Başkanının Belediye Meclisi ile görüştüğünü ve herhangi bir çevresel sorunu Meclise taşıyabildiğini ifade etmişlerdir. Ancak bu katılım kent konseyi başkanının gündem maddesi taşımasıyla sınırlıdır. Çevresel konulara katılım temsil düzeyinde eksik kalmaktadır. Bunun dışında belediye çalışanları ve Belediye Meclis üyeleri kendi müdürlüklerinde veya komisyonlarında çevre ile ilgili olan konuları görüşüp, bunları Belediye Meclis gündemine taşıyabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu sebeple Belediye Meclis Gündemi alt kodu tüm kodlamalar içerisinde %18,3’lük pay ile en fazla kodlanan alt kod olmuştur.

Katılımcılara mülakat sırasında stratejik planlama yapılırken çevresel konulara ilişkin kısımlara katılıp katılmadıkları sorulmuş, eğer böyle bir durum varsa somut bir örnekle açıklamaları istenmiştir. Katılımcıların 10’u bu süreçlere dahil olduklarını ayrıca ilgili dış paydaşları da bu süreçlere dahil ettiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Stratejik Planlama Süreçleri alt kodu bu tema altında yapılan kodlamalar içerisinde %16,7’lik paya sahip olmuştur. Kentin bir sonraki

beş yıl içerisinde çevre konusunda belirlediği amaçların/stratejilerin belirlenme süreçlerinde dış paydaşların dahil edilmesi çevresel anlamda katılımı sağlamış olmaktadır.

Katılımcıların 9’u halktan gelen talepleri değerlendirdiklerini söyleyerek bu kişilerin talepleri doğrultusunda harekete geçtiklerini vurgulamışlardır. Vatandaşın çeşitli iletişim yolları ile onlara ulaştıklarını ve belediyenin bu konuda onların taleplerini değerlendirerek geri dönüş sağladıklarını vurgulamışlardır. Bu durumda göz ardı edilmemesi gereken konu; halktan gelen talepleri dinlemek tek taraflı bir iletişim modelini ifade ediyor olmasıdır. Belediye bu talepleri değerlendirerek ve ilgili değişim veya gelişmeyi sağlayabildiği ölçüde tam anlamıyla katılım gerçekleşmiş olacaktır. Talepleri değerlendirme alt kodu tüm kodlama içerisinde %15’lik paya sahip olmuştur. Katılımcıların 7’si çeşitli zamanlarda farkındalık faaliyetleri yaptıklarını ifade etmişlerdir. Tüm kodlamalar içerisinde Farkındalık Faaliyetleri alt kodu %11,7 ile en çok kodlanan dördüncü alt kod olmuştur.

Bu tema altında katılımcılara, “Belediye meclisi içerisinde oluşturulan çevre ve sağlık komisyonu toplantılarına, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda da belirtildiği gibi, dış paydaşlardan katılım gerçekleştiriliyor mu?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 6’sı bu toplantılara katılımın gerçekleştirildiğini vurgulamışlardır. Çevresel yönetim ve katılımın yolları teması altında en fazla kodlanan alt kodlar yukarıda belirtildiği gibi; belediye meclisi gündemi, stratejik planlama süreçleri, talepleri değerlendirme ve çevre ve sağlık komisyonu olmuştur. Dolayısıyla çeşitli kurum ve kuruluşlar sayılan bu yollar ile çevre konularında alınacak olan kararlara dahil olmaktadır.

4.9. Çevresel Bilginin Şeffaflığı

Katılımcılara “Çevresel konulara ilişkin bilgiler açık/net/doğru bir biçimde paydaşlarınızla paylaşılarak şeffaflık sağlanabiliyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Bu sorudan yola çıkılarak Çevresel Bilginin Şeffaflığı teması oluşturulmuştur. Aşağıda çevresel bilginin şeffaflığı temasına ait alt kodlar, kodlanma sayıları ve yüzdelik paylarını belirten tablo bulunmaktadır:

Tablo 10: Çevresel Bilginin Şeffaflığı Temasına Ait Alt Kodlar ve Yüzdeliklerine Göre Dağılımı

Alt Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Şeffaflık	15	71,4
Hesap verilebilirlik	4	19,0
Cevap verilebilirlik	2	9,6
TOPLAM	21	100

Bu tema altında en çok kodlanan alt kod şeffaflık olmuştur. Katılımcıların neredeyse tamamı (15 katılımcı) Çanakkale Belediyesi’nin çevresel konularda şeffaflığı sağlayabildiğini ifade etmişlerdir. Şeffaflık, yönetişimin temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Bu sebeple iç ve dış paydaşlar tarafından çevresel bilgiye erişimin olması oldukça önemlidir. Bu sonuca göre, Çanakkale Belediyesi çevresel bilgi konusunda şeffaflığı sağlayabilmektedir. Bunun dışında katılımcılardan 4’ü belediyenin vatandaşlara her konuda hesap verebilir konumunda olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların 2’si ise belediyenin çevresel konulara ilişkin bilgileri açıklarken cevap verebilir olduklarını vurgulamışlardır.

4.10. Çevresel Bilgiye Erişim Yolları

Katılımcılara “Çevresel bilgiyi hangi yollarla paydaşlarınızla paylaşıyorsunuz veya dış paydaşlarınızdan hangi yollar ile bu bilgiler talep ediliyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplara dayanarak aşağıda grafikte belirtildiği gibi alt kodlar oluşturulmuştur:

Tablo 11: Çevresel Bilgiye Erişim Yolları Temasına Ait Alt Kodlar ve Yüzdeliklerine Göre Dağılımı

Alt Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Sosyal Medya	10	26,3
Web Sitesi	8	21,1
Canlı Yayın	6	15,8
Telefon	3	7,9
Yazılı Kaynaklar	3	7,9
Basın Aracılığıyla	3	7,9

Doğrudan Belediyeden Talep Etme	2	5,3
Billboard Reklamları	2	5,3
Faaliyet Raporları	1	2,5
TOPLAM	38	100

Görüşmeye katılan katılımcıların 10'u Çanakkale Belediyesi'nin, çevresel bilgiyi vatandaşa ulaştırma konusunda sosyal medya araçlarını (Whatsapp, Instagram, Facebook, Twitter) aktif bir biçimde kullandığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla çevresel bilgiye erişim teması altında %26,3 ile en fazla paya sahip olan iletişim aracı sosyal medya olmuştur. Günümüzde sosyal medya en hızlı iletişim araçlarından biridir. Çevresel bilgiye erişimin sosyal medya araçlarıyla sağlanması olağan bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çanakkale Belediyesi sosyal medya kanallarını kullanarak çevresel konularda hem halka bilgi aktarmakta hem de halktan gelen şikayet ve talepleri cevaplandırmaktadır. Katılımcıların belirttiği diğer bir iletişim yolu ise web sitesidir. Bu tema altında yapılan tüm kodlamalar içerisinde web sitesi alt kodu %21,1'lik paya sahiptir. Katılımcılar, vatandaşların Çanakkale Belediyesi'nin web sitesinde yayınlanan her türlü bilgi ve belge ile çevresel konular hakkında bilgi sahibi olabileceklerini ifade etmişlerdir.

En çok kullanılan üçüncü iletişim aracı ise Çanakkale Belediye Meclisi'nin yaptığı canlı yayınlardır. Çanakkale Belediye Meclisi görüşmeleri canlı yayınlanmaktadır. Ayrıca bu görüşmeler Youtube aracılığıyla halkın bilgisi ve denetimine sunulmaktadır. Dolayısıyla tüm kodlamalar içerisinde canlı yayın alt kodu %15,8 ile en fazla paya sahip üçüncü iletişim aracıdır. Sıklıkla kullanılan bu iletişim araçları dışında Çanakkale Belediyesi ve vatandaşlar; telefon (%7,9), yazılı kaynaklar (%7,9), basın aracılığıyla (%7,9), doğrudan belediyeden talep etme (%5,3), billboard reklamları (%5,3) ve faaliyet raporları (%2,5) gibi iletişim araçlarını da kullanmaktadır.

4.11. Çevresel Yönetişimi Uygulama Konusunda Öneriler

Her bir katılımcıdan görüşmeler sonlandırılırken çevresel yönetişimi sağlamak adına önerilerini ifade etmeleri istenmiştir. Bunun yanı sıra görüşmenin tamamında katılımcıların çevresel yönetişimi sağlamak adına belirttiği öneriler dikkate alınarak bu tema oluşturulmuştur. Aşağıdaki tabloda bu tema içerisinde oluşturulan alt kodlar ve bu alt kodlara ait kodlanma sayısı ve yüzdelik bilgileri yer almaktadır:

Tablo 12: Çevresel Yönetişimi Uygulama Konusunda Öneriler Temasına Ait Alt Kodlar ve Yüzdeliklerine Göre Dağılımı

Alt Kodlar	Kodlanma Sayısı	Yüzde
Çevre ile İlgili Kurum İçi Yapılaşmaya Gidilmesi	8	25,0
Belediye Meclisinde Temsil Edilme	5	15,6
Katılımı Arttırmak	4	12,4
Kent Konseylerini Aktif Hale Getirmek	3	9,4
Gençleri Dahil Etmek	3	9,4
Denetim Mekanizmalarının Oluşturulması	3	9,4
Çevre Bilincini Arttırmak	2	6,3
Parti Üstü Anlayış ile Çevreyi Ele Almak	2	6,3
Birlikte Hareket Edebilme	1	3,1
Daha Fazla Çevreci Belediyecilik	1	3,1
TOPLAM	32	100

Katılımcıların 8'i çevre ile ilgili kurum içi yapılanmaya gidilmesi gerektiğini önermiştir. Bu kişiler, çevre korumaya yönelik faaliyetleri yürütecek, doğrudan çevre koruma amacıyla oluşturulmuş bir yapının Belediye içerisinde bulunmadığını ve bunun oluşturulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan elde edilen verilere göre, bu durum kurum içi yapılanmada dağınıklık meydana getirmektedir. Dolayısıyla çevresel yönetişimi uygulama konusunda en çok önerilen konu çevre korumayla ilgili doğrudan ilgilenebilecek bir birim/ müdürlük/ koordinasyon merkezi kurulması gerekliliği olmuştur. Çevre ile ilgili kurum içi yapılaşmaya gidilmesi alt kodu tüm kodlamalar içerisinde %25'lik pay ile katılımcılar tarafından en çok vurgulanan alt kod olmuştur. Oluşturulması istenilen bu yapılanma sadece çevresel temizlik ile ilgilenen teknik görevlerin yanı sıra; çevre eğitimi verme, çevresel bilinç oluşturma faaliyetleri yürütme, çevresel katılımı aktif olarak gerçekleştirme gibi hem önemli misyonları üstlenen hem de çevresel katılımın dış paydaşlar tarafından temsil düzeyinde gerçekleştirebildiği yapılanmalardır. Çevresel katılım ancak bu şekilde mümkün olabilecektir.

Katılımcıların 5'i kent konseyleri ve çevre meclisleri gibi yapıların belediye meclisleri içerisinde temsil edilmesi gerektiğini bunun katılımcı demokrasiyi geliştireceğini ifade etmişlerdir. Belediye meclisinde temsil edilme alt kodu %15,6'lık pay ile en çok vurgulanan ikinci alt kod olmuştur. Katılımcıların 4'ü

katılımın daha fazla sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Katılımın artırılması alt kodu %12,4'lük pay ile en fazla kodlanan üçüncü alt kod olmuştur.

SONUÇ

Küresel ısınma gibi sınırları aşan problemler günümüzde çevresel kriz halini almaya başlamış ve ciddi önlemler gerektirecek noktalara ulaşmıştır. 2000'li yıllardan sonra kamu yönetimi reformu ile yerel yönetimlerde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bununla birlikte 1997 yılında başlatılan YG-21 çalışmaları ve 2005 yılında Belediye Kanunu ile belediye mevzuatında yer bulan Kent Konseyleri yerel düzeyde yönetim çalışmalarını güçlendirme çabaları olarak görülmektedir. Bu noktada yerel düzeyde ve çevresel konularda katılımcılığı, etkinliği ve şeffaflığı sağlamak amacıyla çevresel kararların alınmasında, çevre politikalarının oluşturulmasında ve çevresel faaliyetlerin yürütülmesinde katılımcı ve iş birliği içerisinde hareket edilmesi gerekmektedir.

Araştırma bu noktadan hareketle “Yönetişim süreciyle beraber katılımcı yönetim anlayışına uyum sağlamaya çalışan belediyeler bu anlayışı çevre yönetimi süreçlerine yansıtabilmiş midir?” probleminden yola çıkmıştır. Bu kapsamda Çanakkale Belediyesi çalışanları, Belediye Meclis Üyeleri ve Kent Konseyi Çevre Meclisi üyeleri içerisinde ölçüt ve kartopu örnekleme yöntemleri ile seçilen 16 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan Çanakkale Belediyesi çalışanları çevre ile doğrudan ya da dolaylı yoldan ilişkili olan müdürlüklerden seçilmiştir. Araştırmaya katılan Belediye Meclis üyeleri ise her partiyi temsil etmesi açısından her partiden olmak üzere, çevre ile doğrudan ve dolaylı ilişkisi bulunan ihtisas komisyonu üyelerinden seçilmiştir. Bu görüşmelere dayanarak 9 ana tema oluşturulmuştur. Bu temalar altında alt kodlamalar yapılarak elde edilen verilerin anlamlandırılması amaçlanmıştır. Elde edilen veriler kullanılarak çalışma kapsamında belirlenen araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Araştırmanın problemini “Yönetişim süreciyle beraber katılımcı yönetim anlayışına uyum sağlamaya çalışan belediyeler bu anlayışı çevre yönetimi süreçlerine yansıtabilmiş midir?” sorusu oluşturmuştur. Yapılan analiz sonucunda bu soru “Katılımcıların yönetim kavramına dair bilgi düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiş, ancak Çanakkale Belediyesi çevre yönetimi süreçlerine katılımcı yönetim anlayışını yansıtabilmiştir.” şeklinde yanıt bulmuştur. Belediyenin iç ve

dış paydaşlar ile çevre konusunda alınacak kararlara ilişkin istişare süreçlerine girildiği görülmektedir. Belediye, çeşitli katılım yollarını kullanarak iç ve dış aktörlerin taleplerini dinlemekte ve değerlendirmektedir. Ancak bu katılımın sadece danışma süreçleri ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Belediye çeşitli katılım araçlarını kullanarak vatandaşın gelen talepleri değerlendirmekte, aynı zamanda paydaş toplantıları vasıtasıyla çevresel faaliyetler planlanmadan önce halkın taleplerini dinlemektedirler. Ancak katılım bu noktada sınırlı kalmaktadır.

Belediye yönetiminde çevresel konularda kararlar alınırken veya politikalar belirlenirken halkın, STK'ların, çevresel grupların, üniversitelerin ve diğer ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin de tıpkı belediye meclis üyelerinin olduğu gibi oy ve temsil hakkının bulunduğu geniş kapsamlı katılım mekanizmaları yaratılması mümkün olmamaktadır. Örneğin Kent Konseyleri Yönetmeliği'ne göre, kent konseyi bünyesinde oluşturulmuş meclislerde veya çalışma gruplarında ortaya konulan görüşler Kent Konseyi Genel Kurulunda görüşülmektedir. Ayrıca bu görüşler kabul edildikten sonra değerlendirilmek üzere belediye meclisine sunulmaktadır. Bu maddeye dayanarak Çanakkale Belediyesi Kent Konseyi Çevre Meclisi üyeleri Belediye Meclis gündemine gündem teklifi sunmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak Kent Konseyi Başkanı aracılığıyla sürekli kentin de gündeminde olan çevresel konuların meclise veya çevre ve sağlık ihtisas komisyonu üyelerine bildirildiği vurgulanmıştır. Bu durum bir bakıma katılımı sağlamakla birlikte, bazı açılardan eksik kalmaktadır. Kent Konseyi ve Çevre Meclisi gibi daha özel ve önemli konularda halk ile iç içe olan yapıların mecliste temsil edilme hakkı olmadan katılımın eksik kaldığı görülmektedir. Katılımın tam anlamda sağlanması isteniyorsa ilgili Kent Konseyi veya Çevre Meclisi gibi yönetim mekanizmalarının belediye meclisi içerisinde temsil edilebilmesi gerekmektedir. Bunun dışında ilgili yapıların çevre konusunda alınacak kararların her aşamasında aktif olarak katılımının bir kural haline getirilmesi beklenmektedir. Bu şekilde temel dayanağını halk ve STK'lardan alan kent konseyi ve çevre meclisi gibi yapılar tam anlamıyla katılımcı demokrasi içerisinde hareket edebileceklerdir. Çevresel konularda yönetim anlayışını hayata geçirmek, başka bir ifadeyle çevresel katılımı danışma süreçlerinden aktif katılıma taşımak ancak bu şekilde mümkün olacaktır. Başka bir ifadeyle, çevresel anlamda aktif katılımın sağlanabilmesinin bir yolu da kentin çevre sorunlarını sadece söylem olarak belirtmekten öteye gidemeyen yapıların belediyelerin karar alma mekanizmalarının içerisine dahil edilmesidir.

Çanakkale Belediyesi'nin, çevre koruma ile ilgili kurum içi yapılanmasında bazı eksiklikler bulunmaktadır. Çevre konusu günümüzde bütün toplumsal dinamikleri etkileyen bir olgudur. Bu sebeple, Belediye'nin mali hizmetlere verdiği önem ve değer kadar, çevre konusu da aynı değer ve öneme sahip olmalıdır. Çevre koruma adına yapılanmış birimler veya koordinasyon merkezleri oluşturulmalıdır. Bu birimler içerisinde vatandaşın, STK'ların ve özel sektörün aktif katılımı sağlanmalıdır. Çevre konusu belediyeler için, çöp toplama veya sokakların temizlenmesi gibi hizmetleri sunmaktan daha fazlasını ifade etmektedir. Çevresel tahribatın önlenmesi için faaliyetlerin yürütülmesi, çevre bilincinin oluşturulması ve çevre koruma konusunda farkındalık yaratılması gibi önemli faaliyetlerin düzenlenip organize edildiği kurum içi yapıların oluşturulması çevresel yönetime katkıda bulunacaktır. Çevre konusunda her biri daha özellikli alanda örgütlenmiş kurum içi yapılanmalar kendi görev tanımları çerçevesinde hareket etmektedirler. Bu birimlerin kendi iş yükleri de bulunmaktadır. Bu sebeple çevre koruma konusuna eğilme açısından eksik kalmaktadırlar. Dolayısıyla çevre koruma amacıyla (burada bahsedilen kurumlar teknik anlamda çevreyi ele almanın yanında çevre eğitimi verme, çevresel bilinç oluşturma faaliyetleri yürütme, çevresel katılımı aktif olarak gerçekleştirme gibi görevleri de üstlenen kurumlardır) yapılanmış ve kurum içi ve kurum dışı aktörlerin de sürecin içerisine girebildiği birim/müdürlük/koordinasyon merkezi gibi yapılar Belediye içerisine dahil edilmelidir.

Katılımcılara göre Kent Konseyleri özelinde oluşturulan Çevre Meclisleri gibi yapılar halk tarafından bilinmemektedir. Bu yapıların vatandaş tarafından daha fazla sahiplenilmesi için Belediye tarafından bu amaç doğrultusunda gerekli tanıma ve tanıtma faaliyetleri yürütülmelidir. Vatandaş haberdar olmadığı katılımcı yapılara doğal olarak katılım göstermeyecektir. Öte yandan Kent Konseyi ve çevre meclisi gibi yapılara siyasi kurum gibi bakılması bu durumu güçleştirmektedir. Çevre, siyaset üstü bir anlayışla herkesin sisteme dahil olabildiği yapılar içerisinde ele alınmalıdır. Siyasi alan içerisine dahil edilen çevre, belli bir topluluğu bu konunun dışında bırakmaktadır. Oysaki, çevresel yönetim tam olarak bunun tersini ifade etmektedir. Kimsenin dışarıda kalmadığı ve herkesin sürecin içerisine dahil olabildiği bir modeli ifade eden çevresel yönetimi gerçekleştirmek, çevre konusunun siyasi alan dışında tutulması ile mümkün olacaktır.

Çevresel konular evrensel nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla çevre sorunlarının yıkıcı sonuçlarından insanlık hiçbir ölçüt gözetmeksizin etkilenecektir.

Bu sebeple toplumun içinde var olan bütün aktörlerin çevresel yönetim süreçlerine katılması gerekmektedir. Ortak akıl ile hareket edilmesi gereken en önemli konulardan birini çevre oluşturmaktadır. Çevre sorunlarının yıkıcı ve geri dönüşü olmayan sonuçlarını en aza indirmek için tüm aktörler iş birliği içerisinde, katılımcı ve şeffaf bir biçimde hareket etmelidir. Bunu sağlayabilmek amacıyla ilk olarak çevre koruma adına bütün yönetim süreçlerine toplumun tüm aktörleri dahil edilmeli ve bu süreçler iş birliği içerisinde yürütülmelidir. Sonrasında çevresel bilginin şeffaflığı sağlanmalı ve iletişim kanalları herkese eşit olacak şekilde açık olmalıdır. Bu şekilde çevre konusunda tüm aktörlerin sürecin içerisine dahil edildiği katılımcı, şeffaf, etkin ve hesap verebilir ilkelere sahip çevresel yönetim hayata geçirilmelidir. Çevre sorunlarının üstesinden gelebilmek çevresel yönetimi ne kadar hayata geçirebildiğimize bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Arslan, N. T. (2010). *Klasik- Neo Klasik Dönüşüm Süreci: Yeni Kamu Yönetimi*. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11(2), 21-38.
- Bal, H.; N. Algan; P. Özdemir, (2015). *Yeni Kurumsalcı Perspektifte Çevresel Yönetişim ve Kurumsal Çerçevenin Önemi*. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 16(2), 179-191.
- Carter, N. (2002). *Environmental Challenges*. (Ed.: Paul Heywood; Eric Jones and Martin Rhodes). Development in Western European Politics, Palgrave: Houndwills.
- Carter, N.(2007). *The Politics of the Environment*. New York:Cambridge University Press.
- Densenko, L. (1998). *Habitat ve Yönetişim, Sivil Toplum İçin Kent Yerel Siyaset Demokrasi Seminerleri*, İstanbul: WALD.
- Emrealp, S. (2005). *Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler Elkitabı*. İstanbul: IULA- EMMÉ
- Erdoğan, M. (2010). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ertürk, H. (2012). *Çevre Bilimleri*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Göymen, K. (2010). *Türkiye’de Yerel Yönetişim ve Yerel Kalkınma*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Güler, Ahmet; Halıcıoğlu M. Bülent; Taşğın, Serkan (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Güler, B. A. (2003). *Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye*. Praksis: 9, 93-116.

Gündoğan, E. (2004). *Yönetim Reformlarının Gerekliliği Bağlamında İyi Yönetişim ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, 2(6-7), 9-26.

Gündoğan, E.(2013). *Yönetişim: Kavram, Kuram Ve Boyutlar*. (Ed.: M. Akif Çukurçayır ve ve H. Tuğba Eroğlu.). Yönetişim: Kuram, Boyutlar, Uygulama, Konya: Çizgi Kitabevi.

Güneş, M., Beyazıt, E. (2012). *Yerel Gündem 21’den Kent Konseylerine- Ulusal Kentlerden Küresel Köylere*. Detay Yayıncılık: Ankara.

Habitat II (1996). Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı. , Erişim Tarihi: 20 Aralık 2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/habitat/editordosya/file/dokumanlar/Ulusal%20Rapor%20ve%20Eylem%20Plan%C3%84%C2%B1.pdf>.

Kaplan, A. (1999). *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:3.

Kastellioğlu, G. (2015). Örneklerle Kent Konseylerinin 3 Temeli ve 3 Sorunu: Katılım, Demokrasi Ve Yönetişim, II. Uluslararası Kent Konsey Sempozyumu, Bursa-Türkiye. 10-11 Nisan, 221-239.

Kaypak, Ş. (2011). *Katılımcı Yönetim Mekanizması Olarak Kent Konseyleri*, I. Kent Konseyleri Sempozyumu, Bursa-Türkiye, 6-7 Mayıs 2011, 133-157.

Keleş, R.; Hamamcı, C.; Çoban, A. (2009). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kooiman, J. (1993). *Social-Political Governance: Introduction Modern Governance*. (Ed.: Jan Kooiman). New Government-Society Interactions. London: Sage Publications.

Parlak, B.; Sobacı, Z. (2012). *Ulusal ve Küresel Perspektifte Kamu Yönetimi: Teori ve Pratik*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Resmi Gazete, 13.07.2005. Sayısı: 25874. Karar No: 5393. Belediye Kanunu.

Sobacı, M. Z. (2007). *Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler*. Yönetim Bilimleri Dergisi, 5(1), 219-235.

Soygüzel, H. (2015). *Kent Konseylerinin Arasında İletişim ve İşbirliği: Türkiye Kent Konseyleri Birliği Örneği*. PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 11(2), 1-24.

TBMM (2005). Belediye Kanunu Tasarısı, Erişim Tarihi: 7 Kasım 2020, <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1038.pdf>

Tekeli, İ. (1998). *Yerel Siyaset ve Demokrasi, Çoğulculuk, Sivil Toplum. Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri*, İstanbul: WALD.

TOKİ; IULA-EMME (1993). *Çevre ve Yerel Yönetim. Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi*. İstanbul: Kent Basımevi.

Uysal, B. (1984). *Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi: İki Çimento Fabrikası Örneğinde Bir Deneme*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

WB (1989). *Sub-Saharan African: From Crisis to Sustainable Growth*. Washington D.C.: The World Bank.

Yalçın, A. Z. (2009). *Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21), 288-309.

Yıldırım, A.; Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, F. M. (2011). *Mahalli İdarelerde Yönetişim ve Belediye Stratejik Planlarının İyi Yönetişim İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Ankara: Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Yıldırım, K.; Ayna E. Y. (2018). *The Role Of Non-Governmental Organizations in Environmental Governance in Turkey*. Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 409-431.

Araştırma Makalesi / Research Article

GÖNÜLLÜLÜK ÜZERİNE UYGULAMALI BİR SOSYAL ARAŞTIRMA: TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ÖRNEĞİ

Gökhan SAVAŞ*

Fatma YOL**

Senem ERTAN***

Öz

Bu çalışmanın amacı, gönüllük alanında Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının (STK’ların) mevcut durumları ve güncel mevzuatın gönüllülük üzerindeki etkileri değerlendirilerek yeni bir mevzuatta yer alması gerekenlere ilişkin öneriler ortaya koymaktır. Bu amaçla çalışmada, T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün “Yasal Çerçeve ve Kapasite Geliştirme Projesi” kapsamında toplanan veriler ile ikincil veri analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, nicel araştırma yöntemi olarak çevrimiçi anket hazırlanmış ve DERBİS üzerinden Türkiye’deki tüm sivil toplum kuruluşlarına gönderilmiştir. 11 Eylül – 29 Eylül 2020 tarihleri arasında yapılan anket çalışmasına toplamda 14.120 STK temsilcisi katılmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında, çeşitli kurum ve kuruluşlardan gönüllülük konusunda uzman kilit bilgilendiricilerle çevrimiçi platform üzerinden odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye’deki STK’larda mevcut gönüllülerin mevzuat kaynaklı sorunlar nedeniyle ihtiyaçlarının karşılanamadığını ortaya koymuştur. Bu anlamda, çalışma Türkiye’de yerel yönetimlerin ve merkezi idarenin STK’ların gönüllülerle çalışmalarını destekleyici programlar geliştirmesinin yanı sıra gönüllülüğü belirleyen yasal bir çerçevenin oluşturulması ve gönüllülük kavramının mevzuatta net bir şekilde tanımlanması gerekliliği vurgulamıştır.

Anahtar Kelimeler: Gönüllülük, STK, sivil toplum, yasal mevzuat.

* Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. ORCID: 0000-0002-0681-0229.

** Doktora Öğrencisi, Bilkent Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Bölümü. ORCID: 0000-0002-2961-487X.

*** Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. ORCID: 0000-0002-3299-1596.

AN APPLIED SOCIAL RESEARCH ON VOLUNTEERING: THE CASE OF NGOS IN TURKEY

Abstract

The aim of this study is to develop some suggestions to be included in a possible new legislation by analyzing the current situation of NGOs in volunteering and the impact of current legislation on volunteering. For this aim, in this study the secondary data analysis was performed within the scope of the “Legal Framework and Capacity Building Project” of the General Directorate of Civil Society Relations of the Ministry of Interior of the Turkish Republic. In this context, as a quantitative research method, an online questionnaire was prepared and sent to all civil society organizations in Turkey via DERBİS. A total of 14,120 NGOs representatives participated in the survey conducted between September 11 and September 29, 2020. In the second part of the study, focus group meetings were held with key informants, who are experts on volunteering, from various institutions and organizations via the online platform. The findings obtained in the study have revealed that the needs of volunteers in Turkish NGOs are not met due to the issues in the existing legislation. In this sense, this study emphasized the necessity of a clear definition of the concept of volunteering in the legislation and development of a legal framework determining volunteerism besides the development of NGO programs supporting voluntary work in local and the central governments.

Keywords: Volunteering, NGOs, civil society, legislation.

GİRİŞ

Sivil toplum kavramı, kökeni Antik Yunan filozoflarına kadar uzanan geniş bir tarihe sahiptir. Sivil toplumun geçmişten günümüze gelen çeşitli tanımlarını anlayabilmek için ‘devlet’ ve ‘toplum’ olgularının tarih içerisindeki gelişimlerini bilmek gerekmektedir. Örneğin, Aristotle’un *koinonia politike* kavramı devlet ile toplumu tek bir kavram olarak ele almaktadır. Antik Yunan’da halk, kendi kendini yöneten, özgür ve eşit bireylerin oluşturduğu siyasi bir toplum olarak algılanmaktaydı. Bu sebeple *koinonia politike* – doğrudan çeviride siyasi toplum, aynı zamanda sivil toplumu oluşturmakta idi (Sulek, 2010: 8). Çiçero’nun *societas civilis* kavramı ise yasal anlamda özgür ve eşit bireylerin oluşturduğu, barbarlıktan uzaklaşmış, medeni bir topluluktur (Kumar, 1993:376). Orta Çağ ve reform hareketleri sonrasına geçildiğinde, Batılı teorisyenler kilisenin etkisini göz önünde bulundurarak devlet ile sivil toplumu birbirleri ile ilişkilendirmektedir. Hobbes’a göre siyasi güç salt devlet egemenliği altına girdikçe kilise sivil toplumu ifade etmek için kullanır; ancak hala devletten tam anlamıyla kopmuş değildir (Forst, 1993: 453). Benzer şekilde Locke da Hristiyanlığı sivil toplumun merkezine koyarak, devleti ortaya getirenin sivil toplum olduğunu düşünmüştür. Bu sebeple eşit hak ve özgürlüklere sahip olan sivil toplum gruplarının devlet tarafından korunmasının ve temsil edilmesinin gerektiğini ifade etmiştir (Dunn, 2001: 44). Onlardan sonra gelen Montesquieu ve Tocqueville gibi filozoflar ise sivil toplumu, devlet ile toplum arasında aracı bir kurum olarak açıklamıştır (Woldring, 1998: 363). Bu kurumlar, bireylerin kendi özgürlüklerinin farkına varmalarını sağlamaya yarayan bağımsız derneklerdir. Kavramın günümüz entelektüel ve siyasi tartışmalara konu olması ise toplumların sosyal düzenlerinin zaman içerisinde uğradığı çeşitli değişikliklere dayanmaktadır. Bu değişiklikler, toplumda bireyin ön plana çıkması, siyasi eşitlik ve güç anlayışlarının değişmesi, ulus devletlerin kurulması, yeni ekonomik düzene geçilmesi şeklinde örneklendirilebilir. Bunlar özellikle Batılı siyaset teorisyenlerinin sivil toplumla ilgili çalışmalarında değindikleri önemli meselelerdir. Cohen ve Arato (1995), bu çağdaş batılı teorisyenlerinin sivil toplum anlamlarını liberal ve komüniteryan olarak iki ana başlığa ayırmıştır. Sivil topluma liberal yaklaşım, bireycilik ve evrenselliği temel alırken; komüniteryan yaklaşım, sivil toplumu yalnızca ortak bir iyi yaşam anlayışına sahip etik bir topluluk olarak ele almaktadır (Cohen ve Arato, 1995: 9). Örneğin, Adam Smith (1993), *bürgerliche Gesellschaft*

tanımlarken ‘devlet’, ‘ekonomi’ ve ‘toplum’u üç farklı alan olarak ele almaktadır. Sivil toplum, devletten ayrı, bireysel çıkarların peşinde koşan ve esas olarak piyasa kurumuna odaklanan bir özerk eylem ve sosyal entegrasyon alanıdır. Aynı terim Gramsci (2000) için ise devlet iktidarının dışındaki her alanı ifade etmektedir. Farklı bakış açılarından bakılsa da ortak olan nokta sivil toplumun devlet öznesinden bağımsız olduğu görüşüdür. Zira sivil topluma yönelik tanımlamalar günümüz araştırmacıları tarafından da bu ortak nokta temelinde geliştirilmiştir. Örneğin, Fukuyama (1995:8) sivil toplumu “demokratik siyasi kurumların altında yatan devletten ayrı, kendiliğinden yaratılmış sosyal yapıların alanı” olarak tanımlamıştır. Kısacası, sivil toplum örgütleri, bir devletin siyasi ve ekonomik kurumlarının dışında; toplumun temelini oluşturan gönüllü, sivil ve sosyal kurum ve kuruluşların toplamından oluşmaktadır (Gupta, 2011: 363).

Sivil toplum, yapısı gereği devletten ayrı bir varlıktır ve özerk bir şekilde işlemektedir. Nielson (1995: 47-61)’a göre sivil toplum, devlet ile birey arasındaki aracı üçüncü bir güç olarak düşünülebilir. Toplumsal sorunlar ve talepler, STK’lar aracılığıyla devlete ve kural koyucu siyasetçilere yansıtılmaktadır. Sarıbay (2019: 592)’a göre sivil toplum, “gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılanmadır”. STK’lar, devlet iktidarını sınırlayabilen ve belirli bir hukuksal düzlemde o iktidarı meşrulaştırabilen bir güce sahiptir. Dolayısıyla, sivil toplumu devletten özerk olarak kabul ederken onu devletten tamamen yabancılaştırmamak gerekmektedir. Diamond (1994: 8) bu durumu sivil toplumun ‘devlet iktidarına karşı dikkatli ancak saygılı’ olduğunu söyleyerek özetlemiştir. Yani sivil toplum ile devlet arasında bir bağ vardır; ancak sivil toplum devlet iktidarını ele geçirmek gibi bir amaç gütmemektedir. Sivil toplum, farklılık, çoğunluk ve göreceliği aynı anda içermekte ve hiçbir STK devleti tek başına temsil etme arayışına girmemektedir. STK’ların varlığı devlet ile toplumsal aktörler arasındaki iletişimi güçlendirme amacına dayanmaktadır. Bu sayede demokrasinin pekiştirilmesine fayda sağlanmaktadır.

Sivil toplumların genel özellikleri çoğulculuk (*pluralism*), özgecilik (*alturism*), hoşgörülülük olarak bilinmektedir (Shils, 1997: 320-329). Çoğulculuk; siyaset, ekonomi ve din gibi farklı alanlardan herhangi birinin diğeri üzerinde hegemonik tahakküm kurmaması şeklinde incelenmektedir; çünkü sivil toplum

hem bir çatışma hem de uzlaşma yeridir (Shils, 1997:330). Sivil toplumda, anlaşmazlıklar olumsuz olarak görülmemelidir. Diyalogun tarafları, bir diğerinin belirttiği her noktayı çürütmek yerine, ortak bir noktaya ulaşmaya çalışmalıdır. Bu ortak noktaya göre amaç oybirliğine değil fikir birliğine ulaşmaktır. Böylelikle diyalog üretken hale gelecek ve sivil toplum kendi politika ve programlarını geliştirmeyi başaracaktır. Bu da sivil toplumu devlete karşı etkili bir aktör haline getirmektedir.

Sivil toplumda müzakereler kolektif bir şekilde yürütüldüğü için sivil toplumun bir diğer özelliği de hoşgörüdür. Hoşgörü, ‘öteki’yi en azından haysiyet, zeka ve güvenilirlik açısından eşit olarak düşünmeyi ve böylece ötekine saygı duymayı içermektedir (Shils,1997: 338). İlke olarak müzakereye dahil olan taraflar arasındaki ilişkileri yönetmedikçe toplu karar almak mümkün değildir. Toplu karar vermede eşitlikçilik, başkalarına saldırgan davranışlarda bulunmadan tartışma inceliği ve becerisi gerektirmektedir. Bu da ancak nezaketle tamamlanmaktadır. Hoşgörü ortak çabaları mümkün kılarken; nezaket, taraflar arasında sorunsuz bir diyalogun sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Nezaket aynı zamanda sivil toplum için hayati bir süreçte katkıda bulunmaktadır. Göle’ye (2019: 564) göre “sosyal çelişkilerle, uzlaşma ilkesini bir arada barındıramayan toplumsal hareketlerin sivil toplumu oluşturmaları zordur”. Örneğin, bir tartışmaya katılanlar, yalnızca başkalarının argümanlarını çürütmekle ilgilenmez, aynı zamanda böyle bir olayı başkalarının görüşlerinden bir şeyler öğrenmek için bir fırsat olarak görmektedirler (Shils, 1997:320-55). Böylece sivil toplum, hiçbir grubun karşı çıkmadığı politikaları ve programları ortaklaşa formüle edebilmektedir.

Sivil toplumun bir diğer özelliği ise özgeciliktir. Kelime olarak özgecilik, kendi çıkarını gözetmeksizin bir başkasına fayda sağlamak anlamına gelmektedir. Özgecilik, sivil toplum üyelerinin kamu yararını gözetmesine yol açan faktörlerden biridir. Bu aynı zamanda fikir birliğine varmayı kolaylaştıracaktır. Bu süreçte sivil toplum üyeleri de diğerlerinin menfaatini gözeterek diğer toplumsal gruplarla dayanışmayı teşvik etmektedir. Burada, söz konusu ortak menfaatin, sivil topluma etnik milliyetçilik, dini köktencilik ve / veya farklı türlerdeki kapalı ideolojiler gibi engellerin dikte ettiği ahlaki bir sosyal düzen fikri olarak alınmadığı da belirtilmelidir. Aksine, sivil toplum, sosyal düzenin etik bir fikri olarak anlaşılmalıdır ve diğer ideolojilerin getirdiği ortak menfaatleri değil genel faydayı

gözetmektedir. Çeşitli ideolojilerin dikte ettiği ahlaki düzen biçimleri ve ortak menfaat kavramları zamana ve yere özgüdür ve farklı yorumlara daha az açıktır; ancak, sivil toplum, farklı ortam ve ihtiyaçlara daha kolay uyum sağlayabilecek daha genel terimlerle formüle edilmiştir. Dolayısıyla sivil toplum üyelerinin fikir birliğine varması daha kolay olacaktır (Eberly, 2000: 13). Sivil toplum üyeleri, başkalarının belirli görüşlerine, tercihlerine ve ilgi alanlarına karşı duyarlı bir tutum benimsedikleri için aynı fikir doğrultusunda hareket ederler. Sonuçta, sivil toplum üyelerinin ortak menfaati formüle ederken başkalarının görüşlerini, tercihlerini ve çıkarlarını dikkate alması gerekmektedir. Buradan, ortak iyiye, özel ve genel olanı uzlaştırma çabalarının bir sonucu olarak ulaşılabilecek sonucu çıkmaktadır. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarına gönüllü katılım önemlidir. Zira gönüllülük, kişinin kendi menfaatini düşünmeden genel olarak toplumsal faydaya erişmeyi amaçlamaktadır. Kişiler gönüllü olarak sivil toplum kuruluşlarına üye oldukları zaman, ortak menfaatin ne olduğu üzerine fikir birliğine varmaları ve bu menfaatin erişimine yönelik adım atmaları kolaylaşmaktadır.

Sivil toplum demokrasinin pekiştirilmesi açısından önemli bir yerde bulunmaktadır. Eğer sivil toplumu gönüllü sivillerden oluşan etkin bir topluluk ağı olarak tanımlarsak, STK'ların güven ve iş birliği sağlama rolüne de dikkatleri çekmiş oluruz. Bireylerin toplumsal meselelere katılımının artması ve sivil toplum-devlet ilişkilerinin devam etmesi ile oluşan sosyal bütünleşme ve kamu bilinci, demokratik istikrar için gerekli koşullardan birisidir (Newton, 2001: 201). Bu anlamda STK'lara yapılan gönüllü katılımın hem toplumsal hem de siyasal pek çok getirisi vardır. Ancak STK'lar bağlamında gönüllülük konusu literatürde çok fazla incelenmemiştir. Bu sebeple bu çalışma öncelikle gönüllülük alanında Türkiye'deki STK'ların mevcut durumlarını tespit etmeyi hedeflemektedir. Sezik (2019: 119) STK'ları çalışma alanlarına göre ekonomik (sendikalar, meslek kuruluşları), siyasal (siyasi partiler ve siyasi amaç güden dernekler), kültürel (edebiyat ve sanat dernekleri) ve dini (dini gruplar ve cemaatler) örgütler olarak dört gruba ayırmıştır. Bu çalışmanın kapsamı çalışma alanına bakılmaksızın dernek ve vakıflar ile sınırlandırılmıştır. Temel olarak dernek ve vakıfları düzenleyen mevzuatta yer alması gerekenlere ilişkin öneriler ortaya koymak amacıyla ilgili mevzuatın gönüllülük üzerindeki etkilerini de değerlendirecektir. Bu çalışma STK'larda gönüllülük alanında yapılan en geniş çaplı saha araştırmasının sonuçlarını sunması bakımından literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Çalışma, detaylı bir literatür taraması ile öncelikle

STK'lara gönüllü katılım ve gönüllülüğün motivasyonunu detaylıca inceleyecektir. Sonrasında Türkiye’de STK’lar ve gönüllülük alanındaki çalışmalar ve mevzuat analiz edilecektir. Çalışma kapsamında uygulanan yöntemin detayları sunulduktan sonra çalışmanın analiz ve bulgularına yer verilecektir.

1. STK’LARDA GÖNÜLLÜLÜK

Geniş anlamıyla sivil toplum, gönüllü kuruluşlardan oluşan ve bu kuruluşların faaliyet gösterdiği alanı kapsayan bir vatandaş topluluğudur. Gönüllü kuruluş alanlarının en önemli özelliği artan sosyal farklılaşmadan kaynaklanan çeşitlenme ile yakından ilgilidir. Bu nedenle, sivil toplum, vatandaşların doğrudan siyasi bağlantı veya uyumdan ayrı olarak, ortak fayda sağlamak adına kişisel hakları için birlikte çalıştıkları, kendi kendini yöneten ve özel kar amacı gütmeyen kuruluşlar dizisi olarak tanımlanabilir (Kim, 2004: 78). Örgütlenme sivil toplumda çok önemli bir rol oynamaktadır. Sivil toplum örgütleri ne piyasanın kişisel çıkarları için ne de devletin zorlayıcı gücü tarafından kurulmuşlardır. Peki, insanlar neden gönüllü olarak bu kuruluşlara katılmaktadır? Gönüllü olmanın STK'lara sağlayacağı yararlar bir takım özgecilik teorileri ile de açıklanmaktadır. Özgecilik teorilerine göre gönüllü olmanın temel motivasyonu başkalarına yardım etme isteğidir (Ryffman, 2007: 15-24). Ayrıca sosyal temas ve kişilerin ilgi alanları ile duygusal güdüler de gönüllü katılıma yok açmaktadır (Yeung, 2004: 46). Parker (1997: 4-5) gönüllü katılımda, kişilere yardımcı olmaktan ziyade ortak üretim motivasyonları ile hareket edildiğini vurgulamıştır. Yani, herhangi bir bedel almadan emek sarf etmek manasına gelen gönüllülük, kişisel ihtiyaçlardan doğabildiği gibi kolektif bir amaca hizmet etmek ve üretimi desteklemek gibi motivasyonlarla da ilişkilendirilebilmektedir. Smith (1981: 22) bu durumu ‘özgecilik’ ve ‘bencillik’ ile kategorileştirmiştir. Özgecilik, başkalarının faydasını öncelemek üzerine iken bencillik kendi yararını gözetmek olarak anlaşılmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarında bencilliğin değil, özgeciliğin gözetilmesi gerekmektedir. Özgecilik, ortak menfaate ve genel fayda gibi motivasyonlara ulaşmanın temel unsuru iken salt kişisel faydayı önceleyen bencillik gönüllü katılımın önüne geçen bir engel olarak görülmektedir.

Gönüllü motivasyonunu açıklamada kullanılan bir başka bireysel yaklaşım ise *self determinasyon*¹ teorisidir (Ryan ve Deci, 2000: 69). Bu teoriye göre

¹ Yabancı kökenli self determinasyon kelimesinin anlamı kendi kaderini tayin etmektir.

gönüllülük, kişinin kendi özerkliğini elde etmek üzere içsel ihtiyaçları tatmin etme motivasyonu ile başlamaktadır. Gönüllü, yaptığı işi anlamlı ve tatminkar buldukça o işi sürdürmeye devam edecek ve diğer insanlara yardımcı olabilecektir. Weenink ve Bridgman (2017: 90)'a göre kişilerin gönüllü bir katılım gerçekleştirebilmeleri için yapılacak faaliyetin değeri çok önemlidir. Katılımcılar, gönüllü olacakları faaliyetin nasıl bir anlam ifade ettiğine odaklanan bir değer hesaplaması yaparak gönüllü olarak katılım sağlayıp sağlamamaya karar vermektedir.

Bunun yanı sıra, Fisher ve Ackerman (1998)'a göre grup tanınması, yani bir gruba ait olma ihtiyacı ve toplumsal normlar gönüllülük kararının temel motivasyonudur. Bir kişinin gönüllü olarak bir faaliyette bulunması, grup ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal değerlere sahip çıkmak ile ilintilidir. Ancak, Fitch (1987) yalnızca özgecilik veya bencillik adına değil, sosyal bir zorunluluk olarak da gönüllülük motivasyonunun geliştiğini iddia etmiştir (akt. Esmond ve Dunlop, 2004). Bu amaçla gönüllülük motivasyonunu ölçen gönüllü motivasyonu (*Motivation Volunteer*) (Cnaan ve Goldberg-Glen, 1991) adı verilen bir ölçek oluşturulmuştur. Bu ölçek, gönüllülüğün tek boyutlu bir olgu olarak ele alınmasını reddederek özgecilik, bencillik veya sosyal zorunluluğun bütüncül olarak incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Yani birey gönüllü olarak bir kuruluşa veya faaliyete katılırken salt özgeci veya bireysel faydadan değil, hem özgeci hem de bireysel motivasyonlarla hareket edebilmektedir. Buna ek olarak, sadece içsel değil dışsal faktörler de gönüllülerin katılımını etkilemektedir. Bütüncül yaklaşımı destekleyen Clary vd. (1998) de gönüllülüğün altı temel fonksiyonunun bulunduğunu savunmaktadır. Bunlar; diğer insanlara fayda sağlamak olan özgecilik, kişinin kendi ilgi alanında gelişmesini sağlaması, sosyal beceriler geliştirmesi, gelecekteki kariyerine katkı sağlaması, kişisel problemlerini dile getirmesi ve kendi benliğini geliştirmesi şeklinde ifade edilmiştir.

İnsanların gönüllü olarak STK'lara katılma sebepleri sosyal sermaye ile de ilişkilendirmiştir (Aslan, 2012: 46). Sosyal sermaye, aynı toplumda yaşayan insanların ortak faydaya erişmek için "*iş birliği yapmasını kolaylaştıran ağlar, normlar ve güven ilişkileri*" olarak tanımlanmaktadır (Putnam, 1993a: 35). Modern toplumda sosyal sermayenin yaratılması ve yenilenmesi, hemen hemen her demokratik toplumda var olan çeşitli gönüllü kuruluşlardan oluşan sivil toplumla yakından bağlantılıdır (Aslan, 2012: 51). STK'lara gönüllü olarak katılmanın

başlıca yararı, karşılıklılık, vatandaşlık ve sosyal güven normlarının geliştirmesidir. Bunun yanında, ortak yarar ve hedeflerin peşinden gitmeyi sağlayacak sosyal ilişki ağları kurma kapasiteleri de vardır. Başka bir deyişle, gönüllü olarak üye olunan dernekler sosyal sermayenin başlıca kaynaklarıdır. Sosyal güven, sosyal sermaye için çok önemlidir ve insanların en kötü durumlarda bile isteye diğerlerine zarar vermeyeceği ve en iyi durumlarda da diğerlerinin çıkarlarını koruyacağı görüşüne dayanır (Newton, 2000: 201). Örneğin, Putnam (1993b: 15), bireylerin gönüllü derneklere katılımı ile sosyal güvenleri arasında bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Buna göre yüz yüze ilişki ağlarından oluşan bir sosyal altyapı ile karakterize edilen olgun bir sivil toplum, güçlü ve duyarlı demokratik yönetişimin temelini oluşturmaktadır. Sivil toplumun hem gönüllü hem de kolektif olması onu aile, piyasa ve devletten farklı kılmakta ve toplumda özel bir öneme sahip olmasına yok açmaktadır. Yine de, gönüllü sivil toplumun kesin tanımını ve sınırlarını belirlemek sorunludur. Bunun nedeni, sivil toplumun özelliklerinin ve kapsamının ülkeler arasında farklı olması ve gönüllü sivil sektörün diğer istemsiz ve kolektif olmayan faaliyet alanlarına kaymasıdır. Çeşitli kar amacı gütmeyen, gönüllü, hayır kurumu veya sosyal hareket düzenlemelerine sahip sivil toplum örgütlerinin, birçok ülkede refah sisteminin geliştirilmesinde önemli bir işlevi olduğu görülmektedir.

Olsen (1972: 321-324), gönüllü kuruluşlara katılımın olumlu etkilerini açıklamıştır. Gönüllü derneklere katılım, kişilerin ilgi ve kaygı alanını genişletmekte ve bu nedenle onların halkla ilişkilerini güçlendirmektedir. Birey, yeni ve farklı insanlarla temas kurup onlarla ilişkiler geliştirdiğinde, o bireyin sosyal ve politik olaylara olan ilgisi ve faaliyet gösterme eğilimi artmaktadır. Katılım, kişinin bilgisini artırmakta, bir kişiyi sosyal ve liderlik becerileri konusunda eğitmekte ve etkili siyasi ve sosyal eylem için gerekli olan diğer kaynakları sağlamaktadır (Kim, 2004: 79). Bu görüşe göre, sivil toplum gönüllü kuruluşlarındaki sosyal faaliyetler, siyasi katılım üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Gönüllü kuruluşlar, bireylere resmi kamusal ortamlarda sosyal faaliyette bulunma fırsatları sundukları için siyasi katılımı ilgili hale gelmektedirler (Deth, 1997: 11-14; Billiet ve Cambre, 1999: 235). Ancak, gönüllü kuruluşların olumlu özellikleri, insanları organize etme yeteneklerine bağlıdır. İnsanların gönüllü derneklere dahil olma derecesini belirleyen ise bir toplumun örgütlenme kapasitesidir (Stinchcombe, 1965: 231). Toplamların örgütlenme kapasiteleri, ileri demokrasilerde bile oldukça

güçlü farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte, modernleşme süreçleri farklı toplumlarda çok sayıda gönüllü kuruluş oluşturmuş olsa da bu kuruluşların örgütlenme kapasiteleri ve özellikleri toplumlar arasında önemli ölçüde çeşitlilik göstermektedir (Salamon vd. 2004: 38). Bunun nedeni, bu gönüllü kuruluşların örgütlenme kapasitelerinin sosyal yapıdaki konumlarına bağlı olarak toplum içinde farklılık göstermesidir (Wessels, 1997: 201). Gönüllü kuruluşlar literatürde sivil toplumun örgütlenme ilkesi olarak görüldüğünden, vatandaşların gönüllü kuruluşlara katılımının demokratik etkisine büyük önem verilmiştir. Vatandaşların bu faaliyetlere katılımı topluluk inşasında, sosyal sermaye yaratmada, demokratik bir yönetimin gelişmesinde ve piyasa ekonomisinin etkin bir şekilde işlemesi için hayati önem taşıyan güven ve karşılıklılık ilkelerinin tesisinde önemlidir.

2. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE GÖNÜLLÜLÜK ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

Türkiye'de sivil toplumla ilgili çalışmaları şekillendiren en önemli olgu 'devlet-toplum' karşıtlığıdır. Sarıbay (2019: 591)'a göre bu karşıtlık Cumhuriyet'e geçişle birlikte ortaya çıkan kimi kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla sürdürülmeye devam ettirilmiştir. Çok partili dönemde ise iktidara gelen çeşitli partilerin etkisiyle merkezde politik bir parçalanma yaşanmış ve toplum ön plana çıkarılmıştır. Bu süreçte demokratikleşme ve liberalleşme adına sağlam adımlar atılmıştır. Ancak 60'lı yıllar itibarıyla askeri müdahalelerin de bir neticesi olarak toplumun politikadan uzaklaştırıldığı görülmüştür. Özellikle 1980-1983 yılları arasında Türkiye'de devlet, toplumun neredeyse her alanını kontrol altına almış olması STK'lara katılımı düşürmüştür. 1960 ve 1980 yılları arasında ise her ne kadar demokratikleşme ve özgürleşme adına adımlar atılmış olsa da uzlaşmadan ziyade ideolojik çelişkilerin baskın olduğu bir ortam vardır. Demokratik haklar, sivil toplumun bir ön şartı olsa da bu hakların varlığı güçlü bir sivil toplumun kanıtı olarak düşünülmemelidir. Göle (1994: 214; 2019: 559), 1980 öncesi Türkiye'sini bu durumun güzel bir örneği olarak sunmaktadır. Türkiye'de 1980 öncesinde demokratik alan görece genişliğe sahip olsa da bu dönemde sivil toplumun varlığından bahsedilememektedir. Bu ortamda sosyal aktörler kendi aralarında bir çekişme içerisine girmişlerdir. Bu sebeple toplumsal alanda istikrarlı ve etkin bir örgütlenme görülmemiştir.

1983 yılı itibarıyla siyaset sivilleşme yönünde ilerlese de 1982 Anayasası

ile sivil özgürlükler ve STK örgütlenmeleri kısıtlanmıştır. Ancak bu kısıtlamaları doğuran maddeler kademeli olarak özgürlükler lehine değiştirilmeye başlanmış ve bu süreç 1990’lı yıllara kadar sürmüştür (Kalaycıoğlu, 2001: 54-70). Bu süreç sonrasında yapılan en önemli tartışmalardan biri devletin toplumdaki yerinin nerede konumlanması ile ilgilidir. Ortak vurgu, devletin toplum üzerindeki müdahalesinin azaltılması yönündedir. Bu da bireyi devletin karşısında koruyabilecek herhangi bir mekanizmanın yani sivil toplumun oluşması ile gerçekleşebilirdi (Toprak, 1996:118). Ancak akademik düzeyde yapılan bu tartışmalar ‘sivil toplumcu’ ve ‘devletçi’ şeklinde bir ayrımı doğurmuş ve başta bahsedilen ‘devlet-toplum’ karşıtlığına bir alternatif sunmuştur. 1990’lı yıllar itibariyle Türkiye demokratikleşme, küreselleşme ve liberalleşme adına sağlam adımlar atmıştır (Keyman ve İçduygu, 2003:219-234). Zira bu yıllar aynı zamanda sivil toplum ve demokrasi çalışmalarının küresel boyutta önem kazandığı bir döneme tekabül etmektedir. Hem AB üyeliği ve diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye çalışan Türkiye’nin yurtdışında edindiği tutum hem de yurt içinde artan özgürlük talepleri ile Türkiye’de hem STK’lara katılım hem de bu kuruluşların faaliyet alanı artış göstermiştir (Grigoriadis, 2008: 41-64). Çevre, kadın ve dini kimlikler gibi farklı alanlara odaklanan STK’lar çeşitlenmiştir (Boşnak, 2016:75-79). Döneme dair yapılan STK araştırmaları ise bu STK’ların yine devlet ve toplum arasındaki ilişkilerini merkeze alacak şekilde geliştirilmiştir.

2000’lerde STK’ların sayısındaki artış devam etmiştir (İçduygu, Meydanoğlu ve Sert, 2011: 17). AB’ye katılım sürecinin bir parçası olarak uygulanan yasal reformlar STK’ların kurulmasını kolaylaştırmış, ancak STK’lar üzerindeki kısıtlamaları tamamen ortadan kaldırmamıştır (Rumelili ve Çakmaklı, 2017:368). Ayrıca, AB, hem teknik kalkınma yardımı ve finansman sağlayarak hem de STK’ların demokrasilerdeki rolüne ilişkin değerleri yaygınlaştırarak Türkiye’deki STK’ları desteklemeye devam etmiştir (Rumelili ve Çakmaklı, 2017: 368). Türk vatandaşları hem yurt içinde hem de Avrupa kurumları aracılığıyla haklarının daha aktif takipçileri haline gelmiştir.

Türkiye’deki sivil toplum ve STK’lara dair yapılan akademik çalışmalar genellikle siyasi yapı (devlet) ve sivil toplumun birbirleri ile etkileşimini araştırmıştır. Bunlara ek olarak sivil toplum çalışmaları demokrasi ile ilişkilendirilerek anlatılmış ve bu çalışmalar 2000’li yıllardan itibaren çeşitlenerek artmıştır (Örneğin; Aslan,

2010: 375; Aslan, 2012: 45; Tosun, 2005: 39-40). Fakat Türkiye’de yapılan sivil toplum ve STK’lar ile ilgili gönüllülük konusu bu bağlamda çok az incelenmiştir. Çelik (2020: 3830), Türkiye’de net bir gönüllülük kavramının bulunmadığına ve gönüllülük politikaları üzerine çalışan herhangi bir kamu kurumu olmadığına dikkat çekmiştir. Bu anlamda sivil toplum genel olarak beklenen gelişmeyi yakalayamamış ve sivil topluma katılım sadece resmi metinlerde kalmıştır (Çelik, 2020: 3842).

Yapılan bazı araştırmalara göre Türkiye pekiştirilmiş bir demokrasi olarak adlandırılrsa da STK’lar kendi aralarında yatay ilişkiler geliştirme ve ortak değerler üreterek devlete meydan okuyacak düzeye gelememişlerdir. Pires vd. (2010: 8)’e göre sadece rakamsal olarak değil, gönüllülük tipi olarak da Türkiye diğer demokrasilerden ayrılmaktadır. Buna göre Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde görülen en yaygın gönüllülük sosyal gönüllülük iken, Türkiye’deki gönüllü katılımın daha çok mesleki kuruluşlara yapıldığını ifade etmiştir. Geçmiş çalışmalar incelendiğinde, diğer demokrasilere kıyasla Türkiye’de STK’lara katılım çok düşüktür. Örneğin; Avrupa Birliği ülkelerinde gönüllü olarak kuruluşlara katılma oranı ortalama %45 iken Türkiye’de bu rakam sadece % 9’dur (Rose ve Özcan, 2007:43). Türkiye’de gönüllülük anlayışının yeterince yaygınlaşmaması ve kişiler arası güven duygusunun az olması gönüllü kuruluşlara katılım düzeyini olumsuz etkileyen bir olgu olarak öne sürülmektedir (Çelik, 2020: 3833). Bunun yanında Türkiye’de eğitim, gelir ve cinsiyet gibi bireysel düzeydeki faktörler insanların gönüllülük ve gönülsüzlük davranışları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır (Akboğa 245-246). Bee ve Kaya (2017: 129-130) da çeşitli makro (siyasi, ekonomik durumlar vb.) ve sosyal faktörlerin (ailenin yaklaşımı, grup aidiyeti vb.) gençlerin sivil toplum kuruluşlarına katılımını olumsuz etkilediğini göstermiştir. Yine de son dönemlerde özellikle gençlerin STK’lara üyeliği önceki yıllara göre artmıştır. Böylelikle gençler yeni bakış açılarına ve inançlara sahip olmaya başlamıştır. Bu bakış açıları ve inançlar, toplumsal kutuplaşmaya sebebiyet verecek tepeden inme faaliyetlere karşı olmak, çeşitliliğe saygı duymak ve özgürlüklere önem vermek gibi daha geniş değerlerin edinilmesi, demokrasiyi içselleştirmek gibi kişiyi harekete geçiren motivasyonlardan oluşmaktadır. Bee ve Kaya (2017: 140-141), günümüzde pek çok Türk gencinin toplumda bilinçli, eleştirel ve aktif katılımcılar olduğunu, demokrasiye ve onun değerlerine inandıklarını ve diğer güney Avrupa ülkelerindekine benzer hareketlenme kalıplarını izlediklerini savunmaktadır. Buna

rağmen, gençlerin STK’lara gönüllü katılımını inceleyen bir çalışmada Bilici (2020: 295), STK’ların sosyal sermayeyi geliştirebilecek yapısal yetkinliğinin olmadığını savunmuştur. Bilici’nin vardığı sonuca göre gençler, bağlayıcı sosyal sermayeyi (kendilerini ait hissettikleri aile, arkadaş, mahalle, akraba vb. gruplarını) desteklerken, kendilerinden farklı olan diğer gruplarla köprü kurucu sermaye geliştirme konusunda daha az isteklilerdir. Bu durum da gençlerin STK’lara özellikle gönüllü katılımını olumsuz düzeyde etkilemektedir (Bilici, 2020:295-301). STK’lar problem çözücü görünmektense daha çok birer hayır kurumu olarak algılanmaktadır. Bu sebeple STK’lar bireysel veya sosyal motivasyonların tatmin edildiği özel alanlar olarak görülmekten ziyade, kişisel yaşantılarından feragat edilen yerler olarak algılanmaktadır.

3. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI MEVZUATI

Türkiye’de STK’lar ile sivil toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen, gönüllülüğün tanımını, kapsamını, gönüllülerin hak ve yükümlülüklerini ve STK’ların bu konudaki sorumluluk ve yükümlülüklerini belirleyen özel bir Gönüllülük Yasası bulunmamaktadır. Oysa, dünyada 2001 yılında devletlerin gönüllülüğü nasıl destekleyebileceğini detaylandığı Birleşmiş Milletler 56/38 sayılı tavsiye kararlarından sonra birçok ülke² gönüllülük ile ilgili mevzuat düzenlemesine gitmiştir (UN Volunteers, 2009). Gönüllülük mevzuatı sivil toplumun gelişmesi için önemli bir adımdır ve bu mevzuatın bazı prensip ve standartları içermesi önemlidir. Bu anlamda Balkan Sivil Toplum Geliştirme Ağı’nın geliştirdiği sivil toplum değerlendirme matrisinin gönüllülük modülüne göre mevzuat, gönüllülüğü teşvik etmeli, kendiliğinden gelişen gönüllülük uygulamalarına izin vermeli, hem gönüllüleri hem de STK’ları teşvik edecek programlar ve idari uygulamalar oluşturmalıdır. Mevzuat, gönüllüler ve STK’lar arasındaki ilişkileri düzenleyerek iki tarafı da koruyacak önlemleri düzenlemelidir (TÜSEV, 2020). Bu düzenlemeler yasalar, yönetmelikler gibi hukuk belgelerinin yanı sıra eylem planları gibi politika araçları ve bu alan için özel kurulan organlar ile güçlendirilebilir. Örneğin; Makedonya’da 2007’de yapılan Gönüllülük Yasası’nın yanı sıra bir eylem planı niteliği taşıyan 2010-2015 Gönüllülüğü Koruma ve Teşvik Stratejisi hazırlanmış ve Gönüllülüğü Geliştirme Ulusal Konseyi de kurularak

² Örneğin; Polonya, Macaristan, Letonya, Makedonya, Hırvatistan, Filipinler, Güney Kore, Avustralya, Yeni Zelanda, Nikaragua, Arjantin, Brezilya, Uruguay, Bolivya.

bütüncül bir yaklaşım belirlenmiştir (TÜSEV, 2020). Türkiye’de 2019-2023 yılları arası dönemi kapsayan 11. Kalkınma Planı çerçevesinde sivil toplum ve gönüllülük alanını kapsayan bir çerçeve düzenlemenin yapılması planlanmıştır (11. Kalkınma Planı 2019, Madde 776.1). Bunun yanı sıra Kalkınma Planı’nda çocuklar, gençler, aileler ve öğretmenlerin bilinçlendirilerek küçük yaşlardan itibaren çocukların gönüllülüğe teşvik edilmesi ve gönüllü faaliyet ve projelerin desteklenmesi gibi politikalar geliştirilmesi hedeflenmiştir. Fakat 2021 yılına gelindiğinde bu alanlarda fazla gelişme kaydedildiği söylenemez.

Türkiye’de dernekler ve vakıfları içeren STK mevzuatı Anayasa, Medeni Kanun, Vakıflar Kanunu, Vakıflar Yönetmeliği ve Dernekler Yönetmeliği gibi yasal belgeleri içermektedir. Mevzuat, dernek ve vakıf tanımı, bu örgütlerin yapısı, işleyişi veya yükümlülükleri gibi detayları düzenlemektedir. Bütün mevzuat göz önünde bulundurulduğunda devletin sivil toplum kuruluşları üzerinde bir denetim ve kontrol mekanizması geliştirdiği söylenebilir. Yasalara uymayanlar, o yasanın gerektirdiğine göre para cezasına veya STK kapatılması cezasına çarptırılmaktadır. Kuruluş, denetim ve kapanış ile ilgili maddeler içermesine rağmen, mevzuatta dernek ve vakıflar gibi sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin kazanılması veya sona ermesi ile ilgili özel hükümler bulunmamaktadır. Bu noktada sadece Anayasanın 33. maddesi gereğince fiil ehliyeti bulunan herkesin sivil toplum kuruluşlarına üye olabileceği varsayılmaktadır. Doğası gereği sivil toplum kuruluşlarına üyelik gönüllü sayılabilse de gönüllü katılımı işaret eden veya gönüllülüğü düzenleyen herhangi bir yasa da bulunmamaktadır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, derneklerin üyelerinin zorunlu olarak sigortalı olması gerektiğini yani sigorta primlerini ödemesini zorunlu kılmıştır (Madde 54). Kanunun 6. maddesinde yer alan istisnalar da gönüllü çalışmayı kapsamadığı için kanun istisnasız bütün gönüllülere de uygulanmaktadır. Bu anlamda bütün gönüllüler, 4857 sayılı Kanun ile “işçi” statüsünde kabul edilmekte ve böylelikle, işverenler gönüllülere de ücret ödemek yükümlülüğünde olmaktadır. Gönüllülük ile ilgili bir yasal düzenleme ve dayanak olmaması, STK’ların sigortasız işçi çalıştırmaları gerekçesiyle cezai yaptırımlara tabii tutulmalarına sebep olmaktadır (TÜSEV, 2020). Mevcut uygulamada 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 89’uncu maddesi ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 10’uncu maddesine göre kamu yararına çalışan derneklere yapılan bağış ve yardımlar, gelir veya kurumlar vergisinden indirilebilecektir. Bu durum sadece kamu yararına çalışan

derneklerle sınırlandırılmıştır. Bir derneğe bu statü, ancak derneğin amacının ve bu amacı gerçekleştirmek üzere yaptığı faaliyetlerin topluma yararlı sonuçlar verecek nitelikte olması gibi şartların karşılanması sonucunda Cumhurbaşkanlığı tarafından verilmektedir (Dernekler Kanunu Madde 27).

Mevzuatta geçen tanımına göre *“dernekler, gerçek ya da tüzel en az 7 kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır.”* (Medeni Kanun, Madde 56). Hem fiil ehliyetine sahip herkes hem de Türkiye’de yerleşme hakkına sahip olan yabancı gerçek kişiler önceden izin almaksızın dernek ve vakıf kurma hakkına sahiptir. 15 yaşını bitirmiş ayırt etme gücüne sahip çocuklar da belirli amaçlarla velisinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilirler (Medeni Kanun, Madde 93: Dernekler Kanunu, Madde 3). Ancak fiil ehliyetine sahip olmayan gerçek kişilerin yasal temsilcisi, onları temsilen vakıf kuramaz (Medeni Kanun, Madde 449). Ölüme bağlı tasarrufla vakıf kurma işlemi yapılabileceği için ayırt etme gücüne sahip 15 yaşını bitirmiş bir kişi de vasiyetname yolu ile vakıf kurabilir (Medeni Kanun, Madde 502). Vakıf ve derneklere üyelik durumu ise Anayasanın 33. Maddesi’nde belirtilmiştir. Buna göre,

“Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlandırılabilir... Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır” (Anayasa, Madde 33).

Vakıfların derneklerden en önemli farkı bir kişi topluluğu değil, bir mal topluluğu olmasıdır. Bu sebeple derneklerde kişi unsuru ön plandadır ve üyelik sistemi ile tamamen üyelerden oluşan bir genel kurulun varlığı zorunludur (Dernekler Kanunu, Madde 15). Vakıflara üyelik mümkün olsa da hukuki yapısı gereği üyelerden oluşan bir genel kurul zorunlu değildir. Vakıflar mal toplulukları oldukları için temel kuruluş amaçları doğrultusunda malvarlığının tahsisi ve yönetimi için bir organın varlığı yeterlidir. Bu düzenleme bağlamında vakıfların hem üye sayıları hem de gönüllü sayılarının sınırlı sayılarda kalması ve derneklerden az olması şaşırtıcı olmayacaktır. Bir dernekte yönetim kurulu, üyelerden oluşan bir genel kurul ve denetim kurulu zorunlu iken vakıflarda sadece yönetim organı

bulunması yeterlidir (Medeni Kanun, Madde 109). Üyelik şartları mevzuatta belirtilmemekle beraber yöneticilik şartı hırsızlık, yağma, dolandırıcılık, zimmet, rüşvet, sahtecilik gibi Vakıflar Kanunu'nun 9. Maddesi'nde geçen suçlardan mahkûm olmamak koşuluna bağlanmıştır.

4. YÖNTEM

Bu çalışmanın veri kaynağı, T.C. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün "Yasal Çerçeve ve Kapasite Geliştirme Projesi" kapsamında toplanan verilerdir. İlgili proje çalışması, nicel ve nitel araştırma yöntemlerini birlikte kullanan bir karma yöntem araştırması olarak tasarlanmıştır. Bu kapsamda, hazırlanan anket soruları, 11 Eylül – 29 Eylül 2020 tarihleri arasında Survey Monkeys üzerinden T.C. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü aracılığıyla Türkiye'de faaliyet gösteren bütün dernek, vakıf ve ilgili kamu kurumlarına gönderilmiştir. Sonuç olarak 14 bin 120 STK temsilcisi anketi yanıtlamıştır. Bu anket çalışmasını alanda yapılmış en kapsamlı çalışma olarak değerlendirmek mümkündür. Çalışma kapsamında gönüllülük, şeffaflık ve hesap verebilirlik, sosyal girişimcilik, STK'larda dijitalleşme ve yardım toplama olmak üzere 5 temel alanda veri toplanmıştır. Proje konularıyla ilgili olarak STK temsilcilerinin görüşleri alınmış, gerek mevcut uygulamalara gerekse düzenlenecek yeni yasal çerçevede olması gerekenlere ilişkin yaklaşımları öğrenilmiştir. Bu makalenin konusu kapsamında, STK temsilcilerinin, yalnızca gönüllülük alanındaki verilerine yer verilmiştir.

Proje kapsamındaki veri toplama sürecinin ikinci kısmında, ilgili konu başlıklarında Ulusal Gönüllülük Komitesi, BM Gönüllüleri Programı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Havelsan, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'ndan katılan ve proje konuları hakkında bilgi sahibi olan uzman kişilerle Zoom programı üzerinden gönüllülük, şeffaflık ve hesap verebilirlik, sosyal girişimcilik, STK'larda dijitalleşme ve yardım toplama konuları özelinde 5 farklı odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Yasal Çerçeve ve Kapasite Geliştirme Projesi Kapsamında Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmeleri

Odak Grup Tarihi	Odak Grup Konusu	Odak Grup Katılımcı Profili
12 Ekim 2020	Gönüllülük	İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nden 2 katılımcı Ulusal Gönüllülük Komitesi’nden 3 katılımcı BM Gönüllüleri Programı’ndan 1 katılımcı WeGlobal’dan 2 katılımcı Toplam 7 katılımcı
13 Ekim 2020	Sosyal Girişimcilik	İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nden 2 katılımcı Ankara Kalkınma Ajansı’ndan 1 katılımcı Ticaret Bakanlığı, Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü’nden 1 katılımcı WeGlobal’dan 3 katılımcı Toplam 7 katılımcı
14 Ekim 2020	Gönüllülük, Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik, Sosyal Girişimcilik, Dijitalleşme	İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nden 1 katılımcı Avrupa Birliği Başkanlığı’ndan 1 katılımcı Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’ndan 2 katılımcı Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden 1 katılımcı WeGlobal’dan 3 katılımcı Toplam 8 katılımcı

26 Ekim 2020	Dijitalleşme	İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nden 1 katılımcı Dijital Dönüşüm Ofisi'nden 1 katılımcı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan 1 katılımcı Havelsan'dan 1 katılımcı WeGlobal'dan 3 katılımcı Toplam 7 katılımcı
27 Ekim 2020	Gönüllülük ve yardım toplama/ başış	İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nden 1 katılımcı Gençlik ve Spor Bakanlığı'ndan 1 katılımcı Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan 1 katılımcı WeGlobal'dan 3 katılımcı Toplam 6 katılımcı

Bu makale kapsamında, yalnızca, 12, 14 ve 27 Ekim 2020 tarihlerinde çevrimiçi platform üzerinden gerçekleştirilen gönüllülük konusuna yer veren toplam 3 odak grup görüşmesinin verilerine yer verilmiştir. Bu görüşmelere toplam 21 kişi katılmış, odak gruplar esnasında ses kaydı alınmamış sadece notlar tutulmuştur. Görüşmelerin temel amacı, anket çalışmasını destekleyici derinlemesine nitel verilerin elde edilmesidir.

5. ANKET BULGULARI

Tablo 2, çalışmaya katılan STK'ların temel özelliklerini sunmaktadır. Tablo 2'ye göre, çalışmaya katılan STK'ların %89,1'i dernek, %10,9'u da vakıf yapısına sahiptir. Çalışma kapsamında STK temsilcilerine, öncelikli hedef kitlesi olarak "diğer" seçeneği de dahil olmak üzere 11 farklı seçenek sunulmuş ve en fazla 3 tane işaretlemeleri istenmiştir. Bu açıdan STK'ların öncelikli hedef kitlesine bakıldığında sırasıyla gençler (%51,7), çocuklar (%28,9), kadınlar (%22,6), yaşlılar (%13,7), profesyonel meslek grupları (%9,9) ve engelliler (%9,8) gelmektedir. Çalışmada yer alan STK'ların temel faaliyet alanları DERBİS sistemindeki 21 temel faaliyet

alanı esas alınarak sorulmuş ve en fazla 3 seçenek seçmeleri istenmiştir. Bu temel faaliyetler arasında ilk sırada %23,1 ile kültür, sanat ve turizm gelmektedir. Bunu sırasıyla eğitim-araştırma (%22,2), insani yardım (%19,8), spor (%17,1), mesleki dayanışma ve yardımlaşma (%16,2) ile dini hizmetler (%11,2) izlemektedir.

Tablo 2: STK’lara İlişkin Temel Bilgiler

Değişken	Sayı	Yüzde
<i>Hukuki Yapısı</i>		
Dernek	12099	89,1
Vakıf	1481	10,9
<i>Öncelikli Hedef Kitlesi</i>		
Gençler	7295	51,7
Çocuklar	4078	28,9
Kadınlar	3194	22,6
Yaşlılar	1932	13,7
Profesyonel meslek grupları	1402	9,9
Engelliler	1381	9,8
<i>Temel Faaliyet Alanı</i>		
Kültür, sanat, turizm	3266	23,1
Eğitim-araştırma	3134	22,2
İnsani yardım	2792	19,8
Spor	2411	17,1
Mesleki dayanışma ve yardımlaşma	2284	16,2
Dini hizmetler	1587	11,2

Tablo 3’te ilgili STK’ların gönüllü profiline ilişkin bilgiler sunulmuştur. Buna göre, STK’ların %75,8’inde gönüllüler yer alırken, %24,2’sinde gönüllüler yer almamaktadır. STK’larda yer alan gönüllülerin yaş profiline bakıldığında %73,9 gibi büyük çoğunluğun orta yaşlı bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bunun yanında, gönüllülerin %48,8 gibi büyük bir oranı kamu veya özel sektör çalışanlarından oluşmaktadır. Gönüllü yönetiminden sorumlu departman veya koordinatöre sahip olan STK’ların oranı ise %48,7’dir.

STK’ların gönüllü sayısını artırmak için en sık başvurdukları yöntemler tanındık aracılığı (%39,8) ve sosyal medya (%28,3) olmaktadır. Bunları sırasıyla

saha ve stant çalışmaları (%14,2) ile duyuru platformları (%7,6) takip etmektedir. Çalışmada yer alan STK'lara, gönüllülere hangi hizmetleri sundukları sorulmuştur. Tablo 3'te görüleceği üzere, STK'lar büyük oranda (%42,3), gönüllülerine hiçbir hizmet sunmamaktadır. Herhangi bir hizmet sunduğunu belirten STK'ların en fazla sundukları hizmetler %10,3 ile yemek masrafı ve %7,3 ile yol masrafıdır. İlgili STK'ların %56,1'i gönüllülere sunulan hizmetlere ilişkin giderlerin karşılanması hususunda mevzuattan kaynaklı zorluklar yaşadıklarını belirtmiştir.

Tablo 3: STK'ların Gönüllülük Profili

<i>Gönüllü Yer Alma Durumu</i>	Sayı	Yüzde
Evet	8528	75,8
Hayır	2726	24,2
<i>Gönüllü Yönetiminden Sorumlu Departman veya Koordinatör</i>		
Evet	4399	48,7
Hayır	4637	51,3
<i>Gönüllü Profili (Yaş)</i>		
Gönüllüler daha çok gençlerden oluşuyor	1340	16,6
Gönüllüler daha çok orta yaşlı bireylerden oluşuyor	5977	73,9
Gönüllüler daha çok yaşlı bireylerden oluşuyor	767	9,5
<i>Gönüllü Profili (Meslek)</i>		
Gönüllüler daha çok öğrencilerden oluşuyor	1538	19,6
Gönüllüler daha çok emeklilerden oluşuyor	2473	31,6
Gönüllülerimiz daha çok kamu veya özel sektör çalışanlarından oluşuyor	3820	48,8
<i>Gönüllü Sayısını Artırmak için En Sık Başvurulan Yöntem</i>		
Tanıdık aracılığıyla	3098	39,8
Sosyal medya	2205	28,3
Saha ve stant çalışmaları	1110	14,2
Duyuru platformları	590	7,6
<i>Gönüllülere Sunulan Hizmetler</i>		

Yemek masrafı	1455	10,3
Yol masrafı	1028	7,3
İletişim masrafı	373	2,6
Yevmiye	193	1,4
Sağlık sigortası	38	0,3
Seyahat sigortası	41	0,3
Hiçbiri	5971	42,3
<i>Gönüllülere Sunulan Hizmetlere İlişkin Giderlerin Karşıllanması Hususunda Mevzuattan Kaynaklı Zorluklar</i>		
Evet	1090	56,1
Hayır	853	43,9

Tablo 4 gönüllüden sorumlu koordinatör/birim bulunması ile STK’larda gönüllü olarak yer alma ilişkisiyle ilgili veriler sunmaktadır. Gönüllüsü bulunan derneklerin %48,4’ü bu çalışanların işlerini yürütmek için herhangi bir koordinatör veya birim bulundurmamaktadır. Bu da gönüllülerin istihdamları, çalışma koşulları ve sorumluluklarının, kurumların diğer birimleri tarafından yürütüldüğünü göstermektedir. Bu konuda STK’ların kurumsallaşması ve ilgili birimlerini açması gönüllü yönetişiminin çok daha profesyonel bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır. Bunun yanında birim veya koordinatörü bulunan STK’ların gönüllü çalışan oranları daha yüksek olmaktadır. Gönüllüden sorumlu koordinatör veya birimi olan toplam 4386 STK’nın sadece 64’ünde herhangi bir gönüllü bulunmamaktadır. Bu da birimlerin aktif olarak gönüllüler ile çalıştığı ve hatta kuruluşa gönüllülerin dahil olmasını teşvik edici bir unsur olarak rol oynadığı sonucuna varılabilir. Bu anlamda STK’ların gönüllülerden sorumlu birim açmaları ve koordinatör istihdam etmeleri gönüllülük oranlarını arttırmak için bir çözüm olabilecektir. Ayrıca, STK’larda ilgili birim ve koordinatörlüklerin kurulamamış olması gönüllülerin ihtiyaçlarının belirlenememesinin ve kurumsal olarak gönüllülere sunulan hizmetlerin kısıtlı kalmasının sebeplerinden biri olabilir.

Tablo 4: Gönüllüden Sorumlu Koordinatör/Birim Bulunması ile Gönüllü Yer Alma İlişkisi (Ki-Kare)

Gönüllüden Sorumlu Koordinatör/Birim Bulunma Durumu	Gönüllü Yer Alma Durumu		
	Evet	Hayır	Toplam
Evet	4322	64	4386
	51,6%	10,2%	48,7%
Hayır	4054	563	4617
	48,4%	89,8%	51,3%
Toplam	8376	627	9003
	100,0%	100,0%	100,0%
PearsonChi-Square 400,042***; p. 0,000			

STK'ların hukuki yapısının gönüllü istihdamını etkileyip etkilemediğini incelenmiş ve derneklerin vakıflardan daha fazla gönüllüye yer verdiği görülmüştür (Bkz. Tablo 5). Derneklerin %78,7'sinde, vakıfların ise sadece %51,2'sinde gönüllüler bulunmaktadır. Bu iki grup arasındaki fark istatistiksel olarak da son derece anlamlıdır ($p < 0.000$). Bu durumun önemli bir sebebi, mevzuatta vakıfların bir kişi topluluğu değil, bir mal topluluğu olarak tanımlanması, derneklerde ise kişi unsuru ve üyelik sisteminin olmazsa olmaz bir unsur olması olabilir.

Tablo5: STK Hukuki Yapısı ile Gönüllü Yer Alma İlişkisi (Ki-Kare Testi)

Gönüllü Yer Alma Durumu	Dernek	Vakıf	Toplam
Evet	7887	606	8493
	78,7%	51,2%	75,8%
Hayır	2140	577	2717
	21,3%	48,8%	24,2%
Toplam	10027	1183	11210
	100,0%	100,0%	100,0%
PearsonChi-Square 433,634***; p. 0,000			

STK'ların gönüllülerle çalışmasını kolaylaştırmak için öncelikli üç ihtiyacın ne olduğu STK temsilcilerine sorulmuş, verilen cevaplar Şekil 1'de sunulmuştur.

Türkiye’deki STK’ların en önemli ihtiyaçlarından birisi; toplumsal gönüllülük anlayışının gelişmesi ve yaygınlaşması olarak belirtilmiştir. Bu bulgu Çelik (2020)’in Türkiye’de gönüllülük anlayışının yeterince yaygınlaşmaması ve kişiler arası güven duygusunun az olması argümanlarını destekler niteliktedir. Bunun bir sebebinin de Türkiye’de Bilici (2020)’nin savunduğu gibi STK’ların sosyal sermayeyi geliştirebilecek yapısal yetkinliğinin olmaması muhtemeldir. İkinci olarak, STK’ların gönüllülerle çalışabilmesi için gönüllülerin bazı masraflarının karşılanmasına olanak verilmesi öncelikli ihtiyaç olarak belirtilmiştir. Bu noktadaki ihtiyaç, mevzuata göre gönüllülerin de SGK’lı çalışan gibi sigorta primlerini ödemesini zorunlu olması dolayısıyla hali hazırda bütçesi sınırlı olan STK’ların ek bir maddi yük altına girmekten kaçınmasından kaynaklıdır. Üçüncü olarak, STK’ların farklı sektörlerden kurum ve kuruluşlarla gönüllü çalışma için iş birliği yapabilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır ki bu da aslında STK’ların diğer kurum ve kuruluşlar ile arasındaki bağların ve koordinasyonun zayıf olması anlamına gelmektedir. Bu durum, Göle (1994; 2019)’nin 1980 öncesi Türkiye’si için savunduğu gibi sosyal aktörlerin kendi aralarında bir çekişme kültürü içerisinde olması, bu siyasal kültürün günümüzde hala etkisini gösteriyor olabileceğine işaret etmektedir. Bu anlamda STK’ların sosyal sermayeyi geliştirebilecek yapısal yetkiliğe ulaşması için sadece kurumsal iletişimlerini değil, hem diğer STK’lar ile hem de diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yoluna gitmesini de gerektirmektedir. Kısacası, öncelikli görülen üç ihtiyaç ta birbiriyle bağlantılı sebeplerden kaynaklanıyor gibi görülmektedir: Mevzuat ve STK’ların yapısı/işleyişi. Tablo 6 mevzuatta gönüllülüğün gelişimi için mevzuatta ve mevcut uygulamalarda geliştirilmesi gereken konulara değinmektedir.

Şekil 1. STK’ların Gönüllülerle Çalışmasını Kolaylaştırmak için Öncelikli İhtiyaçlar (%)

Orta ve uzun vadede gönüllülüğün gelişimi için STK temsilcileri tarafından öncelikle geliştirilmesi gereken üç konu seçilmiştir (Bkz. Tablo 6). STK’lar için en fazla seçilen (%40,5) öncelikli geliştirilmesi gereken konu yerel yönetimlerin ve

merkezi idarenin görevleri arasına, STK'ların gönüllülerle çalışmalarını destekleyici programlar geliştirmesinin eklenmesidir (maddi destek, rehberlik vb. gibi). Bunun yanında hem gönüllülerin sömürülmesini engelleyecek hem de gönüllülerin istihdamını arttırmaya yönelik yasal düzenlemelerin gerekliliği vurgulanmıştır. Mevzuattaki bu öneriler önceki bulgularımız ile de uyumlu olarak STK'ların hem maddi hem de manevi olarak ek destek ihtiyacına tekabül etmektedir.

Tablo 6: Orta ve Uzun Vadede Gönüllülüğün Gelişimi için Mevzuatta ve Mevcut Uygulamalarda Öncelikle Geliştirilmesi Gereken Konular

	Sayı	Yüzde
Yerel yönetimlerin ve merkezi idarenin görevleri arasına, sivil toplum kuruluşlarının gönüllülerle çalışmalarını destekleyici programlar geliştirmesinin eklenmesi (maddi destek, rehberlik vb. gibi)	5725	40,5
Gönüllü emeğinin kuruluşlarca kötüye kullanılmayacağını garantileyen ve gönüllülerin haklarını koruyacak düzenlemeler yapılması	3694	26,2
Gönüllülere yol parası ve öğle yemeği vb. ödemeler konusunda iyileştirici düzenlemelerin yapılması	3692	26,1

STK temsilcileri, STK'lar bünyesindeki gönüllü faaliyetlere yönelik en gerekli bulunan iki unsur yine yasal çerçeve politika uygulamaları ihtiyacını göstermektedir (Bkz. Şekil 2). Bu noktada Türkiye'de gönüllülüğü belirleyen yasal bir çerçevenin olması ve gönüllülüğü teşvik edici uygulamaların (gönüllü kişinin hizmeti karşılığı puan kazanarak bazı kamu hizmetlerinden ücretsiz yararlanması gibi) geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Şekil 2. STK'lar Bünyesindeki Gönüllü Faaliyetlere Yönelik Gerekli Bulunan Unsurlar (%)

Türkiye’de gönüllülüğü belirleyecek yasal bir çerçevede öncelikle yer alması gerektiği düşünülen konular Tablo 7’de sunulmuştur. Bu noktada, genç gönüllülüğüne odaklanmak yerine, her yaş ve demografiden gönüllülüğün yaygınlaşmasının sağlanması; gönüllülerin, sağlık, güvenlik, sigorta, vb. yönüyle korunmasının garantilenmesi; kamu çalışanları gibi özel sektör çalışanlarının da gönüllü çalışmasının mümkün kılınması, Türkiye’de gönüllülüğü belirleyecek yasal bir çerçevede öncelikle yer alması gerektiği düşünülen öncelikli üç konu olarak yer almıştır. STK temsilcileri için, gönüllülerin tüm giderlerinin gelir vergisinden muaf hale getirilmesi, Türkiye’de gönüllülüğü belirleyecek yasal bir çerçevede öncelikle yer alması gereken bir diğer konu olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 7: Türkiye’de Gönüllülüğü Belirleyecek Yasal Bir Çerçevede Öncelikle Yer Alması Gerektiği Düşünülen Konular

	Sayı	Yüzde
Genç gönüllülüğüne odaklanmak yerine, her yaş ve demografiden gönüllülüğün yaygınlaşması sağlanmalıdır	5614	39,8
Gönüllülerin, sağlık, güvenlik, sigorta, vb. yönüyle korunmasını garantilenmelidir.	3753	26,6
Kamu çalışanları gibi özel sektör çalışanlarının da gönüllü çalışmasını mümkün kılmalıdır.	3004	21,3
Gönüllülerin tüm giderlerini gelir vergisinden muaf hale getirmelidir.	2941	20,8

6. ODAK GRUP GÖRÜŞMELERİ BULGULARI

Çalışmanın odak grup görüşmelerinin sonuçları çerçevesinde tüm kurumlardan katılımcılar, Türkiye’de gönüllülüğün istenilen düzeyde olmadığını belirtmiştir. Özellikle Ulusal Gönüllülük Komitesi katılımcıları, STK’ların kurumsallaşma açısından sorunlarının olduğu ve bunun da gönüllülüğü doğrudan etkilediğini düşünmektedir. Bu anlamda gönüllü yönetişiminin çok önemli olduğu ve buna gerekli bütçenin ayrılması gerektiği belirtilmiştir. Odak gruplardaki tüm katılımcılar, kime gönüllü denileceğinin çok net olmadığı, bu kavramın mevzuatta net bir şekilde belirtilmesinin önemli olacağını sıklıkla vurgulamışlardır. Mevcut mevzuatta gönüllülüğün kısıtlı olarak ele alındığı gerçeği dile getirilmiş ve bu açıdan, özel bir gönüllülük mevzuatı düzenlenerek gönüllülük tanımları, gönüllüleri koruyacak hükümler, gönüllülüğe katkı sağlayacak unsurlar, sağlık,

güvenlik, sigorta, vb. maddi teşvik gibi unsurların yer alması katılımcılar tarafından gerekli görülmüştür. BM Gönüllüleri Programı katılımcısı, *“BM gönüllülüğü, bireyin kendi özgür iradesiyle, maddiyata dayanmayan bir motivasyon ile ailesi ya da yakın çevresi dışındaki bireylerin ve/veya diğer canlıların yararına yönelik gerçekleştirdiği faaliyetlerdir”* şeklinde tanımladığı bilgisini paylaşmıştır. Bu tanımdan yararlanarak Türkiye’nin yerel dinamiklerine uyan bir tanımın benimsenebileceğini ifade etmiştir.

Ulusal Gönüllülük Komitesi’nin bir katılımcısı özellikle gönüllülüğün yalnızca STK’lar üzerinden örgütlenmediği, kamu gönüllülerinin de var olduğu vurgusunu yapmıştır. Bu noktada, AFAD gibi kurumların kendi gönüllülerini tamamlayabilmesi ve özellikle devlet memurlarını gönüllü olarak görevlendirebilmeleri için bir mevzuata ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan gelen kalıtmacı, Türkiye’de gönüllülüğe dair zengin bir altyapı olduğunu ancak modern manada ölçülebilirliğe bakıldığında istenilen seviyede olmadığını ifade etmiştir. Aynı zamanda, gönüllülük ölçümü ile ilgili dünyada birçok çalışma yapıldığı ancak bir tanımı bile olmadığı için ölçüm yapmanın oldukça zor olduğunu vurgulamıştır. Bu noktada, Dünya Değerler Araştırması’na göre Türkiye’de gönüllülüğün çok düşük seviyede kaldığı vurgulanmıştır. Aslında resmi gönüllülük çok az olmasına rağmen resmi olmayan gönüllülüğün ve bağışçılığın azımsanmayacak derecede fazla olduğu da tüm katılımcılar tarafından önemli bir nokta olarak ileri sürülmüştür. Yine tüm katılımcılar, resmi gönüllülük sayısının düşük çıkmasında bir diğer sorun alanın mevzuat kaynaklı olabileceğini belirtmişlerdir.

Gönüllülük açısından mevzuat temelli engeller tüm katılımcılar tarafından özellikle vurgulanmıştır. Örneğin, Ulusal Gönüllülük Komitesi’nden bir katılımcı, AKUT’un birçok dağcı gönüllüsü olmasına rağmen, bir kriz anında bu gönüllülerin bir yerden bir yere taşınması gerektiğini; ancak yol parasını dernek kaynaklarından finanse ederken bile hesap verme konusunda sıkıntılar yaşanabildiği için gerekli mevzuat ve yasal düzenlemelerin buna olanak tanınmasının önemli olacağını vurgulamıştır. Yine aynı katılımcı, bazı koşullarda kısa süreli tehlikesiz gönüllülüklerde eser sözleşmesi benzeri bir sözleşme yapılmasını uygun bir yöntem olarak önermiştir. Ek olarak uzun süreli yurt dışı görevler verilen gönüllüler için Sosyal Sigortalar Kanunu’na hükümler eklenmesi ve sigortalar

konusunda kurumlara teşvikler verilmesi de Ulusal Gönüllülük Komitesi’nin bir diğer katılımcısı tarafından önerilmiştir. Bu noktada, örneğin, STK’lara özel paket kaza sigortaları sistemi gibi sistemler geliştirilerek bu kuruluşların üzerindeki yüklerin hafifletilmesi söz konusu olabilecektir.

Ulusal Gönüllülük Komitesi katılımcıları ile BM Gönüllüleri Programı katılımcısı, henüz gelişimini tamamlayamamış ve yeterince büyümemiş birçok STK’da operasyonların çoğunun gönüllüler üzerinden yürütüldüğünü ve bunun da gönüllülere ciddi bir yük getirdiğini ve bu durumun üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcılar ayrıca, bu iş yüküne ek olarak, STK’ların yetersiz kaynaklarının gönüllüler açısından olumsuz deneyimler oluşturduğunu belirtmişlerdir. Bu noktada, gönüllülerin hayatını kolaylaştıracak araçların olması gerekli görülmüştür

Gençlik ve Spor Bakanlığı katılımcısına göre, gönüllülüğü etkileyen temel belirleyiciler arasında motivasyonel birliktelik yer almaktadır. Bu açıdan, gönüllülerin süreçlere dâhil edilmesi önemli görülmektedir. Gönüllülüğün sadece sosyal değil ekonomik katkısı bulunduğu vurgulanmış, bu açıdan gönüllünün kıymetli bir beşeri sermaye olduğunun öne çıkarılması gerekli bulunmuştur. Ayrıca, BM Gönüllüleri Programı katılımcısının belirttiği üzere, dünyada şu anda 1 milyardan fazla gönüllü bulunmakta ve bu 1 milyardan fazla gönüllünün çalışma saati olarak hesaplandığında 109 milyon tam zamanlı çalışan iş gücüne denk gelmektedir. Bu eğer bir ülke olarak düşünülürse dünyadaki 5. büyük ülke olacağı bilgisi paylaşılmıştır. Tüm odak grup katılımcılarının ortak görüşü, gönüllülükte, sayısal niceliğin çok da büyük bir başarı sayılamayacağı, gönüllülerin ne kadar süre ile katılım sağladıklarının daha büyük önem taşıdığıdır. Dolayısıyla kurumsallaşmanın büyük önemi vurgulanmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi diğer katılımcıların da çoğunluğu, gönüllülüğü etkileyen temel bir faktör olarak eğitimi vurgulamışlardır. Türkiye’de birçok kişinin gönüllülük kavramı ile üniversiteye geldiklerinde tanıştıkları düşünüldüğünde, çok daha erken yaşlarda eğitim sistemi içerisinde yer alması gerektiği belirtilmiştir. Bu açıdan, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı katılımcısı tarafından gönüllülüğün gelişimi açısından ailelere de büyük rol düştüğü vurgulanmıştır. Buna ek olarak belediyelerin, muhtarların ve camilerin (örneğin verilecek hutbelerle) önemli bir rolü olacağı belirtilmiştir. Ayrıca,

televizyon, sosyal medya gibi kanalların toplum üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, STK'ların bu gibi platformlarda tanıtımlarının yapılmasının gönüllülüğe olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir.

BM Gönüllüleri Programı katılımcısı günümüz dünyasının teknolojik gelişimleri ile uyumlu olarak gönüllü ihtiyaç ile talebini buluşturan çevrimiçi bir platformun kurulması ve tanıtılmasını önemli bir adım olarak belirtmiştir. Bazı ülkelerde uygulanan gönüllülüğün gelişimi ve yaygınlaştırılması için bir gönüllülük platformunun kurulması bu açıdan faydalı olabilecek uygulamalardandır. Benzer şekilde, Gençlik ve Spor Bakanlığı katılımcısı da aynı görüşlere sahip olarak, gönüllülere ait tanımlayıcı bilgiler, iletişim adresi ve gönüllü çalışmak istediği alan gibi bilgilerin bulunduğu ve ihtiyaç halinde gönüllüler ile STK'ların eşleştirildiği online platformlara olan ihtiyacı belirtmiştir. Hâlihazırda Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından bu amaca yönelik bir platform oluşturulduğu ancak yaygınlaştırılmasının sağlanamadığı ifade edilmiştir. Bu anlamda buna alternatif bir platform oluşturulmasının veya mevcut platformun tanınırlığının ve işlerliğinin artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü katılımcısı, gönüllülerin gönüllü faaliyetleri sırasındaki tüm giderlerini gelir vergilerinden düşebilmesinin maddi anlamda yetersizliklerin önüne geçebileceğini ifade etmiştir. Gönüllülerin sağlık, güvenlik, sigorta ve benzeri haklarının karşılanması ve bunun gönüllüler ile çalışan kuruluşlara mali yük getirmemek üzere düzenlenerek yapılması önerilmiştir. Özellikle afet ve insani kriz dönemlerinde yaşadığımız toplumun her kesiminin kamu, STK, özel sektör çalışanlarının da gönüllü çalışmayı mümkün hale getirecek bir yasal sürecin olması gerekli bulunmuştur. Bu noktada, pandemi döneminde vefa gönüllüleri, mahalle gönüllüleri, dayanışma ağları iyi örnekler olarak karşımıza çıkmıştır. Dolayısıyla kamu görevlilerinin de gönüllülük alanında çalışabilmesini sağlayacak bir mevzuat düzenlemesine de ihtiyaç bulunduğu değerlendirilmektedir.

Başta Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü katılımcıları olmak üzere, odak grup toplantılarında yer alan tüm katılımcılar ülkemizde gönüllülüğün güçlenmesi için hukuki altyapının sağlanması, devlet-STK iş birliğinin sağlanması ve idari, hukuki, mali bakımdan bağımsız olan bir mekanizmanın kurulmasını önermişlerdir. Bu açıdan, Türkiye'de gönüllülüğün gelişimi ve güçlenmesi için daha yatay bir örgütlenme ihtiyacı bulunduğu ve bu açıdan, tek bir irtibat noktası

veya Türkiye’de Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü gibi bir koordinasyon kurumu altında diğer kurumların örgütlenmesi ve yapısal bir düzenleme yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Gönüllülüğün gelişimi açısından gönüllülüğün ne olduğunun bütün taraflara net olarak anlatılması tüm katılımcılar tarafından önem arz etmektedir. Bu anlamda, gönüllülüğün fayda/çıkar beklentisine dönüşmemesi ve toplumun her bölümünde gönüllülük ile ilgili yapılabilecek unsurların bulunması yine tüm katılımcılar tarafından önerilmiştir.

SONUÇ

Gönüllülük, yalnızca bireye ve topluma olan katkısı ile değil aynı zamanda ekonomiye olan katkısı üzerinden de değerlendirilmesi gereken önemli bir olgudur. Birçok Avrupa ülkesinde nüfusun önemli bir kısmı gönüllülük yaparak ekonomiye yıllık katkı sağlamaktadır. Gönüllülük her ne kadar gençlerin yapacağı bir iş gibi algılsa da özellikle Avrupa ülkelerinde gönüllülerin çok büyük oranının 65 yaş üstü olduğu ve Covid-19 pandemisi döneminde de sokağa çıkma yasağı olduğu için bu gönüllülerin işlerini yerine getirememiş olmaları sebebiyle ekonomiyi ciddi bir zarara uğrattığı bilinmektedir. Gönüllülüğün ekonomik boyutunun dışında, toplumsal sorunların (kadın sorunları gibi) çözümüne katkısı, şehir hayatına katkısı, gençlerin ilerideki yaşantısına katkısı gibi son derece önemli diğer yanlarının olduğu ve bu açılardan aslında kıymetli bir sosyal sermaye olduğu da unutulmamalıdır.

Birleşmiş Milletlerin 56/38 sayılı tavsiye kararı gereğince gönüllülük yasasının her ülkenin özel, sosyal, kültürel altyapısı göz önünde bulundurularak şeffaf bir şekilde hazırlanması önemli olacaktır. 2001 yılındaki bu sözleşme sonrası mevzuata ilişkin olarak 2018’e kadar 72 ülkede gönüllülüğe ilişkin yasa ve politikalar hazırlanmış ve 19 ülkede de kapsamlı uygulanmıştır. Öte yandan birçok ülkede politika ve kanunlar olumlu sonuçlara sebep olurken, kimilerinde de ifade özgürlüğünün ve iş birliğinin veya kendi içinde örgütlenmenin göz ardı edilmesinden dolayı kısıtlamaların söz konusu olduğu da bir gerçektir. Bu nedenle, aşırı düzenlenen politika ve kanunların, çeşitliliği engelleyebileceği ve sivil alanı kısıtlayabileceği unutulmamalıdır. Gönüllülük üzerine sınırlayıcı olmayan aksine bütüncül ve kapsayıcı bir yasal çerçevenin hazırlanması gerekli ve önemli görülmektedir. Bu noktada, 11. Kalkınma Planında gönüllülüğün yer almasının ve

gönüllülük alanındaki tüm çalışmaları takip edecek Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü gibi muhatap bir kurumun olmasının bu alandaki önemli gelişmeler olduğu söylenebilir.

Elde edilen sonuçlar kapsamında, Türkiye'deki STK'ların yeteri kadar gönüllü sayısına sahip olamadıkları, bünyelerinde yer alan gönüllülere de özellikle mevzuat kaynaklı engeller dolayısıyla yemek, yol masrafı, sigorta gibi hizmetler sunamadıkları söylenebilir. Bu açıdan, toplumsal gönüllülük anlayışının gelişmesi ve yaygınlaşması ile STK'ların gönüllülerle çalışabilmesi için gönüllülerin bazı masraflarının karşılanmasına olanak verecek yasal düzenlemelerin yapılması öncelikli ihtiyaçlar arasında yer almıştır. Bu noktada, Türkiye'deki gönüllülüğü belirleyen yasal çerçevenin yetersizliği dikkat çekmektedir. Mevcut mevzuatın katılımcı bir şekilde gözden geçirilerek gönüllülüğü teşvik edecek bir yapıya büründürülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Gönüllülüğün tanımının yapılması, gönüllülerin ve STK'ların hak ve yükümlülüklerinin net bir şekilde belirlenmesi, STK'ların gönüllü istihdamı önündeki maddi engellerin kaldırılması gibi düzenlemeler vurgulanmaktadır. Kamu çalışanları gibi özel sektör çalışanlarının da gönüllü çalışmasının mümkün kılınması Türkiye'de gönüllülüğü belirleyecek yasal bir çerçevede öncelikle yer alması gereken konular arasındadır. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu gibi kanunlarda yapılacak küçük düzenlemeler ile gönüllülüğün SGK kapsamından çıkarılarak zorunlu prim ödenmesi yükümlülüğünün kaldırılması ve özel bir statü altında gönüllü çalışmanın düzenlenmesi teşvik mekanizmaları olacaktır. Bu anlamda kamu yararına çalışan derneklere verilen imtiyazların genişletilerek tüm STK'lara uygulanması da önemli olacaktır. Ek olarak, dünyada örnekleri bulunan ve günümüz dünyasının teknolojik imkânlarından da faydalanarak gönüllülere ulaşmayı sağlayacak bir gönüllüler platformu kurularak STK'lar ile gönüllüler arasındaki köprünün kurulması gerekmektedir. Bu ve benzeri girişimlerin sadece devlet öncülüğünde değil STK'ların kendi aralarındaki işbirlikleri ile de geliştirilmesi mümkündür. Tüm bu düzenlemeler STK'ların sosyal sermayelerini geliştirebilecek yapısal yetkiliğe ulaşması için önem arz etmektedir. Bunun yanında STK'lar da hem diğer STK'lar ile hem de diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yoluna giderek iletişim kanalları ve bağlarını arttırmalıdır.

STK'ların yapıları incelendiğinde gönüllülerden sorumlu bir birim veya koordinatörün yeterli oranda olmayışı ile birlikte gönüllü sayılarını artırmak

için tanıdıklar üzerinden ilerlenmesi üzerinde durulması gereken diğer önemli bulgulardır. Yerel yönetimlerin ve merkezi idarenin görevleri arasına, STK’ların gönüllülerle çalışmalarını destekleyici programlar geliştirmesinin eklenmesi orta ve uzun vadede gönüllülüğün gelişimi için geliştirilmesi gereken konular arasındadır. Ayrıca, Bilici (2020: 295-301)’nin çalışmasının da gösterdiği üzere gençler kendilerinden farklı olan gruplarla köprü kurucu sermaye geliştirmek istememekte ve bu durum onların STK’lara gönüllü katılımını olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple, genç gönüllülüğüne odaklanmak yerine, her yaş ve demografiden gönüllülüğün yaygınlaşmasının sağlanması da önemlidir. Gençlere ise hedef sunulabilirse ve iletişim kanalları güçlendirilirse gönüllülüğün geliştirilebileceği düşünülebilir. Gönüllülük, bağışlıktan farklı olarak planlı ve bilinçli bir faaliyet olduğu için iyi bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Doğru yönetim ile gönüllüler kendilerine daha önceden vaat edilene ulaşarak gönüllü olma motivasyonunu arttıracaklardır. Bu da beraberinde sürdürülebilirliği sağlayabilecektir. Kaliteli ve nitelikli gönüllülük çalışmalarının sunulması gönüllü olmayı isteyen kişi sayısını da arttıracaktır. Dolayısıyla gönüllü, planlı ve iyi yönetilen bir faaliyet sonrası başka bir faaliyete gönüllü olarak katılmak isteyebilecektir. Gönüllülüğün gelişimi açısından da gönüllülüğün toplumsal faydalarının daha çok ortaya konması gerekmektedir. Bu noktada gönüllülüğün toplumsal çatışmaları azaltan, farklılıkları aslında zenginlik olarak ortaya çıkaran yönü vurgulanabilir.

Gönüllülüğün gelişimi için dijital medya, sosyal medya, yazılı ve görsel medya, kamu spotlarının kullanımı son derece önemlidir. En uygun gönüllülük müfredat çalışmasının yapılarak okul öncesi eğitimden itibaren gönüllülüğün ülkemizde bir yaşam biçimi, hayat biçimi haline dönüştürülmesi bu konuda atılacak önemli adımlardan birisi olarak değerlendirilebilir. Örneğin, Almanya’da çocuklara okul öncesi dönemden başlayarak dezavantajlı gruplar ile birlikte doğal afetlerde nasıl davranmaları gerektiğini anlatan derslerin olduğu bilinmektedir. Böyle bir uygulamaya Türkiye’de de ne kadar erken başlanırsa o kadar fayda sağlanabilecektir. Ayrıca, üniversitedeki derslere zorunlu veya seçmeli gönüllülük dersleri de eklenerek, yükseköğretimde gençlerin gönüllülük oranlarını arttıracak çeşitli mekanizmalar geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akboğa, S. (2017). *Thecurrentstate of volunteering in Turkey*. Ed. J. Butcher ve C. J. Einhof, Einhof, *Perspectives on Volunteering* (ss. 245-261). Switzerland: Springer.
- Aslan, S. (2010). "Sivil Toplum ve Demokrasi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 357-374.
- Aslan, S. (2012). "Demokrasi Bağlamında Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum İlişkisi", *Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute*, 9(20), 45-58.
- Bee, C. ve Kaya, A. (2017). "Youthandactivecitizenship in Turkey: engagement, participationandemancipation", *Southeast Europeanand Black SeaStudies*, 17(1), 129-143.
- Bilici, M. V. (2020). Gençlerin STK'lara katılımları önündeki engeller ve STK'lardan beklentileri. *Türkiye'nin gençleri: İleri analizler* (Ed. A.ÖzдіңA. Özдің,75-130). TGSP Yayınları.
- Billiet, J. ve Cambre, B. (1999). *Socialcapital, activemembership in voluntaryassociationsandsomeaspects of politicalparticipation: An empiricalcasestudy*. Ed. J. W. Deth, M. Maraffi, K. Newton ve P. F. Whiteley *Social Capitaland European Democracy* (London: Routledge).
- Boşnak, Büke. (2016). "Europeanisationand De-Europeanisation Dynamics in Turkey: The Case of Environmental Organisations". *South European Societyand Politics*. 21, 75-90.
- Clary, E. G., Ridge, R. D., Stukas, A. A., Snyder, M., Copeland, J., Haugen, J. ve Miene, P. (1998). "Understandingandassessingthemotivations of volunteers: A functionalapproach". *Journal of Personalityand Social Psychology*, 74, 1516-1530.
- Cnaan, R. A. ve Goldberg-Glen, R. S. (1991). "Measuringmotivationstovolunteer in humanservices". *Journal of Applied Behavioral Science*, 27, 269-284.
- Cohen, J. ve Arato, A. (1995) *Civil society and political theory*. US: New Baskerville.
- Çelik, V. (2020). "Gönüllülük, Katılım ve Yönetim Kültürü İlişkisi", *OPUS: International Journal of Society Researches*, 15(25), 3820-3850.

Deth, J. W. (1997). *Private Groupsand Public Life: Participation, Voluntary Associationsand PoliticalInvolvement in Representative Democracies*, London: Routledge

Diamond, L. (1994). “Rethinkingcivilsociety: Towardsdemocraticconsolidation”. *Journal of Democracy*, 5(3),4–17.

Dunn, J. (2001) ‘The Contemporary Political Significance of John Locke’s Conception of Civil Society’, *Civil Society: History and Possibilities*, ed. S. Kaviraj and S. Khilnani, Cambridge: Cambridge University press.

Eberly, D.E. (2000). *The meaning, origin, and applications of civilsociety*. Ed. D.E. Eberly, *Theessentialcivilsocietyreader: Theclassicessays*, (ss.3–29). Lanham, MD: Rowman ve Littlefield.

Erdoğan, N., Bircan, H. M., Sayın, Z., ve Aydemir, Ö. F. (2020). *Genç Gönüllülerin Motivasyonu - STK’larda Devamlılığı Sağlayan Faktörler*. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.

Esmond, J. ve Dunlop, P. (2004).

Developingthevolunteermotivationinventorytoassesstheunderlyingmotivational drives of volunteers in Western Australia. Perth: CLAN WA Inc.

Fisher, R. J. ve Ackerman, D. (1998). “Theeffects of recognitionandgroupneed on volunteerism: A social norm perspective”. *Journal of Consumer Research*, 25(3), 262-275.

Forst, R (1993) “Civil Society”. *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, Ed. Robert E. Goodin, Philip Pettit, Thomas Pogge, Blackwell Publishing Ltd.

Fukuyama, F. (1995) “The Primacy of Culture”, *Journal of Democracy*, 6(1), 7-14.

Göle, N. (1994). *Towards an autonomization of politicsandcivil society in Turkey*. Ed. M. Heper ve A. Evin *Politics in the third Turkish Republic*, (, 213–22). Boulder, CO: WestviewPress.

Göle, N. (2019).*1980’ler sonrası Politik Kültür*Ed. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, Türk Siyasal Hayatı: Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, , Sentez Yayınevi.

- Gramsci, A. (2000) "The Gramsci Reader" ed. D. Forgacs, New York University Press.
- Grigoriadis, I. N. (2008) *Trials of Europeanisation: Turkish Political Culture and the European Union*, Palgrave Macmillan, New York.
- Gupta, P. V. (2011). "Civil Society and Human Rights", *The Indian Journal of Political Science*, 72(2), 363-375.
- İçduygu, A., Meydanoğlu, Z., ve Sert, D. S. (2011). *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası: Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II*, İstanbul: TUSEV Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (2001). "Turkish democracy: Patronage versus governance". *Turkish Studies*, 2(1), 54–70.
- Keyman, E. F. ve İçduygu, A. (2005). *Citizenship in a Global World: European Questions and Turkish Experiences*, Routledge, London.
- Kim, I. (2004). "Voluntary associations, social capital, and civil society in comparative perspective: South Korea and Sweden", *Global Economic Review*, 33(4), 75-96.
- Kumar, K. (1993) "Civil society: An inquiry into the usefulness of a historical term", *The British Journal of Sociology*. 44(3), 375-395.
- Newton, K. (2001). "Trust, social capital, civil society, and democracy". *International Political Science Review* 22(2), 201–14.
- Nielsen, K. (2017). Reconceptualizing Civil Society for Now: In *Toward a Global Civil Society*.
- Olsen, M. E. (1972). "Social participation and voting turnout: A multivariate analysis", *American Sociological Review*, 37, 317-33.
- Parker, S. R. (1997). "Volunteering-altruism, markets causes and leisure". *World Leisure ve Recreation*, 39(3), 4-5.
- Pires, C.; Prouteau, L. ve Sardinha, B. (2010). Rates of participation in volunteering and characteristics of volunteers: European comparisons. 9th

International Conference of the International Society for Third- Sector Research Istanbul – Turkey, July 7-10, 2010.

Putnam, R. (1993a). “The Prosperous Community.” *The American Prospect*, 4 (13),35–42.

Putnam, R. (1993b). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Rose, R. ve Özcan, Y. (2007). First European quality of life survey: Quality of life in Turkey. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Rumelili, B. ve Çakmaklı, D. (2017). “Civic Participation and Citizenship in Turkey: A Comparative Study of Five Cities,” *South European Society and Politics*, 22(3), 365-384

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). “Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being”. *American Psychologist*, 55 (1), 68-78.

Ryfman, P. (2007). Non-governmental organizations: An indispensable player of humanitarian aid. *International Review of the Red Cross*, 89(865), 21-45.

Salamon, L., S., ve W. Sokolowski (2004). *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector: Volume two*, Bloomfield: Kumarian Press.

Sarıbay, A. Y. (2019). *Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum*, Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay Türk Siyasal Hayatı, Bursa: Sentez Yayıncılık.

Sezik M, (2019). “Türkiye’ de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Sorun Alanları”, *R&S: Research Studies Anatolia Journal*, 2(4), 118-125.

Shils, E. (1997). *The virtue of civility*. Ed. S. Grosby, *The virtue of civility: Selected essays on liberalism, tradition, and civil society*, (320–55). Indianapolis, IN: Liberty Fund.

Smith, A. (1993) “An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations” ed. K. Sutherland: Oxford Press.

Smith, D. H. (1981). "Altruism, volunteers and volunteerism". *Journal of Voluntary Action Research*, 10(1), 21-36.

Stinchcombe, A. L. (1965). Social structure and organizations, *Handbook of Organizations* (Ed. J. G. March), Chicago, Ill.: Rand McNall.

Sulek M. (2010) Civil Society Theory: Aristotle. *International Encyclopedia of Civil Society*. Ed. Anheier H.K., Toepler S., Springer, New York, NY.

Toprak, B. (1995). Civil society in Turkey. *Civil society in the Middle East*, Ed. A.R. Norton, Leiden: E.J. Brill, 118.

Tosun, G. E. (2005) *Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması için bir Analiz Aracı Olabilir mi?*, Ed. Lütfi Sunar *Sivil Toplum ve Demokrasi*, , Kaknüs Yayınları.

Tusalem, R.F. (2007). "A boon or a bane? The role of civil society in third – and fourth – wave democracies". *International Political Science Review*, 28(3), 361–86.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 9 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 17863). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 9 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 17863). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

TÜSEV. (2020). Gönüllülük ve Yasal Mevzuat, <https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/GonullulukAnalizBilgiNotu.12.02.15.pdf> (04.04.2021).

TÜSEV. (2020). Gönüllülük ve Yasal Mevzuat, <https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/GonullulukAnalizBilgiNotu.12.02.15.pdf> (04.04.2021).

UN Volunteers. (2009). *Laws and Policies Affecting Volunteerism Since 2001*, <https://www.unv.org/sites/default/files/Volunteerism%20laws%20and%20policies%202009.pdf> (04.04.2021).

UN Volunteers. (2009). *Laws and Policies Affecting Volunteerism Since 2001*, <https://www.unv.org/sites/default/files/Volunteerism%20laws%20and%20policies%202009.pdf> (04.04.2021).

Weenink, E., ve Bridgman, T. (2017). Taking Subjectivity and Reflexivity Seriously: Implications of Social Constructionism for Researching Volunteer Motivation. *Voluntas*. 28(1), 90-109.

Wessels, B. (1997). *Organizing capacity of societies and modernity* Ed. J. W. Deth *Private Groups and Public Life: Participation, Voluntary Associations and Political Involvement in Representative Democracies* (s.201), London: Routledge

Woldring, H. E. S. (1998) “State and Civil Society in the Political Philosophy of Alexis de Tocqueville.” *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 9(4), 363–73.

Yeung, A. B. (2004). “The octagon model of volunteer motivation: Results of phenomenological analysis”. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 15, 21-46.

11. Kalkınma Planı, (2019). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023): <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> (10.04.2021).

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (1961, 6 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 10700). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf>

4721 sayılı Türk Medeni Kanun (2001, 8 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 24607). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

4857 sayılı İş Kanunu (2003, 10 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 25134). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf>

5253 sayılı Dernekler Kanunu (2004, 23 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 25649). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006, 31 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 26200). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060616-1.htm>

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (2006, 21 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 26205). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5520.pdf>

TÜRK İDARE DERGİSİ YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI

AMAÇ VE KAPSAM

Türk İdare Dergisinin amacı, tarihsel misyonumuzu beklentilere uygun bir şekilde yerine getirmek ve Türk kamu yönetiminin her yönüyle gelişimine bilimsel anlamda daha fazla katkıda bulunmaktır.

Dergiye; siyasal bilgiler, kamu yönetimi, hukuk, coğrafya, tarih, iletişim, ekonomi, işletme, bilişim, sosyoloji, şehir bölge planlama vb. sosyal, beşeri, idari bilimler ve yönetim alanında araştırma, inceleme, derleme, olgu sunumu, çeviri vb. türde gönderilen her türlü özgün yazı kabul edilmektedir.

Dergiye gönderilen yazı taslaklarının derginin yayın alanları ile ilgili bir konuda olması gerekir. Ancak derginin yayın alanlarının dışında kalan bir yazı editörün onayı ile hakem değerlendirme sürecine alınabilir.

Lisansüstü tez çalışmaları derginin yayın formatına uygun olmak koşulu ile dergiye yayımlanması için gönderilebilir. Dergiye gönderilen söz konusu çalışmaların daha önce nerede yayımlandıkları veya hangi çalışmadan nasıl türetildikleri makalenin ilk sayfasının altına dipnot olarak yazılmalıdır.

YAYIN İLKELERİ

1. Türk İdare Dergisi; Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 (iki) sayı basılı ve online (www.tid.gov.tr) olarak yayımlanan ulusal hakemli ve bilimsel bir dergidir. Makalelerin tam metinleri TÜBİTAK ULAKBİM İndeksinde Sosyal ve Beşeri Bilimler Veritabanı B Grubunda ve www.idealonline.com.tr adresinde taranmaktadır.

2. Derginin yazım dili Türkçe olmakla birlikte, yabancı dilde yazılan yazılar da derginin genel ilkeleri çerçevesinde yayımlanabilir. Yazı başlığı/title, anahtar kelimeler/keywords ve öz/abstract bütün yazılarda Türkçe ve İngilizce olarak bulunmak zorundadır. Çeviri yazılar, çevirisi yapılan özgün metin ile birlikte gönderilmelidir.

3. Türkçe makalelerin yazımında Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğü veya <http://www.tdk.org.tr> adresi esas alınmalı, ayrıca yazılar, dilbilgisi kurallarına (imla, noktalama, açıklık, anlaşılabilirlik vs.) ve dergi "Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları"na göre düzenlenmiş olmalıdır.

4. Dergiye gönderilen yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olması gereklidir.

5. Yazar(lar), makale ile birlikte ıslak imzalı makale yayım dilekçesini, kısa özgeçmişini ve makaleye ait intihal raporunu “İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Meşrutiyet Caddesi, Karanfil 2 Sokak, No:67 Bakanlıklar/ANKARA” adresine posta veya tid@icisleri.gov.tr adresine elektronik posta ile göndermelidir.

6. Yayımlanmak üzere gönderilen yazılar, Editör ile Yayın Kurulu tarafından dergi “Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları” ile kamu yayıncılığına uygunluğu açısından öncelik sırasına göre değerlendirilir. Yayın Kurulu yazıyı bilimsel yönden değerlendirmek üzere hakeme veya düzeltilmek üzere yazarına geri göndermek, yazının biçiminde düzeltme yapmak, kısaltmak; ulusal, uluslararası yayın veya etik kurallara uymayanları yayımlamamak yetkisine sahiptir.

7. Dergimizde kör Yayın Kurulu ve kör Hakem sistemi uygulanmaktadır.

8. Yayın kurulunun ön değerlendirmesinden geçen makaleler incelenmek üzere üç hakeme gönderilir. Hakem seçim sürecinde yazarların akademik unvanlarına; makale yabancı dilde yazılmış ise hakemlik yapacak kişilerin dil yeterliliğine dikkat edilmektedir. En az iki hakemden olumlu değerlendirme alan makaleler yayımlanmak üzere Yayın Kuruluna sunulur. Hakemler tarafından düzeltme isteniyorsa makale yazara geri gönderilir ve yazar gerekli düzeltmeleri yaparak makaleyi Yayın Kuruluna ulaştırır. Yazarlar hakemlerin eleştiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate alırlar; katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler.

9. Makalenin Yayın Kurulunca hakem sürecine alınması bir yayın taahhüdü anlamına gelmez. Yayın için hakem süreci olumlu sonuçlansa dahi mutlaka Yayın Kurulunun nihai kararı gereklidir. Kurulca yayımlanması uygun görülen makale sayısının fazla olması nedeniyle yayımlanamayan makaleler bir sonraki sayıda yayımlanmak üzere bekletilir. Bu şekilde 1 (bir) yıldan fazla bekleyen makale güncelliğini yitirdiği için yayımlanmaz.

10. Yazar(lar) makalesini, nihai yayın kararı alınıncaya kadar, dergi Yayın Kuruluna bildirmek koşuluyla geri çekmek hakkına sahiptir. Yayımlanan makalelerin basılı ve dijital tüm yayın hakları Türk İdare Dergisine; dil, üslup, içerik, etik gibi konularda fıkri, ilmi ve hukuki sorumluluğu ise yazar(lar)ına aittir.

11. Dergiye gönderilen çalışmaların araştırma ve yayın etiğine uygunluğuna büyük önem verilmektedir. Bu kapsamda, COPE (Committee on Publication Ethics - Yayın Etiği Komitesi) ve Açık Erişim Dergiler Dizini (DOAJ) gibi kuruluşlar tarafından belirlenmiş “Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve Örnek Uygulama İlkeleri” ile “Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartlar”a bağlı kalınmaktadır.

Bu kapsamda; bilimsel araştırmaların hazırlanmasında ve yayınlanmasındaki etik ilkeler yazarlar tarafından bilinmelidir. Etik ilkelere uyulmadan hazırlanan bir bilimsel makalede “intihal” vb. bir etik ihlal varsa ve bu durum hakemler ya da editör tarafından fark edilirse, değerlendirmeye alınmayacaktır. İntihal vb. bir durumun makalede bulunmasına rağmen, bu durum hakemler ve editör tarafından fark edilmez ve makale dergide yayımlanırsa, ileride ortaya çıkabilecek tüm sorumluluk yazar(lar)a aittir.

İnsan ve hayvan deneyleri ile spesifik konularda hazırlanan bilimsel makalede etik kurulu onayı olmaması durumunda, makale dergide yayınlanmamaktadır. Etik kurulu onayı gerektiren çalışmalar için alınacak **etik kurulu onayı** çalışmaya başlamadan önce **alınmış olmalıdır**.

12. Yayın Kurulu ile hakem ve yazarlardan gelen bilgi, belge ve değerlendirme sonuçları yayın tarihinden sonra 5 (beş) yıl süreyle saklanmaktadır.

13. Bilimsel etik ilkeler kapsamında; Yayın Kurulu Üyeleri, üyelikleri boyunca dergide makale yayımlayamazlar.

14. Dergide yayımlanan makalelerin yazarlarına ve hakemlerine 23/01/2007 tarihli ve 26412 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik” hükümleri uyarınca telif ve inceleme ücreti ödenir.

15. Ödemenin yapılabilmesi için; yazarlar ve makale değerlendiren hakemler Merkezi Yönetim Harcama Belgeleri Yönetmeliğinin ekinde yer alan “Saymanlık Dilekçesi, Telif ve Tercüme Eser Temliknamesi ve Harcama Pusulası”nı ıslak imzalı olarak “İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Meşrutiyet Caddesi, Karanfil 2 Sokak, No: 67 Bakanlıklar/ ANKARA” adresine posta ile göndermek zorundadırlar.

YAZIM KURALLARI

1. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

2. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, özet ve kaynakça dâhil 2.000 kelimeden az, 8.000 kelimeden fazla olmamalıdır. Alt ve üst kelime sınırı dışındaki çalışmalar Editör ile Yayın Kurulu tarafından değerlendirilir.

3. Makalenin ilk sayfasının üst bölümünde makalenin türü (araştırma, derleme, olgu sunumu, çeviri vb.), makalenin başlığı, yazarların adları bulunmalıdır. "Anahtar kelimeler" en az 3, en çok 12 sözcük olmalıdır. Makale başlığı 15 kelimeyi geçmeyecek şekilde kısa ve öz olmalıdır.

4. Yazar adı, makale başlığının altında sağ köşeye 11 punto calibri normal olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri, elektronik posta adresi ve ORCID (Open Researcher Contributor ID, <http://orcid.org>) numarası dipnotta (*) işareti ile 8 punto calibri yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.

5. Makaleye ait öz 250 kelimeyi aşmamalı, özde; denklem, atıf, standart dışı kısaltmalar vb. ifadeler yer verilmemelidir. Kısaltmalar, makalenin konu alanı ile ilgili olmalı ve ilk geçtiği yerde tanımlanmalıdır.

6. Makalenin başlığı büyük harfle 13 punto, ana bölüm başlıkları büyük harfle 11 punto bold ve normal, alt bölüm başlıkları ise ilk harfleri büyük 10 punto italik, bold ve calibri olmalıdır. Metin içerikleri ise 10 punto calibri yazı formatında ve 1,5 satır aralıklı olmalıdır.

7. Tablo ve şekil başlıkları 10 punto bold, tablo ve şekil içerikleri 10 punto normal, tablo ve şekle ait altyazı (kaynak) 8 punto normal, dipnotlar 8 punto normal ve calibri olmalıdır. Kaynakça 10 punto normal ve APA formatında olmalıdır.

8. Makale başlığı, bölüm başlıkları ile tablo ve şekil başlıkları koyu yazı karakteriyle yazılır, bunun dışında içerikte, dipnotlarda ve kaynakçada koyu yazı karakteri kullanılmaz.

9. Yazılar A-4 boyutunda; üst 2.5, alt 2.5, sol 2.5, sağ 2.0 ve cilt payı olacak şekilde yazılmalıdır. Sayfaların sağ alt köşesinde sayfa numarası bulunmalıdır.

10. Makale, “Giriş” bölümüyle sayfa başından başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır. Giriş, sonuç, kaynakça ve varsa teşekkür ve eklere numara vermeden; bölümler, ardışık olarak numaralandırılmalı (1.,2.,3.) ve büyük harflerle yazılmalıdır. Başlıklarda üstten bir satır boş bırakılmalıdır. Gerekli durumlarda bölümler alt bölümlere ayrılabilir. Alt bölümler (1.1. - 1.2.) şeklinde numaralandırılmalıdır.

11. Tablo, grafik ve şekiller ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Bunlara metin içinde “Tablo 1.”, “Grafik 1.”, “Şekil 1.” şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir tablo başlığı üstüne, grafik veya şeklin başlığı altına numarası ile birlikte yazılmalıdır.

12. Metin içinde kaynaklara atıflar dipnotlarla değil, metin içinde ve sayfa numarasını da içererek, aşağıda gösterildiği gibi yapılmalıdır: Derginin yazım kuralları içinde yer almayan hususlarda APA (American Psychological Association) 6. baskı da belirtilen yöntemler kullanılmalıdır.

Tek Yazarlı Çalışmalar:

Metin içinde genel bir atıf varsa ve metnin bütününe referans veriliyorsa (yazarın soyadı, yıl) yazmak yeterlidir. Örneğin; (Yılmaz, 2010).

Belirli bir sayfadan ya da kısımdan alıntı yapılmışsa (yazarın soyadı, yıl, sayfa sayısı) sayfasıyla birlikte şu şekilde yazılmalıdır. Örneğin; (Yılmaz, 2010:2)

İki Yazarlı Çalışmalar:

İki yazarlı çalışmaya atıflarda her seferinde iki yazarın soyadı kullanılmalıdır. Örneğin; (Türk ve Öztürk, 2010).

Yazar Sayısı Üç ve Beş Arasında Olan Çalışmalar:

Metin içindeki ilk göndermede tüm yazarların soyadları verilmeli, diğer göndermelerde ilk yazarın soyadının yanında ve diğerleri (vd.) ifadesi eklenmelidir. İngilizce makalelerde et al. ifadesi kullanılmalıdır. Örneğin; atıf ilk geçtiğinde (Yılmaz, Atar ve Yaman, 2016), sonraki geçişlerde (Yılmaz ve vd. 2016)

Yazar Sayısı Altı ve Daha Fazla Olan Çalışmalar:

Metin içinde ilk göndermede de sadece ilk yazarın soyadı ile vd. kısaltmasıyla birlikte kullanılmalıdır. Örneğin; (Türk ve vd., 2015).

Bir yazarın aynı yılda basılan eserleri (Öztürk, 2011a) ve (Öztürk, 2011b) şeklinde gösterilmelidir.

Birden fazla yazara atıfta bulunulurken, göndermeler aynı parantez içerisinde yer almalıdır. Sırasıyla ilk yazarın soyadına göre alfabetik olarak ve noktalı virgül ile ayrılmalıdır. Örneğin; (Türk ve Öztürk, 2010; Atar ve Yaman, 2016; Yılmaz, 2016)

Web sayfasına atıfta, metin içinde normal atf kurallarına (Yazarın soyadı, yıl) uyulmalıdır.

Sayfa numarası olmayan bir web belgesine atf varsa paragraf numarası verilmelidir. Örneğin; (Yılmaz, 2014, parag.7).

Yazarı belli olmayan veya anonim çalışmalar:

Bir metine atf yapılırken yazarı belli değilse, yazar soyadı yerine başlıkta bulunan ilk birkaç kelime ve yıl kullanılmalıdır. Bu birkaç kelime; dergi, kitap, broşür ya da rapor başlığı ise italik olarak yazılmalıdır. Eğer makale başlığı, ya da bir web sayfasının adı ise çift tırnak içinde kullanılmalıdır. Örneğin; (*Türkiye Ekonomi Raporu*, 2015)

(“Sektörel Analizler”, 2016)

13. “Kaynakça” bölümü, aşağıdaki kurallara uygun olacak şekilde ve örneklerde gösterildiği gibi yazılacaktır:

- Kaynakça 10 punto calibri ve normal olarak düzenlenecek ve soyad alfabetik sırasına göre tasniflenerek verilecektir. Ayrıca bir kategori yapılmayacaktır.
- Kitaplarda sayfa numaraları belirtilmeyecek, makalelerde derginin ilgili sayfa aralığı belirtilecektir.
- İnternet kaynaklarında erişim tarihi belirtilecektir.
- Kaynakça ile ilgili ayrıntılı hususlar için APA’nın (American Psychology

Association) bilimsel yazı kriterlerine ve Publication Manual of American Psychological Association (<https://www.apastyle.org/manual>) adresine bakılabilir.

- Kaynakçada yazar soyadının baş harfi, adının ise ilk harfi büyük olacak şekilde yazılmalı, yayının yılı, kitabın ilk cümlesinin ilk harfi büyük (özel adlar hariç) diğer kelimeler küçük olacak şekilde italik yazılır.

- Makale gösteriminde yazar soyadının baş harfi, adının ise ilk harfi büyük olacak şekilde yazılmalı, yayının yılı, makalenin ilk harfi büyük diğer kelimeler küçük olacak şekilde normal, dergi adı italik yazılır.

Kitaplar

Sarı, G. (2013). Ermeni Meselesi Işığında Süryaniler. Ankara: Barış Platin Yayınevi.

Bloch, S. ve Whiteley, P. (2010). Düz bir dünyada yöneticilik (2.Basım). (Ü. Şensoy, Çev.) İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Avcı, E. (2017). Türkiye’de Terörizmin Tarihsel Seyri. G.Sarı ve C.K.Demir. (Ed.), Güvenlik Bilimlerine Giriş (ss. 287-314). Ankara: Jandarma Basımevi.

Makaleler

Ak, T. (2018, Mayıs). Silahlı İnsansız Hava Araçlarının Kullanımında Karar Mekanizmaları. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7(1), 111-130.

Ansiklopedi

Ersoy, O. (1973). Kağıt. Türk Ansiklopedisi içinde (c. 21, ss.112-115). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Yayımlanmamış Çalışmalar

Aplak, H.S. (2010). *Karar Verme Sürecinde Bulanık Mantık Bazlı Oyun Teorisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kongre Bildirileri

Sarı, G. ve Ak, T. (2018). *Güvenlik alan yeterlilikleri ve akademik çalışmalar*. H.Kahya (Ed.), *1.Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi bildiriler kitabı* içinde (ss. 130-134). İstanbul: ASOS.

Elektronik Kaynaklar

Shotton, M.A. (1989). Computeraddiction? A study of computer dependency. Erişim tarihi: 18 Ağustos 2011, <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index>

Yazarı belli olmayan web sitesi makalesi

New child vaccine gets funding boost. (2001). Erişim tarihi: 21 Şubat 2012, http://news.ninemsn.com.au/health/story_13178.asp.

Blog

Webber, S. (2008, 10 Ekim). Information literacy in work place contexts. Erişim tarihi: 22 Ekim 2008, <http://information-literacy.blogspot.com/>.

www.icisleri.gov.tr

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
STRATEJİ
GELİŞTİRME BAŞKANLIĞI

www.strateji.gov.tr

www.tid.gov.tr

Türk İdare Dergisi

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Strateji Geliştirme Başkanlığı
Meşrutiyet Cad. Karanfil 2 Sokak
No: 67 Bakanlıklar - ANKARA
Tel: 0.312 430 88 91 - 92
Faks: 0.312 430 88 96

ISSN 1300-3216

www.tid.gov.tr
tid.@icisleri.gov.tr